

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԳԵՄԻԱ

Հ. ԱՃԱԹՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԼԵՁՎԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՔԵՎԱՆ ԴԱՆԻՆԵԼՅԱՆ

Մ Ա Լ Ա Ք Ի Ա Յ Ի Բ Ա Բ Ա Ռ Ը

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ

1967

Հանրապետության լեզուների և տիրույթանքի նախարարություն

ԵՄԵԱՆ ՏԵՐԱԿՈՎԻՉ ԿԱՆՇԵԼԻՆ

ՎԱԼԱԿԻՍԿԻԱ ԴՎԱԼԵԿՏ

/Ուրարական լեզվով/

ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԵՐԵՎԱՆ

1967

Մալաթիայի բարձրագույն մահացման եզրին զտնվող հայ բարձրա-
նորից մեկն է: Այդ բարձրունին այժմ տիրապետում են տարծց մա-
լաթիացիներ միայն, որոնց մի մասը ընաչվում է Հայկական ՍՍՀ-
ի Շահումյանի շրջանի նոր Մալաթիա ավանում: Նրանք Սովետա-
դան: Միությունն են հայրենադարձվել 1929-1936 և 1946-1948թթ:
Բալաթիացիներ կան նաև Սփյուռքում:

Մեր ուսումնասիրության համար հիմք է ծառայել հայրենա-
բարձ մալաթիացիների կենդանի խոսքը: Այդ նպատակով տարիներ
չարունակ անմիջական ու տևական աշխատանք ենք կատարել բար-
բառախոս մալաթիացիների հետ, նրանց Օչնությամբ կազմել զրա-
բարից բարձր ու բարձրադաս լատարանները, ինչպես նաև հավա-
քել տեքստեր և բարձրագույն նկարագրության համար անհրաժեշտ նյու-
րեր:

Բացի այդ, սույն բարձրագույն ուսումնասիրությունը ամբող-
ջական դարձնելու նպատակով՝ օգնության խնդրանքով, դիմել
ենք Սփյուռքի Մալաթիայի կրթասիրաց ընկերության օրգան "Նոր
Մալաթիա" հանդեսի խմբագրությանը:

1968թվականին այդ հանդեսի 1-ին համարում հրատարակվում
է մեր հայտարարությունը¹, որով խնդրվում է Սփյուռքում ապ-
րող մալաթիացիներին՝ մեզ տրամադրել իրենց բարձրագույն զրված
տեքստեր կամ այլ ընույթի սնդակություններ: Երախտագիտութ-
յամբ պետք է նշել, որ "Նոր Մալաթիայի" խմբագրությունը ըստ
հնարավորության օգնել է մեզ՝ իր մայրենի բարձրագույն ուսումնա-
սիրության գործում: Ֆրանսիաքնակ մալաթիացի Գևորգ Տոնապետ-
յանը այդ նպատակով մեզ ուղարկել է բարձրագույն տեքստերի մի
կապոց, որի հիման վրա մենք ստուգել ենք ամբողջ մանագրու-
թյունը:

Ուսումնասիրությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք
բաժիններից (հնչյունաբանություն, ձևաբանություն, բառագի-
տություն) և հավելվածից:

1. "Նոր Մալաթիա", օրգան Մալաթիայի կրթասիրաց ընկերության,
1968, նո. 8, էջ 26:

Ներածութեան մեջ տրված են արդէ տեղեկութիւններ Մալաթիայի պատմական անցյալի և վիճակագրութեան վերաբերյալ: Մատենագրութիւնից բացի այստեղ շոշափվում է նաև Մալաթիայի բարբառի ճյուղային պատկանելութեան հարցը: Հայ բարբառագիտութեան մեջ Մալաթիայի բարբառը դասվում է կը ճյուղի բարբառների խմբում (Հ. Աճառեան¹, Ա. Ղարիբջան², էդ. Աղայան³, Ահ. Գրիգորյան⁴) : Մեր աշխատութեան մեջ առաջին անգամ ընդգծվում է այն տեսակետը, որ Մալաթիայի բարբառը պետք է դասել հայ բարբառների՝ պրոֆ. Ա. Ղարիբջանի ընդունած դասակարգման հա ճյուղին :

Աշխատութեան առաջին բաժնում քննարկել ենք բարբառի հընչիւնների փոփոխութիւնները՝ համեմատութեան եզր ընդունելով գրաբարի հնչյունական համակարգը: Աւարանութեան բաժինը ընդգրկում է բարբառի հոլովման և խոնարհման օրինաչափութիւնները և ունի նկարագրական բնույթ: Սակայն այստեղ ևս չի տեսնուել պատմական մոտեցումը, ցույց են տրված, թե բարբառի ձևաբանութեան օրինաչափութիւնները ինչ փոփոխութիւններ են կրել գրաբարի քերականութեան համեմատութեամբ:

Ստուամասիրութեան վերջին բաժինն ընդգրկում է բարբառի բառային կազմը, որի համար նյութ են ծառայել հավելվածում բերված բառարանները: Վերջում տրված են բարբառային տպուտներ:

Ինչպես նշեցինք, սույն ուսումնասիրութիւնը կատարված է հայրանադարձ մալաթիացիների անմիջական աջակցութեամբ, որոնց էլ հայտնում ենք մեր շնորհակալութիւնը: Հատկապես ուզում ենք նշած լինել մալաթիացիներ Հակոբ Ոսկերչյանին, Խոսրով Որբերյանին, Մանվել Տեր-Գողոսյանին, Գրիգոր և Հարութիւն Մարգարյաններին (հայր ու որդի), Հայկանուշ Մազմանյանին և ուրիշներին:

Մալաթիացի Հարութիւն Մարգարյանը սիրահոժար օգնել է

1. Հ. Աճառեան, Հայ բարբառագիտութիւն, Մոսկվա-նոր նախիջևան, 1911, էջ 197:
2. Ա. Ղարիբջան, Հայ բարբառագիտութիւն, Երևան, 1953, էջ 413:
3. էդ. Աղայան, Մեղրու բարբառը, Երևան, 1954, էջ 404:
4. Ահ. Գրիգորյան, Հայ բարբառագիտութեան դասընթաց, Երևան, 1957, էջ 297:

մեզ՝ բարբառային բառերի բառարան և տեքստեր կազմելու գործում: Նա նամակագրութեան միջոցով Սփյուռքի իր ծանոթներից և հարազատներից բարբառային նյութեր է ստացել և արամադրել մեզ: Նրա իսկ բառերով ասած՝ իրականանում է իր վաղեմի երեզանքը՝ կորստից փրկվում է մալաթիացիների բարբառը, որի ուսումնասիրութիւնը մի տասնամյակ հետո հազիվ թե հնարավոր լիներ: Այստեղ արժե գոհունակութեամբ հիշել նաև Երևանի պետական համալսարանի դասախոս, մալաթիացի, դոցենտ Հայկազ Ժամկոչյանին, որի օգնութեամբ ստուգեցինք մեր կազմած բառարաններն ու բարբառային տեքստերը:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ԵՎ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒՄՅՈՒՆ 1

Մալաթիա բաղաբը գտնվում է հյուսիսային լայնության 38° 32' -ի և Գրինվիչից արևելք 37° -ի միջօրեականի վրա, ծովի մակերևույթից 684 մետր բարձրության վրա: Բաղաբը տարածված է լեռներով շրջապատված մի հովտում: Արևմտյան կողմում գտնվում են Աղջաղաղի, հարավում՝ Տավրոսի շարունակությունը կազմող լեռները, հյուսիսում՝ Սարի Չիչեկը և Դերսիմը, իսկ արևելյան մասի լեռները Մալաթիան բաժանում են Խարբերդից:²

Մալաթիայի հողը արգասաբեր է, ունի ինքնաբուխ ջրի առատ վաշարներ: Բաղաբի հյուսիս-արևելյան կողմով հոսում է Եփրատ գետը, որը օժանման սահում է արևելյան կողմի լեռների քղանցքից և իջնում դեպի հարավ-արևելք: Եփրատին միանում է Խոխմա գետը, որը, Աղջաղաղի լեռների միջով անցնելով, դաշտը բաժանում է նրկու մասի: Տեղական գետերից նշանավոր են Վերի և Վարի Պապուխտի (Բաբուխտի) աղբյուրները: Բաղաբում և նրա մերձակայքում կան բազմաթիվ այլ ժողովրդական աղբյուրներ: Այստեղ այգնագործության, բանջարաբուծության և պտղաբուծության զարգացման համար բնական լայն հնարավորություններ կան: Ամում են սոսի, բարդի, ընկուզանի, թթմնի և պողատու այլ ծառեր: Եանում են ցորեն, գարի, ծխախոտ, բամբակ, բրինձ և այլն:

Մալաթիան պատմության մեջ հայտնի է "Մելիաէ", "Մելիաինէ", "Մելիդիէ", "Մալդիա" անուններով: Նա ժողովրդական հնագույն բաղաբներից մեկն է և ունի պատկառելի պատմական անցյալ:

"Մելիաէ" անվան առաջին հիշատակությունը վերաբերում է 1337թ. (մ.թ.ա.): Ասորական արձանագրություններից մեկում նշված է, որ ասորական թագավոր Ասուրբալիղը այդ թվին նվաճել է Մելիաէն կամ ասորական հորջորջմամբ՝ Մալդիան:

1. Սուլեյն ակնարկը շարադրուիս օգտագործել ենք նաև Ա. Ալպոյանյանի "Պատմություն Մալաթիոյ Հայոց" գրքի, տվյալները, Բեյրութ: 2. Մ. Որբերեան, "Մալաթիա" (տես "Քիւրական", 1899, էջ 70):

1320 թվականին Մելիտինեն ապստամբում է Ասորեստանի դեմ, սակայն այն ավարտվում է պարտութամբ: Մելիտինեն այդ ժամանակ փոքրիկ, բայց ինքնուրույն պետություն էր: Մի այլ արձանագրությունից պարզվում է, որ 1260-1250թթ.(մ.թ.ա.) Մելիտինեն առանձին թագավորություն էր, որը զբաղվում է խեթների կողմից: Խեթական պետության կործանումից հետո նրա բնակորնների վրա կազմվում են մեծ ու փոքր տեղական թագավորություններ, որոնցից մեկն էլ Մելիտինեն էր: Այս թագավորությունները նրբաման միանում էին արտաքին թշնամիների դեմ պայքարելու համար, սակայն սովորաբար զործում էին ինքնուրույն: Հետագա դարերում ուժեղանում են Մելիտինեի հարաբերությունները Ուրարտուի հետ, որոնք մերթ քարեկամական բնույթ էին կրում, մերթ էլ՝ թշնամական: Ասորեստանը և Ուրարտուն Մելիտինեն դարձրել էին կռվախնձոր, քանի որ այն գտնվում էր այդ երկու նվաճողական պետությունների խաչմերուկում: Ուրարտացիների մանապարհը Տավրոսից դեպի Սիրիա անցնում էր Եփրատ գետի այն մասով, որը հարակից էր Մելիտինեին:

Ուրարտական Մենուա թագավորը (800-785 թթ մ.թ.ա.), ինչպես սրևում է իր արձանագրություններից, " . . . Մելիտե քաղաքի Եուլիեհավալի թագավորին զցեց հարկի տակ"¹ :

Ուրարտուի անկումից հետո (712-707թթ.մ.թ.ա.) ասորական Սարգոն թագավորը նորից նվաճում է Մելիտինեն, իսկ 501 թվականին Ասորեստանի կործանումից հետո այն անցնում է Մարերի կամ Մեդայացիների պետությանը: Հույն պատմաբան Հերոդոտը նշում է, որ Կիաքսարը այդ թվին նվաճեց "Վերին Նահանգները", որոնց մեջ էր մտնում նաև Մելիտինեն: 550 թվին(մ.թ.ա.), երբ կազմակերպվում է Աքեմենյան պարսից պետությունը, Մելիտինեն դառնում է նրա Նահանգներից մեկը: Դարեհ Վշաասպյանի ժամանակ այն գտնվում էր " Արմենիա" սատրապության մեջ:

Ալեքսանդր Մակեդոնացու արշավանքների ընթացքում Մելիտինեն մտավ նրա կայսրության մեջ, իսկ 301 թվականին(մ.թ.ա.), երբ Իպսոսի դաշնագրով Մակեդոնացու կայսրությունը բաժանվեց չորս մասի, Մելիտինեն դարձավ Սելևկյան ինքնակալության նա-

1. Գ. Դափանցյան, Ուրարտուի պատմություն, Երևան, Հայպետհրատ, 1940, էջ 151:

հանգնելից մեկը: Այնուհետև Մելիտինեն անցավ Կապուղովկիային, որի իշխանութան ներքո մնաց մինչև Տիգրան Երկրորդի աշխարհակալությունը: Տիգրան Երկրորդը 77 թվականին զրավեց ամբողջ Կապուղովկիան, այդ թվում և՛ Մելիտինեն: Սակայն 64 թվականին այն նորից անցավ Կապուղովկիային, քանի որ հռոմեական Պոմպեոս զորավարի դաշնագրով վերջ տրվեց Տիգրան Երկրորդի կայսրությանը:

Մեր թվարկության 387թ., երբ օտար նվաճողները Հայաստանը բաժանեցին Պարսկաստանի և Բյուզանդիայի միջև, Մելիտինեն իր հարակից հայկական գավառներով ենթարկվեց Բյուզանդիային:

657 թվականին արաբները նվաճում են Մելիտինեն: Այդ ժամանակից սկսած Արաբիան և Բյուզանդիան անընդմեջ ճակատամարտեր են վարել Մելիտինեի համար, մինչև որ 964 թվին Բյուզանդիան վերջնականապես նվաճում է այն: Հետագա դարերում այդ քաղաքը քաղաքացի ենթարկվել է սելջուկների և մոնղոլների ասպատակություններին: 1518 թվականին օսմանյան Թուրքիան նվաճում է Մելիտինեն, որի տիրապետության տակ էլ մնում է մինչև այժմ:

Քանի որ խեթական արձանագրությունների մեջ ևս հիշատակվում է Մալդիյա կամ "Մալաթիա" անունը ("Մելիտինե" անվանը զուգահեռ), ուստի հնարավոր է, որ տեղի բնակիչները այդ դարերում Օգտաչորժեին "Մալաթիա" և "Մելիտինե" անունները, որոնցից առաջինը, հետագա դարերում գերակշռություն ստանալով, դուրս մղեց "Մելիտինե" անվանումը: Թուրքական տիրակալության շրջանում (սկսած 16-րդ դարից) այդ քաղաքը հիշատակվում է "Մալաթյա" հորջորջմամբ:

Այս համառոտ ակնարկից երևում է, որ Մալաթիայի հայերը դարեր շարունակ գտնվել են օտարերկրյա գավթիչների իշխանության տակ: Այդ արշավանքների ժամանակ քաղաքը ավերվել է, իսկ բնակիչներն էլ հարկադրաբար հստացել են իրենց բնակավայրերից: Ժիշտ է, նրանց մի մասը հեռագայում վերադարձել է իր հայրենի օջախը, քայքայ քաղաքն են ներգաղթել նաև այլ գավառների բնակիչներ, որի հետևանքով փոխվել է բնակիչների ազգային կազմը, նրանց բարբառը:

Պատմությունը Մալաթիայի հայերի բանակի մասին ոչ մի վիճակագրական տվյալ չի նշում: Այդ քաղաքի հայերի մասին

մենք տեղեկութիւններ իմանում ենք միայն կողմնակի աղբյուրներին ց կամ պատմիչների՝ այս կամ այն առիթով արած ակնարկներին ց:

Հայ և օտար պատմիչները Մելիտինեն միշտ էլ համարել են "Հայոց քաղաք", իսկ Միքայել Ասորի պատմիչը այն անվանել է "Մելիտինէ Հայոց" ¹ :

Հունա-հռոմեական աղբյուրները նշում են, որ Տիգրան Երկրորդը Կիլիկիայի և Նապաղովկիայի (որի նահանգներից մեկն էր Մելիտինեն) հունաքնակ 12 քաղաքների բնակիչներին տեղափոխեց իր նորակառույց Տիգրանակերտ մայրաքաղաքը: Այդ քաղաքների թվում չի նշված Մելիտինեն: Այստեղից կարելի է հետևութիւն անել, որ Մելիտինեի բնակիչներն այդ ժամանակ հունա-իոս չէին, այլապես Տիգրան Երկրորդը նրանց ևս կփոխադրեր իր մայրաքաղաքը: Մնում է կարծել, որ նրանք հայ էին, որովհետև այդ դարում Մելիտինեի շրջակա նահանգներում բնակվում էին հույներ, հռոմեացիներ և հայեր, և բացի այդ՝ Տիգրան Երկրորդը չէր տեղաշարժում հայ բնակիչներին:

Մելիտինեն Փոքր Հայքի կարևոր քաղաքներից մեկն էր, իսկ մեր թվարկութիւն 284թ. դառնում է նրա կենտրոնը: 390թ. Բյուզանդիայի Թեոդորոս կայսրը Փոքր Հայքը բաժանում է Երկու գավառների՝ Առաջին Հայք և Երկրորդ Հայք: Վերջինի կենտրոնը Մելիտինեն էր² : Ժիշտ է, այն ժամանակ այս Երկու գավառները չբաժան հռոմեական Հայաստանի կազմի մեջ, բայց նկատի ունենալով Մելիտինեի հայաքնակ լինելու հանգամանքը, սովորաբար այն հաշվում էին որպես հայկական տերիտորիա, Հայաստանի մի մասը: Արշակունյաց թագավորութիւն կործանումից հետո (428թ.) Մեծ Հայքի հայերը գաղթում են Փոքր Ասիայի գավառները, որոնք ավելի ապահով էին պարսկական հալածանքներից: Ինքնին հասկանալի է, որ գաղթածների մի մասն էլ բնակութիւն է հաստատում Մելիտինեում:

Բյուզանդական Հուստինիանոս կայսրը Հայաստանը բաժանում է 4 վարչական շրջանների՝ Առաջին Հայք, Երկրորդ Հայք, Երրորդ Հայք, Չորրորդ Հայք: Երրորդ Հայքի կենտրոնը դառնում

1. Միքայել Ասորի, Ժամանակագրութիւնք, Երուսաղէմ, 1871:
2. Հիւրշման, Հին Հայոց տեղւոյ անունները, Վիեննա, 1907, էջ 76:

է Մելիտինեն: Հուստինիանոսը Մելիտինեին " Այնպիսի փայլ
ավեց, որ ժամանակակիցները այն անվանեցին Հայաստանի գարդ¹:"

Նշենք մի այլ վկայութիւն ևս: 1045 թվականին բյուզանդական Վասիլի Բ կայսրն առաջարկում է Հայոց Գագիկ Բ թագա-
վորին՝ Մելիտինեի և նրա շրջակա նահանգների փոխարեն իրեն
գիջել Անին: Գագիկը հրաժարվում է: Արիստակես Լաստիվերոցի
պատմագիրը, որն այս դեպքերի ժամանակակիցն էր ու նկարագիրը,
պատմում է, որ Մելիտինեում այդ ժամանակ զգալի թվով հայեր
էին ապրում:

Մալաթիայի հայերի մասին վիճակագրական առաջին տվյալնե-
րը վերաբերում են 19-րդ դարի 90-ական թվականներին: Գրոֆ .
Մկրտիչ Որբերյանը, որը բնիկ մալաթիացի է, գրում է, որ 1900-
ական թվականներին Մալաթիայում 10.000 հայ կար (այսինքն
բնակիչների $\frac{1}{3}$ հասը) ² : 1915 թվականին քաղաքի հայերի թիվը
հասավ 15.000-ի: 1915թ. թուրքական կոտավարութեան կազմա-
կերպած հրեշավոր ջարդերից մեծ բաժին հասավ նաև Մալաթիային:
Քաղաքի 15000 հայ բնակիչներից հազիվ կենդանի մնաց 1000 հո-
գի, նրանց մի մասն էլ հետագա տարիներին կամ ջարդի սնթարկ-
վեց, կամ էլ մազապուրծ լինելով՝ պանդխտութեան ցուպը ձեռքին
զաղթեց օվկիանոսից-օվկիանոս, երկրից-օրկիր: Գանդուխտ մա-
լաթիացիների մի զգալի մասը ներգաղթեց Սովետական Հայաստան
և վերջնականապես բնակութիւն հաստատեց Երևանի մոտ գտնվող
Մալաթիա ավանում:

Բացի Մալաթիա քաղաքից, հայեր կային նաև շրջակա գյու-
ղերում: 1915 թվի դեպքերից առաջ հայախոս էին Մալաթիայի նա-
հանգի հետևյալ գյուղերը՝ Աղաֆի, Վարի Բարդուզի, Քիլեիզ,
Չըրմըխի, Օրդուզի, Մուշոփկա, Անսուր: Արժե նշել, որ այս
գյուղերի ո՛չ բոլոր հայերն էին խոսում Մալաթիայի բարբառով:
Բանն այն է, որ նրանց մեծ մասը այլ նահանգներից Մալաթիա էր
զաղթել 1895-96թթ. համիդյան կոտավարութեան կազմակերպած հայ
կական կոտորածների ժամանակ: Այդ գյուղերի հայերի զգալի մա-
սը նույնպես բնաջնջման սնթարկվեց 1915թ. հայկական օրհասա-
կան եղեռնի ժամանակ:

1. Ն. Ադունց, Հայաստանը Հուստինիանոսի ժամանակ, Գետեր -
օտուրգ, 1908, էջ 14 (ոռուսերսն հրատարակութիւն):
2. Քիւրաքան, 1900 թ., էջ 87:

Ակադ. Հ. Աճառյանի վկայութեամբ Մալաթիայի քարքառով էին խոսում նաև Աղիյաման կամ Հյուսնի Մանսուր քաղաքի բնակիչները, որտեղ 1915թ. 3000 հայ կար: "Աղիյամանը հայութեան հարավային սահմանն է"-գրում է Հ. Աճառյանը¹:

Ի հավելումն այս ակնարկի՝ նշենք, որ պատմական Մելիտինե քաղաքը և այժմյան Մալաթիան միևնույն աշխարհագրական տնդում չեն գտնվում: Մալաթիացիք իրենց բուն բնակավայրից բացի ունեին նաև ամառանոցներ, որոնք գտնվում էին քաղաքից մի քանի կիլոմետր հեռավորության վրա՝ Ասրուզի կոչվող վայրում: Նրանք այնտեղ լափում էին իրենց անասունները, ունեին բանջարանոցներ, այգիներ և այլն: Ուշ աշնանը քաղաքի բնակիչները վերադառնում էին իրենց հիմնական բնակավայրը՝ Մելիտինեն, որն անվանվում էր Վարի քաղաք: Ամեն տարի Վարի քաղաքում վառելիքի և ջրի պակասություն էր զգացվում: Ծվ երբ 1839-41 թ.թ. թուրք-եգիպտական պատերազմի ժամանակ քաղաքը լցվում էր զինվորներով, տեղական բնակիչները ձմեռը ևս հարկադրաբար մընում են Ասրուզի ամառանոցավայրում: Այդ հանգամանքը պատճառ է դառնում, որ մալաթիացիք ընդմիշտ թողնեն քաղաքը՝ իրենց համար մշտական բնակավայր ընտրելով Ասրուզին: Այդ նոր բնակավայրը վերանվանվում է Մալաթիա: Իսկ բուն քաղաքը՝ Մելիտինեն (Մալաթիան) կոչվում է Վարի քաղաք (էսքի շահար): Այդ ժամանակվանից պատմական Մելիտինեն դադարում է բնակավայր լինելուց և "հիշեցնում է որպես պատմական հուշավայր, ուր մնում են նախկին պարսպի հետքերը"²:

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Գոլտում հրատարակվող "Բիւրակն" հանդեսի 1898 թվականի համարներից մեկում տպագրված մի հոդված մալաթիացիներին նախապաշարումների մասին³: Այնտեղ հիշատակվում է Մա-

1. Հ. Աճառյան, Հայ քարքառագիտություն, Մոսկվա -նոր նախիջևան, 1911, էջ 198:
2. "Բիւրակն", 1900, էջ 114:
3. "Բիւրակն", 1898, էջ 620:

լաթիայի բարբառի մասին ու օրինակներ բերվում այդ բարբառով (առանձին բառեր կամ ոճեր): 1899թվականին նույն հանդեսում լույս տեսան առաջին նմուշները Մալաթիայի բարբառով, որոնք պարունակում են 22 առած՝ առանց գիտական ստադարձման¹:

Մի տարի անց նույն տեղում ապագրվեց պրոֆ. Մկրտիչ Որբերյանի "Մալաթիա" հոդվածը, որտեղ "քիչ մը լեզվական", ենթազլխում հեղինակը, հիմք ընդունելով արտասանությունը, բերում է "աղավաղյալ բառերի" օրինակներ: Հեղինակը "աղավաղյալ" է անվանել այն բառերը, որոնք գրական լեզվում այլ արտասանություն ունեն: Բնիկ մալաթիացի լինելով՝ Մ. Որբերյանը հիմնականում ծիշտ է ստադարձել բաղձայնները, սակայն ծայնավորների փոփոխությունների ստադարձումը կատարել է յուրովի: Այսպես, բարբառում առկա է այ հնչյունը: Բայց բանի որ հայկական այբուբենում բացակայում է այդ հնչյունի տառը, ուստի հեղինակն այն ստադարձել է է տառով (արիւն-էրին, փոխանակ՝ արիւն>արին և այլն):

Սրանք են Մալաթիայի բարբառի վերաբերյալ գրավոր առաջին հիշատակությունները: 1900 թվականից հետո "Բիւրակն" հանդեսի հրատարակությունը դադարում է, իսկ ուրիշ հանդեսներում այդ բարբառով մեզ նմուշներ չեն հանդիպել:

Հանվելով հրատարակված վերոհիշյալ ավյալների վրա՝ ալաղեմիկոս Հ. Աճառյանը իր "Հայ բարբառագիտություն" աշխատության մեջ Մալաթիայի բարբառը դասեց կը Ճյուղի բարբառների խմբում, ավեց նրա շատ համառոտ նկարագիրը և որպես նրմուշնար վերցրեց "Բիւրակն" հանդեսում լույս տեսած առածներից 14-ը՝ ենթարկելով գիտական ստադարձման: Հ. Աճառյանը այդ բարբառին անդրադարձել է նաև իր "Հայ գավառական բառարան" ² և "Հայոց լեզվի պատմություն" (2-րդ հատոր)³ աշ-

խատություննարի մեջ՝ հիմնականում պահպանելով այդ բարբառի վերաբերյալ "Հայ բարբառագիտության" մեջ իր իսկ բերած ավյալները:

Ալաղ. Ար. Ղարիբյանը իր "Հայ բարբառագիտություն" աշխատության մեջ հստակ ենթազլխով տվել է Մալաթիայի բարբառի դերանունների հոլովման և քայերի խոնարհման համառոտ ուր-

1. Բիւրակն, 1899, էջ 772:

2. Հ. Աճառեան, Հայ գաւառական բառարան, 1913, էջ 32:

3. Նույնի, Հայոց լեզվի պատմություն, Երևան, 1951, հ. 2-րդ, էջ 324:

վազիծը և ապա բերել այդ բարբառով մի նմուշ՝ " Թախթասուս Արթինը" վերնագրով: 1

1961թ. Բեյրութում հրատարակվեց Ա. Ալպոյաճյանի "Գա-
տմութիւն Մալաթիոյ Հայոց"2 ստվարածավալ աշխատութիւնը,
որի " Լեզվաբանական բաժնում " հրատարակված է մի նմուշ
Մալաթիայի բարբառով՝ "էշը, եզը և մշակը " վերնագրով: Գրը-
թում ի մի օն բնրված այդ բարբառի վերաբերյալ ապագրված կամ
ձևագիր բոլոր հոդվածներն ու կարծիքները: Այնտեղ գետեղ-
ված է նաև Կարապետ Բենեհյանի բարբառային քառերի ձևագիր
բառարանը՝ գրված արևմտահայ գրական լեզվով: Վերջին հանգա-
մանքը դժվարացնում է պարզելու քառերի արտասանութեան իսկա-
կան վիճակը: Բացի այդ՝ քառերի մի մասը գրական բնույթի է
և ոչ մի առնչութիւն չունի բարբառի հետ, ուստի մենք օգտը-
վեցինք այդ բառարանից խիստ զգուշորոն: Բարբառախոս մալա-
թիացիների միջոցով ստուգելուց հետո հավաստի քառերը մեցը-
րինք մեր կազմած բառարանը, իսկ կասկածելիները հանեցինք :
Սակայն իր թերութիւններով հանդերձ, Կարապետ քահանա Բե-
նեհյանի բառարանը շատ կարևոր է և վկայում է հայ մշակույ-
թին ծառայած լինելու հեղինակի ազնիվ ձգտման մասին: Տարի-
ներ շարունակ նա նվիրվել է հայ ժողովրդի մեջ լուսավորու-
թիւն տարածելու գործին: Իր ուժերի ծաղկման շրջանում էլ
նա գոհվեց 1915թ. հայկական եղեռնի ժամանակ:

Մալաթիայի բարբառի մասին մի քանի անգամ ակնարկվել
է նաև Մալաթիայի կրթասիրաց ընկերութեան օրգան "Նոր Մալա-
թիա" հանդեսի տարբեր համարներում: Հոդվածագիրներն այստեղ
բավարարվել են տվյալ բարբառի մասին արվող հասկանալի դըր-
վատումներով: Ուստի մենք նրանց վրա կանգ չենք առնում հայտ-
նի պատճառներով: Մնում է ավելացնել, որ, ինչպես Ա. Ալպո-
յաճյանն է ասում, " Մալաթիա իր անմիջական շրջակայքով կը-
նարկայացնե լեզվական տեսակետով առանձին խմբավորում մը և
ունի իր հատուկ բարբառը, որ դժբախտաբար լրջորեն չէ ուսում-
նասիրված " 3 :

1. Ա. Ղարիբյան, Հայ բարբառագիտութիւն, Երևան, 1958, էջ
413-417:
2. "Գատմութիւն Մալաթիոյ Հայոց" աշխատասիրութեամբ Ա. Ալպո-
յաճեանի, Բեյրութ, 1961, էջ 1157-1160:
3. "Գատմութիւն Մալաթիոյ Հայոց", էջ 1027:

ՄԱԼԱԹԻԱՅԻ ԲԱՐՔԱՌԻ ՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ՊԱՏԿԱՆՆԵԼՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՐՏԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ակադեմիկոս Հ. Աճառյանը իր " Հայ բարբառագիտութիւն " ¹
աշխատութեան մեջ, ելակետ ունենալով բայի սահմանական
եղանակի նարկա և անցյալ անկատար ժամանակների կազմութեան
ծւր, Մալաթիայի բարբառը համարում է կը ժյուղի բարբառ:

Հենկելով Մալաթիայի բարբառի մասին մինչև 1911թ. հրա-
պարակում եղած տվյալների վրա՝ Հ. Աճառյանը հանգում է այն
եզրակացութեան, որ այդ բարբառը ունի պայթական ըրաձայննե-
րի նրու շարք՝ "թրթուրն և ռազ (ձայնեղ և շնչեղ խուլ)" ² :
Խոսելով ձևաբանութեան մասին, Հ. Աճառյանը նույն անդում
զրում է . " Քերականութեան մեջ չկրցանք գտնել առանձին հատ-
կանշանան ձևեր, և մթ հրատարակված հատվածները ³ ճիշտ են,
կրնանք ըսել, թա Մալաթիո բարբառին բարակունութիւնը առան-
ձին նորութիւններ չունի: ⁴

Սակայն նույն հոդինակի " Հայոց լեզվի պատմութեան " նը-
կըրորդ հատորում Մալաթիայի բարբառի բարբառանութեան վերաբը-
յալ հոբը-ինչ այլ կարծիք է հայտնված. " Քերականութեան մեջ
հատկանշականն այն է, - զրում է Հ. Աճառյանը, որ ա մասնի-
կով կրգում են շարունակական նարկա և շարունակական անցյալ
ժամանակներ (եէրիմ ա, եէրէի ա) " ⁵ :

Ակադեմիկոս Ար. Գարիբյանը իր Հայ բարբառագիտութիւն " ⁶
աշխատութեան "Մալաթիայի բարբառը " անթազլիխում նույնպես նը-
շում է, որ այդ բարբառը սրականում է կը ժյուղին և ա մաս-
նիկով կազմում են շարունակական ներկա և անցյալ անկատար ժա-
մանակներ: Նա միաժամանակ ավելացնում է, որ սահմանական եղա-

1. Հ. Աճառյան, Հայ բարբառագիտութիւն, Մոսկվա-նոր նախիջւան,
1911, էջ 197:

2. նույն անդում:

3. Խոսքը վերաբերում է " Բիւրակնում " հրատարակված 22 առած
ներին, որոնցով իրոք դժգար է պարզել այդ բարբառի սահմ. ե-
ղանակի նարկայի կազմութիւնը: Հրատարակված նմուշները առա-
ձանիի նարկայով են:

4. Հ. Աճառյան, Հայ բարբառագիտութիւն, էջ 198:

5. նույնի, Հայոց լեզվի պատմութիւն, 2-րդ հատոր, Երևան,
1951, էջ 327:

նակի նսրկա և անցյալ անկմտար ժամանակների շարունակական ժամանակներ կազմող ա մասնիկը գործածվում է նաև նշված ժամանակների ժխտական ձևերի կազմության մեջ¹ :

Ըստ Ար. Ղարիբյանի հնչյունաբանական դասակարգման՝ Մալաթիայի բարբառը պատկանում է տեղաշարժ-տեղափոխության խմբի երկաստիճան խլազուրկ (շնչեղ խուլներով հարուստ) սնթախմբի բարբառների շարքին: Այսպիսով Մալաթիայի բարբառի հնչյունաբանական դասակարգման վերաբերյալ Հ. Աճառյանի և Ա. Ղարիբյանի տեսակետները՝ ըստ էության, համընկնում են և ճիշտ են:

Ձարգացնելով բարբառների ձևաբանական դասակարգման Աճառյանի ընդունած սկզբունքը, Ա. Ղարիբյանը, ինչպես հայտնի է, հայ բարբառների ճյուղերի թիվը հասցրեց 7-ի՝ ու, լ, ս, կ, կա, հա և գրաբարատիպ²: Զանի որ հա ճյուղի բարբառները և Մալաթիայի բարբառը իր ա մասնիկով շարունակական ժամանակներ կազմելու սրևույթով համեմատության որոշ սզրներ ունեն, Ա. Ղարիբյանը գտնում էր.

" Ահա > հա ճյուղի բարբառները (1953թ. հեղինակը այդ ճյուղին վերագրեց **Քեսաթի** բարբառը, ալա հետազայում ավելացրեց նաև **Քարուսի** և **Եղեսիայի** բարբառները -Թ.Դ.) թույլ են սղել և ենթարկվել են կը ճյուղի բարբառների ազդեցության կամ բոլորովին ձուլվել են նրա մեջ ու դարձել կը ճյուղի բարբառներ, կամ սովորական ներկան կազմելու համար ընդունել են կը մասնիկը, իսկ ա > հա > ա մասնիկները թողնել են շարունակական ձևեր արտահայտելու համար, ինչպիսիք են Մալաթիայի և Համշահի բարբառները"³ :

Այսպիսով Ա. Ղարիբյանը այն կարծիքն է հայտնում, որ Մալաթիայի բարբառը սկզբում եղել է հա ճյուղի բարբառ, որը հետագայում մեթարկվել է կը ճյուղի բարբառների ազդեցությանը:

1956թ. նույն հեղինակը, բննության ենթարկելով **Քարուսի**, **Արամոյի** և **Եղեսիայի** բարբառները, հանգեց այն տեսակետին, որ **Տիզրանալարտի**, **Մալաթիայի** և **Եղեսիայի** հայ բնակչու-

1. Տես Ա. Ղարիբյան, Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1953, էջ 415:
2. Ա. Ղարիբյան, Հայ բարբառագիտություն, Երևան, 1953, էջ 256:
3. Նույնի էջ 443:
4. Նույնի Հայերենի նորահայտ բարբառների մի նոր խումբ, Երեվան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1958, էջ 147:

թյան բարբառները պատկանում են միևնույն ասոցիացիային: Սակայն, շարունակում է Ար. Ղարիբյանը, Եղեսիայի և Մալաթիայի բարբառների տարբերությունն այն է, որ եթե առաջինը սովորական ներկան կազմում է ա մասնիկով (քրիմ ա), իսկ շարունակական ներկան կազմելու համար սկզբից ավելացնում կը մասնիկը (գը քրիմ ա), մինչդեռ Մալաթիայի բարբառում ա մասնիկով կազմում են շարունակականը, իսկ կը մասնիկով՝ սովորական ներկան **1** :

Քանի որ Հ. Աճառյանի ընդունած և հայ բարբառագիտության մեջ ավանդապես ընդունված ձևաբանական դասակարգման հիմնական հատկանիշը սահմանական եղանակի ներկայի և անցյալ անկատարի կազմության ձևն է, ուստի պարզանք, թե Մալաթիայի բարբառում ինչպես են կազմվում այդ ժամանակները, որով և պարզ կլինի խնդրո առարկա բարբառի ճյուղային պատկանելության հարցը:

Սահմանական եղանակի ներկա ժամանակը ցույց է տալիս մի գործողություն, որն ընթացքի մեջ է: Սակայն " ընթացքի մեջ" հասկացողությունը ինքնին հարաբերական է, որովհետև այն ունի այլևայլ դրսևորումներ:

Այսպես .

ա) ներկա ժամանակով արտահայտվում են այնպիսի գործողություններ, որոնք ցույց են տալիս մշտնջենական պրոցեսներ: Օրինակ՝ ձուկն ապրում է ծովում, երկիրը պտտվում է արևի շուրջը, տարւը շարժվում է քամուց և այլն:

բ) նույն ժամանակով են արտահայտվում նաև գործողություններ, որոնք տևական են միայն ժամանակի որոշ հատվածի մեջ: Օրինակ՝ ես ապրում եմ Երևանում, ամեն օր ճաշում եմ ժամը 4-ին, հորիցս նամակ եմ ստանում: Սրանք վերաբերում են ժամանակի որոշ հատվածի, ուստի հարատև պրոցեսներ լինել չեն կարող: Պայմանականորեն այն անվանենք հատվածային ներկա:

գ) Գործողություններ, որոնք կատարվել են անցյալում, բայց պատմվում են իբրև ներկա: Սրանք հատուկ են հեքիաթներին առակներին և կոչվում են պատմական ներկա (" Լինում է, չի լինում . . . "):

1. Ա. Ղարիբյան, Հայերսնի նորահայտ բարբառների մի նոր խումբ Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1958, էջ 147:
2. Հ. Աճառյան, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, հատ. 4, մաս Գ. Իտ. տն. 1961, էջ 95:

դ) Եվ վերջապես գործողութիւններ, որոնք սկսվել են և այժմ՝ տվյալ պահին, ընթացքի, պրոցեսի մեջ են: Սրինակ՝ գրում եմ (այժմ), խոսում եմ (հիմա), գնում եմ (այժմ) և այլն: Այս վերջինը ընդունված է թնվանել շարունակական ներկա, ի տարբերութիւն բուն կամ սովորական ներկային, որն ընդգրկում է ներկա ժամանակով արտահայտող բոլոր երևույթները:

Մալաթիայի բարբառի այժմյան վկաները՝ բարբառախոս մալաթիացիները, չեն տարբերում սովորական ներկան և շարունակականը, մինչդեռ նրանց տարբերութիւնը պարզորոշ երևում է կը ճյուղի մի շարք բարբառներում՝ Պոլսում, Համշենում, Տրապիզոնում և այլն ¹ :

Մալաթիայի բարբառում սահմանական եղանակի ներկա ժամանակը կազմելու համար խոնարհվող բային հարադրվում է ա հետադաս գործածութիւն մասնիկը, իսկ ծայնավորով սկսվող բայերի սկզբում, բացի այդ մասնիկից, ավելացվում է կ>զ-ն (փէրիմ ա, գէրթամ ա, գըսիմ ա և այլն) :

Բերսնք մի քանի օրինակներ.

Սարգիս Զուրիկյանը ծնվել է Մալաթիայում 1904 թվականին և գաղթել այնտեղից 1929թ.: Մեր այն հարցին, թե որտեղ է աշխատում իր որդին, նա պատասխանում է. " իմ դըղաս վարժադուն՝ գէրթա յա " (այսինքն դպրոց է գնում՝ սովորում է): Սա սովորական ներկա է, քանի որ խոսքը վերաբերում է ո՛չ թե նրա որդու կատարած աշխատանքին տվյալ պահին, այլ ընդհանրապես:

Հարց. - Զեր հին լեզվով (իմա՝ բարբառով) ո՞վ է լավ խոսում.

Պատասխան. - Միր հին լէզուն՝ չիքնա գուրցիր ա, ամմա իմ ախարըս միր հին լէզվօք ազգէզ գուրցէ յա: (Պատասխանում է Արուսյակ Խաչատրյանը, որը Մալաթիայից գաղթել է 25 տարեկան հասակում և այժմ ընակվում է Եսհումյանի շրջանի նոր Մալաթիա ավանում):

Հարցնում ենք մալաթիացի Հակոբ Անթեպյանին. - Դուք ծրխում եք.

1. Հ. Աճառյան " Լիակատար քերականութիւն հայոց լեզվի ", հատոր 4, մաս Բ, Երևան, 1961, էջ 97-98:

Պատասխան. - Իս ջըղարա ¹ խըմիմ ա, ամմա հիմա քօվըս չիգա :

Բերսնք մի քանի օրինակներ էլ Ա. Ալպոյաճյանի "Պատմութիւն Մալաթիոյ Հայոց" գրքից .

" Մընագ թուն մէր թասային ա չիս հայիր, չիրփի քէս հավերուդ հէդ քէֆ գէնիս ա "2 :

" . . . Չունքի զընիզը շող սիրէ յա "3:

Մի հատված էլ բերսնք ֆրանսիաքնակ մալաթիացի Գ. Տոնապետյանի ձեռագրից.

" Բըզդիգուց դըրա միք չըջօղ էդած աղիննիս քէդ գէրթայաք ա : Հօնգի բըզդիգ ախչինները հօփ-հօփ խաղային ա, գըզըզուք նըստէյին, ցառքէրնին ձունգէրնուն գէնէյին, խաղ գանչէյին ա :

Դըրա էրէգվան քէս միակըս գուքա յա

էն թաղին ախչինները

նըստիր խալի քօրձէն ա " . . .

Այս բուրդից կարսլի է հանգել այսպիսի եզրակացությունների :

1. Մալաթիայի բարբառը եղսլ է կը ճյուղի բարբառ, այսինքն՝ նսրկա ժամանակը կազմել է կը մասնիկով: Մարունակական ժամանակների կազմության համար այդ բարբառը չա ճյուղի բարբառներից վերցրել է ահա>հա մասնիկը, ապա կրճատել հ-ն, քանի որ բարբառում այդ հնչյունը ընկնում է կամ թույլ

հնչում ունի: Սակայն քանի որ կը մասնիկը միաժամանակ գործածվում է նաև պայմանական եղանակի ժամանակներ կազմելու համար, ուստի այս երկու եղանակների նույնացման վտանգը հավանաբար ազդել է, և ա մասնիկը իր գործածության շրջանակները ծավալել, ընդհանրացրել է՝ ընդգրկելով սահմանական եղանակի ներկա ժամանակը ընդհանրապես: Այլ խոսքով ասած՝ բուն ներկան և շարունակականը նույնացել են: կը մասնիկով նսրկա ժամանակներ կազմելու երևույթը, միշտ է, դադարեց

գործելուց, քայք իր հատըր թողեց ժայնավորով սկսվող բայն-

1. Ջըղարա խըմել = սիգարետ ծխել:
2. Ա. Ալպոյաճեան, Պատմութիւն Մալաթիոյ Հայոց , էջ 1190:
3. նույն տեղում:

րի խոնարհման մեջ , որտեղ կ>զ-ն պարտադիր է :

2. Կարելի է ենթադրել նաև հակառակը, այսինքն՝ Մալաթիայի բարբառը եղել է հ ծյուղի բարբառ, սակայն ընկնելով կը ծյուղի բարբառների զորեղ ազդեցութեան ուղորտը, ներկա ժամանակը կազմել է այդ ծյուղի բարբառների նման, իսկ հ - ի ա-ն պահպանել է շարունակական ժամանակների կազմութեան համար, ապա ընդարձակվել է շարունակականի զործածութեան ծավալը և այն փոխարինել է բուն նսրկային :

Քանի որ հայ պարբերական մամուլում Մալաթիայի բարբառով համարյա հրատարակված տեքստեր չկան , ուստի ոչինչ ասել չենք կարող նրա նախկին վիճակի մասին :

Արդ , մեր ուսումնասիրութիւնները մեզ հանգեցրին հետևյալ եզրակացութեան .

Մալաթիայի բարբառը դասվում է հ ծյուղի բարբառների շարքը , քանի որ այդ բարբառի սահմանական եղանակի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակների կազմութեան ժամանակ զործածվում է ա հ ա բառամասնիկը : Ապա՝ բարբառի ներքին օրինաչափութեամբ (տես § 145), բառակապակցութիւնների մեջ ընկնում է այդ մասնիկի հ-ն : Այսպիսով ա հ ա բառից մնում է միայն բառավերջի ա-ն :

Այդ բարբառը ընկնելով կը ծյուղի բարբառների ազդեցութեան ուղորտը, նրանցից յուրացրել է կը>զ-ն և օգտագործել միայն ձայնավորով սկսվող բայերից առաջ : նախ՝ ստեղծվել է մի համաչափութիւն, ըստ որի սահմանական եղանակի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակներում բոլոր բայերն սկսվում են բաղաձայնով (փէրիմ աի գէրթամ ա, զըսիմ ա, փէրէյի յա, գաղայի յա, զըսէյի յա և այլն), ապա պայմանական եղանակի ապառնին սահմանազատվել է սահմանական եղանակի ներկայից . այսպես՝

- իս զըփէրիմ - "ես կբերեմ" - պայմանական եղանակ
- իս փէրիմ ա - "ես բերում եմ" - սահմանական ներկա
- ին գէրթամ - "ես կզնամ" - պայմանական եղանակ
- իս գէրթամ ա - "ես զնում եմ" - սահմանական ներկա

Այստեղից հետևութիւն . ա մասնիկով սահմանական եղանակի նսրկայի և անցյալ անկատարի շարունակական ժամանակներ

կազմելու վերաբերյալ Հ. Աճառյանի և Ա. Ղարիբջանի ընդունած տեսակետը պետք է վերանայել՝ քանի որ նրանց կողմից դիտված շարունակական ներկան իրականում սովորական կամ բուն ներկա է:

Հետևաբար պետք է վերանայել նաև Մալաթիայի բարբառի տեղը հայ բարբառների ձևաբանական դասակարգման համակարգում: Այն պետք է դիտել ոչ թե կը ծյուղի բարբառ, ինչպես մինչև այժմ է դիտվել հայ բարբառագիտության մեջ, այլ որպես հա ծյուղի բարբառ :

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Գ Լ Ո Ւ Ն
Հ Ն Չ Յ Ո Ւ Ն Ա Ք Ա Ն Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն

Հ Ն Չ Յ Ո Ւ Ն Ա Ռ Ա Յ Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն

1. Մալաթիայի բարբառն ունի 39 հնչյուն:

Չայնավորներ՝ 9 - ա, օ, է, ու, ի, ը, փ, փլ, օ

Բաղաձայններ՝ 30՝ բ, գ, դ, պ, կ, տ, փ, ք, թ, ժ, ջ, ծ, ճ, ճ, ց,

չ, վ, զ, ժ, ղ, ֆ, ս, շ, խ, հ, լ, մ, ն, ռ, ու, յ

2. Ա-ն ունի կոշտ արտասանություն, լեզվի ստորին բարձրացմամբ: Ա-ն առաջին շարքի ստորին բարձրացման քմային ձայնավոր է և արտասանվում է աղրբեջաներեն հնչյունի նման: Այն փոքր-ինչ մոտենում է առաջնային շարքի միջին բարձրացման է ձայնավորին: Ա հնչյունը, քացի փոխառյալ բառերից, հանդիպում է նաև այ ներկայացրածի պարզեցման դեպքում և ը ձայնորդից առաջ: Բարբառում առկա են նաև փլ, օ հնչյունները, որոնք հիմնականում գործածվում են ցուցական դերանունների հոլովման և իբրև ստացական դիտված դերանունների մեջ: Նրանք արտասանվում են ինչպես գերմաներենի փլ և օ ձայնավորները: Բարբառը չունի ներկայացրածներ և եռարարբառներ, ոչ էլ շնչեղ ձայններ:

3. Գրաբարի և Մալաթիայի բարբառի պայթականների և պայթափականների համեմատությունը հետևյալ պատկերն է տալիս.

Գրաբար	Բարբառ
Չայնեղներ՝ բ, գ, դ, ժ, ջ	Չնչեղ խուլներ՝ փ, ք, թ, ց, ջ
Խուլներ՝ պ, կ, տ, ժ, ճ	ա) անկախ դիրքում ձայնեղներ՝ բ, գ, դ, ժ, ջ
	բ) ս, շ, խ-ից հետո կամ ք-ից առաջ խուլներ՝ պ, կ, տ, ժ, ճ
Շնչեղ խուլներ՝ փ, ք, թ, ց, ջ	Չնչեղ խուլներ՝ փ, ք, թ, ց, ջ

Այս համեմատությունից երևում է, որ անկախ դիրքում, այսինքն բառասկզբում, բառամիջում՝ ձայնավորների միջև,

բառաւորը չուի խուլ հնչյուններ չկան: Գրաբարյան խուլներն այդ դիրքում ձայնեղանում են: Սակայն ս, շ, խ հնչյուններից հետո, հավանաբար նրանց ազդեցութեամբ, հին հայերանի խուլների արտասանութիւնը մնում է անփոփոխ: Նույնն ենք նկատում նաև շրնչնդ խուլ ք-ից առաջ գտնված խուլների արտասանութեան ժամանակ, որտեղ խուլները, անփոփոխ մնալով, իրանց հարթին ազդում են ք-ի վրա և դարձնում այն կ:

Գրաբարյան ձայնեղաններին բարբառում համապատասխանում են շնչեղ խուլները: Այսպիսով բարբառն ունի երկու բնույթի շնչեղ խուլներ՝ բուն և ձայնեղազրկումից առաջացած: Սակայն նկատուի է, որ ե < բ, բ < գ, թ < դ, չ < ջ և ց < չ հնչյուններն ունեն ձայնեղութեան որոշ երանգ, այնինչ փ < փ, ք < ք, թ < թ, չ < չ, և ց < ց հնչյունները զուրկ են այդ նրանգից: Հետևելով ավանդական հայ բարբառագիտութեանը, մենք ձայնեղազրկումից առաջացած հնչյունները տառադարձում ենք շնչեղ խուլներն արտահայտող տառերով: Սակայն թվում է, որ փ < բ, ք < գ և այդ կարգի այլ հնչյուններն իրենց որակով տարբերվում են բուն շնչեղ խուլներից: Փորձառական հնչյունաբանութեան տվյալների բացակայութեան պատճառով մեզ համար դժվար է այդ տեսակետի հաստատման համար անհրաժեշտ փաստարկներ բերել: Ուստի մնում է մեզ հիմնվել միայն մեր լսողական տպավորութիւնների վրա, որոնք կարող են նաև անհատական ընկալման հատանք լինել: Թյուրիմացութեան հետևանքով համար մենք բազմիցս այդ հարցով դիմել ենք մալաթիացիներին: Մալաթիացի Հարություն Մարգարյանը, որը մանկութեան տարիներին խոսում էր միայն մալաթիայի բարբառով, մեզ հայտնեց, որ ինքը հանգել է նաև հստակալ եզրակացութեան. հին հայերանից պահանջված շնչեղ խուլներից հետո ձայնավորներն ավելի բաց են արտասանվում, քան այն ձայնավորները, որոնք հաջորդում են հին հայերանի ձայնեղաններից ստացված շնչեղ խուլներին: Այսպիսով թաս > "թաս" բառի մաջ ս-ն ավելի բաց է հնչվում, քան թաս > "դաս" բառի մաջ:

1. Մեզանից անկախ նույն կարծիքին է հանգել նաև պրոֆ. Է. Աղայանը, միայն տարբեր են մեր մեկնաբանութիւնները. տես է. Աղայան, Գրաբարի բերականութիւն, 1-ին մաս, Երևան, 1964, էջ 152-153: Տեսականորեն նույն կարծիքին է հանգել նաև պրոֆ. Գ. Զահուկյանը. տես "Հայ բարբառների բաղադրական համակարգի ծագման հարցի շուրջը, Вопросы Языкознания" №6, 1960, էջ 48:

Այնուհանդերձ այս հարցը դեռևս մնում է շփուլած, և մեր փորձառական հնչյունաբանության մասնագետների ուշադրութիւնը ենթ հրավիրում:

Մյուս հնչյունների արտասանութիւնն առանձնապէս չի տարբերվում նրանց զրական արտասանութիւնից:

4. Մալաթիայի բարբառում շեշտը սովորաբար լինում է վերջին վանկում. օրինակ՝ գետին>քէղին, գինի>քինի, գարի>քարի, փողորակ>փորղանք, ոսկր>օսկօր, ակոթ>արգօ, լիտր>լիղիր և այլն: Եթե վերջին վանկի ծայնավորն է ը, ապա շեշտը լինում է վերջընթաց վանկում. օրինակ՝ ծանր>ծանդր, բարձր>փանձր և այլն:

Նույն ձևով էլ շեշտը այն բառերի վերջին վանկումն է լինում, որոնց վերջընթաց վանկի ը-ն նախորդ կամ հաջորդ վանկի ծայնավորնարի առնմանութեամբ հնչյունափոխվել է այլ հնչյունների. օրինակ՝ կծու>զուձու, դղում>թութում, սնդուկ>սունդուկ, փնթի>փինթի և այլն:

Եթե բարդ բառերի սրկրորդ բաղադրիչը միավանկ բառ է, ապա շեշտը լինում է վերջին վանկում: Այդպես էլ եթե այն երկվանկ է և վերջընթաց վանկի ծայնավորն է ը, նույնպես շեշտվում է վերջին վանկի ծայնավորը. օրինակ՝ լօսձագ, փարլօս, մուրչումփօն, թըթիւմէր, փառնզոն, խօնջընթասկ և այլն:

Եթե բարդ բառերի սրկրորդ բաղադրիչը երկվանկ բառ է, շեշտը լինում է վերջընթաց վանկում. օրինակ՝ էրզուշփթի:

Անորոշ դերբայների շեշտը վերջընթաց վանկումն է, սակայն խոնարհման ժամանակ այն անցնում է վերջին վանկը-օրինակ՝ փէրէլ, գարթալ, աղնէլ, աղալ, էշնալ, սիրէլ, փէրիմ ա, գարթամ ա, աղամ ա, սիրիս ա, փէրէ՛յա, գարթա՛յա, խօսած, իչա, աղնիմ, աղնած, գէրթամ, զուղիմ, մաոցա, թարցա և այլն:

Իսկ եթե անորոշ դերբայի վերջընթաց վանկի ծայնավորն է ը, ապա շեշտը լինում է վերջին վանկում: Օրինակ՝ գրել>բըրէլ, ասել>ըսէլ, նստիլ>նըստիլ, լիգել>լըգէլ, հիւանդանալ>հըվըդնալ և այլն:

- Անալ բայածանցով կազմված դերբայների բարբառային ձև-վերում շեշտը նույնպես լինում է վերջընթաց վանկում. օրինակ հնանալ>հիննալ, լուսանալ>լօսնալ, խլանալ>խոլլնալ, գողանալ>բօղնալ և այլն: Բազմավանկ բառերում, որտեղ վերջընթաց վան-

կի ծայնավորն է ը, շնշտը լինում է վերջին վանկում .օրինակ՝
բարձրանալ > փանձորնալ, կրճաւ > զըջըրդալ, սրկայնանալ > էր-
զըննալ, կոտորատել > զօղըրդէլ և այլն :

Գրական կամ կրոնական բառերում պահպանվում է գրական
լեզվի շնշտը . օրինակ՝ Աստուածածին > ասվածածին, Զրիստոս >
Զրրիստոս, առաքյալ, փամբասանք, ավագան (մկրտուիյան), մարքա-
րէ, ավանագ, բաղարաք և այլն :

Հ Ն Չ Յ Ո Ռ Ն Ա Փ Ո Խ Ո Ռ Թ Յ Ո Ռ Ն

Ա. ՉԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
Ա

5. Գրաբարի ա ծայնավորին մալաթիայի բարբառում սովո-
րաբար համապատասխանում է ա . ինչպես՝

Բառասկզբում՝ ալիւր > ալիր, աղաղ, ամպամբ, անուն >
անուն, աչք > աչկ և այլն :

Բառամիջում՝ բան > փան, զարի > քարի, դանակ > թանակ, կա-
տու > գաղու, հաց > հաց և այլն :

Բառավերջում գրաբարի ա-ն պահպանվել է բայերի եզակի
Թվի հրամայականում և ցուցական դերանուններում՝ աղա > աղա՛ ,
գնա > քընա՛, խաղա > խաղա՛, սա > սա , նա > նա :

Միավանկ և երկվանկ բառերի բառամիջի ա-ն, իբրև կանոն,
մնում է անփոփոխ . օրինակ՝ աղալ > աղալ, բարի > փարի, բարձր >
փանձոր, բերան > փէրան, գազան > քազան, գերան > քէրան, խարշել >
խաշէլ, ծանր > ծանդըր, ծափ > ծափ, նակատ > շազաղ, ներմակ > շէրմագ,
նշալի > շընչալ, մարդ > մարթ, մարդակ > մարթագ, շարդ > շարթ, բար >
բար, բարշել > քաշէլ և այլն

6. Եռավանկ բառերի երկրորդ վանկի ա ծայնավորը սղվում
է, եթե առաջին և երկրորդ վանկը բաց են և հնչյունափոխվում
է ը-ի, եթե նրանցից որևէ մեկը փակ է (վերջին դեպքում ը-ն
հանդես է գալիս բաղաձայնների կուտակման հետևանքով) . օրինակ՝

1) Ազանիլ > հաքնիլ, առաջեալ > առչէվ, առաջի > առչի, արտա-
սուր > ալցունք, բաժանել > փաժնէլ, բաղանիք > փաղնիք, բանալի >
փալլի, բուսանիլ > փուսնիլ, նլանել > էլլալ, երանեակ > էրնէգ,
Թաթախել > Թախտէլ, խածանել > Խազնէլ, կանաչիլ > զանչիլ, կոմակել >

զօժօզէլ, հաւանել չհաւանել, հաւասար չհավասար, հաւատալ չհավդալ, շալակել չշալագէլ, ուսանիլ չուսնիլ, պագանել չբարնել, պատակիլ չբողակիլ, պարապել չբարբէլ, սատակել չսաղակել, սպանանել չբաննել, տակակել չդարգէլ, տեսանել չդէսնալ, ցամաքիլ չցամքիլ, փաթակել չփաթտել, քառասուն չքառսուն և այլն :

2) Առաջնեակ շառչընէգ, արծակել շարցըգէլ, դատարկել շարղըգէլ, ծակծակել շագձըգէլ, կաթկաթիլ շաթգըթիլ, կողանդել շաղընդէլ, կարկատան շարգըղան, հարսնացու շարսոնցու, մակարդել շագըրթէլ, մարգարիտ շարբըրիդ, պարտակել շարղըգէլ, վագվգել շագվըգէլ, վաստակել շաստըգէլ և այլն :

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - Անկանիլ չիյնալ բառի մասին տժժ §16 և 155, իսկ անցանել շասնիլ բառի մասին՝ § 155:

Հարսանիք շարսնիք բառում, չնայած առաջին վանկը իսկ է, ա-ն սղվում է :

7. Երկվանկ գոյականների սրկրորդ վանկի ա-ն իւրման ժամանակ սղվում է (կամ փոխվում ը-ի), եթե առաջին վանկի ձայնավորը ա կամ է հնչյուններից որևէ մեկն է. աշխարհ(ք) շաշարբ - աշխըրբի, արագակն շարբագ - արբըգի, դանակ շանակ - իանգի, ճակատ շլագաղ - շագղի, շաբաթ շախաթ - շափթըվա, շալակ շալագ - շալագօղ, բերան շիէրան - փէրնի, գերան շբէրան - բէրնի և այլն :

Իսկ եթե երկվանկ բառերի առաջին վանկի ձայնավորը ու կամ ը (գաղտնավանկ) հնչյուններից մեկն է, սրկրորդ վանկի ա-ն իւրման ժամանակ մնում է անփոփոխ. օրինակ՝ կրակ շգըրագ - լըրագի, նրագ շըրոթ - չըրթի, մկրատ շմըրոթ - մըրթի - մըրթա - դէլ, ուրբաթ շուրփաթ - ուրփաթվա, ուրթագ շուրթ - ուրթի և այլն :

8. Ան նախածանցով կազմված բառերի միջին վանկի ա-ն մնում է անփոփոխ. օրինակ՝ անտօթ շանտօթ, անտակ շանտակ, անաստուած շանասված, անարատ շանարող, անդադար շանդար, անհամբեր շանհամբէր, անմահական շանմահական և այլն : Անալի շաննի, անագակ շամրագ բառերում ան նախածանցի իմաստը միտքով չէ, և այն դադարն է իրրև մտապահ անասնց գիտակցություն : Երբեմն ժամանակ, քանի որ քարքառում առանձին գործ մե անվում աղ, ուղի բառերը, ուստի ուղի մեք այլուս չի գաղաղցվում ուղի ձևի հետ, և անալի շաննի բառը գիտակցվում է իրրև պարզ բառ : նույն

ձևով էլ իբրև պարզ է ընկալվում ամբողջ բառը, որովհետև նրա արմատը՝ ապակ (ապականել), ինքնուրույն գործածություն չունի :

9. Բարբառում սովորաբար բարդ բառեր սն կազմվում առանց ա հոդակապի, ինչպես՝ աղաջուր>ախշոտ, ականջախուլ>անգաշխուլ, ժամակոչ>ժանգոչ, լայնասիրտ>լանսիրդ, կրակասեր>զըրագսէր (խմորի տեսակ է), մոխրաջուր>մախիրշոտ, նսդասիրտ>նեխսիրդ, փագմադ, շօրթան, բարգից (պասկից "հարևան") և այլն:

10. Գրական կամ կրոնական բառերի ա հոդակապը մնում է անփոփոխ. ինչպես՝ աստուածածին>ասվածածին, երազահան>էլածահան, իւղաբեր>օղափէր, կնքպապ>կընքաբաբ, համբերատար>համփէրադար, հոգաբարձու>հօքափարցու, մայրապետ>մայրաբէդ, վարժատուն>վարժողուն, վարժապետ>վարժաբէդ, վերնատուն>վէրնադուն և այլն:

Վարդավառ>վարթրվառ բառում ա-ն չի գիտակցվել որպես հոդակապ: Համախակի գործածության հետևանքով այդ բառը մնալով վաղ է բարբառի նարբին այն օրինաչափությանը, ըստ որի ա-ն հնչյունափոխվում է ը-ի, առաջին վանկը փակ լինելու պատճառով (տես § 6) :

11. Ակտն և ացի վերջածանցներով կազմված բառերի ածանցի ա-ն նույնպես մնում է անփոփոխ. այնպես՝ ամսական>ամսագան, վաճառական>վաչառագան, քերական>քէրագան, նրնքական>իրէքագան, երկուական>էրգուքագան, գիւղացի>քէղացի, դրացի>ըրրացին, լեւացի>լէլացի և այլն, բայց՝ լալական>լալգան, քաղաքացի>քախկըցի:

12. - Անոց վերջածանցով կազմված բառերի ածանցի ա-ն սղվում է . այս ածանցին բարբառում համապատասխանում է նոց-ը: Վրանով կազմված բառերը բաժանվում են երկու խմբի:

ա) Զառական թվականներ՝ մէգնօց, էրգուքնօց, դասնօց, քրսաննօց, հարիրնօց և այլն: -նօց ածանցով սն կազմվում նաև 70, 80, 90-ի շահականները՝ յեթմիշնօց, սաքսաննօց, ութսուննօց, շնայած այդ թվականների արմատները փոխառյալ սն թուրքերենից:

բ) -նօց ածանցով կազմված գոյականներ կամ ածականներ ինչպես՝ հավնօց, սուղնօց "թանկություն", վառնօց "ստոր",

աղղօղնօց, հէքթոյց "ղարմանանոց", շուկնօց և այլն :

13.-Անալ-ոմ վերջավորվող բայերը ըստ բնույթի լինում են բուն բայեր և անվանական բայեր:

Բուն բայերի ածանցի ա-ն կարող է սղվել, հնչյունա-
փոխվել ը-ի կամ մնալ անփոփոխ. օրինակ՝ դիմանալ > թիմանալ,
զարմանալ > զարմանալ, իմանալ > իմանալ, հասկանալ > հասկընալ,
մոռանալ > մոռնալ, ուրանալ > ուրանալ և այլն :

Անվանական բայերում, որոնք մեծ մասամբ կազմված են
ածականների արմատներից, սղվում է անալ-ի առաջին վանկի
ա-ն. հնչվես՝ աղքատանալ > ախկաղնալ, անուշանալ > անուշնալ,
արթնանալ > արթըննալ, աւելանալ > էվէլնալ, բարձրանալ > փանձոր-
նալ, գողանալ > քողնալ, երկայնանալ > էրկըննալ, զգուշանալ > ուս-
կուշնալ, թօթեվանալ > թէթէվնալ, թուլանալ > թօլնալ, լայնանալ >
լաննալ, լուսանալ > լօսնալ, խլանալ > խուլնալ, խորանալ > խօրուն-
նալ, կարծանալ > զարմնալ, կշտանալ > զուշտնալ, հաստանալ > հաս-
տընալ, հնոռանալ > ֆարռլեննալ, հիւանդանալ > հըվըղնալ, հնանալ >
հիննալ, մեծանալ > մագնալ, մթանալ > մութնալ, շատանալ > շաղ-
նալ, ուժովանալ > ուժօքնալ, սւանալ > սիվնալ, սղանալ > սուղնալ,
տաքանալ > դաքնալ, ցածանալ > ցազնալ, ցրտանալ > ցուրդնալ, բշտ-
նալ > բիշնալ և այլն: Բացառություն է ծնրանալ > ձէրանալ բառը:

14.-Աւոր վերջածանցով կազմված բարբառային բառերում
ածանցի ա-ն սղվում է, իսկ գրական բառերում այն մնում է ան-
փոփոխ. այսպես՝

Բարբառային բառեր - եկաւոր > էգվօր, թագաւոր > թաքվէր
"հատուկ անուն", ծոցաւոր > ձօսվոր "հղի", մանալաւոր > ջաշ-
վօր, շատավոր > շաղվօր, պակասաւոր > քօզասվօր "օրապակաս":

Գրական բառեր - գլխաւոր > քըլիւվէր, թագաւոր > թաքվէր,
կնդձաւոր > գեղձավօր, հարկաւոր > հարգավօր ("արտաքնոց"), մեղա-
ւոր > մեղավօր, ուխտաւոր > ուխտավօր, փառաւոր > փառավօր:

15. Երկվանկ բառերի միջին վանկի ա-ն մի խումբ բառերում
մնում է անփոփոխ: Իլանք մեծ մասամբ գրական-կրոնական բառեր
են, մի քանիսն էլ՝ ընդհանուր հայերեն բառեր. օրինակ՝ ազա-
տել > ազաղէլ, ապաշխարանք > արաշխարանք, ապառաժ > արառաժ, առա-
քեալ > առաքյալ, Առօրէլ, աւագան > ավագան, բամբասանք > փամբասանք,
ընտանիք > ընդանիք, խայտառակ > խայդառակ, խոստովանիլ > խօստօ -

վանիլ, կիւրակէ՛գիրագի, հակառակ՛հագառագ, համբարծում՛
համփարցում, հրամայել՛հըրամմէլ, մարգարէ՛մարքարէ, միիթա-
րանք՛մըխթարանք, մուրացկան՛մուրասկան, յաւանակ՛ապանագ, յի-
շատակ՛իշադագ, նահատակ՛նահդագ, նաադագ, նաւակատիք՛նավա-
զադիք, պահպանիչ՛բահրանիչ, պատարագ՛բադարաք, սատանայ՛սա-
դանա, սրբազան՛սուրփազան, վարագոյր՛վարաքուր, տապանակ՛
դարանագ և այլն :

16. -Ա ձայնավորը կրօլ է նաև հետևյալ մասնակի հնչյու-
նափոխութիւնները.

Ա>օ. ր-ից առաջ մի քանի բառերում ա-ն քմայնանում է
և հնչվում ինչպես առաջին շարքի ստորին բարձրացման ձայնա-
վոր օ . դրանք են՝ արիւն՛արին (արինդէր, արինթաթի, արի-
նօդ), հարիւր՛հարիր, թարթիչ՛թարթիչ, թարթօլ՛թարթէլ, շարել՛
շարէլ, սարբինայ՛սարփէնի, ինչպես նաև թափել՛թփէլ և շա-
պիկ՛շարիք բառերում:

Ա>է . առնել՛էնէլ, աւել՛էվէլ, աւերել՛էվրէլ, յարդ՛
հէրթ, յարդանոց՛հէրթնօց, պահել՛բէյիլ, արծաթ՛էրծաթ: Վեր-
ջին բառը կազմվել է երկաթ՛էրզաթ բառի նմանակութեամբ: Գերեզ-
ման՛քէրէզմէր բառում գործում է ձայնավորների լիակատար ներ-
դաշնակութեան օրսնքը:

Ա>ը . ասել՛ըսէլ, կարել՛կարծնալ՛գըրնալ, կողանդ՛գա-
ղընդ, տարգալ՛թըբալ, տանեցիք՛ղընէցիք, լակել՛լըգէլ:

Ա>օ . անարգել՛անօրբէլ, թառամիլ՛թօումիլ: Այս բառերը
հավանաբար անցել են նարբնողի բարբառից, որտեղ ա>օ հնչյու-
նափոխութիւնն Օրինաչափ է ¹ : Զրորդան՛չըրթօն բառում վեր-
ջին վանկի ա-ն բառամիջի ո>օ -ի առնմանութեամբ դարձել
է օ , ապա ըստ § 39-ի սղվել է բառամիջի ո>օ-ն ՝ ջրորդան՛
չըրթօթօն՛չըրթօն : նույն ձևով էլ կամար և տոտիկ բաղադրիչ-
ներից կազմված զօմըուօղիզ "ծալապատիկ նստած" բառում առա-
ջին վանկի ա-ն դարձել է օ , իսկ երկրորդ վանկի ա-ն՝ սըղ-
վել : Զարմաղ՛ցօրմաղ բառում ա>օ -ն առաջացել է առաջին բա-
ղադրիչի մոզովրուական ստուգաբանութեան ընկալմամբ՝ իբրև ցո-
1. Հ. Աճառյան, Արմատական բառարան, հատոր 1, Երևան, 1926, էջ
637:

րենի մաղ:

Ա>ի անկանիլ >իյնալ բառում սղվել է բառամիջի ա-ն, բառասկզբի ա-ն վերջին վանկի ի-ի նմանությամբ դարձել է ի, նկ հնչյունափոխումը ըստ § 92-ի դարձել է յ, ապա փոխվել է լ ծորդությունը՝ անկանիլ >ինկնիլ >իյնիլ >իյնալ :

Ե

17. Բառասկզբի ե-ն միավանկ և բազմավանկ բառերում հիմնականում հնչվում է ինչպես է օ այսպես՝ ելանել >ելլալ, եպիսկոպոս >էքիսկոբոս, երազ >էլաձ, երանեակ >երնէգ, երդնուլ >երթըմնալ, երդումն >երթում, երես >երէս, երևիլ >երվալ, երէկ >երէգ, երթալ >երթալ, երկաթ >երգաթ, երկայն >երգան, երկայնք >երգանք, երկինք >երգինք, երկու >երգու, Երուսաղէմ >էրսաղըմ, եփել >էփէլ և այլն:

Գրական բառերում ե-ն հնչվում է ինչպես յ է օ երգ >յերք, երջանիկ >յերջանիգ:

18. Բառասկզբի ե-ն կրել է նաև հետևյալ մասնակի հնչյունափոխությունները. երեք >իրէք և երեքշաբթի >իրէքշաթի բառերում առաջին վանկի ե-ն երկրորդ վանկի ե-ի տարնմանությամբ հնչյունափոխվել է ի-ի:

Երիցակին >իրիսգին և Եղունգն >ուղունգ բառերում երկրորդ վանկի ձայնավորների առնմանությամբ բառասկզբի ե-ն համապատասխանաբար հնչյունափոխվել է ի-ի և ու-ի:

Երեսուն >աոսուն բառի ե >ա հնչյունափոխությունը բացատրվում է քառասուն >քաոսուն բառի նմանակությամբ:

Եղբայր >ախփար բառում ե-ի դիմաց բարբառն ունի ա :

Ե >ա հնչյունափոխությունը հատուկ է կը ծյուղի շատ բարբառների: Դեռևս զրաբարում բառասկզբի ղ-ից առաջ բառերը կարող էին ստանալ ե կամ ա հնարանը. ինչպես՝ եղազ // աղազ, Եղինճի աղինճ: Եղբայր >ախփար ձևն ըստ Հ. Աճառյանի կազմվել է հին հայերենի աղբայր երկրորդական ձևից:

Երեկոյ >ուռունգուն բառում ն-ի հավելմամբ ոյ-ը երկ- 1. Հ. Աճառյան, Քննություն Գուսաֆայ բարբառի, Երևան, պետ. համալսարանի հրատարակչություն, 1941, էջ 35: .

բարբառային դիրք զրավելով՝ հնչյունափոխվել է ու-ի այս վերջինի առնմանությամբ էլ բառասկզբի և բառամիջի ե ձայնավորները դարձել են ու: Երբ>յափ բառում ե-ի դիմաց բարբառը ունի յա (ը-ն ընկնում է): Բառասկզբի ե-ն հնչյունափոխվել է ի-ի հետևյալ օժանդակ բայերում՝ եմ>իմ, նս>իս, եմք>ինք:

19. Միավանկ և երկվանկ բառերում բառամիջի ե-ն սովորաբար հնչվում է որպես է (բացառությամբ ու-ից առաջ գտնված դիրքի)․ այսպես՝ արեթ>ափէթ, ածել>հածէլ, աներ>անէր, բերան>փէրան, բերել>փէրէլ, գետին>քէղին, գերան>քէրան, գիշեր>քըշեր, դեղ>թէղ, "քթախոտ", երես>էրէս, երեք>իրէք, խեղճ>խէղճ, խենթ>խէնթ, ծեծ>ծէծ, ծեղ>ծէղ, ծեր>ծէր, կարել>գարէլ, հետ>հէղ, ձեզ>ցէզ, ձեր>ցէր, ծեղք>ջէիկ, մեղք>մէիկ, նեղ>նէղ, չեչ>չէչ, վեր>վէր, վեց>վէց, տեղի>դէղ, փետուր>թէփուր, բերել>բէրէլ "քորել" և այլն:

Սակայն մի քանի միավանկ բառերի բառամիջի ե-ն հնչյունափոխվել է ի-ի․ այդ բառերն են՝ խելք>իիլք, մեր>միր, մեք>միրք, սհաւ>սեվ>սիվ, սեր>սիր "սերուցք", թեփ>թիփ, խեր>իիր, "մի տեսակ մածոն": Այս բառերի ածանցման կամ բառաբարդման ժամանակ ե-ի հնչյունափոխությունը պահպանվում է՝ անխիլք, սիվցիթ, սիվքիր, թիփօղ, թիփօղիլ և այլն:

20. Ռ-ից առաջ ե-ն հնչյունափոխվում է ա-ի․ ինչպես՝ բռն>փառ, եռ>առ (առ է " եռալուն մոտ է", այստեղից էլ առչօր՝ " եռացրած ջուր "), կշեռք>շառք, հեռի >հարու, լի-սեռն>լըսառ, ձեռք>ցառք, ձմեռն>ցըմար, մեռեալ>մառէլ, մեռոն>մառօն, մեռանիլ>մառնիլ, սիսեռն>սըսառ, բեռի>բառի :

21. Բազմավանկ բառերի երկրորդ վանկի ե-ն սովորում կամ հնչյունափոխվում է ը-ի, իսկ՝ առաջին և վերջին վանկերում հնչվում է ինչպես է․ օրինակ՝ ածելել>ազլէլ, ածըլէլ, ածելի, ածըլի, ազլի, արեգակն>արքազ, աւերել>էվրէլ, աւելել>ավլէլ, բարեկենդան>փարգէնթան, երեսուն>առսուն, կարել>կարէնալ>զըրնալ, հայելիք>հայլիք, վայելել>վայլէլ, վայելումն>վայլում, վախենալ>վաինալ, ի վերայ>վըրա և այլն:

Սակայն բազմավանկ բարդ, ածանցավոր զրական բառերի երկրորդ վանկի ե-ն հնչվում է է․ այսպես՝ արեղայ>ափէղա, ազա-

նելիք>հարնելիք, աներես>անէրէս, աներծագ>անէրցաք, աւելա-
նալ >էվէլնալ, աւետիք>ավէդիս, բարեկամ>փարէգամ, բարեկենդան>
փարգէնթան, բարերար>փարէրար, երեքշաբաթի>իրէքշափթի, խաբե-
քայ>խափէփա, համբերել>համփէրէլ, համտեսել>համդէսէլ, հոգե-
դարձ>հօքէթարց, հոկտեմբեր>հօգդէմփէր, նոյեմբեր>նօյէմփէր,
ջրհեղեղ>չըրէդէդ, սեպտեմբեր>սէգդէմփէր և այլն:

22. Բառամիջի ե-ն կրել է նաև հետևյալ մասնակի փոփո-
խութիւնները.

ե>ա. մեծ>մանձ, մեծանալ>մազնալ.

- -

ե>ի. աւել>ավիլ (առ ավել բառից տարբերվելու համար)
աւետարան>ավիդարան, հրեշտակ>հրիշտագ :

ե>ը. սեղմել>սըխմէլ.

ե>օ. աղեղն>աղօղ, ցերեկ>ցօրէգ, չորեքշաբաթի>չօրօք -
շափթի: Վերջին բառի ե>օ-ն բացատրվում է ո>օ-ի առաջընթաց
առնամանութիւնով: Յօրէգ բառը կազմվել է օր բառի նմանակու-
թիւնով :

է

23. Գրաբարյան է-ն բարբառում բոլոր դեպքերում հիմնա-
կանում հնչվում է ինչպես է.

Բառակազմի միակ օրինակը է2>է2 բառն է: Գրաբարում և
աղբի հայերենում իջանել բառի արմատը՝ էջ, պահանջվում է
բարդութիւնների մեջ և հրամայական եղանակի եզակիում. օ-
րինակ՝ վայրէջք, ելևէջ, էջ: Ենշտակորույս լինելով, արմա-
տի է-ն հնչյունափոխվում է ի-ի՝ իջանել, իջուցանել, իջեց-
նել, իջնել և այլն: Մալաթիայի բարբառում արմատի է-ն անփո-
փոխ է մտնում նաև անորոշ դերբայում՝ իջանել>էշնալ, իջու-
ցանել>էշցունէլ: Միայն այդ բառի անցյալի հիմքից կազմված
ծևերում, շենշտակորույս լինելով, է-ն հնչյունափոխվում է
ի-ի՝ իչա, իչար, իչավ, իչիր և այլն: Նույնն ենք նկատում
նաև տիրացու>դէրացու բարդ բառի առաջին բաղադրիչում՝ տէր-
դէր :

Բառամիջում՝ ալէլուիա>ալէլույա, ամէն>ամմէն, ան-
գէտ>անքէդ, անէծք>անէսկ, առէջ>առէչ, բգէգ>փրգէգ, գէշ>
բէշ, դէմ>թէմ (թէմ թիմաց) հանդէպ (թ)>հանդէպկ " դիպված,

տաֆար " , մէջ>մէչ, մէջք>մէշկ, շէն>շէն, պէս>քէս, սա-
պէս>սաքէս (սաքէս -նաքէս" արտահայտութեան մեջ, որ նշանա-
կում է „այսպես- այնպէս") , պէտք>քէտկ, սէր>սէր, տէր>դէր,
քէն>քէն, օրէնք>օրէնք:

Բարբառում բառավերջում է-ով հետևյալ բառերը կան՝

Թէ, մարգարէ և կիւրակէ : Առաջին բառում է-ն մնացել է ան-
փոփոխ: Այս բառը սովորաբար գործածվում է ժխտական շ ածան-
ցով կազմված բարդութիւնների մեջ՝ չէթէ, չէնէ Թէ: կիւրակէ>
գիրագի բառում էջի հնչյունափոխութիւնը կատարվել է իւ-ի
փոփոխութիւնից հետո՝ առաջընթաց առնմանութեամբ:

Բառավերջում անփոփոխ է մնում նաև գրաբարի բացառա-
կան հոլովի է-ն՝ շուգայէն, փէրնէն, ջագղէն և այլն:

24. Մի բանի բառերում բառամիջի է-ն հնչյունափոխ -
վում է ը-ի . ինչպես՝ Երուսաղէմ>էրսաղըմ, դէպ ի վայր>թըբի-
վար, դէպ ի վեր>թըբի վեր: Կոպղէք>գըղբաք բառում առկա է
է>ա հնչյունափոխութիւնը:

Ը

25 Գրաբարից ը-ով սկսվող հետևյալ բառերն են անցել
բարբառ, որտեղ ը-ն մնացել է անփոփոխ՝ ընկեր>ընգէր, ընկոյզ՝
ընգօզ, ընտրել>ըլլրէլ, ընտանիք>ընդանիք:

26. Որպես հայերենի ընդհանուր օրինաչափութիւն, եր-
կու և ավելի բաղաձայնների միջև լսվում է գաղտնավանկ ը-ն .
Մալաթիայի բարբառում գաղտնավանկի ը-ն անփոփոխ է մը-
նում այն բառերում, որոնց բարբառային ձևի մյուս վանկում
կամ վանկերում առկա են ա, է ձայնավորները. օրինակ՝ բըր-
նել>իըռնէլ, խմել>խըմէլ, կտրել>գըլլրէլ, կրակ>գըրազ, գրել>
բըրէլ, ճրագ>ջըրագ, մանր>մանդըր և այլն:

27. Հին հայերենի գաղտնավանկի առաջին վանկի ը-ն ձայ-
նավորների նարդաշնակութեամբ փոխվում է ու-ի , եթե բարբա-
ռային ձևերի հաջորդ վանկերի ձայնավորը ու-ն է. ինչպես՝
ղղում>թուլում, գրոյց>գուրուց, թթու>թուլու, թնջուկ>թուն-
ջուկ, թոյուն>թուռչուն, ծնունդ>ծունունդ, կծու>զուծու ,
կկուկ>զուզուկ, կնունք>զունունք, կրունկ>զուրունք, ծկոյթ>

ջուքութ, մսուր>մուսուր, մըջին>մուրչում, պտուղ>քուղուղ, սմբուլ>սումբուլ, սնդուկ>սունդուկ, տխուր>դուխուր, փշուրք>փուրշունք, փրփուր>փուրփուր, մնծղուկ>ջունջուղուկ: Ու-ն

օ-ի հնչյունափոխված բառերում հիշյալ օրենքը չի գործում .

ինչպես՝ կտուց>զըթնօց, գլուխ>քըլօխ:

28. Նախորդ կամ հաջորդ վանկերի ի, ո>օ ձայնավորների ներդաշնակությամբ գաղտնավանկի ը-ն հնչյունափոխվում է ի-ի կամ օ-ի. օրինակ՝ լիտը>լիդիր, փնթի>փինթի, ոսկը>օսկօր, բղող>փօղօղ, բրինձ>փիրինձ: Հետընթաց լրիվ առնմանությամբ ը-ն հնչյունափոխվում է ա-ի նշխար>նախար բառում:

29. Արդի հայերենի և մյուս քարթառնարի նման Մալաթիայի քարթառի բառերը բառավերջում ը- են ստանում որոշյալ առման ժամանակ. այսպես՝ դունը, թասը, մարթը, բիրթը, ցառը և այլն: Որոշիչ հոդի գիտակցման երևույթի հետևանքով եալթն, ութ, ինն, տասն թվականները և ինքն դերանունը բառավերջում ստանում են ը, որը ընկալվում է իբրև այդ բառերի արմատական հնչյուն՝ յօթը, ութը, իննը, դասը, հինքը:

ի

30. Բառասկզբի ի-ն մնում է անփոփոխ. օրինակ՝ իլիկ>իլիկ, ինն>իննը, ինչ>ինչ, իշխան>իշխան և այլն:

31. Երկրորդ վանկում այլ ձայնավոր, իսկ առաջին վանկում ի ուննցող երկվանկ բառերի բառամիջին ի-ն հնչյունափոխվում է ը-ի . այսպես՝ գիշեր>քըշէր, գիտեմ>քըդէմ, իրար>հըրար, լիզել>լըզէլ, լինիլ>ըլլիլ, լիսեոն>լըսաո, կիսել>զըսսէլ, հիւանդ>հըվանդ, ձիւթուկ>ցիթուկ>ցըթուկ "կուպր", մե-նակ>մինակ>մընագ, միջնակ>մըշնէգ, շինել>շընէլ, շինծու >շընծու, շիւանք>շըվան, սիսեոն>սըսաո, վիճակ>վըջագ, բայց՝ շիտակ>շիդագ :

32. Բառաբարդությունների մեջ ի-ն սղվում կամ հնչյունափոխվում է ը-ի. բարի երեկոյ>փառընգուն, բարի լոյս>փարլօս, տանտիկին>դանդըգին:

33. ի-ն հնչյունափոխվում է ը-ի հետևյալ բազմավանկ բա-

ուսրի միջին վանկում. այսպես՝ անիծել > անըծել, խիպիլիկ > խըբըլիգ, կաթողիկոս > գաթողգոս, հանդիպիլ > հանդըբիլ, մինաւոր > մընափոր, միխարել > մըխթարել:

34. Բացի վերը նշված (§ § 31-33) դեպքերից, մյուս բունոր դիրքերում (և բառամիջում, և բառավերջում) ի-ն մընում է անփոփոխ. այսպես՝

Բառամիջում՝ աղջիկ > աիչին, գիրք > բիրք, դրացի > թըրացին, գատիկ > գադիգ և այլն:

Բառավերջում՝ ագի > աքի, աղի > աղի, անալի > աննի, գարի > քարի, գինի > քինի, լեղի > լէղի, կաշի > գաշի, հոգի > հօքի, ձի > ցի, մատանի > մաղնի, քնոի > քնոի և այլն:

Գրաբարյան հեռի և շողիք բառերի ի-ի փոխարեն բարբառն ունի ու՝ հարու և շօղուք:

35. Ինչպես արդի հայերենում, այնպես էլ բարբառում տնդի > դէդ բառի վերջին ի-ն ընկնել է: Մակայն բարբառն արդի հայերենի նման արդեն պատրաստի վիճակում գրաբարից վերցրել է մի շարք բառաձևեր, որտեղ տնդի բառը մնացել է անփոփոխ. օրինակ՝ անտեղի > անդէղի, ուխտատեղի > ուխտադէղի:

Ո

36. Բառասկզբում ո-ի դիմաց բարբառը հիմնականում ունի օ.

օրինակ՝ ուորնել > օւրել, ուորտանալ > օւըրդիլ, ողբալ > օխիալ, ողջանալ > օխչընալ, ոջիլ > օչիլ, ոռ(ք) > օրք, "հատակ", ոսկի > օսպի, ոսպն > օսպ, ոսկր > օսկօր, որք > օրփ և այլն: Նույն դիրքում որ > ուր, ու, ոչ > ունչ բառերում բառասկզբի ո-ի դիմաց բարբառն ունի ու, իսկ ով > վավ բառում՝ վա:

Ողկույզ > գօգ բառում սղվել է բառասկզբի ող վանկը:

37. Միավանկ և երկվանկ բառերի բառամիջի ո-ի դիմաց հընչում է օ. այսպես՝ բորիկ > փօփիգ, բովհրսլ > փօրհել, գող > քօղ, գովսլ > քօվել, գործ > քօրծ, դժոխք > թըժօխկ, դող > թօղ, ժողով > ժօղօվ, խոզ > խօզ, խոնարհ > քօնար, խոս > խօղ, խոց > խօց, ծոմ > ծօմ, ծով > ծօվ, կոթ > գօթ, կոխել > գօխել, կոչնակ > գօչնակ, կոպ > գօք, կով > գօվ, հոգի > հօքի, հող > հօղ, հոտ > հօղ, չոր > չօր, չորք > չօրս, պորա > քօրդ, սոխ > սօխ, փոխնդ > փօխնիղ և այլն:

Նույն ձևով ոա, որղ վերջածանցների ո-ի փոխարեն հընչ-

վում է օ. օրինակ՝ աղտոտ>աղղող, թնփոտ>թիփող, մրոտ>մուրող,
ոջիլոտ>ջլող, որդնոտ>օրթնօղ և այլն: ճանապարհորդ>ջամփօ-
րըղ, ուղղորդ>օղօրթ, փոխանորդ>փօխնօրթ և այլն:

38. Որ հնչյունախմբով վերջացող բառերի ուն հետևյալ
բառերում ր-ից առաջ հնչյունափոխվում է է-ի. խմոր>խրմէր,
(խրմէրէլ, խրմէրօղ), խնծոր>խընծէր, խուլոր>խօլէո " խօլեո-
խօլէո հայէցավ " ջրհոր>ջըխվէր : Ը-ի ազդեցութեամբ պետք
է բացատրել նաև տորոն>դօրէն բառի ո>է-ն : Մնացած բառերի
նույն դիրքի ուն հնչում է օ. այսպես՝ բուլոր>փօլօր, խստոր>
սըխտօր, կլոր>զըլօր, սալոր>սավլօր և այլն:

Աւոր վերջածանցով կազմված բարբառային ձևերում, երբ
մթագնվել է արմատի իմաստը, ուն հնչյունափոխվում է է-ի. օրի-
նակ՝ թագաւոր>թաքվէր " հատուկ անուն", գլխաւոր>քըլխավէր,
"ամուսին", մեծաւոր>մէզվէր: Իսկ երբ պարզ գիտակցվում է
այդ բառերի ածանցյալ լինելը, ո>օ-ն մնում է անփոփոխ. այս-
պես՝ ծոցաւոր>ծօսվօր, եկաւոր>էզվօր, շատաւոր>շաղվօր, պա-
կասաւոր>բազասվօր: Գրական փոխառութիւնների մեջ այս ածան-
ցի ո>օ-ն նույնպես մնում է անփոփոխ. ինչպես՝ կեղծաւոր>
գէղծավօր, հարկաւոր>հարգավօր " արտաքնոց", մեղաւոր>մէղա-
վօր, ուխտաւոր>ուխտավօր, փառաւոր>փառավօր և այլն:

39. Շոսվանկ կամ բառավանկ բառերի միջին վանկի ուն
հնչյունափոխվում է ը-ի կամ սղվում, իսկ մյուս վանկերում
մնում է անփոփոխ: ինչպես՝ գլորել>քըլըրէլ, ժողովարան>ժօղ-
վարան, ժողովել>ժօղվէլ, ժողովողը>ժօղվօխկ "հանգանակութիւն"
խորովել>խօրվէլ, կոտորել>գօյրէլ, մուլորիլ>մօլրիլ, կոտորա-
տել>գօղըրդէլ, ոլորել>օլըրէլ, ջրորդան>ջըրթօն, սովորել>
սօրվիլ, սոթոթել>սօթտէլ, փողորակ>փօրդանք, պատառտակ>բա-
ղըրդէլ և այլն :

Այս օրսնքին չեն ենթարկվում՝

ա) Այն բազմավանկ բառերը, որոնց արմատի վերջին
վանկի ուն ածանցի ձայնավորն է. ինչպես՝ աղտոտիլ>աղղօղիլ,
թնփոտիլ>թիփօղիլ, հողոտիլ>հօղօղիլ, մրոտել>մուրօղէլ, հա-
մովանալ>համօվնալ և այլն:

բ) Կրոնական կամ գրական բառերը՝ ողորմած>օղօրմած,
ողորմիլ>օղօրմիլ, քրիստոնեայ-քըրիստօնյայ, եպիսկոպոս>էքիս-
կօքօս, մեռոնել>մառօնէլ և այլն :

40. Այս բուրբից բացի ղ-ն հնչյունափոխվում է ա-ի :
 շնորհավորել > շրնափորել, շրնափորել բառում՝ հաջորդ վան-
 կի առնմանությամբ, ինչպես նաև մոխիր > մախիր և մոռանալ > մառ-
 նալ բառերում : Վերջին բառում ղ > ա հնչյունափոխությունը
 թնրևս կարելի է բացատրել վերջնավանկի ա-ի հետընթաց լրիվ
 առնմանությամբ : Կոպղել > գրղբել բառում ղ-ն հնչյունափոխվում
 է ը-ի : իսկ բողկ > փէղգ և շեռհող > շըռփէղ բառերում՝ է-ի :

Ու

41. Հին հայերենի ու ձայնավորը մալաթիայի շարքառում
 բառակզրում հիմնականում մնում է անփոփոխ. այսպես՝ ուզել >
 ուզէլ, ութ > ութը, ուլունք > հուլում, ուխտ > ուխտ, ունդ > ունդ,
 ունիմ > ունիմ, ուսանիլ > ուսնիլ, ուտել > ուղէլ, ուրախ > ուրախ,
 ուրբաթ > ուրփաթ և այլն :

Նույն դիրքի ու-ն հնչյունափոխվում է օ-ի՝ ուր > օր ,
 ում > օմ, ուղղորդ > ողորթ, ուշ > օշ (նաև ուշ) բառերում :

42. Բառամիջի ու-ն միավանկ և երկվանկ բառերում շեշտի
 տակ մնում է անփոփոխ . ինչպես՝ աշուն > աշունք, ապուր > ա-
 բուր, ապրուստ > արրուստ, բուսանիլ > փուսնիլ, բուրդ > փուրթ ,
 բուք > փուք, գարուն > քարուն, երդումն > էրթում, երեսուն > առսուն,
 թաղումն > թաղում, թնջուկ > թունջուկ, թռչուն > թուռչուն, թուփ >
 թուփ, խունկ > խունգ, ծնունդ > ծունունդ, ծունկն > ծունգ, կակուղ >
 գագուղ, կնունք > գունունք, կուշա > գուշա, կուռք > գուռք, կուտ >
 գուղ, կուրծք > գուրսկ, հում > հում, ծուկն > ցուկ, մուխ > մուխ ,
 մուկն > մուկ, շուն > շուն, պտուղ > բուղուղ, սուգ > սուք, սուղ >
 սուղ, սուր > սուր, փետուր > թէփուր, քաասուն > քասուն, քուն >
 քուն և այլն :

43. Մի բանի միավանկ բառերում՝ ղ և ջ ձայնեղներից հե-
 տո ու-ն հնչյունափոխվում է օ-ի . ինչպես՝ դու > թօն, դուք >
 թօք, դուռն > թօռ, դուրս > թօրս, ջուր > չօռ :

44. Բազմավանկ բառերի երկրորդ վանկի ու-ն սղվում է
 կամ հնչյունափոխվում է ը-ի, օրինակ՝ երուսաղեմ > էրսաղամ, պը-
 տուտիլ > բրղրղիլ, տանուտէր > դանդէր, գրուցել > գուրցել : Վերջի-
 նում թվում է թե դրափոխությամբ ու-ն անցել է ը-ից առաջ : Սա-
 չայն գրոյց > գուրուց արմատից կազմված բայական ձևը՝ գուրուցել >

զուրցել , մեզ մտածել է տալիս, որ այստեղ գործ ունենք ոչ թե դրափոխության , այլ սղման փաստի հետ :

Այս օրենքին չեն ենթարկվում .

ա) Այն բարդ բառերը, որոնց առաջին բաղադրիչը վերջանում է ու-ով՝ երկուշաբաթի>էրգուշափթի .

բ) Բառարմատի վերջին վանկում ու ունենցող ածանցյալ բառերը . ինչպես՝ անուշանալ>անուշնալ, զգուշանալ>ուսկուշնալ, երկուական>էրգուբազան :

գ) Վերացական գոյականներ կազմող ութիւն ածանցի ու-ն. օրինակ՝ գէշութիւն>բէշութուն, ըարութիւն>փարութուն, զողութիւն>բօղութուն և այլն :

դ) Պատճառական բայերի ուցանել>ցունել վերջավորության ու-ն. այսպես՝ ազուցանել>հաբցունել, իջուցանել>էջցունել, դողացուցանել>թօխցունել և այլն :

45. Գրաբարի անորոշ դերբայի ուլ վերջավորության փոխարեն բարբառն ունի ալ կամ էլ . այսպես՝ առնուլ>առնել, գենուլ>գէնել, ուռնուլ>ուռնել (կազմված են>էն բաղադրական ածանցով), լնուլ>լէցնել, յաւելուլ>էվէլցունել, Վերջին բառը կազմվել է աւել>էվէլ արմատից՝ ցունել ածանցով և դերբայական վերջավորությամբ, որով սովորաբար կազմվում են պատճառական բայեր : Անփոփոխ է մնացել թողուլ>թօղուլ բառը :

46. Բառավերջի ու-ն մնում է անփոփոխ . ինչպես՝ երկու>էրգու, թթու>թութու, լեզու>լէզու, կատու>գաղու, կծու>զուծու, հերու>հէրու և այլն : նույն դիրքում լու>լօ բառում ու-ի դիմաց բարբառն ունի օ :

47. Չայնավորնսրից առաջ ու-ն փոխվում է վ-ի . ինչպես՝ աստուած>ասված, զգուհի>զըզվիլ, բուրուսառ>փուրվառ, թթուհիլ>թըթվիլ, կծուհիլ>զըզվիլ, կոուհիլ>զըզվիլ, լուալ>վըլալ (դրափոխությունը կատարվել է հնչյունափոխությունից հետո), լուացք>վըլասկ, չուան>չըվան, նստուածք>նըստվասկ, յունուար>հունվար, կովարար>զըզվարար, փետրուար>փէդըրվար և այլն : Պատուհան բառում հ-ի անկումից հետո ու-ն ա-ից առաջ դարձել է վ-իսկ առամնային դ-ի ազդեցությամբ շրթնատամնային վ-ն դարձել է ֆ՝ բաղձան : Դժուար>թըժար բառում ու-ն սղվել է :

Ու-ով վերջացող բառերի հոլովման կամ ածանցման ժա -

մանակ բառավերջի արմատական ու-ն ընկնելով հոլովիչի կամ
ածանցի ձայնավորից առաջ, վերոհիշյալ օրինաչափությամբ նույն-
պես դառնում է վ. այսպես՝ կառու-ի>գաղվի, լեզու-ի>լեզ-
վի, լեզուանի>լէզվանի, հերուան>հէրվան և այլն:

48. Այս բոլորից բացի ու-ն հնչյունափոխվել է օ-ի
հետևյալ բառերում՝ գլուխ>քըլօխ, թրթուռ>թօրթօր, կաուց>
գըթնօց. վերջին բառում ուց-ը դիտվելով իբրև ածանց՝ վերա-
իմաստավորվել է -նօց ածանցի:

49. Գրաբարում տարբերվել են ուև և ու վերջածանցնե-
րով կազմված գոյականներն ու ածականները: Առաջինով կազ-
մվածները արտահայտում են " Այդ բանից շատ ունենալ " ի-
մաստը. օրինակ՝ հողոււ, ծաղկոււ, թփոււ, փշոււ, քարոււ,
ջլոււ և այլն: -ու ածանցով կազմված գոյականներն ու ա-
ծականները սովորաբար արտահայտում են " Այդ նյութին քսված
կամ ապականված լինելը " . օրինակ՝ աղտու, մրտու, որդնու,
իւղտու և այլն: Այդ երկու ածանցների փոխարեն Մալաթիայի
բարբառում հանդես է գալիս միայն օղ ածանցը, որն արտահայ-
տում է նշված երկու ածանցների իմաստները:

Բ. ԵՐԱԲԱՐԲԱՐԱՆՆԵՐԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

50. Գրաբարյան ալ, ալ(օ), եա, իլ(ել), ոյ երկբարբառ-
ներն են դրսևորվել Մալաթիայի բարբառում՝ ենթարկվելով այլ
և այլ փոփոխությունների: Գրաբարյան եալ, եալ, իալ, ւոյ ե-
ռաբարբառները բարբառում չեն դրսևորվել: Սրանցից ալ-ը զրա-
բարում հանդես էր գալիս բառերի թեքման ժամանակ, իալ եռա-
բարբառով կար միայն բառը, որը չի անցել բարբառ: Եալ,
եալ եռաբարբառները՝ զրաբարից բարբառն անցած մի բանի բառե-
րում գտնվում են բառավերջին բաց վանկում, ուստի դադարում
են եռաբարբառ լինելուց և դիտվում են իբրև եա երկբարբառից
և ւ>վ կամ յ ձայնորդներից կազմված հնչյունախմբեր: Ալ
(օ), ալ, ոյ, իլ(ել) երկբարբառները քննության ենթ ենթարկել
միայն փակ վանկում գտնված դիրքում, այսինքն՝ երբ նրանց
հաջորդում են բաղաձայն հնչյուններ: Զայնավորների միջև կամ
բառավերջում այդ երկբարբառների ձայնորդ տարրը վերածվում է

բաղաձայն հնչյունի: Ատանձին դեղքսրում, երբ անհրաժեշտութիւն է զգացվել մտկնաբանելու հնչյունափոխական որոշ ցրե-վույթներ, երկբարբառները քննութեան ենք սնարկել նաև ձայնավորնստի միջև զտնված դիրքում: Մալաթիայի բարբառը չունի ոչ երկբարբառներ և ոչ էլ սոսքարբառներ:

Այ

51. Հին հայերենի այ երկբարբառի դիմաց բարբառը բառասկզբում հիմնականում ունի յ. ինչպես՝ այդ>յդ, անի, այդ>չափ, այդքան>անդչափ անդքան, այդորիկ>անդօնք, այն>ան, անի, այնչափ>անչափ, այսքան>անսքան, այսօրիկ>անսօնք, այսօր>անսօր, այրել>արել, այր (իկ)>արիգ, այրուք>արուք "այրվածի մնացորդ", արիգմարթ, արիգընիգ, բայց՝ որքևայրի>վօրիէվարի, որը գրական լեզուի ազդեցութեան արդյունքն է: Այդ հաստատվում է բառասկզբի ուղիւ հնչյունափոխութեամբ, ի տարբերութիւն բարբառի նույն դիրքի ուօ հնչյունափոխութեանը (տես § 36):

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - Այգի>էքի բառում այ-ի դիմաց բարբառն ունի է, հավանաբար այս հնչյունափոխութիւնը առաջացել է ագի>քի բառի հետ նույնանալու վտանգից խուսափելու անհրաժեշտութեամբ:

Այլ բառն ունի բարբառային երկու տարբերակ՝ ալ (ա) և էլ :

52. Բառամիջում միավանկ և երկվանկ բառերի այ երկբարբառը ը ձայնորդից առաջ հնչյունափոխվում է յ-ի, իսկ մնացած դիրքերում՝ ա-ի: Այսպես՝

Այ>ա. երկայն>էրզան, երկայնք>էրզանք, լայն>լան, լայնանալ >լաննալ, լայնք>լանք, խայթել>խաթել, ծայթրին>զաթրին, կայծկըլտալ>զազգըլդալ, ձայն>ցան, ձայնիկ>ցանիգ, մայթիլ>ջաթիլ, տայգըլդաքըր, դաքիր, ցայթել>ցաթել, ցայթքել>ցաթկել, քայլել>քալլել : Բառամիջում այ-ը անփոփոխ է մնացել պայծառ>բայծառ գրական բառում :

Այ>յ. ծայր>ծար, հայր>հար, մայր>մար, վայր>վար, այստեղից էլ վարմարթ "ստոր արարած", սկեսրայր>զէսրար:

Մի բանի բառերում այ-ը հնչյունափոխվում է ա-ի, չը -

նայած ը-ից առաջ գտնված դիրքին. եղբայր>ախիար, դէպ ի վայր> թըքի վար:

Փայտ>փնդ բառում այ-ը հնչյունափոխվում է յ-ի, իսկ այդ բառից կազմված փայտահատ>փէղաղ բարդության մեջ այ երկ-բարբառը հնչյունափոխվում է է-ի՝ անցնելով այ>յ>է-ստիճան-ներով:

53. Բազմավանկ բառերի երկրորդ վանկի այ երկբարբառը հնչյունափոխվում է ը-ի, ինչպես՝ երկայնանալ>էրզըննալ, եղբայրանոյն>ախիըրանուն "խաչեղբայր", իսկ մի քանի բազմ-վանկ բառերում այ-ը ընկնում է՝ սատանայութիւն>սաղանութուն, փեսայութիւն>փէսութուն, տղայութիւն>ղըղութուն : նույն ձևով էլ հրամայեա և հրամայեցէք ձևերում հաճախակի գործածության հետևանքով այ-ը "մաշվել", ընջվել է՝ հըրամմե, հրամմէցէք:

54. Բառավերջում այ-ը, իբրև ոչ երկբարբառ, միավանկ բառերում արտասանվում է այ, իսկ բազմավանկ բառերում՝ ա-հայ>հայ, ազուգայ>հաքուքա (տես § 169), որոշ բառերում հո-լովման ժամանակ բառավերջի այ-ը ընկնում է. ինչպես՝ փեսայ>փէսա-փէսին, փէսէն, տղայ>ղըղա-ղըղուն,ղըղէսմէն, սատանայ>սաղանա-սաղանին և այլն:

55. Բառավերջի այ-ը երկբարբառային դիրք է գրավում ը հոգնակերտից առաջ: Այս դեպքում այ երկբարբառը հնչյունա-փոխվում է է-ի. այսպես՝ ճամփայք>ջամփէք, սատանայք>սաղա-նէք, տղայք>ղըղէք (նաև ղըղաք), փեսայք>փէսէք, քահանայք>քահանէք և այլն :

ԱԼ

56. ԱԼ երկբարբառը հայերենում պատմական հնչյունափո-խությամբ վերածվել է օ-ի: նույն օրինաչափությունը առկա է նաև Մալաթիայի բարբառում, այսպես՝

Բառասկզբում՝ ալզնել>օքնէլ, ալզուտ>օքուդ,
ալծաննել>օծէլ, ալծ>օց, ալղ>օղ, ալտար>
օղար, ալր>օր, ալրհնել>օրշնէլ և այլն:

Բառամիջում՝ աղալթք>աղօտկ, աղալթսլ>աղօթէլ, ամալթ>
ամօթ, այսալր>յսօր, գալտի>քօղի, գալրու-
թիւն>գօրութուն, խալսիլ>խօսիլ, խալք>

խօսկ, ծանաւթ>ծանօթ, կարաւտ>գարօղ, մաւտ>մօղ, մաւրուք> մօրուք, նաւսր>նօսրը և այլն :

Միայն յաւնք բառում աւ-ի փոխարեն բարբառն ունի ու՝ ունք: Հավանաբար աւ>օ հնչյունափոխությունից հետո այս բառում օ-ն այլ ջարբառների ազդեցութեամբ դարձել է ու :

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ .- Ինչպես գրաբարում, այնպես էլ Մալաթիայի բարբառում, աղաւնի>աղըվնի բառի աւ-ը, շնայած բաղաձայնից առաջ գտնված դիրքին, չի պարզեցվել: Հավանաբար ւ ձայնորդից առաջ արտասանվել է ը ձայնավորը, որը խոչընդոտել է հիշյալ երկբարբառի պարզեցմանը ¹:

ԵԱ

57. եա երկբարբառը միշտ գտնվում է վերջին վանկում : Բարբառում այն հիմնականում հնչյունափոխվում է է-ի. ինչպես՝ առաջնեակ>առչընէգ, լեառն>լէո, ապա ըստ § 20-ի՝ լաո, դայեակ>Պայէգ, Ռահէգ, երանեակ>էրնէգ, լեարդ>լէրթ, իւրեան>հրրէն, կորեակ>գօրէգ, վառեակ>վառէգ :

58. Նորեան>ցօրին և առեան>աղին բառերում եա-ի դիմաց բարբառն ունի ի :

59. Ութիւն ածանցով կազմված վերացական գոյականների սեռական հոլովի եա-ի փոխարեն բարբառն ունի ա. ինչպես՝ բարութիւն-բարութեան>փարութուն-փարութան, մեծութիւն-մեծութեան>մանձութուն-մանձութան և այլն :

60. ե խոնարհման պարզ բայերի անցյալ կատարյալի եզակի 3-րդ դեմքի և բուն հրամայականի եզակի 2-րդ դեմքի եա-ի փոխարեն բարբառն ունի է. այսպես՝ գրեա՝քրրէ՛, գրեաց՝քրրէց, սիրեա՝սիրէ՛, սիրեաց՝սիրէց և այլն :

61. եայ-ը և եաւ-ը հանդես են գալիս որպես էա երկբարբառից և որևէ ձայնորդից կազմված հնչյունախմբեր, որտեղ ւ ձայնորդը դառնում է վ, յ-ն՝ ընկնում, իսկ եա-ն օրինաչափորեն հնչյունափոխվում է է է-ի: Առաջինով կազմվում են հարաբերական ածականներ՝ արծաթեայ>էրծրթէ, մազեայ>մազէ, ոսկեայ>օսկէ և այլն :

1. Տե՛ս Ա.Ս. Աբրահամյան, Գրաբարի ձեռնարկ, Երևան, 1959, էջ 7 և 4. Առաքելյան, Հայոց լեզվի հնչյունաբանություն, Երևան, 1953, էջ 158 :

Այս տեսակետից հետաքրքիր է առաքեալ բառը: Որպես հատուկ անուն գործածելիս եա-ն դառնում է է՝ Առաքել, իսկ կրոնական բարոզիչի իմաստով գործածելիս եա-ն հնչյունափոխվում է յա-ի՝ առաքյալ :

իւ(եւ)

63. Դեռևս գրաբարի շրջանում եւ՝ երկբարբառի արտասանությունը նույնացել էր իւ-ի արտասանության հետ: Ետևոք ունեին այդ երկբարբառների զուգահեռ գրություններ՝ ալելը//ալիլը, աղբելը//աղբիլը և այլն: Ինչ վերաբերում է իւ-ի և եւ-ի՝ ձայնավորից առաջ կամ բառավերջում գտնված դիրքին, ապա նրանք կորցնում են իրենց երկբարբառային բնությունը և արտասանվում որպես ի, ե՝ ձայնավորից և ւ՝ ձայնորդից կազմված հնչյունախմբեր: Ինչպես՝ անձրեւ, հարգել, ձեւ, ցեղ, թեւ, ետեւ, էղէվ, երեւիլ, էրվալ, ազնիւ, ազնիվ, պատիւ, բարիվ, արծիւ, արծիվ, կոիւ, կորիվ և այլն:

64. լ- բաղաձայնից առաջ իւ-ը (եւ-ը) դառնում է է. Ինչպես՝ գիւղ, գեւուցեղ, գիւղացի, ճիւղ, ջէղ: Իւղ > եւղ > բառը բարբառում ունի յէղ ձևը: Այս բառն ըստ երևույթին կազմվել է եւղ ձևից, ուր ւ ձայնորդն ընկել է ի լիարարտ > օղափէր հատուկ անվան մեջ իւ-ի դիմաց բարբառն ունի օ:

65. Բառասկզբում իւ-ի դիմաց հնչվում է ի միայն իւր, իր բառում:

66. Բառամիջում իւ-ը կրել է հետևյալ հնչյունափոխությունները:

ա) իւ > ի՝ ալիլը > ալիլ, աղբիլը > ալբիլ, արիւն > արին, կիւրակէ > կիրակի, հարիւր > հարիր, հերիւն > հերին, ձիւթ > ձիթ: Բացի վերջինից, մնացած բառերում իւ-ը գտնվում է թ ձայնորդի մոտ:

բ) իւ > օ՝ սիւն > սօն, ձիւն > ջօն, աղիւս > աղօս.

գ) իւ > ու՝ հիւսել > հուսել, մրջիւն > մուրջում.

Ատիւծ > աույուծ բառը գրականից անցած ձև է:

67. Ութիւն ածանցի իւ-ի դիմաց բարբառն ունի ու. Ինչպես՝ մեծութիւն > մանծութուն, բարութիւն > փարութուն և այլն:

ոՅ

68. Բառասկզբում և բառավերջում ոյ երկբարբառը դառնում

է ու: Երկու դիրքում էլ բարբառում մի-մի օրինակ կա՝ ոյժ> ուժ, երակոյ>ուռուենգուն :

69. Բառամիջում ոյ-ը ինչպես գրաբարում, այնպես էլ բարբառում գտնվում է շնշտի տակ: Այդ երկբարբառի դիմաց սիավանկ բառերում բարբառն ունի օ. ինչպես՝ բոյթ>փոթ, բոյլթ>փորթ " համաստեղությունը" , բոյն>փոն, գոյն>քոն, լոյս>լոս, թոյլլ>թօլ, բոյր>բօր: Բացառություն է կազմում գոյգ>գուք բառը:

Կոյս>գույս բառը բարբառն է անցել գրական լեզվից:

70. Բազմավանկ բառերում ոյ-ը բարբառում դարձել է ու. ինչպես՝ աշխոյժ>աշխուժ, անոյշ>անուշ, անդամալոյժ>անթամալուժ, զգոյշ>ուսկուշ, զրոյց>գուրուց, կապոյտ>գաբուդ, ճրկոյթ>ջուրութ, ողջոյն>օխչուն, պատրոյգ>բայրուք, պատրոյս>բայրուս:

Ողկոյգ>գօգ բառը ող նախավանկի անկումից հետո դարձել է միավանկ և օրինաչափորեն՝ ըստ § 69-ի, հնչյունափոխվել օ-ի: Այս բառի նմանակությամբ էլ ընկոյգ>ընգօգ երկվանկ բառում ունենք ոյ>օ հնչյունափոխությունը: Պտոյտ>բրդօղ բառում ոյ-ի դիմաց բարբառն ունի օ:

4. ԲԱՂԱՉԱՅՆՆԵՐԻ ՓՈՓՈԽՈՒՄՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՉԱՅՆԵՂ ՊԱՅԹԱԿԱՆՆԵՐ

Բ

71. Հին հայերենի ձայնող պայթական ք-ն բառասկզբում, թառամիջում (բացի մ,ն ու լայիններից հետո գտնված դիրքից) և բառավերջում հնչյունափոխվում է փ-ի. այսպես՝

Բառասկզբում՝ բաղանիք>փաղնիք, բան>փան, բանալ>փանալ, բանալի>փալլի, բարակ>փարագ, բարձ>փարց, բեռն>փառ, բոյթ>փոթ, բոյն>փոն, բուրդ>փուրթ և այլն :

Բառամիջում՝ աղբիւր>ախփիր, եղբայր>ախիար, խաբեբայ>խափէիա, խաբել>խափէլ, շաբաթ>շափաթ, ողբալ>օխփալ, ուրբաթ>ուրփաթ, սրբել>զըրփէլ և այլն : Նույն փոփոխությունն է նկատվում նաև հատուկ անունների մեջ՝ Աբել>Ափէլ, Իւղաբեր>Օղափէր, Սրբուհի>Սուրփիգ, Քերովբէ>Քերօփ.

Բառավերջում հանդիպում է միայն ր ձայնորդից հետո. այսպես՝ երբ>յափ(ը-ի անկմամբ), որբ>օրփ, սուլբ>սուրփ:

72. Մ, ն ունգայիններից հետո բ-ն մնում է անփոփոխ .
այսպես՝ անբախտ>ամբախտ, բամբակ>փամբակ, բամբասանք>փամբա-
սանք, Համբարձում>Համբո, թումբ>թումբ:

Սակայն նույն դիրքում համբարձում>համփարզում (կրոն .
իմաստով), համբերել>համփէրէլ, համբերուլթիւն>համփէրուլթոււն,
համբուրել>համփուրէլ (խաչը կամ ավետարանը) բառերում բ-ն
հնչյունափոխվում է փ-ի, թերևս, որպես գրական փոխառուլթյուն-
ներ:

73. Ջը հնչյունախմբում բ-ն խլանում է և դառնում պ՝ նա-
խորդ զ ս բաղաձայնի ազդեցութեամբ ազբն>ասպ բառում :

Գ

74. Հին հայերենի գ-ն, բացի բառավերջում ն ունգայինից
հետո գտնված դիրքից, մնացած դիրքերում սովորաբար հնչյուն-
ափոխվում է նտնալնգվային շնչեղ խուլ պայթական բ-ի . այսպես՝

Բառասկզբում՝ գարի>բարի, գարուն>բարուն, գետին>բէդին,
գիրք>բիրք, գիրկ>բիրկ, գլուխ>բըլօխ, գող>բօղ, գործ>բօրծ,
բօղի>բողի և այլն:

Բառամիջում՝ ագահ>անբահ, ագանիլ>հաբնիլ, ագի>աքի ,
այգի>էքի, արնգակն>արբակ, տարգալ>թըբալ, գանգակ>գանբակ ,
գրագաննիլ>բաբնէլ և այլն:

Չնայած բարբառում ն ունգային ձայնորդից հետո բ, դ, ծ, ջ
ձայնեղները բառամիջում մնում են անփոփոխ (§ § 72, 79, 108,
111), սակայն այդ դիրքի գ-ն հնչյունափոխվում է բ-ի, ինչ-
պես՝ անգամ>անբամ, գանգակ>գանբակ, հանգիստ>հանբիստ, հանգ-
չիլ>հանբիլ, Օգննիլ>օբնէլ, այնպես էլ ածանցյալ՝ անգործ>ան-
բօրծ, անգէտ>անբէդ բառերում:

Բառավերջում՝ աւագ>ավաք, երգ>էրք, թագ>թաք, հոգ>հօք,
ծագ>ցաք, ձիգ>ցիք, մրագ>ըրաք, պատարագ>քաղարաք, պատրոյգ>
բայրուք, սուգ>սուք և այլն:

75. ն ունգայինից հետո գ -ն բառավերջում մնում է անփո-
փոխ. այսպես՝ ժանգ>ժանգ, հինգ>հինգ, եղունգն>ուղունգ: Այս
բառերի ածանցման ժամանակ գ թն , երբ ընկնում է բառամիջի
դիրքը , արմատի ինքնուրույն գիտակցմամբ մնում է անփոփոխ .
այսպես՝ ժանգոտ>ժանգօղ (ժանգօղիլ), հնգանոց>հինգնօց, հինգ-

էրրօքն և այլն:

76. զգ և ձգ հնչյունախմբերի գ-ն նախորդ ծայնեղներին լրացման հետևանքով փոխվում է կ-ի: Այս դիրքի բառերն են . ազգշակ, ազգական>ասկական, այլազգ>այլասկ, զգոյշ>ուսկուշ, զգուշանալ>ուսկուշնալ, դժգոհիլ>թըշկոյիլ, պժգալ>բըշկալ:

77. Երկու ն-երի միջև գտնվող զ-ն փոխվում է յ-ի, իսկ զ>յ-ից առաջ գտնվող ն-ն ընկնում է: Այս դիրքում ունենք միայն կանգնիլ>զայնիլ բառը: Օրինաչափությունը հավաստի է դառնում նույն դիրքում գտնվող կ>յ հնչյունափոխությամբ (տես § 92):

Դ

78. Գրաբարի առաջնալեզվային դ ծայնեղ պայթականի դիմաց բոլոր դիրքերում բարբառում հնչվում է թ, բացի ն ոնգայինից հետո գտնված դիրքից. այսպես՝

Բառասկզբում՝ դագաղք>բաթախկ, դադար>թաթար, դաժան>թաժան, դանակ>թանագ, դաս>թաս, դատարկ>թարդագ և այլն:

Բառամիջում՝ բրդեկ>իբրթէլ, երդումն>էրթում, ծաղգար-դար>զարզարթար, կարդալ>զարթալ, որդի>օրթի և այլն:

Բառավերջում՝ բուրդ>իուրթ, կախարդ>զախարթ, ծանալար-հորդ>ջամիօրթ, մարդ>մարթ, յարդ>էրթ, որդն>օրթ, ջարդ>ջարթ, վարդ>վարթ, փոխանորդ>իօխնօրթ և այլն:

Դ-ն հնչյունափոխվում է թ-ի նաև բոլոր անծնանուններում: Այսպես՝ Դանիէլ>Թանիյէլ, Դաւիթ>Թավիթ, Ադամ>Աթամ, Յուդա>Թեթա, Սեղրակ>Սեթրագ, Վարդան>Վարթան, Տրդատ>Դրրթադ, Երու-անդ>Երվանթ, Բուզանդ>Փուզանթ, նուարդ>նրվարթ և այլն:

79. ն ոնգայինից հետո բառամիջում և բառավերջում դ-ն մը-նում է անփոփոխ. այսպես՝ բառամիջում՝ Թնդալ>թընդալ, խըն-դալ>խընդալ, կադանդեկ>զադընդէլ, կնդեկ>զընդէլ, հիւանդա-նալ>հըվըդնալ, սնդուկ>սունդուկ, ցնդիլ>ցընդիլ, հանդէպ(ք)>հանդէպկ:

Բառավերջում՝ գունդ>բունդ, Դունդ>Թունդ, ծնունդ>ծու-նունդ, կադանդ>զադընդ, հիւանդ>հըվանդ, ունդ>ունդ, պինդ>բինդ, սանդ>սանդ:

Իրական-կրօնական բնույթի բառերում այդ դիրքի դ-ն հըն-չյունափոխվում է թ-ի. այսպես՝ անդամալոյծ>անթամալուծ,

անդաստան անթաստան, ըարնկենդան փարգէնթան, այլանդակ
այլանթագ :

80. Խեղդել լի էլիս էլ բառում ղ-ն փոխել է տ-ի՝ ղ-ից
առաջացած խ-ի ազդեցութեամբ (ղ լի-ի սասին տես ջ 135 ա) :

81. Այդչաղ, այդոքիք, աղօնք, այդբան, աղբան, այդլէս,
աղբէս ցուցական դերանունների ղ-ն սնուս է անփոփոխ :

ԽՈՒՆ ԳԱՅԻԱԷԱՆՆՆՈՐ

9

82. Պ-ի դիսաց բառակազմում և լատամիջում՝ ծայնապոր-
ներից ու ծայնորդներից առաջ, բարձրան ունի ծայնեղ ը. այս-
պես օրինակ՝

Բառակազմում՝ պագանսլ ըբքնէլ, պակաս ըբագաս, պահել ը
բէյիլ, պահք ըբք, պող ըբող, պատ ըբաղ, պատարագ ըբաղարագ,
պատիժ ըբաղիժ, պատկեր ըբաղգէր, պարսպ ըբարաք, պարսլսլ ըբար-
բէլ, պճեղն ըբըջէղ և այլն :

Բառամիջում՝ ամպոտ ըամբող, անապակ ըամբագ, ապաշխարել ը
արաշխարէլ, ապառաժ ըարառաժ, ապուր ըարուր, ապրոյ ըարբա,
ալրիլ ըարրիլ, ազրուստ ըբրուստ, դարպաս ըբարբաս, դիպիլ ը
թըրնիլ, Եպիսկոպոս ըբիսկոբոս, իպիլիկ ըխըբըլիգ, կապել ը
գարէլ, կապիչ ըգարիչ, կապոյտ ըգարուղ, հպատակ ըբբաղագ, հը-
պարտ ըբբարղ, մպոտ ըբբթող, շապիկ ըշաբիք, սեպուհ ըսէթուհ,
վարդագետ ըվարթթեղ, տապալել ըթարլէլ, տապակ ըդարբագ, տապա-
կել ըդարբէլ, տապանակ ըդարբանագ և այլն :

83. Սպանանել ըբաննէլ բառում ս-ի անկումից հետո պ-ն
անցնում է բառակիզբը և օրինաչափորեն հնչյունափոխվում
բ-ի :

84. Պս հնչյունախմբի պ-ն ս-ի ազդեցութեամբ դառնում է
փ. Այս օրանքի համար ունանք պսակ ըբրսագ և պսակսլ ըբրսագէլ
ըստները, երկուսն էլ՝ բառակազմում : Ուրիշ դիրքերում տվյալ
կանոնի համար օրինակներ չկան :

Պտոնել ըբընդըռէլ բառում բառակազմի պ-ն դառնում է փ :
Այս որևույթը ընդհանուր է հայերենի համար, ուստի կարելի
է կարծել, որ բարբառը ո՛չ թե պտոնել բառն է հնչյունափոխու-
թյան ենթարկում, այլ ըբընդըռել ձևը փոխ է առել մի այլ ընթ-
բառից :

86. Չնայած պինչ>քինչ բառի օրինաչափ հնչյունափոխու-
թյանը, "քինթր-փինչը " արտահայտության մեջ ք-ի ազդեցու-
թյամբ պ-ն հնչյունափոխվում է փ-ի:

87. Սեպսամբեր>սեզդէմբէր բառում պ-ն դարձել է կ>զ[՝]
հոկտամբեր, դեկտամբեր ամսանունների նմանակությամբ:

88. Բառավերջում պ-ն ձայնավորից և ձայնորդից հետո
դառնում է ք, իսկ խուլ բաղաձայններից հետո մնում է անփո-
փոխ. այսպես՝ ամպշամբ, խծիպ>խրծիր, կապ>զար, պապ>բար և՝
ոսպնչօսպ: Կրոնական բառերում խուլներից հետո պ-ն ձայնադա-
նում է՝ սպասաւոր>ըսբասավոր, սպասուհի>ըսբասուհի :

Բառավերջում շնչեղ խուլ ք-ից առաջ պ-ն նույնպես մը-
նում է անփոփոխ: Այս դիրքում կա միայն հանդէպ(ք)>հանդէպկ
բառը:

89. Ճանապարհ>նամփա բառում պ և հ բաղաձայնները առաջաց-
րել են շնչեղ խուլ փ։ Այստեղ սղվել է բառամիջի՝ սրկրորդ
վանկի ա-ն, մ-ն դարձել է ը, ն-ն շրջնային պ-ից առաջ դար-
ձել է մ, հ-ն դրափոխությամբ անցել է բառամիջի դիրքը, իսկ
բ-ն էլ ընկել է :

կ

90. Գրաբարյան խուլ գայթական կ-ն ս, շ, խ խուլ բաղաձայ-
ներից հետո մնում է անփոփոխ, իսկ մնացած դիրքերում հնչյուն-
ափոխվում է ձայնեղ գայթական զ-ի. այսպես՝

Թառակզրում՝ կտնչզաթ, կատուչզաղու, կալոյտչզարուղ,
կարդալչզարուղ և այլն:

Բառամիջում՝ սկոայչարգա, անմահականչամմահագան, աշա-
կիրտչաշագէրդ, ռարեկամչ փարէգամ, սրկաթչէրգաթ, սրկայնչէ-
գան, սրկուչէրգու, ընկերչընգէր, ընկոյզչընգօզ, ժամակոչչ
ժանգօչ, լակնչլըզէլ, լալականչլալգան, կակուղչզազուղ, կար-
կատանչզարզրդան, կիւրակէչգիրագի, կարկուտչզարզուղ, շալա-
կնչշալզէլ, սափականաչղափագնալ, տկարչղրզար, քակնչքազէլ
և այլն :

Բառավերջում՝ անապակչամբազ, արեզակնչարբազ, բամբակչ
փամբազ, բարակչփարազ, գիրկչքիրզ, դասարկչթարդազ, յրէկչէ-
րէզ, զաւակչզավազ, թակչթազ, թնջուկչթունջուզ, խունկչունն,
ծունկնչծունզ, կրակչզրրազ, ծուկնչցուզ, մանկչջանզ, մերմակչ

Ղէրմագ, մեկյմէգ, մռւկն>մռւգ, նամակ>նամագ, պուտուկ>բու-
դուգ, վիճակ>վըջագ, տակ>դագ, տափակ>դափագ և այլն: կ-ն հըն-
չյունափոխվում է գ-ի նաև իկ վերջածանցով կազմված բառերում՝
այրիկ>արիգ, թաթիկ>թաթիգ, կոկիկ>գոգիգ և այլն:

Ս, շ, խ խուլ բաղաձայններից հետո, ինչպես նշեցինք, կ-ն
մնում է անփոփոխ. այսպես՝

լ-ից հետո՝ վախկոտ>վախկոդ:

Ս-ից հետո՝ կսկիծ>գըսկիծ, հասկանալ>հասկընալ, ոսկի>
ըսկի, ոսկր>օսկօր, նպիսկոպոս>էքիսկօքօս:

Շ-ից հետո՝ ամաչկոտ>ամըշկօդ:

91. Եթե բարդութեան առաջին բաղադրիչը վերջանում է
խուլ բաղաձայնով, իսկ երկրորդը սկսվում է կ-ով, ապա վեր-
ջինս ձայննդանում է՝ բաղադրիչի անկախ գիտակցման պատճառով՝
այսպես օրինակ՝

աղօթակողմնաշղօթգում, երիցակին>իրիսգին, օրօրոցակապ>
օրըսգաք, խօսք կապ>խօսգաք "նշանդրութեանը նախորդող ամուս-
նական համաձայնութիւնն", աչք կապուկ>աշգաքուգ "մանկական
խաղ":

Սկեսուր>գէսուր և սկեսրայր>գէսրար բառերում բառար-
կըզբի ս-ի անկումից հետո կ-ն օրինաչափորեն հնչյունափոխ-
վում է գ-ի:

92. Բառամիջում մ, ն, ը ձայնորդներից առաջ կ-ն հնչյու-
նափոխվում է յ-ի, իսկ կ-ին նախորդող ն-ն ընկնում, այս-
պես՝ անկանիլ>իյնալ, մեկնել>մէյնէլ "փոել", ցնկնիլ>ցիյ-
նիլ, մեկմեկ>մէյմէգ, մեկ մի>մէյ մի, մկրատ>մըրրադ: Իսկ
եթե նշված ձայնորդները և կ-ն անջատված են որևէ ձայնավորով,
ապա կ-ն մնում է անփոփոխ: Օրինակ՝ հասկանալ>հասկընալ, եր-
կայնանալ>էրգըննալ: Նույն պատճառով էլ անկանիլ>իյնալ բա-
ռի, անցյալ կատարյալում կ>գ-ն վերականգնվում է, քանի որ
չի գտնվում ն-ից առաջ՝ ընգա, ընգար, ընգավ:

93. Ճկոյիլ>ջուրուլթ բառում բառավերջի թ-ի ազդեցութեամբ
կ-ն դառնում է շնչեղ խուլ ք: Բակլայ>փաղլա բառում կ-ի դի-
մաց հնչվում է ղ. սա հավանաբար այլ բարբառից կրած ազդեցու-
թեան արդյունք է: Կանկառ>քանգառ (բուլյս է) բառում կ-ն
հնչյունափոխվում է ք-ի:

94. Մի քանի քառերի վերջում կ-ի դիմաց բարձրան ունի ք. այդ քառերն են՝ մարդիկ>մարթիք, բաժակ>իածանք, շապիկ> շաքիք, փողորակ>փորդանք, կրունկ>զուրունք: Այստեղ կ-ի վրա ազդել է այլ քառերի կազմութեան համաբանութիւնը: Այսպես օրինակ՝ շաքիք բառում կ>ք հնչյունափոխութեան վրա ազդել է վարտիք>վարդիք բառը: Այս քառերը իմաստային մոտիկութիւն ունեն և զործածվում են զուգահեռաբար: Մնացած քառերում բառավերջի մասնիկները գիտակցվել են իբրև հոգնակերտ, ինչպես՝ անք - փորդանք, փածանք (համեմատիր՝ ցիյանք, ախիւրանք և այլն): ունք - զուրունք (համեմատիր՝ քնոօնք, դադօնք և այլն):

Տ

95. Գրաբարյան տ հնչյունը ք-ից առաջ և ս, շ, խ խուլ բաղաձայններից հետո մնում է անփոփոխ. այսպես՝

ք-ից առաջ՝ ոտք>օտկ, վարտք>քարտկ, միտք>միտկ, պէտք>քէտկ և այլն.:

ս-ից հետո՝ ապրուստ>աբրուստ, աստառ>աստառ, աստուծոյ>աստուծու (աստուած>ասված բառում տ-ն ընկնում է), հաստ>հաստ, հաստառ>հաստադ, նստիլ>նըստիլ, վաստակել>վաստրգէլ, խոցոտնիլ>խօստէլ, քրիստոս>քըրիստօս, խոստանալ>խօստոնալ և այլն.

շ-ից հետո՝ կուշտ>զուշտ, կոսպաշտ>զըոաբաշտ, սաշտնիլ>քաշտէլ, վարկեշտ>քարգէշտ և այլն.

խ-ից հետո՝ ըախտ>իախտ, դրախտ>ըըրախտ, տախտակ>դախտագ, խստոր>սրխտօր և այլն:

96. Մնացած դիրքերում տ-ն հնչյունափոխվում է ձայնեղ վայրական դ-ի. այսպես՝

Բառակզբում՝ տալ>դալ, տանձ>դանձ, տաշտիլ>դաշէլ, տասն>դասը, տարի>դարի, տախակ>դախագ, տաք>դաք, տէր>դէր, տխուր>դուխուր, տուն>դուն և այլն:

Բառամիջում՝ գետին>քէլին, գիտեմ>քըդէմ, գտաննիլ>քըդնալ, գօտիլ>քօդի, դատարկ>մարդագ, դատիլ>մադիլ, կատու>գահու, հաւատալ>հավդալ, մատանի>մադնի, մօտիկ>մօդիգ, ուտսլ ուղէլ, վարտակել>քարդըգէլ, քրտինք>քըրդինք և այլն:

Բառավերջում՝ աղտ>աղդ, աշակերտ>աշագէրդ, խոտ>խժդ,

խրատ>խըրաղ, կապոյտ>զարուղ, պատ>բաղ, սլորտ>քօրղ, սիրտ>սիրղ, սոււտ>սուղ, ցուրտ>ցուրղ և այլն :

97. Տ-ը հնչյունախմբի տ-ն դառնում է յ . այսպես՝ ընտրել>հըյրել, ընտրուք>հըյրուք "ընտրվածք, զտվածք" , կտրիմ>զըյրիջ, կտրել>զըյրել, կտարել>զօյրել, մանրսել>մանտրել>մայրել, պատրոյգ>բայրուք, Պետրոս>Բէյրօզ :

98. Տ-ի հնչյունափոխության մասնավոր դեպքեր. փետուր>թէփուր, կտուց>զըթնօց և տարգալ>թըքալ բառերում տ-ն հնչյունափոխվում է թ-ի՝ փ, ց և թ հնչյունների մասնակի առնմանությամբ :

Տապալել>թաբել բառում տ-ի դիմաց բարբառն ունի թ՝ հավանաբար թաւալել>թաբել բառի ազդեցությամբ : Այսպիսով թաբել բառը պարունակում է տապալել և թաւալել բառերի արտահայտած իմաստները : Պատինման>բալջան բառը կազմվել է թուրքերեն պատլիման ձևից, որտեղ տ-ն ընկել է : Խորտուրորտ>խորթուրթ բառում առաջին բաղադրիչը գիտակցվել է իբրև խորթ, որի ազդեցությամբ էլ բառավերջում առկա է տ>թ հնչյունափոխությունը :

ՇՆՉԵՂ ԽՈՒՂ ՊԱՅԹԱԿԱՆՆԵՐ

99. Փ-ն բոլոր դիրքերում հիմնականում մնում է անփոփոխ . այսպես՝

Բառասկզբում՝ փաթաթել>փաթտել, փայտ>փայղ, փարատել>փարդել, փեսայ>փէսա, փնթի>փինթի, փոր>փօր, փոս>փօս և այլն :

Բառամիջում՝ եփել>էփել, թափել>թափել, շափել>շափել, քնհոտ>քիհօղ, տափակ>դափազ, փրփուր>փուրփուր և այլն :

Բառավերջում՝ եփէփ, թափ>թափ, թեփ>թիփ, ծափ>ծափ, ծեփ>ծէփ, շերեփ>շէրէփ, շափ>շափ և այլն :

100. Թոթափել>թօփտիլ "թափ տալ" բառում ըստ § 106-ի միջին թ-ն դառնում է տ : Ապա լեզվատամնային տ-ի ազդեցությամբ երկշրթնային խ-ն հնչյունափոխվում է շրթնատամնային փ-ի :

Ք

101. Բառասկզբում, ինչպես նաև ձայնավորներից ու ձայնորդներից հետո ք-ն մնում է անփոփոխ . ինչպես՝

Բառակազմում՝ քակել>քազել, քաղաք>քաղաք, քամի>քամի
քառասուն>քառասուն, քար>քար, բիթ>բինի, բոյր>բոր, քսան
քրսան և այլն :

Բառամիջում՝ գոքան>գոնքաչ, թքանել>թուլքալ, կաքալ>կա-
քալ, կնքել>զընքել և այլն :

Բառավերջում՝ ապրանք>արբանք, աշխարհ>աշխարհ, բուք
փուք, գիրք>քիրք, երեք>իրէք, երկայնք>երգանք, երկինք>էր
գինք, ժանիք>ժանիք, խելք>խիլք, խլինք>խրննիք, ծալք>ծալք,
կնուկնք>գունուկնք, ձնաք>ցառք, շնորհք>շընօրք, շողիք>շօղու
պահք>քաք, տեսիլք>դէսիլք, պատանք>քաղանք, ցամաք>ցամաք,
փորձանք>փօրցանք, քաղաք>քաղաք և այլն :

102. Բառամիջում և բառավերջում խուլ բաղաձայններից հի-
տո ք-ն հնչյունափոխվում է կ-ի: ք-ից առաջ ձայնեղները խը
լանում են, բարդ հնչյուններն էլ արտաբերվում են և թող-
նում խուլ բաղադրիչը. այսպես. քլ, ք-ի արտաբերումից հետո
մնում է շ, ք-ի փոխարեն՝ ա, իսկ ձ, ծ, ց-ի դիմաց՝ ս. հետե-
վաբար քչկ-ից առաջ կարող են լինել միայն ս, շ, խ, ա խուլ հըն-
չյունները: Բառամիջում այս դիրքում ունենք աղբառ>ախկաղ
բառն իր ածանցյալ ձևերով՝ ախկաղնալ, ախկաղութուն, ախկաղ-
ցունել, որտեղ քչկ-ն գտնվում է ղ-ից առաջացած խ-ից առաջ
և ցայթբել>ցատկել, քաղաքացի>քախկըցի բառերը: Մնացած օրի-
նակները գտնվում են բառավերջում :

Ա-ից հետո՝ ուռէցք>ուռէսկ, ջրաղացք>չաղարսկ, խօսք>
խօսկ, կուրծք>գուրսկ, նեղուածք>նէղվասկ, անէծք>անէսկ, վարձք
վարսկ, լուռք>վրլասկ, խոնջան ընթացք>խօնջընթասկ "վարտիթի
այն անցքը, որի միջով անց է կացվում խոնջանը":

Ե-ից հետո՝ մէջք>մէշկ, աչք>աշկ, առաջք>առաշկ, հրաշք>
հըրաշկ.

Խ-ից հետո՝ դազաղք>քաթախկ, դժոխք>թըժօխկ, խաղք>խախկ,
ճեղք>ջէխկ, մեղք>մէխկ, շողք>շօխկ, բողք>բօխկ:

Ք>ա-ից հետո՝ աղօթք>աղօտկ:

103. Իրար հաջորդող երեք բաղաձայնների առկայությունը
դեպքում միջին դիրքի ք-ն ընկնում է կամ հնչվում շատ թույլ-
ի ներքս>նէրս, աչք կապուկ>աշգաբուկ, խօսք կապ>խօսգաբ " նը-
շանաղրությանը նախորդող պայմանավորվածություն " :

104. Բառավերջի ք-ն անփոփոխ է մնում շարժք>ժածք "երկրաշարժ" բառում և սղվում է անվարտիք>անվարդի բառում:

թ

105. Համեմատաբար կայուն ըրդծայն է: Սովորաբար մնում է անփոփոխ: Այսպես օրինակ՝

Բառասկզբում՝ թաթախել>թախտէլ, թաթ>թաթ, թաղել>թաղէլ, թառ>թառ "հավի թառ", թաս>թաս, թաց>թաց, թուլթ>թուլթ, թուղթ>թուլիտ և այլն:

Բառամիջում՝ անօթի>անօթի, արթուն>արթուն, երթալ>երթալ, թաթիկ>թաթիկ, թարթիչ>թարթիչ, թեթև>թէթէվ, թթու>թուլթու, խայթել>խաթէլ, կաթիլ>գաթիլ (բայր), կթել>գըրթել, ծայթիլ>ջաթիլ, մորթալ>մօրթէլ, փրթանիլ>փըրթիլ, բերթել>բէրթէլ, բթան>բըրթան:

Բառավերջում՝ ամօթ>ամօթ, արծաթ>էրծաթ, թաթ>թաթ, թուլթ>թուլթ, խանութ>խանութ, կաթ>գաթ, կոթ>գօթ, մուլթ>մուլթ, շաբաթ>շափաթ, ուրբաթ>ուրփաթ, քիթ>քինթ և այլն:

Անփոփոխ է մնում նաև վերացական գոյականներ կազմող ութիւն>ութուն ածանցի թ-ն՝ բարութիւն>փարութուն, գէշութիւն>քէշութուն, ուրախութիւն>ուրախութուն և այլն:

106. Նույն բառում իրար հաջորդող թ-երից երկրորդը տարնամանությամբ դառնում է տ. ինչպես՝ փաթաթել>փաթտէլ, սոթոթել>սօթտէլ, թոթափել>թօփափիլ: Վերջին բառի մասին տես § 100:

107. թ-ից կամ ղից հետո թ-ն խլանում է և հնչվում տ. օրինակ՝ գղթոր>բըրխտօր, թաթախել>թախտէլ (թ // խ դրափոխությամբ), թղթատել>թըրխտողէլ, թուղթ>թուլիտ, մաղթել>մախտէլ, յաղթել>հախտիլ: թ-ն խլանում է նաև շնչեղ խուլներից առաջ՝ աղօթք>աղօտկ:

Պ Ա Յ Թ Ա Շ Փ Ա Կ Ա Ն Ն Ծ Ր

Ջ

108. Չայնեղ պայթաշփական ջ-ն ն ոնգային հնչյունից հետո մնում է անփոփոխ. ինչպես՝ բանջար>փանջար, թնջուկ>թունջուկ, նահանջ>նահանջ, նանջ, տանջանք>դանջանք, տանջել>դանջէլ, խոնջան>խօնջան, խոնջան ընթացք>խօնջընթակ:

109. Բաղածայնից առաջ բարբառային ձևերում ջ-ն հնչյունանափոխվում է չ-ի, ապա վերջինս տարբալուծվում է բաղադրիչների և պահպանվում շ տարրը. այսպես՝ իջանել>չէշնալ,

անաջքատաշկ, մէջքամէշկ: միջնակամիշնէգ, ոջիլոտօշլօշ:
Հոլովման կամ ածանցման ժամանակ ջ-ն նույն օրոնքով դառնում
է շ. առաջատաշ, բայց՝ առաշվա, ականջլանգաշ, բայց անգըշ-
վընի և այլն :

110. Մնացած դիրքերում ջ-ն հնչյունափոխվում է շնչեզ
խուլ չ-ի.

Բառասկզբում՝ ջահշահ, ջարդշարթ, ջորիշօրի, ջուրշ
չօռ, ջրաղացքշաղարսկ, ջրհեղեղշլըրէղէղ, ջրհորշլըրվէր և
այլն :

Բառամիջում՝ աղջիկշախշին, աղաջուրշախչօռ, առաջեաշ
առչէվ, առաջիշառչի, առաջնեակշառչընէգ, թըջնշլթըրչէլ, ի-
ջուցանեւշէշցունէլ, հաջեւշհաչէլ, միջեւշմինչէլ, մըջիւնշ
մուրչում, յաջողեւշաչօղէլ, ողջոյնշօխչուն, ոջիւշօչիլ և
այլն :

Բառավերջում՝ ականջլանգաշ, առաջատաշ, առէջառէչ, ա-
ռողջառօխչ, բաղարջլփաղարչ, մէջլամէչ, բաշքաշ, բուրջլբուրչ
և այլն : Ոջ հոլովման պատկանող բառերի հոլովիչի ջ-ն նույն-
պես հնչյունափոխվում է չ-ի՝ դալօշ, թուրօշ, դաբըրօշ:

2

111. ն ոնգայինից հետո ծ-ն մնում է անփոփոխ. այսպես՝
աղանծեւշաղընծէլ, բարծրփանծըր, բրինծփիրինծ, գանծքանծ,
գինծքինծ, խանծեւշխանծէլ, խնծորշխընծէր, տանծղանծ: Գան-
ձանակշքանգանակ բառում ծ-ի փոխարեն հնչվում է զ, որի մա-
սին տես Ջ 112 :

112. Բաղաձայններից առաջ ծ-ն տարրալուծվում է բաղադ-
րիչների և պահանում շփական բաղադրիչը: Եթե ծ-ին հաջորդում
է ձայնեղ բաղաձայն, ապա նրա տարրալուծումից հետո մնում է
զ, իսկ խուլ բաղաձայն հաջորդելու դեպքում այն խլանում է
և դառնում ս. այսպես՝ անծրեւշհարգէվ, թնծկաւշթըզգալ, վարծք-
վարսկ: Անձնական դերանվան առաջին դեմքի եզակի բացառական
և գործիական հոլովներում, որոնք կազմված են տրականին(ինծ)
ավելացնելով մէ, մօք վերջավորությունները, ծ-ն նույն ձե-
վով դառնում է զ՝ ինծմէնշիզմէն, ինծմօքշըզմօք:

Գանձանակշքանգանազ բառում ծ-ի դիմաց բարբառն ունի զ, չը-
նայած այն չի գտնվում բաղաձայնից առաջ: Հավանաբար այստեղ

բարբառի օրինաչափությամբ սղվել է բառամիջի ա-ն, որի հետևանքով ձ-ն ընկել է ն-ից առաջ և փոխվել զ-ի: Ապա բառը գիտակցվել է իբրև գրական բառ, որտեղ վերականգնվել է բառամիջի ա-ն, իսկ ձ > զ-ն մնացել է անփոփոխ:

113. Ընացած դիրքերում ձ-ն հնչյունափոխվում է ց-ի. այսպես՝ բառասկզբում ձագ > ցաք, ձայն > ցան, ձգել > ցըքէլ, ձեռք > ցառք, ձև > ցէվ, ձի > ցի, ձիգ > ցիք, ձիւն > ցոն, ձիւթ > ցիթ, ձմեռն > ցըմար, ձուկն > ցուկ և այլն: Այս դիրքում ձաղկն > զաղգէլ և ձագար > զաքար բառերում ձ-ի փոխարեն հնչվում է զ:

Բառամիջում և բառավերջում ձ-ն սովորաբար հաջորդում է ընդհանուր դիտարկին. օրինակ՝ արծաթել > արցըգէլ, բարձ > փարց, դարձ > փարց, դարձուցանել > փարցունէլ, որձ > օրց, փորձ > փօրց, փորձանք > փօրցանք և այլն: Անկախ դիրքում, այսինքն ձայնորդից հետո, ձ-ն գտնվում է միայն օձ > օց բառում:

3

114. ձ-ի դիմաց բառասկզբում, բառամիջում (ձայնավորից առաջ) և բառավերջում բարբառն ունի ջ. այսպես՝

Բառասկզբում՝ մակառ > ջազաղ, ճայիիլ > ջաթիլ, ճանաչել > ջաշնալ, ճանապարհ > ջամփա, ճանկ > ջանգ, ճանմ > ջանջ, սչալ > ջըչալ, սերմակ > ջէրմագ, սիւ > ջիվ, սիւղ > ջէղ, սկոյի > ջուլքուի, մուծ > ջուլջ, մպոտ > ջըոքօղ, մրագ > ջըրաք և այլն:

Բառամիջում՝ ամիլ > աջիլ, տամիկ > դաջիգ, կոմակ > զօջագ, վիմակ > վըջագ, պմնդն > ըրջէղ, մնմդուկ > ջունջուդուկ և այլն:

Բառավերջում՝ կարծ > զարջ, կաւիմ > զավիջ, կոմդ > զօջ, կընմիոն > զըրիւնջ, խնդ > խէղջ, խիդ > խիղջ, մանմ > ջանջ, մուծ > ջուլջ, կարիմ > զըրիւլ և այլն:

115. ջ-ի հնչյունափոխված մ-ն բառամիջում ձայններին առաջ տարրալուծվում է բաղադրիչների, ըստ որում կորցնում է դիտարկնայինը և գահում ժ-ն: Օրինակ՝ կոմակել > զօջգէլ > զօժգէլ, խղմտանք > խըժմըղանք (դ-ն ընկնում է):

116. -Անալ վերջածանցով կազմված բայերում բաղաձայններից առաջ արմատի անկախ գիտակցմամբ մ > ջ-ն մնում է անփոփոխ. այսպես՝ խնդմանալ > խէղջնալ, կարմանալ > զարջնալ, կարիմանալ > զըրիւլնալ:

ծ

117. ծ-ն բառասկզբում, բառամիջում (ծայնավորից առաջ) և բառավերջում հնչյունափոխվում է ծայնեղ պայթաշփական ձ-ի: Այսպես՝

Բառասկզբում՝ ծալել > ձալլել, ծախել > ձախել, ծաղիկ > ձաղիկ, ծամել > ձամմել, ծամոց > ձամմոց, ծանր > ձանդր, ծառ > ձառ, ծառայ > ձառա, ծարաւ > ձարավ, ծեփ > ձէփ, ծիլ > ձիլ, ծիծ > ձիծ, ծըլիլ > ձըլիլ, ծծել > ձըծել, ծնանիլ > ձընիլ, ծոմ > ձոմ, ծով > ձով, ծոց > ձոց, ծունկն > ձունգ և այլն :

Բառամիջում՝ ծայնավորից առաջ՝ ածել > հածել, անիծել > անըծել, արծաթ > էրծաթ, գործել > բործել, խծիպ > խըծիբ, կծու > գուծու, շինծու > շընծու, պայծառ > բայծառ, պարծանալ > բարծըննալ, բերծել > բէրծել և այլն :

Բառավերջում՝ անդամալոյծ > անթամալուծ, անիծ > անիծ, աստուած > ասված, գործ > բործ, ծեծ > ձէծ, ծիծ > ձիծ, կոծ > գօծ, կրծկիծ > զըսկիծ, մեծ > մանծ, ցած > ցած և այլն: ծ > ձ հնչյունափոխությանն է ենթարկվում նաև հարակատար դերբայի ած վերջավորության ծ-ն՝ կերած > զերած, բնած > բընած, բրանած > բըրընած, մոռացած > մառցած և այլն :

118. Բարբառի ծայնեղ բաղաձայններից կամ ծայնորդներից առաջ ծ-ն հնչյունափոխվելով ձ-ի, տարրալուծվում է և պահում զ բաղադրիչը. այսպես՝ ածել > աձլել, գործաւար > բօզվար, խածանել > խազնել, խպծ > խըզբել, ծածկուիլ > ձեզզվիլ, կծկել > զըզգել, կծուիլ > զըզվիլ, ցածանալ > ցազնալ, մեծանալ > մազնալ, կայծկալ > զազըլղալ :

119. Խուլ բաղաձայններից առաջ նույն դիրքում ծ-ի դիմաց բարբառն ունի ս : Այդ հաստատվում է շնչեղ խուլ ք-ից առաջ ծ > ս-ի հնչյունափոխության օրինակներով: Այդ ծ > ս-ի ազդեցությամբ ք-ն կորցնում է շնչեղութիւնը և դառնում խուլ՝ կ. այսպես՝ անէծք > անէսկ, կուրծք > գուրսկ, մանուածք > մանվասկ, նեղուածք > նէղվասկ և այլն :

120. Բառակապակցութիւնների մեջ, երբ բառավերջի ծ > ձ-ին հաջորդող բառը սկսվում է ծայնեղ բաղաձայնով, ծ > ձ-ն ըստ § 118-ի դառնում է զ, իսկ խուլ բաղաձայնով սկսվող բառերից առաջ ըստ § 119-ի դառնում ս. օրինակ՝

Քիրքօրը ձէգ գէրավ - " Գրիգորը ծեծ կերավ":

Չաղան ձիգ դուր - " չաղային՝ -երեխային ծիծ տուր":

Քիրքը ցաս թիր - " գիրքը ցած դիր ":

Քիրքը ցագ դար - " գիրքը տար ցած" :

121. ծ-ի հնչյունափոխության մասնավոր դեպքեր.

ծառգարդարչգարգարթար բառում բառամիջի զ-ի առնմանությամբ բառասկզբի ծ-ն դարձել է զ: ծածկելչտասկէլ և ծածկոցչտասկոց բառերում բառասկզբի և բառամիջի ծ-երը տարրալուծվել են ա և ս բաղադրիչների, ըստ որում բառասկզբին մնացել է ա, իսկ բառամիջում՝ ս:

2

122. Հին հայերենի չ-ն բառասկզբում, բառամիջում (ծայնավորից առաջ) և բառավերջում մնում է անփոփոխ. այսպես՝ բառասկզբում՝ շամիչչամիչ, շարչար, շափչափ, շեչչէչ, շորչչօր, շորթչչօրս, շուանչչըվան, շուխայչչուխա և այլն :

Բառամիջում՝ աղաչելչաղաչէլ, աչուկչաչուկ, թռչունչթուռչուն, կանչելչգանչէլ, կանչիլչգանչիլ, փչելչփռչէլ և այլն :

Բառավերջում՝ գրիչչբրբիչ, գոքանչչգօնքաչ, ժամակոչչժանգօչ, ինչչդինչ, կանաչչգանանչ, կապիչչգաբիչ, մատնիչչ մաղնիչ, շամիչչչամիչ, շեչչչէչ, սրբիչչզրբիչ, աստուածաշունչչասվածաշունչ: Բայց՝ թարթիչչթարթիչ, որի մասին տես ճ 123-ի ծանոթությունը :

123. Բաղաձայններից առաջ չ-ն տարրալուծվում և վահում է չ բաղադրիչը: Օրինակ՝ ամաչելչամբշնալ, ամաչկոտչամբշկօղ, աչքչաշկ, ինչ կաչիչ գա, ինչքանչիչքան, կոչնակչգօշնագ, ժանաչելչջաշնալ, քչանալչքիշնալ և այլն :

Բազմավանկ բառերի հոգնակիում բառավերջի չ-ն, երբ ընկնում է ն ձայնորդից առաջ, նույն օրենքով դառնում է չ՝ գօնքաշնէր, զրբբիշնէր, թարթիշնէր, մաղնիշնէր և այլն :

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ. - Հաճախակի գործածության հետևանքով թարթիչներչթարթիշնէր հոգնակի ձևում չ-ն գիտակցվել է իբրև արմատական հնչյուն և նրա համաբանությամբ գործածվել է եզակիում՝ թարթիչ:

124. Գրաբարում չ սոսկածանց ունեցող բայերը Մալաթիայի բարբառում կորցրել են այդ ածանցը, չնայած նրանց համար

խորթ չէ այդ բայերի գործածուածութիւնը նաև չ-ով. օրինակ՝
թռչիւթ թռնիւ (նաև թռչիւ), հանգչիւ չհանքիւ, կպչիւ չզըբնիւ,
հախչիւ չհախնիւ, հակչիւ չհագիւ, փլչիւ չփռլիւ և այլն :

8

125. Ծնչսդ խուլ վայթաշփական ց-ն բաղաձայններից առաջ
կորցնում է վայթական բաղադրիչը և վահում շփական տարրը՝ ս-ն.
այսպես՝ անցանել չանցնել չասնիւ, երիցակին չիրիսգին, խոցոտել չ
խօստէլ, խոցոտուք չխօստուք "ցավ, հիվանդութիւն", լուածք չ
վըլասակ, ծոցաւոր չօսվօր, վեցանոց չվէսնօց, ուռէցք չուռէսկ,
ջրաղացք չշաղարակ, խոնջան ընթացք չխօնջընթասկ, բացախիւ չբաց-
խիւ չբասխիւ, օրօրոցակա չօրըսգաք, հացկերոյթ չհասկէրուք և
այլն : Սույն ձևով ց-ն հնչյունափոխվում է ս-ի՝ ցոյական հիմ-
քով կազմված կրավորական բայերում. վըլասվիւ, փասվիւ և այլն :

126. Մնացած դիրքսրում ց-ն մնում է անփոփոխ. այսպես՝
բառասկզբում ցածցած, ցամաք չցամաք, ցաւցաւ, ցորեան չցօրին,
ցուրտ չցուրդ և այլն :

Բառամիջում՝ գիւղացի չբէղացի, դրացի չթըրացին, թացուծիւն չ
թացուծուն, հարցանել չհարցունէլ, հարսնացու չհարսընցու, բաղցը
բախցըր, բացախ չբացախ և այլն :

Բառավերջում՝ առաջուց չառչուց, բաց չփաց, թաց չթաց, խոց չ
խօց, ծոց չժօց, կից չգից, հաց չհաց, հարց չհարց, վեց չվէց, ցեց չ
ցէց, ցից չցից, խարտոց չխարդօց, մատնոց չմաղնօց և այլն :

127. Ց-ն անփոփոխ է մնում նաև՝ ա) պատճառական կերպի
բայերում՝ ազուցանել չհաբւունէլ, ցաւեցուցանել չցավցունէլ և
այլն :

բ) Անցյալ կատարյալի ցոյական հիմք ունեցող բայերում՝
թուլացայ չթուլցա, իմացայ չիմացա, մոռացայ չմառցա և այլն :

Շ Փ Ա Կ Ա Ն Ն Ե Ր

ՉԱՅՆԵՂ ՇՓԱԿԱՆՆԵՐ

9

128. Գրաբարի ձայննդ շփական զ-ն կայուն բաղաձայն է և
բոլոր դիրքսրում սովորաբար մնում է անփոփոխ. ինչպես՝ բա-
ռասկզբում՝ զանգակ չզանքագ, զատ չզաղ, զատիկ չզաղիգ, զաւակ չ
զավագ, զենուլ չզէնէլ, զգուհի չզըզվիւ, զոքան չզօնքաչ, զը-

րուցել շոգուրցել և այլն :

Բառամիջում՝ ազապ ազար, ազաեւ ազադէլ, ազնիւ ազնիվ, ազոխ ազոխ, բազմիւ փազմիլ, գերեզման քերէզմէր, զգել քը-գէլ, լեզու լէզու, լիզել լըզէլ, խոզան խօզան, ծառաբոլար քարաբոլար, հազալ հազալ, հազար հազար, մազաման մազման, ուզել շուզէլ, վազել վազէլ և այլն :

Բառավերջում՝ բզէզ փրզէզ, ընկոյզ ընզօզ, խազ խազ, խոզ խօզ, հազ հազ, կկուզ շոուզուզ, մազ մազ, ողկոյզ զօզ, պարտէզ քարտէզ, քարոզ քարօզ և այլն :

129. Ջ զ ն շյուղումը դառնում է սկ. այսպէս՝ զզոյշ ըսկուշ, զզուշանալ շուսկուշնալ, ազգասկ, ազգական ասկական, այլազգայլասկ, ազգուտակասկըղազ :

130. Ջ-ն մասնավոր ն շյուղումիւթյան է ննթարկվել՝ երազ էլած բառում: Այդ բառածը հպանաբար անցել է մի այլ բարբառից, որտեղ ր շլ և զ ձ ն շյուղումիւթյուններն օրինաչափ են: Բացի այդ, քանի որ բաղաձայնից առաջ ձ-ն ն շյուղում է զ-ի (§ 112), ապա հնարավոր է, որ զ-ն էլ դառնա ձ: Թարբառախոսների ընկալմամբ զ-ն դիտվում է իբրև ձ-ից առաջացած ն շյուղում, ուստի երբ նրանք աշխատում են վերականգնել արմատական ն շյուղումի այլ ծայրահեղության են հասնում՝ զ-ն ձ են դարձնում այնտեղ, որտեղ արմատական ն շյուղում է: Հավանաբար այդպէս է նդսլ զ ձ ն շյուղումիւթյունը երազ էլած բառնում :

131. ժ-ն բոլոր դիրքերում հիմնականում մնում է անփոփոխ. այսպէս՝ բառասկզբում՝ ժամ շ ժամ, ժամակոչ, ժանգօշ, ժանգ շ ժանգ, ժանիք շ ժանիք, ժողովսլ շ ժողվէլ և այլն :

Բառամիջում՝ արժան շ ժան, արժեք շ ժէլ, բաժանել փաժնէլ, դժուար շ թրժար, դժոխք շ թրժօխկ, վարժատուն շ վարժողուն, յօժար շ օժար և այլն :

Բառավերջում՝ ոյժ ուժ, ապառաժաբառաժ "խիստ ժլատ" և այլն :

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ. - Պատիժ քաղիջ բառում բառասկզբի և բառամիջի ձայնեղացած պայթականների (ք, դ) նմանակութեամբ բառավերջի ժ-ն դարձնել է ջ, իսկ պժգալ շ թրջալ "զգվել"

դժգոյթը ընկոյ, թընկոյիլ բառերում ժ-ի փոխարեն հնչվում է չ (տես § 76):

Ղ

132. Բառասկզբում ղ հանդիպում է միայն փոխառյալ բառերում : Բառասկզբի ու-ի սղումից հետո ուղարկել > զառվել բառում ղ-ի դիմաց հնչվում է զ:

133. Մնացած դիրքերում սովորաբար մնում է անփոփոխ. հնչվես՝

Բառամիջում՝ աղալ > աղալ, աղանձել > աղընձել, աղաւնի > աղըվնի, աղի > աղի, աղիւս > աղոս, աղօթք > աղօտկ, գիւղացի > քէղացի, դձղին > թէղին, ժողովողը > ժօղվօխկ, խաղալ > խաղալ, ծաղիկ > ծաղիզ, լեղի > լէղի, մաղսլ > մաղէլ, շողիք > շօղուք, պաղիլ > քաղիլ, սողալ > սօղալ, քաղաք > քաղաք և այլն :

Բառավերջում՝ աղաղ, գիւղ > քէղ, գող > քօղ, դող > թօղ, իւղ > յէղ, թաղ > թաղ, խաղ > խաղ, խաղող > հավէղ, կող > գօղ, հեղ > հէղ, հող > հօղ, մաղ > մաղ, միւղ > ջէղ, պաղ > քաղ, սուղ > սուղ, ջրհեղեղ > ջըրէղէղ և այլն :

134. Չայնորդներից և բարբառի ձայնեղներից առաջ ղ-ն նույնպես մնում է անփոփոխ. հնչվես՝ աղտաղղ (աղղօղ), աղէկ (էկ) > աղգէզ, բաղանիք > փաղնիք, գաղտուկ > քօղղուզ, ժողովել > ժօղվէլ, կաղնի > գաղնի, կաղնի > զըղբել, խնդ > խէղջ, ծաղկիլ > ծաղգիլ, սուղանալ > սուղնալ, սաղմոս > սաղմօց և այլն :

135. Բարբառի խուլ և շնչեղ խուլ հնչյուններից առաջ ղ-ն դառնում է խ: Գրաբարյան շնչեղ խուլ սրը ղ > խ-ից հետո վերածվում են խուլների, իսկ բարբառային շնչեղ խուլ սրը (զըրաբարյալ ձայնեղները) այս դիրքում մնում են անփոփոխ: Այսպես՝

ա) Գրաբարյան շնչեղ խուլներից առաջ՝ ասնդնատնել > ասխընդէլ, աղքատ > ախկատ, դողացուցանել > թօխցունէլ, թղթատնել > թըխտաղէլ, թուղթ > թուխտ, ժողովողը > ժօղվօխկ, խաղք > խախկ, մեղք > ջէխկ, մաղթել > մախտէլ, մեղք > մէխկ, յաղթել > հախտէլ, շողք > շօխկ, քաղցր > քախցըր, քաղաքացի > քախկըցի, բողբ > բօխկ:

բ) Չայնեղազրկված շնչեղ խուլներից առաջ՝ աղք > ախփ, աղբիւր > ախփիւր, աղջիկ > ախջին, եղբայր > ախփար, առողջ > առօխջ, աղաջուր > ախջուր, ողջանալ > օխջըննալ :

136. Մասնավոր փոփոխութիւններ են.

Սեղմել > սըխմել, ուր բառի վրա ազդել է թուրքերեն SKP-
MAG նույն նշանակութեամբ բառի արմատը: Խաղող > ֆալէղ բա-
ռում բառակերպի ղ-ի տարնամնութեամբ բառամիջի ղ-ն դարձել է
վ:

Վ

137. վ-ն բոլոր դիրքերում մնում է անփոփոխ. այսպես՝

Բառակերպում՝ վազել > վազել, վաթսուն > վաթսուն, վախ > վախ,
վազի > վազի, վայելել > վայելել, վառեակ > վառեակ, վեց > վեց, վի-
ճակ > վըջակ, վկայ > վըզա և այլն :

Բառամիջում հանդիպում է միշտ ղ-ից հետո կամ բարդութեան
երկրորդ բաղադրիչի սկզբում՝ անվախ > անվախ, անվարտիք > անվար-
դի, գովել > բովել, ժողովել > ժովել, վարդավառ > վարթըվար և այլն:

Բառակերպում (նույնպես ղ-ից հետո)՝ ժողով > ժով, ծով >
ծով, կողով > գով, կով > գով, հով > հով, ով > ով և այլն :

ԽՈՒԼ ԾՓԱԿԱՆՆԵՐ

Ս

138. Համարյա բոլոր բառերում մնում է անփոփոխ. ինչպես՝

Բառակերպում՝ սալոր > սավլոր, սամիթ > սամիթ, սանդ > սանդ,
սեր > սիր, սէր > սէր, սիւն > սուն, սուգ > սուր, սուրբ > սուրբ, սուր >
սուր և այլն :

Բառամիջում՝ աստուած > ասված, երեսուն > առսուն, խսիր >
խըսիր, խօսիլ > խօսիլ, հասնել > հասնիլ, հարսանիք > հարսնիք, նըս-
տիլ > նըստիլ, քառասուն > քառսուն և այլն :

Բառակերպում՝ ամիս > ամիս, երես > էրէս, կէս > գէս, պակաս >
բագաս, թաս > թաս, պէս > բէս, դարպաս > թարբաս, դաս > թաս, միս >
միս և այլն :

Բացառութիւն է սաղմոս > սաղմօց բառը, որը կազմվել է
ճաշօց՝ Մաշօց և այլ բառերի նմանակութեամբ:

139. Բառակերպում սպ, սկ հնչյունախմբերում ս-ն ընկնում
է՝ ինչպես՝ սպաննել > բաննել, սկսել > գէսուր, սկսարայր >
գէսար: նույն դիրքի ս-ն մնում է անփոփոխ սպասուհի > ըսբա-
սուլի և սպասուոր > ըսբասավոր բառերում :

140. ս-ն ձայնեղանում է սրբել > զըրփել, սրբոց > զըրփօց,

սողնակ>զօղնագ և Պետրոս>Բէյրօզ բառերում:

141. Թ և տ հնչյունախմբերը առաջացնում են ց պայթա-
շփական բարդ հնչյունը: Այդ դիրքի բառերն են՝ արտասուք>
արցունք, վաթսուն>վացճուն: Վերջին բառում կրկնվել է ց-ն և
տարնմանությամբ նրկրորդ բարդ հնչյունը դարձել է ծ: Այդ
բառի համաբանությամբ յիսուն>իցճուն բառում ս-ի փոխարեն
բարբառն ունի ցձ:

Ե

142. Բոլոր դիրքերում մտում է անփոփոխ:

Բառասկզբում՝ շաբաթ>շափաթ, շալակ>շալագ, շահ>շա(հ),
շապիկ>շափիք, շատ>շաղ, շերեփ>շերէփ, շէն>շէն, շինի>շըլլի,
շնորհք>շընօրք, շուն>շուն և այլն :

Շարժք)>ժօք բառում բառամիջի ժ-ի ազդեցությամբ բառ-
սկզբի հնչյունն էլ դարձել է ժ.

Բառամիջում՝ աշխարհ(ք)>աշխարք, աշուն>աշունք, գիշեր>
քըշեր, խարշել>խաշէլ, կաշի>գաշի, կուշա>գուշա, հրաշք>հը-
րաշկ, մաշել>մաշէլ, յիշել>իշէլ, պաշտել>քաշտէլ, տաշել>դա-
շէլ, փշրել>փըրշէլ, քարշել>քաշէլ, քշել>քըշէլ և այլն :

Բառավերջում՝ անոյշ>անուշ, գէշ>թէշ, էշ>էշ, թերխառ>
թէրխաշ, խաշխաշ>խաշխաշ, ուշ>օշ և այլն :

Խ

143. Մտում է անփոփոխ. ինչպես՝

Բառասկզբում՝ խաբել>խափէլ, խաղ>խաղ, խոզ>խօզ, խոնարհ>
խօնար, խոնջան>խօնջան, խոտ>խօղ, խմոր>խըմէր, խնձոր>խընձէր,
խոց>խօց, խոսք>խօսկ և այլն :

Բառամիջում՝ աշխարհ(ք)>աշխարք, դժոխք>թըժօխկ, դրախտ>
թըրախտ, թափախել>թախտէլ, խիմիլ>խըմիլ, մոխիր>մախիր, ծախել>
ծախէլ և այլն :

Բառավերջում՝ գլուխ>գըլօխ, կանուխ>գանուխ, մուխ>մուխ,
քացախ>քացախ և այլն :

Խաղող>հավէղ բառում բառասկզբի խ-ի փոխարեն բարբառն
ունի հ:

Հ

144. Բառասկզբում, ինչպես նաև ան նախածանցից հետո, չ-ն
մտում է անփոփոխ. այսպես հագ>հագ, հագար>հագար, համ>համ,

հայիլ > հայիլ, հանել > հանել, հաջել > հաջել, հասկ > հասկ, հասկանալ > հասկանալ, հարցանել > հարցունել, հաց > հաց, հտի > հարու, հերու > հերու, հող > հող. և այլն :

Ան - նախածանցից հետո՝ անհամ>անհամ, անհամքսր>անհամքիր, անհաւառ(ք)>անհավառ, անհոգ>անհոք և այլն :

145. Երկու ձայնավորների միջև գտնվող բառամիջի հ-ն արագախոսուձյան ժամանակ արտասանվում է շատ թույլ: Նույնն է տեղի ունենում բառակապակցությունների մեջ, երբ հ-ն ընկնում է երկու ձայնավորների միջին դիրքը. այսպես՝ նահանջ > նահանջ, նահատակ > նատակ, քնահատ > քընատ, շնորհաւոր > շընատավոր և այլն. կամ՝ չի հասնում աչքասնիր ա, կը հավատամ > գավոամ, ինձ համար > ինձի ըմար, բեզ համար > բըզի ըմար և այլն: Սակայն երբ խոսողը ճիգ է թափում իր միտքն ավելի վարդ արտահայտել, ապա այդ դիրքի հ-ն լսվում է որոշակի: Անհարժեշտ է նշել, որ գրաբարին նախորդող շրջանում իսկ հ-ն արտասանվում էր թույլ: Այդ է պատճառը, որ մի քանի բառեր ավանդվել են և՛ հ-ով, և՛ առանց հ-ի. օրինակ՝ ջրհոր - դան // ջրորդան, քնահա // քնառ, փայտահա // փայտատ և այլն:

146. Եթե բառամիջում ձայնավորից հետո հ-ին հաջորդում է ի ձայնավորը, ապա սղվում է հ-ն, և բառն ստանում է յ ձայնակապը: Սույնը տեղի է ունենում նաև ուհի վերջածանցով կազմված՝ իգական սեռի անուններ ցույց տվող բառերում, ինչպես՝ պահել > քէյիլ, դժգոհիլ > թըշկոյիլ, դահիճ > թայիլ, թագուհի > թաքույի, Արմենուհի > Արմէնույի, Սրբուհի > Սըրբույի, Հայկուհի > Հայգույի և այլն: Արտասանական դժվարությունների պատճառով ուհի վերջածանցով կազմված իգական հատուկ անուններում կրճատվում է անանցի հի > յի մասնիկը. այսպես՝ թագուհի > թաքուգ, Հայկուհի > Հայգուգ, Սրբուհի > Սուրբիգ, Ջարուհի > Ջարուգ և այլն:

147. Երբ հ-ն հանդես է գալիս որպես վանկափակ հնչյուն, իսկ հաջորդ վանկն էլ սկսվում է բաղաձայնով, ապա հ-ն վընում է անփոփոխ. այսպես՝ մահուան > մահվան, բովհր > քօրհէլ, ազահանալ > աքահանալ, պահպիլ > քահպըղիլ և այլն:

148. Բառավերջում ք-ից առաջ կամ ք-ից հետո հ-ն ընկնում է, ինչպես՝ աշխարհք > աշխարք, խոնարհ > խօնար, խորուրդ, խորուրի, շնորհք > շընօրք, պահք > քաք և այլն:

149. Բառավերջում հ-ն ծայնավորներից (հատկապես ա-ից) հետո հնչվում է շատ թույլ. ինչպես՝ ազահաքա(հ), բահիա(հ), դժգոհթըշկօ(յ), ջահշա(հ), մահմա(հ), շահշա(հ) և այլն:

150. Բարդ բառերի երկրորդ բաղադրիչի սկզբի հ-ն ընկնում է. ինչպես՝ հրահրել, հրահրել, հովհարել, ջրհեղել, շրթհեղել, իսկ պատահանքադֆան, շեղհողշըռֆեղ բառերում հ-ի դիմաց հնչվում է ֆ, ջրհորշըռֆել բառում՝ վ:

151. Օրհնեալ բառում և նրա ածանցյալ ձևերում հ-ի դիմաց բարբառն ունի շ՝ օրշնել, օրշնյալ, օրշնանք և այլն :

Չ Ա Յ Ն Ո Ր Դ Ն Ն Ր

Լ

152. Ալեն դիրքերում լ ծայնորդը համարյա մնում է անփոփոխ. ինչպես՝ լալլալ, լակնլլըզել, լայնլան, լեռնլառ, լեզուլլեզու, լիզնլլըզել, լոյսլուս, լուսնալլվրալ, ալիւրալիւր, ածնլիւրալիւր, շակլայնիադլա, ելանելլալ, իլիկիլիկ, խնլքիլք, ծլիլծրիլ, շալակշալազ, սալորսավլոր, քայլելքալլել, այլալ, էլ, առալէլէվէլ, աւելալիլ, տարզալթըբալ, խալխալ, խուլլխուլլ, ծիլծիլ, ոջիլօջիլ և այլն :

Միայն ըոյլքիօրք "համաստեղություն" բառում լ ծայնորդի փոխարեն բարբառն ունի ր:

152. Գրաբարի անորոշ դերբայի լ-ն մնում է անփոփոխ, իսկ անցյալ դերբայի լ-ի դիմաց բարբառը վաղակատար դերբայում ունի ր. այսպես՝ գրելքըրել, խօսիլխօսիլ, խաղալխաղալ, մոռանալմառնալ, գրեալքըրիլ, խօսեցեալխօսիլ, խաղացեալխաղցիլ, մոռացեալմոռցիլ և այլն :

Ն

154. ն ծայնորդը բառասկզբում, ծայնավորների միջև, մի բաղաձայնի մոտ և բառավերջում մնում է անփոփոխ. այսպես՝ նամակշամազ, ննդնէղ, նորշօր, նուռնշուռ, նստիլնքստիլ և այլն, անունշանուն, խոնարհիւնար, կանաչգանանչ, մանելմանել և այլն : Բռնելիլրոնել, գոբանչգօնքաչ, հինգհինգ, ճանկշանգ, միլնակմիշնէգ, մթանալմութնալ, մեռանիլմառնիլ և այլն, տունշդուն, շունշուն, երկայնէրզան և այլն:

ն ծայնորդը լ-ի առնմանութեամբ դարձել է լ՝ նմանըլման բա-
ռում և նրանից կազմված ձևերում՝ ըլմանիլ, ըլմանցունել :

155. Չայնավորից հետո և արկու բաղաձայնից առաջ բառ-
միջի ն-ն սղվում է: ն-ն այդ դիրքում կարող է գտնվել նաև
ծայնավորնարի սղման կամ բաղաձայնների հավելման հետևանքով,
օրինակ՝ անկանիլ > անկնիլ > իյնալ, անձրև > հարգէվ, անցանել > աս-
նիլ, ընտրել > հըյրել, ընտրուք > հըյրուք, թնձկալ > թըզզալ, ման-
րնլմանդրէլ > մայրէլ, այստեղից էլ՝ մարյէ մուրյէ "մանր-մու-
նըր", հիւանդանալ > հըվընդնալ > հըվըդնալ, ցնկնիլ > ցըյնիլ և
այլն :

ԵԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.- Եթե նույն դիրքի բաղաձայններից մեկը
նէր հոգնակնրաի ն բաղադրիչն է, ապա այս հնչյունափոխություն-
նը տեղի չի ունենում. ինչպես՝ ձուներունդներ, գանանչներ, հը-
վանդներ և այլն :

156. Շրթնային ը և մ հնչյուններից առաջ ն-ն հնչյունա-
փոխվում է մ-ի. այսպես օրինակ՝ այնպէս > ամբէս, անբախտ > ամ-
բախտ, անմահ > ամմահ, արթնանալ > արթըմնալ բառում երկրորդ ն-ի
տարնմանութեամբ առաջինը դարձել է մ: Մըջիւն > մուրչում բառում
ն > մ հնչյունափոխությունը մ-ի առնմանութեան արդյունք է:

157. նլ հնչյունախումբը դառնում է նն, իսկ լն-ն՝ լլ.
այսպես՝ նլ > նն՝ անալի > աննի, լն > լլ՝ կլանել > զըլնել >
զըլլել, շլնի > շըլլի, Ելանել > էլնել > էլլալ, լինիլ > ըլլիլ:

Խլինք և բանալի բառերում դրափոխութեան հետևանքով լ և ն
հնչյունները փոխել են տեղերը, ուստի առաջին բառում ըս-
տացվել է նլ, իսկ բանալի բառում լն հնչյունախմբերը, որոնք
օրինաչափորեն դարձել են նն և լլ՝ խլինք > խըննիք և բանալի >
բալլի:

Ածանցյալ բառերում, երբ ն և լ հնչյունները հանդիպում
են իրար, այս օրինքը չի գործում արմատի անկախ գիտակցման
անհրաժեշտութեամբ. այսպես՝ թուլանալ > թուլնալ, խլանալ > խուլնալ,
անլուայ > անվըլա, անլեզու > անլէզու և այլն :

ԵԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ.- Անալի > աննի բառը կազմութեամբ ածանց-
յալ է, բայց բանի որ այստեղ ալի արմատի իմաստը մթազնվել է,
և բարբառում կա աղի ձևը, ուստի այն չի գիտակցվում որպես ա-
ծանցյալ (տ՛ն ջ 8) :

158. Բառավերջի գրաբարյան ծ վերջնահանգ հնչյունը բարբառում ընկնում է. ալստեղ տալիս ենք բոլոր օրինակները՝ ազբնշասպ, ակնշագ, աղեղնշաղօղ, ամառնշամար, ասեղնշասսէղ, արեգակնշարքագ, բեռնշիառ, դուռնշթօռ, եղունգնշուղունգ, երդումնշէրթում, թագումնշթաղում, թոռնշթօռ, լեառնշլառ, լիսեռնշլըսառ, ծուկնշծուկնգ, կաթնշգաթ, կամնշգամ, կուռնշգուռ, կնճիռնշգրոինջ, հարսնշհարս, հիմնշհիմ, ձուկնշցուկ, ձմեռնշցրմար, մասնշմաս, մատնշմաղ, մուկնշմուկ, նուռնշնուռ, ոսպնշօսպ, պճեղնշբըլէղ, սիսեռնշսըսառ, վայելումնշվայլում: Եօթնյօթը, ինն իննը, տասնշդասը, ինքնշհինքը բառերում ն-ի փոխարեն բարբառն ունի ը :

159. Չայնավորով վերջացող բառերում ն-ն հանդես է գալիս որպես որոշյալ հող՝ մաղնին, քինին, քարին և այլն : Մի քանի բառերում հավելյալ ն-ն (տե՛ս § 172) դադարսլ է իբրև հող գիտակցվելուց և ընկավում է որպես արմատական հնչյուն: Այդ բառերն են՝ դրացիշթըրացին, աղջիկշախչին: Որոշյալ առման դեպքում սրանք սուանում են ը հողը՝ թըրացինը, ախչինը:

Մ

160. Բոլոր դիրքերում մտում է անփոփոխ. ինչպես բառասկզբում՝ մագղմագ, մարդշմարթ, մայրշմար, մեծշմանծ, միսշմիս, մուխշմուխ, մուրշմուր և այլն :

Բառամիջում՝ ամանշաման, ամառնշամար, ամիսշամիս, ամօթշամօթ, չամիչշչամիչ, ցամաքշցամաք և այլն :

Բառավելջում՝ ժամշժամ, ծոմշժօմ, համշհամ, հումշհում և այլն :

Միայն ժամակոչշժանգօչ բառում մ-ի դիմաց բարբառն ունի ն:

Բ

161. Բարբառը ր-ով սկսվող բառ չունի: Բառամիջում ր-ն շատ անկայուն հնչյուն է: Որոշ բառերում ր-ն ընկնում է, որոշ բառերում էլ՝ հնչյունափոխվում է ռ-ի, կամ տատանվում ր-ի և ռ-ի միջև. այսպես՝ ընկնում է շ և ժ բաղաձայններից առաջ՝ արժանշարժան, արժելշարժել, կարժշգարժ, բարշելշբարշել, խարշելշխաշել (թնրխարշթէրխաշ), շարժքշժարժք, իսկ նույն

դիրքում գտնվող վարժապետ>վարժաբէդ, վարժառուն>վարժադուն
և վարժուիլ>վարժվիլ գրական բառերում ը-ն մնում է անփոփոխ:
ը-ն ընկնում է նաև մի շարք այլ բառերում, որոնց մասին
տես § 173:

Սերբոհիշյալ բառերում ը-ն հնչյունափոխվում է ը-ի կամ
տատանվում այդ երկու հնչյունների միջև՝ ծարավիլ>ծավընալ,
կրծնիլ>զրոծէլ, ջուրչոտ (չօր), երեկոյուտունգուն, ուրուն-
գուն, ըրնգուն, երեսուն>աոսուն:

162. Բառամիջում ը-ի հնչյունափոխության մասնավոր դեպ-
քսը սն ը>լ՝ երագդէլած: Օրօրանշօրան և Օրօրելիշօրէլ բառե-
րում ամփոփման հետևանքով սղվել է օր վանկը:

163. Բառավարջում ը-ն մնում է անփոփոխ. այսպես՝ գի-
շարքըշէր, հագար>հագար, մոխիր>մախիր, նորչնօր, փոր>փօր
և այլն:

Բ

164. Բարբառում ը-ով սկսվող բառ չկա: Բ-ով սկսվող օ-
տար փոխառություններն անգամ բառասկզբում ստանում են ը կամ
ու հմնարանը. այսպես՝ ռագիչըռագի, ոուսուտուուս, ոուպու-
ուուր, ռեհանչըռեհան և այլն:

165. Բառամիջում և բառավարջում ը-ն հիմնականում մնում
է անփոփոխ. ինչպես առաջառաջ, առնուլչառնէլ, առու>առվու,
ծառայ>ծառա, բեռն>փառ, դուռն>թօռ, ծառք>ցառք, սիսեռն>սը-
սառ և այլն:

166. Մալաթիայի բարբառում առհասարակ ը և ը հնչյունները
գտնվում են արտասանական խառը վիճակում: Ինչպես որոշ բառե-
րում ը-ի փոխարեն հնչվում է ը այնպես էլ շատ բառերում ը-ի
փոխարեն լսվում է մերթ ը, մերթ ը. այսպես՝ ախոռ>ախօր, ծը-
մեռն>ցըմառ և ցըմար, ամառն>ամառ և ամար, առաջին>առչին և
արչին, բոռի>բանի և բանի, ակոայ>առգա և արգա և այլն:

Վարդավառ>վարթըվար և ծաղարդար>զարզարթար բառերում
ը-ի փոխարեն հնչվում է ը՝ առաջին բառում բառամիջի ը-ի, իսկ
երկրորդում՝ բառավարջի ը-ի առնմանությամբ:

Յ

167. Յ ծայնդողը բառասկզբում ընկնում է կամ սնթարկվե-
լով հայերենի պատմական ընդհանուր օրինաչափությանը՝ արտա-
սանվում է որպես կոկորդային խուլ շփական չ. այսպես՝

ա) Յ-ն ընկնում է՝ յաջող>աչօղ, յատակ>աղազ, Յարու-
 քիւն>Արթին, Յալոք>Ազօք, յաւանակ>ափանագ, յիշատակ>իշաղագ,
 յիշսլ>իշէլ, "նմանփսլ մսկին", յիսուն>իցծուն, յղի>ըղի,
 յոլոպ>իբօրօք, Յովակիմ>Օվագիմ, Յուղա>ուխա, յստակ>ըստագ,
 յօնք>ունք :

բ) Յ-ն հնչյունափոխվում է հ-ի՝ յանպարծ>հանգարծ, յան-
 ցաւոր>հանցափօր, յարգ>հարք, յարդ>հերթ(հէրթնօց), յարու-
 քիւն>հարուքուն (կրոնական իմաստով), յուլիս>հուլիս, յու-
 նիս>հունիս, յունուար>հունվար, յօժար>հօժար :

168. Բառամիջում յ-ն մնում է անփոփոխ, ինչպս՝ հայելի>
 հայլիք, հայիլ>հայիլ, մայիս>մայիս, խնայել>քընայէլ, վա-
 յնելիւլ>վայլէլ, ծառայել>ծառայէլ և այլն : Բառամիջում յ-ն
 ձայնակապի դեր է կատարում՝ էյի, էյիւ, էյաք, էյիք, փէրի-
 յա, չէյի : Դժգոհիլ>Քըշկօյիլ, հսկուհի>հսկուլի, պահել>քէ-
 յիլ և այլն :

169. Բառավերջի յ-ն միավանկ բառերում մնում է անփո-
 փոխ. այդ դիրքում յ-ն հանդես է գալիս հայ>հայ բառում և
 ձայնարկութիւնների մեջ՝ օյ, վայ, հայ, ույ, հէյ և այլն :

Բազմավանկ բառերի բառավերջի յ ձայնորդը, որը հանդես
 էգալիս ա ձայնավորից հետո, ընկնում է. այսպս՝ ազուզայ>
 հաքուքա, ակոայ>արգա, ամիրայ>ամիրա, ապրայ>արքա, բակլայ>
 փաղլա, ծառայ>ծառա, մնղայ>մէղա, չուխայ>չուխա, սատանայ>
 սաղանա, վկայ>վրգա, տղայ>դըղա :

ի (ւ)

170. Այն բառերում, որտեղ գրաբարյան ւ ձայնորդը հան-
 դես է գալիս իբրև ոչ երկբարբառի տարր, այսինքն գտնվում է
 ձայնավորների միջև կամ բառավերջում՝ ձայնավորներից հետո,
 արտասանվում է ինչպես շրթնատամնային ձայնեղ շփական վ. այս-
 պես՝ աւագ>ավաք, աւետարան>ավիղարան, (առ) աւել>էվէլ, աւել>
 ավիլ, աւելանալ>էվէլնալ, գաւազան>քավազան, գաւակ>գավագ,
 խաւար>խավար, կաւիմ>գավիջ, հաւանգ>հավան, հաւանել>հավնէլ,
 հաւատալ>հավղալ, հիւանդ>հրվանդ, հաւասար>հավսար, նրեւիլ>
 էրվալ և այլն . ընաւ>իընավ, իրաւ>իրավ, ծարաւ>ծարավ, կաւ>
 գավ, կաքաւ>գաքավ, հաւ>հավ, ցաւ>ցավ, ազնիւ>ազնիվ, արծիւ>
 արծիվ, կոիւլ>զրոիվ, ճիւլ>ջիվ, պատիւ>բաղիվ, անձրնւ>հարգէվ :

տառաւորացի, ձեռնարկ և այլն :

Պատուաբար և թաւալիլ թարիլ բառերում ւ-ի փոխարեն ունենք ը՝ առաջին բառում բառասկզբի պը-ի ազդեցութեամբ, իսկ երկրորդում՝ թաւալիլ և տապալիլ իմաստով իրար մոտ բառերից փոխադարձ ներգործութեամբ կազմվել է թարլէլ բառը, որն արտահայտում է այդ երկու բառերի իմաստները :

ՀՆՁՅՈՒՆԱՓՈՒՍԱՆ ԱՅԼ ԵՐԵՎՈՒՅՑՅԵՐ

171. Բացի վերը նշված հնչյունափոխական օրինաչափու - թյուններից, բարբառի հնչյունները կրում են նաև այլևայլ փոփոխություններ, որոնք արդյունք են կամ հնչյունների փոխազդեցության, կամ այլ բարբառների (նաև լեզուների) հնչյունական օրինաչափությունների ազդեցության: Եվ վերջապես բառն ինքն էլ խոսքի մեջ կարող է զանազան փոփոխություններ կրել, որոնք մասամբ բացատրվում են արտասանության թեթևացման ձրգամամբ: Այդպիսի փոփոխությունների շարքին են դասվում հնչյունների հավելումը, անկումը, դրափոխությունը, հնչյունների կործանումը, ամփոփումը, կրկնությունը և այլն :

1. ՀՆՁՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՎԵԼՈՒՄ

172. Բառի մեջ այս կամ այն պատճառներով հնչյունների ավելացումը կոչվում է հավելում: Հավելումն ի հայտ է գալիս, երբ բառի բարբառային ձևը համեմատում ենք զրաբարից ավանդված ձևի հետ:

ա) չ-ի հավելում բառասկզբում՝ ածել>աձէլ, արածել>հարձէլ, ածան>հաձան, ազանիլ>հաքնիլ, ազուզայ>հաքուբա, անձրև>հարգէվ, ուր>հօր, ում>հօմ, իւրեան>հրոէն, ընտրել>հըյրէլ, կնքապապ>հընքաբաբ, ինքն>հինքը:

բ) դ-ի հավելում՝ մեկ ու կես վանկ ունեցող մի բանի բառերի նր հնչյունախմբում. ծանր>ձանդըր, մանր>մանդըր:

Համարել>համբըրէլ բառում մր հնչյունախմբում մ շրթնային հնչյունի ազդեցութեամբ ավելացել է ք շրթնայինը:

գ) ն-ի հավելում՝

1. Աղջի(կ)>ախչին, դրացի>թըրացին և երսկոյ>ուռուկուկ բառերում նախապես որպես որոշյալ հոդ ավելացրած ն-ն գիտակ-

ցըվել է իբրև արմատական հնչյուն:

2. Առհասարակ պայթափականներից և պայթականներից առաջ նկատվում է ն բաղաձայնի հավելման միտում. այսպես՝ ծ > ծ-ից առաջ՝ մեծմանձ, բարձրփանձըր, չ-ից կամ ջ > չ-ից առաջ՝ միջեւմինչէլ, մչեւլընչէլ, կանաչգանանչ :

թ-ից առաջ՝ բիթբիթ.

բ-ից առաջ՝ արտասուրբարցունք, փողորակփօրդանք, փըշուրբփուրշունք, բաժակփաժանք և այլն :

դ) վ-ի հավելում՝ առուլաուվու, ուղարկելգաուվէլ, սաւորչսավւօր, պատրիարբբարվիրարբ:

ե) ւ-ի հավելում՝ օրհնելւօրշնէլ.

զ) լ-ի հավելում՝ շատրվանշաւղըվարան :

2. Հնչյունների Անկոմ

173. " Չայնավորների փոփոխությունները " բաժնում բըննարկվել են ձայնավորների անկման օրինաչափությունները:

ի մի բերնւով բաղաձայնների անկման դեպքերը՝ կունենանք հետևյալ պատկերը .

Բաղաձայնների անկում բառակզբում:

Ա՝ սպանանելբաննէլ, սկսուրգէսուր, սկեսրայրգէսրանր.

Հ՝ համարլմար, կ՝ կնքապաչհընքաբբ.

Յ՝ յատակշաղագ և այլն (տմս § 167):

Բառամիջում՝

տ՝ պաշտպանբաշպան, ասսոււածասված, աստղասըխ.

կ՝ կնկտիք չգընդէք " կանայք "

ղ՝ ուղղորդոդօրթ, ողկոյգագօգ, խղմտանքխըժմըղանք, աղոթակողմշաղօթգում.

հ՝ նահատակնահագ, ջրհեղեղչըրէդէդ (տմս § 145), օրհնելւօրշնէլ.

ը՝ ժ, չ-ից առաջ՝ արժեւլաժէլ, բարշեւլբաշէլ և այլն (§ 161). բացի այդ, ը-ն ընկնում է հետևյալ բառերում՝ արտորայնադօրնալ, բարձրփանձըր, գործաւարբօզվար, երբչափ, իրբչիք, ճանապարհչամփա, տարգաւլթըբաւ, շնորհագորչընավօր .

և՛ առնել յէնէլ
 վ՛ բովհրել յփօրհէլ, Քերովբէ յՔերօֆ
 Կ՛ աշխարհ յ աշխարհ, պահք յ բար և այլն (տես՛ 148);
 Բառավերջում՝ ն վերջնահնչյունը՝ բռնն փառ և այլն
 (տես՛ 158) .

կ՛ աղջիկ յ ախիւն
 ր՛ կղմին զրոզը զմիդ
 տ՛ տապաս տղաբաս "ուռուցք"
 դ՛ կոճղ յ զօջ
 յ՛ բազմապանկ բառերում՝ ծառայ յ ծառա, տղայ յ զղղա և
 այլն (տես՛ 169) .
 Կ՛ շահ յ շահ (Կ), մահ յ մահ (Կ) (տես՛ 149) :

Յ. Հ Ն Չ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ի
 և Ր Ճ Ա Տ Ո Ւ Մ

174. Համախակի գործածութեան հետևանքով մի շարք բառերի
 կամ բառակապակցութիւններու որոշ հնչյունախմբեր "մաշվել",
 կրճատվել, են: նշենը այդ տիպի մի բանի օրինակներ՝ բարի ե-
 րեկոյ յ փառընգուն, նղբայր յ փա, կրճանոց յ զըրճան, ողկոյ յ
 զօզ, հասկացում յ հասկում, չեմ իմանայ յ չիմնա, չիմնար, չիմնա՞
 ա .

չես իմանայ յ չիսնա, չիսնար, չիսնար ա
 չի իմանայ յ չիննա, չիննար, չիննար ա
 պատրոյ յ զակալ յ բառալ
 ցորճնի մաղ յ ցորմաղ
 կիրակամուտք յ զիրամուտկ
 վաստակ վաճառ յ վասկ վաճառ .

Այստայ կարուի է նշել նաև ամփոփման դեպքերը, որոնք
 առկա են բարբառում:

օրօրել յ օրէլ
 օրօրան յ օրան
 օրօրոցակա յ օրըսգաբ
 խոնջան ընթացք յ խօնջընթթասկ
 օրհասարակ յ ճօրսագ "կեսօր"
 մանած (ա) ծախանոց յ մանձրինօց .

4. Դ Ր Ա Փ Ո Խ Ո Ռ Ք Յ Ո Ւ Ն

175. Բարբառում կան դրափոխության հետևյալ օրինակները.

- դ//զ՝ դագաղք > քաթախկ
- թ//խ թաթախել > թախտէլ
- լ//վ լուլալ > վըլալ
- խ//մ խխմիլ > խըմիիլ
- ի//ն փոխինդ > փոխնիդ
- խ//ս խստոր > սըխսօր
- կ//ն ականջ > անգաչ
- շ//խ նշխար > նախշար
- պ//ղ կոպղել > գըղբէլ
- ս//խ փսխալ > փըխսէլ
- փ//տ փնտուր > ֆէփուր
- ք//ն գոքանչ > գօնքաչ.

176. Երկրորդ վանկում գտնվող ը-ն դրափոխությամբ անցել է առաջին վանկը՝ իր ամբողջ զիջելով այդ վանկի որևէ բաղաձայնի.

- այսպես՝ ակոայ > արգա
- անծրև > հարգէվ
- ապրայ > արբա
- ապրանք > արբանք
- բովհրել > փօրհէլ
- զգրոց > քըրգօց
- դատարկ > թարդագ
- դատարկսլ > թարդըգէլ
- խոշորուք > խօրշուք
- կամուրջ > գարմուչ
- կնճիոն > գըոինջ
- ճպոտ > ջըոբօղ
- մկրատ > մըրգաղ նաև՝ մըլրաղ
- սովորիլ > սօրվիլ
- փողորակ > փօրղանք
- փշրել > փըրշէլ
- փշուրք > փուրշուներ
- կապերա > գարբէղ

Հակառակ այս օրենքին՝ առաջին վանկից ը-ն անցել է երկ-
րորդ վանկ՝ ջրադացք > չաղարակ , Գրիգոր > Քիրբօր բառերում:

5. Կ Ր Կ Ն Ո Ռ Ք Յ Ո Ւ Ն

177. Մի քանի բառերում որոշ քաղածայններ կրկնվել են:
Դրանք են՝ ամենամամեն, ասեղնասսէղ, ծալել > ծալլել, ծամել >
ծամմել, ծամոց > ծամմօց, կիսել > զըսսել, հրամայեա՛ > հըրամմէ՛,
քայլել > քալլել:

2 Ե Վ Ա Բ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

ՀՈԳՆԱԿԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

178. Մալաթիայի բարրատում հոգնակին հիմնականում կազմավորում է -էր, -նէր մասնիկնարով:

179. Միավանկ բառերի հոգնակին կազմավորում է -էր մասնիկով: Օրինակ՝ աչք>աչկ-աչկէր, ազգ>ասկ-ասկէր, բահ>փահ-փահէր, գործ>քօրծ-քօրծէր, խոզ>խօզ-խօզէր, կով>գօվ-գօվէր, հաւ>հավ-հավէր, շուն>շուն-շունէր, տուն>դուն-դունէր, ցից>ցից-ցիցէր և այլն:

Ն վերջնահանչյունը կորցրած միավանկ բառերի հոգնակին սովորաբար կազմավորում է -էր մասնիկով. ինչպես՝ ազբն>ասպ-ասպէր, ակն>ազ-ազէր, ծունկն>ծունգ-ծունգէր, կամն>գամ-գամէր, հարսն>հարս-հարսէր, հիմն>հիմ-հիմէր, ձոնն>ցառք-ցառքէր, ձուկն>ցուկ-ցուկէր, մատն>մաղ-մաղէր, մուկն>մուկ-մուկէր, որդն>օրթ-օրթէր և այլն:

Այդ հնչյուններից առաջ ու ունեցող բառերում հոգնակի կազմելիս վերականգնվում է ն-ն: Այդ բառերն են՝ բեռն>փառ-փառնէր, դուռն>թօռ-թրոնէր, թոռն>թօռ-թօռնէր, լեռն>լեռն>լառ-լառնէր, կուռն>զուռ-զըռնէր: Սրանց նմանակույթյամբ էլ ծառ բառի հոգնակին կազմվում է -նէր մասնիկով՝ ձառնէր: Նուորն>նուռ բառը հոգնակիում կարող է պահպանել ն վերջնահանգը կամ սղել՝ նուռնէր և նուռէր: Մասն>մաս "մասունք" բառի հոգնակին կազմվում է ն վերջնահանգի պահպանմամբ՝ մասնէր:

180. Ան և չ ժխտական նախածանցնարով կազմված միավանկ բառերը հոգնակիում ստանում են -նէր մասնիկը՝ դիավելով իբրև բազմավանկ բառեր. ինչպես՝ անգործ>անքօրծ-անքօրծնէր, անտուն>անդուն-անդուննէր, անսիրտ>անսիրդ-անսիրդնէր, անիործ>ամփօրծ-ամփօրցնէր, չտես>չըղէս-չըղէսնէր: Եթե բարդույթյան երկրորդ բաղադրիչը միավանկ բառ է և բառի ընդհանուր իմաստն արտահայտվում է առաջին բաղադրիչի միջոցով, հոգնակին

կազմվում է նէր հոգնակերտի միջոցով: Օրինակ՝ աներծագ > անէրցաք-անէրցաքներ, դրկից>թըրգից-թըրգիցներ, ժամակոչ > ժանգոչ-ժանգոջներ, կնքապապ>հընքաքաք-հընքաքաքներ, նեղսիր, նեխսիրդ-նէխսիրդներ, չորաթան>չօրթան-չօրթաններ, վարժապետ > վարժաբէդ-վարժաբէդներ, վարժատուն > վարժադուն-վարժադուններ և այլն:

Բարդ բառերում, որոնց երկրորդ բաղադրիչը միավանկ բառ է և հիմնական իմաստն արտահայտվում է վերջին բաղադրիչի միջոցով, հոգնակին կազմվում է -էր մասնիկով. օրինակ՝ աղաջուր > ախչօռ-ախչօռէր, մոխրաջուր > մախիրչօռ-մախիրչօռէր, փակմատն > փազմադ-փազմադէր "բթամատ" և այլն:

181. Մեկ և կսս վանկանի բառերը հոգնակիում ստանում են -նէր մասնիկը, դիտվելով որպես երկվանկ բառեր. ինչպես՝ գլուխ > քրլօխ-քրլօխներ, ծանր > ծանդըր-ծանդըրներ, կրակ > գըրազ-գըրազներ, ճրագ > ջըրաք-ջըրաքներ, մանր > մանդըր-մանդըրներ, սանտր > սանդըր-սանդըրներ, տայգր > դաքըր-դաքըրներ և այլն: Աստղասի բառում տ-ի սղմամբ բառը դարձել է միավանկ, որի հոգնակին օրինաչափորեն կազմվում է էր-ով՝ ասիէր:

182. Բազմավանկ բառերի հոգնակին կազմվում է նէր մասնիկով. ինչպես՝ աղբիւր-ախփիրներ, աղիւս > աղօս-աղօսներ, ականջ > անգաչ-անգաչներ, եղբայր > ախփար-ախփարներ, գօտի > քօղի-քօղիներ, երկաթ > էրգաթ-էրգաթներ, խնձոր > խընձէր-խընձէրներ, ծաղիկ > ծաղիզներ և այլն:

Օտար փոխառությունները միավանկ բառերում ստանում են -էր, բազմավանկ բառերում՝ նէր հոգնակերտէրը. ինչպես՝ բաղբաղէր "այգի", բուզ-բուզէր "սառույց", սագ-սագէր և այլն: Ղիրսագ-ղիրսագներ "արմուկն", թօխում-թօխումներ "սերմ", օքիզ-օքիզներ "եզն" և այլն:

189. ն-ով վերջացող բազմավանկ բառերը հոգնակիում պահում են ն-ն և ստանում նէր հոգնակերտը: Այդ բառերն այսպիսով ունենում են կրկնակի ն.՝ երկայն > էրգան-էրգաններ, գարուն > քարուն-քարուններ, բարութիւն > փարութիւն-փարութիւններ և այլն:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - Այն բազմավանկ բառերը, որոնք բառավերջում հավելյալ ն են ստանում, հոգնակիում նույնպես ունենում են կրկնակի ն: Այդ բառերն են՝ աղջիկ > ախչին-ախչիններ, երե-

Կոյ յ ուղու նգու ն ուղու նգու ն ն էր, դրացի յ թրրացին թրրացի ն ն էր:

184. Իրարարում ք հոգնակարտ մասնիկ ունեցող բառերը մալաթիայի բարբառում սովորաբար համարվում են սգակի: Հոգնակի կազմելիս նրանք համապատասխանաբար ստանում են -էր (միավանկ բառերում) և -ներ (բազմավանկ բառերում) հոգնակարտ մասնիկները. ինչպես՝ կուրծք յ գուրսկ ՝ գուրսկ էր, ձնոք յ ցառք ՝ ցառք էր, մէխկ ՝ մէխկ էր, ոռ (ք) յ օրք " հատակ " ՝ օրք էր, ոտք յ օտկ ՝ օտկ էր և այլն . աղօթք յ աղօտկ ՝ աղօտկ ն էր, աշխարհք յ աշխարք ՝ աշխարք ն էր, աշուն յ աշունք ՝ աշունք ն էր, արտասուք յ արցունք ՝ արցունք ն էր, բաղանիք յ հաղնիք ՝ հաղնիք ն էր, հարսանիք յ հարսնիք ՝ հարսնիք ն էր, շնորհք յ շրնօրք ՝ շրնօրք ն էր, ցիւ յ ցըվիք ՝ ցըվիք ն էր և այլն :

185. Մարմնի զուգ սնդամներ ցույց տվող մի շարք բառեր, բացի սովորական -էր կամ ներ մասնիկներից, ստանում են նաև -վրն էր, հոգնակարտը, որը կազմված է -վի նի թէր մասնիկներից: Այդ մասնիկի միջոցով բառն արտահայտում է հավաքական իմաստ: Այսպես՝ աշկ էր նշանակում է "աչք էր", որը զործ է ածվում մի մարդու նշանամբ կամ ընդհանրապես, առանց կոնկրետացնելու: Սակայն աշկըվն էր (աշվրն էր) նշանակում է որևէ խումբ մարդկանց աչքսր՝ մեր աչքերը, տվյալ խմբի մարդկանց աչքերը և այլն : Վրն էր մասնիկով հոգնակի են կազմում հետևյալ բառերը.

- աչք յ աշկ ՝ աշկըվն էր կամ աշվրն էր
- ականջ յ անգաչ ՝ անգըշվրն էր,
- եղունգն յ ուղունգ ՝ ուղունգվրն էր
- ծունկն յ ծունգ ՝ ծունգվրն էր
- ձնոք յ ցառք ՝ ցառվրն էր
- յօնք յ ունք ՝ ունքվրն էր,
- ոտք յ օտկ ՝ օղվրն էր

Վրն էր հոգնակերտով հավաքականություն են արտահայտում նաև դուն, շուն, դալ և մաղ բառերը. այսպես՝ դունվրն էր , շունվրն էր, դալվրն էր, մաղվրն էր:

186. Բացի սովորական ձևերից, բարբառում կան նաև մի քանի այլ հոգնակարտ մասնիկներ, որոնք ընդհանուր զործածություն չունեն. նրանցով հոգնակի են կազմում սակավաթիվ բառեր:

- Այդ հոգնակարտներն են.
- ա) -մտան. այս մասնիկն են ստանում ի վերջավորություն

ուեննցող մի բանի զոյականնսր՝ հավաքական իմաստ արտահայտելու համար: Սրանք -ստան հոգնակերտն ստանում են ա հոդակապի միջոցով. բառավերջի ի-ն միանում է ա հոդակապի հետ և հայերենի ընդհանուր օրինաչափությունը հնչյունափոխվում է ե>է-ի:

- Տարիչդարի+ա+ստան - դարէստան
- մասանիմաղնի+ա+ստան - մաղնէստան
- գօտիշքօղի+ա+ստան - քօղեստան
- այգիշէքի+ա+ստան - էքէստան

խավլի+ա+ստան -խավլէստան և այլն :

բ) -Անք՝ ձիշցի-ցիյանք, դեշթէվ-թիվանք, եղբայր>ախփար-ախփրանք, հօրաբոյր>հօրբօր-հօրբօրանք (զործածական է խալանք ձևը, որտեղ թուրքերեն խալա բառի հոգնակիությունն արտահայտված է հայերեն -անք մասնիկով), տալ>դալ-դալանք, տայգ/չա-բըր-դաբըրանք, բոյր>բօր-բօրանք:

գ) -Դանք՝ ոսկր>օսկօր-օսկըրդանք, փրսօր>փրսօրդանք

դ) -Դէք՝ կնիկ>զրնիգ՝ զրնիգդէք>զրնդէք, արիգ-արիգդէք, դաբիր-դաբըրդէք, ախփար-ախփըրդէք և այլն :

ե) -Թ՝ ծագումը, բնակավայրը ցույց տվող -ացի, -էցի, -ցի ածանցներով կազմված բառերում՝ խարիէրթցիք, մալաթյացիք, սուլվասցիք, բօլսէցիք, քէղացիք, քախըցիք և այլն :

զ) -Օնք, բնօնք, դադօնք, բարօնք, հընքաբարօնք, շադօնք, թերգօնք և այլն: Այսչափ, այդչափ, այնչափ, դերանունների հոգնակին նույնպես կազմվում է -օնք մասնիկով՝ անօնք, անդօնք, աննօնք:

ը) -էնք, ամուլէնք, Բաբէնք՝ հարսայէնք, մամէնք, փարսէ-դէնք, փիլօյէնք, Քիրքօրէնք և այլն :

187. Ստան, անք, դանք, իք, դէք մասնիկները սովորաբար զործածվում են հավաքական իմաստ արտահայտելու համար: Անհրաժեշտության դեպքում այդ մասնիկներով կազմված զոյականները կրկնակի հոգնակի են կազմում -նէր հոգնակերտի միջոցով. Օրինակ՝ մաղնէստաննէր, ցիյանքնէր, օսկըրդանքնէր, փրսօրդանքնէր, զրնդէքնէր, ախփըրդէքնէր, դաբըրդէքնէր և այլն : -Օնք, էնք և թ մասնիկներով կազմված՝ հավաքականություն ցույց տվող բառերը հոգնակի չեն ունենում:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - Մարդմարթ բառի հոգնակին կազմվում է իկ մասնիկով, սակայն անք, օնք, դանք և այլ հոգնակերտների

համաքանությամբ կ-ն դարձել է ք՝ մարթիք (զընհիգմարթիք և ալլն):

Հ Ո Լ Ո Վ Ն Ե Ր

188. Բարբառն ունի 6 հոլով՝ ուղղական, սեռական, տրական, հայցական, բացառական, գործիական. բացակայում է ներգոյական հոլովը:

189. Ուղղականը բառի ուղիղ ձևն է, այսինքն բառն ունի զրո վերջավորություն: Այս հոլովը բարբառում նույն կիրառությունն ունի, ինչ արդի հայերենում: Որոշյալ առմամբ գործածվելիս սեռական հոլովը ստանում է որոշյալ հոդ (ը կամ ն), որով և նմանվում է տրականին. Օրինակ՝ "աս մարթուն քիրքը" " այս մարդու վիրքը" :

Հայցականը ձևով նման է ուղղական հոլովին, անկախ այն բանից՝ տվյալ գոյականը անձի առմամբ է օգտագործված, թե իրի: Օրինակ՝ " ոս սիրիմ ա քիրքօրը, թօն փէրիս ա քիրքը" և ալլն :

Հայցականը կիրառվում է նաև ներգոյական հոլովի իմաստըն արտահայտելու համար: Օրինակ՝ իմ ախիարըս վարժադունը թաս սօրվի յա "Եղբայրս վարժաանում (դպրոցում) դաս է սովորում " :

Բացառական հոլովը կազմվում է -է (էն), մէ(մէն) վերջավորություններով: Խնամակցություն և ազակցություն ցույց տվող, ինչպես նաև աստուածոյան, մարդմարթ բառերի բացառականը կազմվում է տրականին ավելացնելով մէն վերջավորությունը, իսկ անձ ցույց տվող մյուս գոյականների և իր ցույց տվող բոլոր բառերի բացառականը կազմվում է էն վերջավորությամբ, որն ավելանում է տրական հոլովի կամ հիմքի վրա:

Գործիական հոլովի վերջավորությունն է օք կամ մօք: Կազմությունը նույնն է բացառական հոլովի հետ, այսինքն ազակցություն և խնամակցություն ցույց տվող բառերում կազմվում է մօք, իսկ անձ ցույց տվող մյուս գոյականների և իրի առմամբ գործածվող բոլոր բառերում՝ օք վերջավորությամբ: Այս Օք(մօք) հոլովածևի հիմքը զրաբարն է: Հայանի է, որ զրաբարում -ալք(օք)

վերջավորութիւնն ունենի ա, ի-ա վերջադրական, ո-ա խառն հոլովման պատկանող բառերը հոգնակի թվում: Սակայն Մալաթիայի բարբառում գործիականի այդ հոլովածուը ընդհանրացել է և տարածվել բոլոր հոլովմանի վրա՝ եզակի և հոգնակի թվում: Նույնիսկ հավաքական իմաստ արտահայտող գոյականները, որոնք հոգնակի են կազմում -էք, իք, դէք, դանք, վրդէք, էնք, օնք, անք մասնիկներով, գործիականը կազմում են -օք (մօք) վերջավորութիւն միջոցով: Ճիշտ է, գործիական հոլովում օք վերջավորութիւնն ունեն նաև մի շարք այլ բարբառներ (օրինակ Պոլսի բարբառը)¹, սակայն այդ վերջավորութիւնը մյուս բարբառներում պահպանվել է որպես գրաբարյան վերապրուկ, որը գործածական է առանձին ոճերի և արտահայտութիւնների մեջ: Այնինչ Մալաթիայի բարբառում գործիականի այսպիսի կազմութիւնը նարկայացնում է մի ամբողջական ու կոռ օրինաչափութիւն²:

Նարգոյական հոլովի իմաստն արտահայտվում է՝ 1) Հայցական հոլովով. օրինակ՝ "Շուգան դավշան գառնէ յա" - "Շուկայում նապաստակ է առնում" : "Թըրբօցը թաս սօրվի յա" - "դպրոցում դաս է սովորում" : 2) Սեռական հոլովով խնդրի և մէջմէջ կապի միջոցով. օրինակ՝ քըլխուն մէջ - "գլխում", քիրքին մէջ - "գրքում" և այլն :

Հ Ո Կ Ո Վ Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

190. Գոյականների հոլովումը որոշվում է եզակի թվի սեռական հոլովի վերջավորութիւնով: Մալաթիայի բարբառի գոյականներն ունեն յոթ հոլովիչ՝ ի, ու, ան, օչ, օր, վա և գրաբարատիպ: Հստեաբար բարբառն ունի յոթ հոլովում:

191. Հոգնակի թվում բոլոր գոյականները կամ գոյականաբար գործածվող այլ խոսքի մասերը հոլովվում են ու հոլովմամբ՝ անկախ եզակի թվում այս կամ այն հոլովման նրանց պատկանելուց: Բացառութիւն են կազմում գրաբարատիպ հոլովման պատկանող բառերը, որոնց մի մասը հոլովվում է միայն հոգնակի թվում և ց հոլովիչով, մի մասն էլ հոգնակի չունի: Հոգնակի թվում բացառական և գործիական հոլովները կազմվում են եզակի թվի նույն հոլովների կազմութիւնն սկզբունքով:
 1. Հ. Աճառյան, Բնութիւնն Պոլսահայ բարբառի, էջ 116:
 2. Գործիական հոլովում օք վերջավորութիւնն ունի նաև Արաբկիրի բարբառը (տես Ս. Դավիթ Բեկ, Արաբկիրի գաւառաբարբառը, Վիեննայ, 1919):

Ի Զ Ո Լ Ո Վ Ո Ւ Մ

192. Վերջավորություններն սն՝ եզակի ստոական-տրական՝ ի, հայցական՝ ձևով նման է ուղղականին, անկախ այն բանից, թե ինչառումով է օգտագործված՝ իրի, թե անձի, բացառական՝ -է (ն), գործիական՝ -օք:

Հոգնակի սեռական՝ տրական՝ ու, հայցական՝ նման է ուղղականին, բացառական՝ -էրէ(ն), -նէրէ(ն), գործիական՝ -էրօք (նէրօք):

193. Մալաթիայի բարբառում, արդի հայերենի նման, ի-ն ամենատարածված և ամենագործուն հոլովումն է: Այս հոլովման է պատկանում բարբառի բառերի մեծ մասը: նույնիսկ շուն, տուն, մուկն, ձուկն, աղջիկ, ընկեր բառերը, որոնք զրաբարում, արդի հայերենում և հայ բարբառների մեծ մասում սնվարկվում են այլ հոլովումների, այս բարբառում պատկանում են ի հոլովման:

Հարակատար և ենթակայական դերբայները, զոյականաբար գործածվելիս, ինչպես նաև փոխառյալ բառերի մեծ մասը նույնպես հոլովվում է ի հոլովմամբ:

Հոլովման ընդհանուր պատկերը
 խօսկ բար ախչին բըրօղ բըրած

Ե զ ա կ ի

ուղղ.	հայց.	խօսկ(ը)	բար(ը)	ախչին(ը)	բըրօղ(ը)	բըրած(ը)
սեռ.	տրակ.	խօսկին	բարին	ախչինին	բըրօղին	բըրածին
բաց.		խօսկէն	բարէն	ախչինէն	բըրօղէն	բըրածէն
գործ.		խօսկօք	բարօք	ախչինօք	բըրօղօք	բըրածօք

Հ ո գ ն ա կ ի

ուղղ.	հայց.	խօսկէր(ը)	բարէր(ը)	ախչիններ	բըրօղներ(ը)	բըրածներ(ը)
սեռ.	տրակ	խօսկէրուն	բարէրուն	ախչիններուն	բըրօղներուն	բըրածներուն
բաց.		խօսկէրէն	բարէրէն	ախչիններէն	բըրօղներէն	բըրածներէն
գործ.		խօսկէրօք	բարէրօք	ախչիններօք	բըրօղներօք	բըրածներօք

194. Բացի վերոհիշյալներից, ի հոլովման են ենթարկվում՝
ա) Գրաբարյան ն վերջնահանչյուն ունեցող բառերի մեծ մասը.
Այդ բառերն են՝

միավանկ	բազմավանկ
ակն > ազ	աղեղն > աղօղ
ծուկն > ծուկ	արեգակն > արքազ
կամն > գամ	եղունգն > ուղունգ
հարսն > հարս	լիսեռն > լրսառ
հիմն > հիմ	կնճիռն > զըռինջ
ծեռն > ցառք	պճեղն > բըջէղ
ձուկն > ցուկ	սիսեռն > սըսառ և այլն
մասն > մաս	
մատն > մաղ	
մուկն > մուկ	
նուռն > նուռ	
ոսպն > օսպ	
որդն > օրթ	

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - 1) Մասն > մաս "մասունք" բառը հոլովելիս սեռականում վերականգնվում է գրաբարյան ն վերջնահանգը, այսպես՝ սեռ.տր.՝ մասնին, բաց.՝ մասնէն, զործ.՝ մասնօք:

2. Գրաբարյան ն վերջնահանգ ունեցող մյուս բառերը ենթարկվում են ան հոլովման (տես § 203):

բ) Բառավերջում այ > ա ունեցող բառերը: նրանք բաժանվում են երկու խմբի.

Առաջին խմբի բառերը, որոնց հոգնակին կազմվում է միայն նէր մասնիկով, եզակի սեռականում պահում են ա-ն. ահա այդ բառերից մի քանիսը.

եզ. ուղղ.	հոգն. ուղղ.	եզ. սեռ.
ամիրա	ամիրանէր	ամիրային
արգա "ատամ"	արգանէր	արգային
ըրդա "ասնդնագործություն"	ըրդանէր	ըրդային
թարխանա "սպաս կորկոտից"	թարխանանէր	թարխանային
թօրթա "բակ"	թօրթանէր	թօրթային
լափա "սպտղանի"	լափանէր	լափային
համփա "վիճակակից ընկեր"	համփանէր	համփային

հաքուքա"ազուզա"	հաքուքանէր	հաքուքային
ծառա	ծառանէր	ծառային
չաղա"սրսխա"	չաղանէր	չաղային
վըզա	վըզանէր	վըզային
փաղլա"բակլա"	փաղլանէր	փաղլային

Երկրորդ խմբի բառերի հոլովման ժամանակ բառավերջի ա-ն կարող է պահվել կամ սղվել: Այդ խմբի բառերի առանձնահատկությունն այն է, որ նրանք հոգնակի են կազմում և -նէր վերջավորութեամբ, և հավաքականությունն արտահայտող մասնիկով, որից առաջ այ-ը հնչյունափոխվում է է-ի: Այդ խմբին պատկանող բառերից են՝ դըղա, փէսա, թուլա, ջամփա, սաղանա, քահանա և այլն:

եզ. ուղղ.	հոգն. ուղղ.	եզ. սեռ.
դըղա	դըղանէր և դըղէք	դըղային կամ դըղին
փէսա	փէսանէր և փէսէք	փէսային կամ փէսին
թուլա	թուլանէր և թուլէք	թուլային կամ թուլին
ջամփա	ջամփանէր և ջամփէք	ջամփային կամ ջամփին

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ. - Ջամփա, փէսա և դըղա բառերը հոլովվում են նաև ու հոլովմամբ (տես § 198):

ՈՒ Հ Ո Լ Ո Վ Ո Ւ Մ

195. Վերջավորություններ. եզակի սեռ. տրական՝ -ու, հայցական՝ ինչպես ուղղականը, բացառական՝ -էն (մէն), գործիական՝ -օք (մօք):

Հոգնակի սեռ. տրական՝ -էրու (-նէրու), հայցական՝ ինչպես ուղղականը, բացառական՝ -էրէն (նէրէն), գործ.՝ -էրօք (նէրօք):

Հոլովման ընդհանուր պատկերը

կովչգով	գլուխքըլօխ
ուղղ. հայց. -գով(ը)	բըլօխ(ը)
սեռ. տրակ. - գովուն	բըլխուն, բուլխուն

բացառական - գովէն
գործիական - գովօք

բըլիւէն, բուլիւէն
բըլիւօք, բուլիւօք:

Հ Ո Վ Ն Ա Կ Ի

ուղղ. հայց. - գովէր(ը)	բըլիօինէր(ը)
սնո. տրակ. - գովէրուն	բըլիօինէրուն
բացառական - գովէրէն	բըլիօինէրէն
գործիական. - գովէրօք	բըլիօինէրօք

196. Այս հոլովման նն պտտկանոււմ.

ա) Գրաբարայան ո կամ ու վերջադրական պարզ հոլովոււմներին պտտկանող հետեւյալ բառերը՝ ամիս>ամիս, աստուած>ասված, գլուխ>բըլիօխ, գող>բօղ, էշ>էշ, ժամ>ժամ "եկեղեցի", լոյս>լօս, կոպ>գօպ, հայ>հայ, հով>հօվ, հորթ>հօրթ, մարդ>մարթ, պապ>բաբ(անէրբաբ, հրնբաբաբ), ցաւ>ցապ, փոր>փօր. տէր>դէր բառը քարքառոււմ անցել է ու հոլովման բառերի շարքը:

Աստուած>ասված բառի թեք հոլովոււմներոււմ վերականգնվոււմ է արմատի տ հնչյունը. այս լսս՝ ուղղական, հայց.՝ ասված, սնո. տր.՝ աստուածուն, բաց.՝ աստուածմէն, գործ.՝ աստուածօք:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - ժամանակի միավոր արտահայտող ամիս բառը սովորաբար հոլովոււմ է -վա հոլովմամբ: Ու հոլովմամբ այն կիրառոււմ է տոանձին ոճերի և արտահայտոււթյունների մեջ:

բ) ի-ով վերջացող բառերը՝ ագի>աքի, ածելի>աձըլի, այգի>էքի, անօթի>անօթի, բարդի>հարթի, գարի>բարի, գինի>քինի, գօտի>բօղի, թի>թի, հօգի > հօքի, ծի>ցի, մատանի>մաղնի, ոսկի>օսկի, ջորի>չօրի, քնոի>քնրի / այլն :

գ) -Ացի, -էցի, -ցի ածանցներով կազմված գոյականները՝ մալաբյացի, բօլսէցի, սուվասցի, քէղացի, քախկըցի և այլն:

Հոգնակիոււմ այդ բառերը ք ստանալով՝ հոլովվոււմ են գրաբարատիպ (ց) հոլովմամբ:

դ) Զրադմոււներ, արհեստ ցույց տվող ջի>ջի ածանցով կազմված փոխառյալ բառերը՝ սըվաղջի, փինաջի և այլն:

197. ի-ով վերջացող վերոհիշյալ ննթախմբերի բառերը, բացի ու հոլովման ննթարկվելուց, կարող են հոլովվել նաև ի հոլովմամբ:

Քանի որ բարբառի ամենատարածված հոլովոււմը ի-ն է, ուստի վերջինիս համարանուրյունն ազդել է ի-ով վերջացող բառերի

վրա և ենթարկել իրան: Այսպիսով նրանք զուգահեռաբար հոլով-
վում են ի, ու հոլովումներով:

Օրինակներ՝ "էրէգ իս շարթէցի քինուն թասը", "Ախչին
անդ քինիին թասը վրա", "Ախչինը մաղնուն քինը շրսավ", "Ան
մաղնիին քինը ինչու շրսիր", "Քարուն շուվալը քողցան",
"Քրնան քարիին շուվալին նիսա", "Առչի օրը իմ արիարըս քը-
նաց սըվաղջուն դունը" • "Սըվաղջիին դունը հօս է" :

Ահա այդ բառերի հոլովման ընդհանուր պատկերը	
Եզակի	հոգնակի
ուղղ. հայց մաղնի(ն)	մաղնիներ(ը)
սեռ. տրակ մաղնիին, մաղնուն	մաղնիներուն
բաց. մաղնիյէն, մաղնէն	մաղնիներէն
գործ. մաղնիյօք, մաղնօք	մաղնիներօք

198. ի հոլովման պատկանող տղա՞ղըղա, ծանապարհ՞ջամփա,
փեսայ՞փէսա բառերը հոլովվում են նաև ու հոլովմամբ. այսպես՝

ուղղ. հայց. ղըղա	փէսա	ջամփա
սեռ. տր. ղըղուն	փէսուն	ջամփուն
գործ. ղըղօք	փէսօք	ջամփօք

199. Քանի որ ստան մասնիկով կազմված բառերի հոգնակի
իմաստը միազանգվել է, ուստի այդ բառերը հոգնակին կազմելով
ներ մասնիկի միջոցով, հոլովվում են ու հոլովմամբ. այսպես՝
մաղնէստաններ, մաղնէստաններուն, մաղնէստաններէն, մաղնէս-
տաններօք: Այդպես են հոլովվում՝ էքէստաններ, դարէստաններ,
խավէստաններ, շէնէստաններ, քօղէստաններ և այլ բառեր:

200. Մարմնի զույգ անդամներ ցույց տվող աչք՞աշկ, ա-
կանջ՞անգաջ, նդունգն՞ըղունգ, ծունկն՞ծունգ, ձնք՞ցառք, ոտք՞
օտկ, յօնք՞ունք բառերը, ինչպես նաև մատն՞մաղ, տուն՞դուն,
շուն՞շուն, տալ՞դալ բառերը, հոգնակին կազմելով վրնի մաս-
նիկով՝ աշկվրնի(աշվրնի), անգըշվրնի, ըղունգվրնի, օղվրնի,
ծունգվրնի, ունքվրնի, մաղվրնի, դունվրնի, շունվրնի, դալվր-
նի, կրկնակի հոգնակի են կազմում ներ մասնիկի միջոցով: Այս
երկու մասնիկները՝ վի և ներ ամփոփվում են և կազմում վր-
ներ հոգնակերտը: Նշված մասնիկով հոգնակի կազմած զոյական-
ները, իբրև կանոն, հոլովվում են ու հոլովմամբ:

Ահա հոլովման ընդհանուր պատկերը

Ուղղ հայց.	աշվըներ(ը)	մաղվըներ (ը)
սեռ.տր.	աշվըներուն	մաղվըներուն
բաց.	աշվըներէ(ն)	մաղվըներէ(ն)
գործ	աշվըներօք	մաղվըներօք

ԵԱՅՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ Վընի հոգնակերտով կազմված գոյականների (աշվընի, ցաղվընի) հոլովումը բարբառում գործածական է:

201. Անորոշ դերբայը գոյականաբար գործածվելիս ստանում է հոդ և հոլովվում ու հոլովմամբ :

ստորև տալիս սնք գրելքըրէլ, սովորիլսօրվիլ, մոռանալսմանալ դերբայների հոլովումը.

ուղղ. հայց.	բըրէլը	սօրվիլը	մառնալը
սեռ.տրակ.	բըրէլուն	սօրվիլուն	մառնալուն
բաց.	բըրէլէն	սօրվիլէն	մառնալէն
գործ	բըրէլօք	սօրվիլօք	մառնալօք

ԱՆ Հ Ո Ւ Ո Վ Ո Ւ Մ

202. Վերջավորություններ. եզակի սեռ. = տրակ.՝ ան, հայց՝ ինչպես ուղղականը, բացատական՝ էն, գործիական՝ օք:

Հոգնակի վերջավորությունները նույնն են ի հոլովման պատկանող գոյականների հոլովման հետ:

203. Այս հոլովման են ենթարկվում.

ա) զընիգ և անիգ բառերը.

Ուղղ. հայց.	զընիգ	անիգ
սեռ.տրակ.	զէնգան	անգան
բաց.	զընգանմէն, զընիգէն	անգանմէն, անիգէն
գործ.	զընգանմօք, զընիգօք	անգանմօք, անիգօք

բ) հրաբարյան ն վերջնահնչյունը կորցրած հետևյալ բառերը ամառնշամառ, ամրան, ամրանէ, ամրանօք,

բառնշիառ, փառան, փառնէն, փառնօք,

դուռնշթօռ, թըռան, թըռնէն, թըռնօք,

տրդումնշէրթում, էրթման, էրթումնէն, էրթումնօք,

թոռնշթօռ, թօռան(նաև՝ թօռանօչ), թօռնէն, թօռնօք,

լեռննշլառ, լառան, լառնէն, լառնօք,

խըրումնշխըրում, խըրման, խըրումնէն, խըրումնօք,

ցըսոննշցըմար, ցըմրան, ապա՝ ցըրման, ցըրմանէն, ցըրմանօք,

վայելումն շվայլում, վայրւման, վայլումէն, վայլումօք:

Չնայած գրաբարյան դուռն և թոռն բառսրը բարբառի ուղղական հոլովում դարձել են նույնանուն բառեր՝ թօռ, այնուամենայնիւ հոլովելիս որոշակի երևում է նրանց տարբերութիւնը՝ թրոան և թօռան: Հոլովման այս տարբերութիւնն հիմքը գրաբարս է: Գրաբարում դուռն բառը ենթարկվում է ա ներդրական հոլովման, ըստ որում հոլովիչից առաջ արմատի ու-ն, շեշտակորույս լինելով սղվում էլ՝ դռան: Գրաբարի եզակիում ի ներդրական հոլովման պատկանող թոռն բառի սեռականում արմատի ու-ն մնում է անփոփոխ՝ թոռին: Թեք հոլովներում արմատի ձայնավորների այդ հնչյունափոխութիւնները նույնութեամբ պահպանվել են բարբառում. այսպես՝ դռան շրոան և թոռին շթօռան:

գ) Ութիւն շուլիուն ածանցով կազմված վերացական գոյականների հոլովումը ներդրական բնույթ ունի, այսինքն ուղղական հոլովի ու-ի փոխարեն սեռականում հանդես է գալիս ա-ն, այսպես՝

ուղղ. հայց.	փարութուն	բէշութուն
սեռ. տրակ.	փարութան	բէշութան
բացառ.	փարութունէն	բէշութունէն
	փարութէնէն	բէշութէնէն
գործ.	փարութունօք	բէշութունօք

204. Գրաբարում ա ներդրական հոլովման պատկանող լեռոն շլառ, շուն շշուն, ծունկն շծունգ, ծուկն շցուգ, մուկն շմուգ, նուռն շնուռ, տուն շդուն բառերը Մալաթիայի բարբառում ի հոլովման ենթարկվելուց բացի, հոլովվում են նաև ա հոլովմամբ: Վերջին դեպքում նրանք սովորաբար գործածվում են առածների, ոմների, ասացվածքների և նման այլ արտահայտութիւնների մեջ: Հնարավոր է նաև, որ բարբառում կազմվեն նոր առակներ, ասածվածքներ, որտեղ վերոհիշյալ բառսրը սեռական-տրական հոլովներում ունենան ա հոլովիչը: Այս դեպքում ներազդող փոխառված ոմների համաբանութիւնն է, նրանց կազմութեան բերականական ձևը: Սակայն առօրյա սովորական խոսակցութիւնների ժամանակ հիշյալ բառերը հոլովվում են ի հոլովմամբ: Բերենք այդպիսի ոմների մի քանի օրինակներ.

Շունը շանն է ընգէր:

Շան արին հանգօշտ չի փրոնիր:
 Շունը շանը միսը գուղի:
 Զօղը ուժօք ըլլի նէ՝ դան դէրը քօղ քը փրոնէ:
 Դան քօղուն հէդ քըլօթ չէլլըվէր:
 Յօթը դան մագարթ:
 Լառ լառան վըրա զըլլի, դուն դան վըրա չըլլիր:
 Մըզան շառը դէնիզին շահ ունի "մկան մեզն էլ ծովին օգուտ է տալիս" :

Վ Ա Հ Ո Լ Ո Վ Ո Ռ Մ

205. Վերջավորուելթուններ. սգակի սեռական-տրական՝ վա(ն) քաց.՝ է կամ վրնէ, գործ. օք կամ վրնօք: Հոգնակին կազմում է ի հոլովման հոգնակիի սկզբունքներով:

Հոլովման պատկերը

ուղղ. հայց.	բըշէր(ը)	բըշէրնէր(ը)
սեռ. տր.	բըշէրվան	բըշէրնէրուն
քաց.	բըշէրվրնէ	բըշէրսւրէն
գործ	բըշէրվրնօք	բըշէրնէրօք

206. Վա հոլովման են պատկանում ժամանակ ցույց տվող հետևյալ բառերը.

Ամիսյամիս, ամսըվան, ամսըվրնէն կամ ամսէն, ամսըվանօք կամ ամսօք.

- այսօրյանսօր, անսօրվան, անսօրվրնէ, անսօրվրնօք
- անգամյանքամ, անքամվան, անքամվրնէ, անքամօք,
- ատեանյանի, անիվան, անիվրնէ, անիօք,
- առաջյառաջ, առըշվան, առըշվրնէ, առըշվրնօք կամ առչօք
- երբչյափ, յափվան, յափվրնէ, յափվրնօք,
- երեկոյշուռունդուն, ըրընգվա, ըրընգվրնէ, ըրընգվրնօք,
- զատիկյազաղիզ, զաղզըվան, զաղզըվրնէ, զաղզըվրնօք
- կանուխյանուխ, կանուխվան, կանուխվրնէ, կանուխվրնօք
- կեսօրյազէսօր, զէսօրվան, զէսօրվրնէ, զէսօրվրնօք,
- կիւրակէյգիրագի, գիրագվան, գիրագվրնէ, գիրագվրնօք,
- հեղյահէղ, հէղվան, հէղվրնէ, հէղվրնօք,
- հերուշհէրու, հէրվան, հէրվրնէ, հէրվրնօք,
- մօտիկյամօղիզ, մօղիզվան, մօղիզվրնէ, մօղիզվրնօք,

շաքաթշափաթ, շափթըվան, շափթըվընէ, շափթըվընօք,
 շատունցշաղօնց, շաղօնցվան, շաղօնցվընէ, շաղօնցվընօք,
 ուղբաթիշուրփաթ, ուրփաթվան, ուրփաթվընէ, ուրփաթվընօք,
 վաղիւշվաղը, վաղվան, վաղվընէ, վաղվընօք,
 տարիշղարի, դարվան, դարվընէ, դարվընօք, դարՕք,
 ցերեկշցօրէգ, ցօրէգվան, ցօրէգվընէ, ցօրէգվընօք, ցօրէ-
 գօք,

օրաօր, օրվան, օրվընէ, օրվընօք, օրօք,
 օր. հասարակ "կեսօր" > հծրսագ, հծրսագվան, հծրսագվընէ,
 հծրսագվընօք,

վանքաց - "առավոտ" , վանքըսվան, վանքըսվընէ, վանքըսվը-
 նօք,

սահաթ "ժամ" - սահաթվան, սահաթվընէ, սահաթվընօք:

ԾԱՆՈՒՈՒԹՅՈՒՆ - 1) Առաջառաչ, մօտիկ, մօտիգ և զատիկ >
 զաղիգ բառերը, նթն գործ են ածվում ոչ ժամանակը ցույց
 տալու համար, այլ ննթարկվում են ի հոլովման: Օրինակ՝
 "զաղգի փիլավ" և զաղգըվան փիլավ": Առաջինը նշանակում
 է "զատիկին հատուկ փլավ", իսկ երկրորդը՝ "զատիկի ժա-
 մանակ պատրաստած փլավ": Կամ՝ "առչին դըղան" և "առչը-
 վան օրվան դըղան" արտահայտութիւններին ցույց
 է տալիս տեղի, իսկ երկրորդը՝ ժամանակ:

2) Կիւրակէշգիրագի և տարիշղարի բառերում սղվում է բա-
 ռավերջի ի-ն, հէրու բառում՝ ու-ն, իսկ վաղը բառում՝ ը-ն.
 այսպես՝ գիրագվան, դարվան, հէրվան, վաղվան:

3) Ուտունգուն բառի թեք հոլովներում սղվում է բարավեր-
 ջի հավելյալ ն նշյունը:

4) Կէսագէս բառը, նրբ ժամանակ արտահայտող բառերից
 կազմված բարդութիւններում հանդես է գալիս որպես երկրորդ
 բաղադրիչ, ենթարկվում է վա հոլովման. Օրինակ՝ դարիուգէս,
 դարիուգէսվան, ամիսուգէս, ամիսուգէսվան, սահաթուգէս-սահա-
 թուգէսվան և այլն :

5) Ամիսնսրի և տարվա եղանակի անունները (հունվար, փետր-
 վար . . . դեկտեմբեր, գարուն . . . ձմեռ) ենթարկվում են
 այլ հոլովումների՝ առաջինները և աշունք բառը ի հոլովման ,
 իսկ եղանակի մյուս անունները՝ ան հոլովման:

ՕՁ Հ Ո Լ Ո Վ Ո Ւ Մ

207. Վերջավորություններ. եզակի սեռական-տրական՝ օչ,
հայց.՝ ինչպես ուղղականը, բացառական՝ օչմէն, գործիական՝
օչմօք:

Հոգնակին կազմում է ի հոլովման հոգնակիի սկզբունքով:
Այս հոլովման ընդհանուր պատկերը.

Աներ > անէր	տալ > դալ
ուղղ-հայց անէր(ը)	դալ(ը)
սեռ-տրակ. - անէրօչ	դալօչ
բաց. -անէրօչմէն	դալօչմէն
գործ.-անէրօչմօք	դալօչմօք

208. Այս հոլովման են ենթարկվում ազգակցություն և
խնամակցություն ցույց տվող տայզըդաքըր, նէր>նէր, սկեսուր>
գէսուր, սկեսրայր>գէսրաւր, քոյր>քօր, թոռն>թօռ և փայլրանուն
բառերը:

ԾԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ - 1. Ան հոլովման պատկանող թոռն>թօռ բա-
ռը սեռական հոլովում ստանում է նաև օչ հոլովիչը, որն ավե-
լացնում է սեռական հոլովածևի վրա՝ թօռանօչ : Այդ բառի բացա-
ռական և գործիական հոլովները կազմվում են տրականի վրա հա-
մապատասխանաբար ավելացնելով մէ, մօք վերջավորություններ՝
թօռանօչմէ և թօռանօչմօք :

2. Գրաբարում և արդի հայերենում օչ հոլովման պատկանող
ընկերընգէր բառը մալաթիայի բարբառում ենթարկվում է ի հո-
լովման (ընգէրին քիրքը):

Ե. Տայզըդաքըր բառը օչ հոլովման գուզահեռ հոլովվում
է նաև գրաբարի ե ներքին թեքման հոլովմամբ (դաքէր անունը,
դաքէր բօվը և այլն):

ՕՐ Հ Ո Լ Ո Վ Ո Ւ Մ

209. Վերջավորություններ. եզակի սեռական-տրական՝ օր,
բացառական՝ օրմէ, գործիական՝ օրմօք: Հոգնակին կազմվում է
ընդհանուր սկզբունքով:

210. Այս հոլովման են ենթարկվում դարձյալ ազգակցություն
ցույց տվող հայր>հայր, մայր>մայր և եղբայր>ախփար բառերը,ինչ-
պես նաև այն բարդությունները, որոնց երկրորդ բաղադրիչը նըշ-
ված բառերից որևէ մեկն է. օրինակ՝ զընթահայր, հընթամայր ,

մանձախփար և այլն :

Ահա այդ բառերի հոլովման պատկերը.

Ծ զ ա կ ի

ուղղ.	հայց.	ախփար(ը)	հփր(ը)	մփր(ը)	մանձախփար(ը)
սեռ.տր.		ախփոր(ը)	հփր(ը)	մփր(ը)	մանձախփոր(ը)
բաց.		ախփորմէ(ն)	հփրմէ(ն)	մփրմէ(ն)	մանձախփորմէ(ն)
զործ.		ախփորմօք	հփրմօք	մփրմօք	մանձախփորմօք

Հ ո գ ն ա կ ի

ուղղ.	հայց.	ախփարնէր(ը)	հփրէր(ը)	մփրէր(ը)	մանձախփար- նէր(ը)
սեռ.տրակ.		ախփարնէրու(ն)	հփրէրու(ն)	մփրէրու(ն)	մանձ- ախփարնէրու(ն)
բաց.		ախփարնէրէ(ն)	հարէրմէն)	մփրէրմէ(ն)	մանձախփարնէ- րէ(ն)
զործ.		ախփարնէրօք	հփրէրմօք	մփրէրմօք	մանձախփարնէ- րօք

Կ Ր Պ Բ Պ Ր Պ Պ Ի Վ Ի Ն Կ Ի Ն Կ Ի Ն Կ Ի Ն

211. Այս հոլովումների շարքին են դասվում հավաքականու-
թյուն արտահայտող այն գոյականները, որոնք ունեն ք վերջավո-
րություն, ինչպես նաև տեղանուն ցույց ավոդ մի քանի բառեր:
Քննենք այս խմբերը.

1. Առաջին խմբին պատկանող գոյականները սեռական-տրա-
կան հոլովներում ունեն ց հոլովիչը: Այս խմբի առանձնահատ-
կություններն են՝ ա) ուղղական հոլովում նրանք բառավերջում
ուսեն ք, բ) հոլովումը հանդես է գալիս միայն հոգնակի թը-
վում: Հետևաբար սրանք անեզական գոյականներ կամ գոյականա-
բար գործածվող բառեր են, որոնք ցույց են տալիս խնամակցու-
թյուն, ազգակցություն, այսինքն՝ տոհմանուն, ցեղանուն, իսկ
որոշ բառեր էլ արտահայտում են միայն հավաքական իմաստ:

Նշված խումբը իր հերթին բաժանվում է երկու ենթախմբե-
րի.

Առաջին ենթախմբի բառերը ուղղական հոլովում ունեն ք
(ղղղէք, քէղացիք, բօլսէցիք), - դէք(ղաքըրդէք), -վրդէք

(ղավորդէք), և -իք (մարթիք) վերջավորութիւնները: Այս բաների ստական-տրական հոլովներում ուղղականի ք-ն փոխարինվում է ց-ով, իսկ ք-ից առաջ գտնվող ծայնավորներն էլ օ-ով: Նշված ենթախմբի բառերը գործածվում են միմիայն հավաքական իմաստ արտահայտելու համար: Ահա մի քանի օրինակներ ըստ վերջավորութիւնների:

Ք- քահանայք, քահանէք, քահանօց, քահանօսմէն, քահանօսմօք, աղայք, ղըղէք, ղըղօց, ղըղօսմէն, ղըղօսմօք, շանապարհ, շասիայք, շամփէք, շամփօց, շամփօսմէն, շամփօք (տես՝ 194), քէղացիք, քէղացօց, քէղացօսմէն, քէղացօք, բուլլէցիք, բուլլսկցօց, բուլլսկցօսմէն, բուլլսկցօք, իզմիրցիք, իզմիրցօց, իզմիրցօսմէն, իզմիրցօք:

Այդպես են հոլովվում բնակութեան կամ ծննդյան վայրը ցույց տվող հավաքական անունները՝ ղունէցիք, սուվասցիք, քախկըցիք, էրէվանցիք, արաբզիրցիք և այլն:

Դէք - կնիք, զընիգ, զընիգէք, զընդէք, զընդօց, զընդօսմէն, զընդօսմօք, այրիկ, արիգ, արիգէք, արիգօց, արիգօսմէն, արիգօսմօք կամ արիգօք, տայգր, ղաքըրդէք, ղաքըրդօց, ղաքըրդօսմէն, ղաքըրդօք, ամու "հորեղբայր" - ամուդէք, ամուդօց, ամուդօսմէն, ամուդօք, քենի, քենի-քենիդէք, քենիդօց, քենիդօսմէն, քենիդօք, ղրացի, թըրացին, թըրացինդէք, թըրացինդօց, թըրացինդօսմէն, թըրացինդօք, վրդէք - տալդալ - ղալվորդէք, ղալվորդօց, ղալվորդօսմէն, ղալվորդօք, էշ, էշ-էշվորդէք, էշվորդօց, էշվորդօցէն, էշվորդօք, բօյր, բօյր-բուրվորդէք, բուրվորդօց, բուրվորդօսմէն, բուրվորդօք:

Օրկրորդ ենթախմբին են պատկանում հավաքական իմաստ արտահայտող, ինչպես նաև ազգի, տոհմի անուններ ցույց տվող այն բառերը, որոնք ունեն -անք, -դանք, -օնք վերջավորութիւնները: Հոլովման ժամանակ ուղղական հոլովի ք-ն ստական հոլովում նույնպես փոխարինվում է ց-ով, սակայն, ի տարբերութիւն առաջին ենթախմբի, այստեղ ց-ից առաջ գտնվող ծայնավորները մնում են անփոփոխ: Այսպես՝

Անք - ձի, ցի-ցիյանք, ցիյանց, ցիյանցէն, ցիյանցօք, ղա, թէվ-թիվանք, թիվանց, թիվանցէն, թիվանցօք, եղբայր, ախար-ախիւրանք, ախիւրանցէն, ախիւրանցմօք, ափա "եղբայր բռնի փողաքշական ձւր" - ափանք, ափանց,

ափանցմէն, ափանցմօք,

աալ>դալ-դալանք, դալանց, դալանցմէն, դալանցմօք,

բթյր>բօր-բուրանք, բուրանց, բուրանցմէն, բուրանցմօք:

Դանք-ոսկր>օսկօր-օսկրրդանք, օսկրրդանց, օսկրրդանցէն, օսկրրդանօք

կտոր>զրդօր զրդօրդանք, զրդօրդանց, զրդօրդանցէն, զրդօրդանօք,

փըսօր-փըսօրդանք, փըսօրդանց, փըսօրդանցէն, փըսօրդանցօք,

էնք- փիլօյէնք, փիլօյէնց, փիլօյէնցմէն, փիլօյէնցմօք,

փարսէղէնք, փարսէղէնց, փարսէղէնցմէն, փարսէղէնցմօք,

ամուլէնք, ամուլէնց, ամուլէնցմէն, ամուլէնցմօք,

հարսայէնք, հարսայէնց, հարսայէնցմէն, հարսայէնցմօք,

մամէնք, մամէնց, մամէնցմէն, մամէնցմօք,

բարէնք, բարէնց, բարէնցմէն, բարէնցմօք,

դադայէնք, դադայէնց, դադայէնցմէն, դադայէնցմօք,

Սնք- քնօսք, քնօսնց, քնօսնցմէն, քնօսնցմօք, իընգաբարօնք,

իընգաբարօնց, իընգաբարօնցմէն, իընգաբարօնցմօք,

թէրգօնք, թէրգօնց, թէրգօնցմէն, թէրգօնցմօք,

շաղօնք, շաղօնց, շաղօնցմէն, շաղօնցմօք:

212. Իացի ացիք, էցիք, ցիք, էնք, օնք ածանցներով

կազմված հավաքական գոյականներից, ց հոլովման պատկանող մյուս

բառերը, դիտվելով իբրև եզակի, հոգնակի են կազմում նէր

հոգնակերտի միջոցով և հոլովվում օրինաչափորեն՝ ու հոլով-

մամբ: Օրինակ՝ ղըղէքներ, ղըղէքներու(ն), ղըղէքներէն, ղը-

ղէքնէրօք, ցիյանքներ, ցիյանքներու(ն), ցիյանքներէն, ցի-

յանքնէրօք և այլն :

213. Ք-ով վերջացող մի շարք անեզական բառեր առանձին

ոճերի և արտահայտութիւնների մեջ պահել են գրաբարյան հո-

լովածները: Նշենք մի քանի օրինակներ՝

աչք>աչից, հարսնիք-հարսնից, մէկկ-մէկաց, մօրուք-մօրվաց,

շըլլիք-շըլլից, վարձք-վարձուց, վըլասկ-վըլացուց, տարիք-

տարէց, ցառք-ցառաց, փաղնիք-փաղնից, օակ-օդաց և այլն:

Բաղանիք և հարսանիք բառերը գրաբարում սնթարկվում են

ո-ա խառը հոլովման, ոտք բառը՝ ի պարզ հոլովման, սակայն բար-

բառում նրանք փոխել են իրանց հոլովումը՝ պահպանելով հոլով-

ման գրաբարյան երանգը: Այսպես՝ ձտք-ձեռաց, ցառք-ցառաց

բառի համաբանությամբ ոտք-ոտից բառն էլ դարձել է օտկ-օղաց (" օղաց ջամփա" արտահայտության մեջ):

Բաղանիք-բաղանեաց և հարսանիք-հարսանեաց բառերը աչք աչից, շլիիք-շլիից և նման այլ բառերի համաբանությամբ դարձել են փաղնիք-փաղնից և հարսնիք-հարսնից:

Մօրուք-մօրվաց հոլովածւը անփոփոխ գալիս է գրաբարից, բանի որ ա-ից առաջ ու-ն փոխվում է վ-ի (տես՝ 47) ուստի՝ մօրուաց-մօրվագ:

ԵԱՆՈՔՈՒԹՅՈՒՆ- Գրաբարատիպ հոլովման շարքն է դասվում նաև օր բառի սեռական հոլովի աւուր հոլովածւը, որը գործածվում է առանձին ոճերի մեջ՝ " իրէք ավուր ջամփան", " հինգ ավուր հաց" և այլն:

214. Երկրորդ խմբին են պատկանում այն գոյականները, որոնք արտահայտում են տեղանուններ, հատկապես սրբավայրերի, վանքերի անունները: Այս գոյականները սեռական-տրական հոլովներում ունեն ա հոլովիչը, որն ավելանում է բառահիմքի վրա: Մյուս հոլովների՝ բացառականի և գործիականի կազմությունը կատարվում է ընդհանուր հիմունքներով: Այդ հոլովման են պատկանում Ասվածածին, Սուրբ Թորոս (Ջրփթորոս), Անարծաթ իրժիշկ, Լուսավորիչ, Բարուխտի, Արֆին, Փըրզիչ և այլ բառեր՝ բոլորն էլ՝ սրբավայրերի անուններ:

Ահա հոլովման ընդհանուր պատկերը.

Ուղղ.հայց.	Ասվածածին(ը)	Լուսավորիչ(ր)
Սեռ.տրակ	Ասվածածնա(ն)	Լուսավորչա
Բազ.	Ասվածածնէն	Լուսավորչէն
Գործ.	Ասվածածնօք	Լուսավորչօք

Հոլովումը կազմվել է գրաբարի ա վերջադրական հոլովման համաբանությամբ : Սակայն եթե գրաբարում այդ հոլովմանը են թարկվում են մարդկանց հատուկ անունները, ապա բարբառում այդ հոլովումը պահանջվել է միմիայն կրոնական իմաստով գործածվող հատուկ անունների, այսինքն սրբավայրերի անունների հոլովման ժամանակ: Ըստ երևույթին ժամերգությունների կամ կրոնական ծեսերի ժամանակ լսվող հոլովածւն է անցել բարբառ Այսպես . Թորոս անունը որպես մարդու՝ մահկանացուի անուն, ենթարկվում է ի հոլովման՝ Թորօսի, Թորօսէն և այլն: Իսկ

Թօրօսա հոլովածւը գործածական է որպես վանքի անուն, այն էլ սուրի բառի հարադրութեամբ:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - "Սուրի Թօրօս" կապակցութեան մեջ սուրի բառից մնացել են միայն ս և փ հնչյունները: Ս-ն էլ ձայնեղացել, դարձել է զ: Սրանք էլ կցվել են Թօրօս բառին: Այսպիսով այդ վանքի անունը դարձել է Ջրփթօրօսա վանք):

215. Մալաթիայի բարբառն ունի հոլովման կանոնավոր և կուռ սիստեմ: Հոլովումների տարբերությունն ի հայտ է գալիս եզակի թվի սեռական հոլովում: Բոլոր գոյականները և գոյականաբար գործածվող այլ խոսքի մասերը պատկանում են հոլովումներից որևէ մեկին: Որոշ բառերում նկատվող հոլովման կրկնաձևավորությունը գրական լեզվի կամ այլ բարբառների ազդեցության արդյունք է (դունի-դան, շունի -շան և այլն): Եզակի թվի բացառական, գործիական և հոգնակի թվի բոլոր թեք հոլովների վերջավորությունները ընդհանուր են բարբառում: Չկան զարաուղի կամ անկանոն կոչված հոլովումներ, եթե նկատի չունենանք գրաբարտիպ հոլովման պատկանող բառերը, որոնք դիտվում են իբրև գրաբարյան վերապրուկ և գործածական են առանձին արտահայտությունների մեջ կամ էլ հավաքական իմաստ են արտահայտում:

ի-ն բարբառի ամենատարածված ու ամենագործուն հոլովումն է, որն իր ազդեցությանն է ենթարկել նաև այլ հոլովումների պատկանող շատ բառեր (ընկեր, աղջիկ և այլն), ինչպես նաև փոխառյալ բառերի զգալի մասը:

Հատկանշական է բարբառի գործիական հոլովի օք վերջավորությունը, որը կազմվելով գրաբարի հոգնակի թվի գործիականի մի բանի հոլովածուսի օրինակով՝ համաբանութեամբ ծավալվել և ընդհանրացել է բոլոր գոյականների և գոյականաբար գործածվող այլ խոսքի մասերի վրա:

ԱԾԱԿԱՆԻ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

216. Որական ածականներն ունեն համամատության արժեք աստիճան՝ դրական, բաղդատական և գերադրական:

217. Ածականի դրական աստիճանն ընդհանուր է հայերենի դրական աստիճանի հետ. Օրինակ՝ մանձ դրդա, սիվ բօն "սև գուլն" աղգէգ մարթ, գանանչ դէրէվ և այլն:

218. Բաղդատական աստիճանը կազմվում է մի բանի եղանակներո

ա) Գործածվում է դրական աստիճանը բացառական խնդրով, որ ընդունում է համեմատվող առարկան. օրինակ՝

Ան շաղան ան շաղայէն մանձ է:

Ան ախիհնը մէգալէն աղգէգ է:

բ) Համեմատությունը կատարվում է քէնց, քէնց թէ շաղկապ- ներով: Համեմատվող առարկան այդ դեպքում դրվում է ուղղական. հոլովով:

Սուրէնը խէլօք է, քէնց Ագօն:

Դանձը ձանդըր է, քէնց ձառը:

Փօրըս մօղ է, քէնց քօրըս:

գ) Իմաստի սաստկությունն ցույց տալու համար գործ է անվան թուրքերեն "դահա" (ափսի) մակբայը:

"Մանձ դըղաս դահա աղգէգ գարթա յա", կամ "Մանձ դըղաս քըզդիգ դըղայէս դահա աղգէգ գարթա յա":

դ) Բաղդատական աստիճանը կազմվում է նաև գէգ, գազ մաս- նիկներով, որոնք ավելացվում են ածականի դրական աստիճանի վրա.

Օրինակ՝ մէգգազ, հաստգէգ, խօշօրգէգ, լանգէգ, գարջգէգ, նէդգէգ և այլն:

219. Գերադրական աստիճանը կազմվում է ածականի դրական աստիճանի և ամմէնէն (ամմէնքէն) բառի հարադրությամբ: Սա ամմէնը (ամմէնքը) որոշյալ դերանվան բացառական հոլովածան է. Օրինակ՝ ամմէնէն մանձը, ամմէնքէն քէշը, ամմէնէն քախցըր փա- նը և այլն:

220. Մի խումբ ածականներ գերադրական աստիճան են կազմուս նախամասնիկներով: Նրանք ունեն հետևյալ կազմությունը: 2այ- նավորով սկսվող ածականների նախամասնիկները կազմվում են երկ- կու հնչյուններից, որոնցից առաջինը ածականի բառասկզբի ձայ- նավորն է, իսկ երկրորդը ս, մ կամ փ հնչյուններից մեկն է, որը հանդես է գալիս որպես վանկափակ (ափ-աղգէգ): Բաղաձայնով սկսվող ածականների գերադրական աստիճանը կազմվում է այդ ա- ծականների առաջին երկու հնչյուններից, որից հետո, որպես վանկափակ, օգտագործվում է ս, մ կամ փ հնչյուններից որևէ մեկը: Այս կերպով կազմվում է ածականի դրական աստիճանը (գաս-գարուղ): Իսկ թե որ ածականներն ինչպիսի վանկափակ հնչյուններ ունեն, դրժ- վար է ասել, քանի որ որաշակի օրինաչափություններ չկան: Այդ

հնչյունների ընտրութիւնը հավանաբար կապ ունի բարեհնչյուն-
 նության հետ: Գերադրական աստիճան ունեցող ածականների նա-
 խամասնիկավոր կազմության այդ ձևը սկզբում հատուկ էր գույն
 ցույց տվող ածականներին, սակայն համաքանությամբ այն տա-
 րածվել է նաև այլ ածականների վրա:

Ստորև տալիս ենք այդպիսի օրինակներ ըստ նշված վանկա-
 փակ հնչյունների.

փ	ս	մ
ափ-աղզէզ	գաս-գաբուզ	թամ-թաց
գափ-գանանչ	գաս-գարմիր	չօմ-չօր
էփ-էրզան	դաս-դափազ	թամ-թածա
գափ գարչ	զըս-զըչօր	
թէփ-թէղին	մըս-մընազ	
լէփ-լէցուն	փաս-փարազ	
լօփ-լօս		
նէփ-նէղ		
նօփ-նօր		
շիփ-շիղազ		
ջէփ-ջէրմազ		
սիփ-սիվ		
հափ-հաստ		

Ածականի գերադրական աստիճանի նախամասնիկավոր կազմու-
 թյան այսպիսի ձև գոյութիւն ունի Պոլսի, նոր-նախիջևանի,
 հնչպես նաև Կիլիկիայի և Անտիոքի շրջանների բարբառներում:
 Սակայն շատ ընդհանրութիւնների հետ մեկտեղ հիշյալ բարբառ-
 ներում և Մալաթիայում կան զգալի տարբերութիւններ: Այդ տար-
 բերութիւնները նկատվում են վանկափակ հնչյունների ընտրու-
 թյան ժամանակ: Այսպես՝

Պոլիս՝ թափ-թաց, չօփ-չօր:

Մալաթիա՝ թամ-թաց, չօմ-չօր:

Թ Վ Ա Կ Ա Ն Ն Ե Ր

221. Բարբառի քանակական թվականներն են՝

1 մէզ 3 իրէք

2 էրզու(էրզուք) 4 չօրս

5 հինգ	11 դասնըմէգ	20 քրսան
6 վէց(յաց) ¹	12 դասվէրգու	30 առսուն
7 յօթը	13 դասվիրէք	40 քառսուն
8 ութը	14 դասնըչօրս	50 հիցծուն
9 իննը	15 դասնըհինգ	60 վացծուն
10 դասը	16 դասնըվէց	70 յէթմիշ
	17 դասնըյօթ	80 սարսան
	18 դասնըւթ	90 դօխսան
	19 դասնէվիննը	100 հարիր
		1000 հազար

222. Բոլոր բաղադրյալ թվականները՝ սկսած 11-ից, կազմվում են կցական սիստեմով: Նախ՝ դրվում է տասնավորը, ապա՝ միավորը, որն անփոփոխ կցվում է տասնավորին: Տասնավորները սաանում են ը հողը, իսկ տասն>դասը թվականն էլ՝ ն հանգը և ը հողը. Օրինակ՝ դասնըվէց, քրսանըչօրս, վաթծունութը և այլն :

223. Տասնավորները ը հող չեն սաանում երկու>երգու, երեք>իրէք թվականների հետ բաղադրվելիս, իսկ տասն>դասը թվականն էլ զրկվում է ն հանգից և ը հողից: Տասնավորի և այդ թվականների միջև դրվում է և>էվ շաղկապը, որի ե>է-ն սղվում է բառամիջում գանված դիրքի պատճառով, և մնում է միայն վ-ն. օրինակ՝

դասվէրգու, դասվիրէք, քրսանվէրգու, քրսանվիրէք, առսունվէրգու, դօխսանվիրէք և այլն:

224. Հարյուրավորները կազմվում են միավորի և հարիւր>հարիր բառի հարադրությամբ՝ էրգու հարիր, իրէք հարիր, ութի հարիր և այլն, կամ էլ հարյուրավորի, տասնավորի և միավորի հարադիր բարդությամբ՝ էրգու հարիր քսանութը, իրէք հարիր վացծունըչօրս և այլն: Հարիրը և հազարը միավորին և տասնավորին միանում են առանց հողակապի: Երկու>երգու և երեք>իրէք թվականները այս դեպքում ևս ունենում են և շաղկապի ե>է ձայնավորի կրճատումից մնացած վ-ն: Օրինակ՝ հարիր վէրգու, հարիրվիրէք, հազար վիրէք, հարիր քրսան, էրգու հարիր է. "Յաց" հին ձևն է, որը հետագայում տեղի տվեց վէց թվականին: Սակայն վաթսուն թվականի հետ դեռևս բաղադրվում է յաց, վացծուն յաց(66): Յաց ձևն Օգտագործվում է նաև յաց հեղ յաց առսուն յաց "վեց անգամ վեց-երեսունվեց" արտահայտութայան մեջ: Մնացած դեպքերում Օգտագործվում է նոր ձևը՝ վէ:

առսուն վերգու և այլն:

225. Բաղադրյալ թվականների երկրորդ և երրորդ վանկերի ա, ծ, է ձայնավորները բաղադրիչների անկախ գիտակցման անհրաժեշտութեամբ չեն սղվում կամ հնչյունափոխվում ը-ի:

226. Քանակական թվականները գոյականաբար գործածվելիս ստանում են որոշյալ ը հոդ և ենթարկվում ի հոլովման: Բաղադրյալ թվականների առաջին բաղադրիչը մնում է անփոփոխ, և հոլովվում է միայն երկրորդ բաղադրիչը: Այսպես՝
ուղղ. հայց. մեզը երգուքը իրեքը շօրսը հինգը վեցը հարիւր վեցը

սեռ. արակ. մեզին երգուքին իրեքին շօրսին վեցին հարիւր վեցին

բաց. մեզէն երգուքէն իրեքէն շօրսէն հինգէն վեցէն, հարիւր վեցէն

գործ. մեզօք երգուքօք իրեքօք շօրսօք հինգօք վեցօք հարիւր վեցօք:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ- Երկու, երգու թվականը գոյականաբար գործածվելիս ստանում է ք հոգնակերպը և ը որոշյալ հոդը: Այդ ք-ն պահանջվում է նաև առանձինների և հարյուրավորների հետ երկու թվականի բաղադրության, ինչպես նաև շափական և բաշխական թվականների կազմության մեջ՝ դաս վերգուքը, ըստանվերգուքը, հարիւր վերգուքը, երգուքնօց, երգուքազան և այլն:

227. Քանակական թվականները կարող են գոյականաբար գործածվել նաև հոգնակի թվում, ըստ որում միավանկ բառերի համար նրանք ստանում են էր, իսկ քազմավանկների համար՝ նէր հոգնակերպերը: Այս դեպքում նրանք հոլովվում են ու հոլովմամբ: Օրինակ՝

ուղղ. հայց. հինգերը իրեքները

սեռ. արակ. հինգերուն իրեքներուն

բաց. հինգերէն իրեքներէն

գործ. հինգերօք իրեքներօք :

228. Դասական, թվականները կազմվում են քանակական թվականներից-էրրօրթ վերջավորության կցմամբ: Բացառություըն է կազմում առաջին-շուրջին թվականը: Յօթը, ութը, իննը թվականները զրկվում են ը հոդից, ապա կցում -էրրօրթ:

էրգու և իրէք թվականների դասականների կազմությունը ընդհանուր հիմունքով է: Այսպես՝

Առչին

էրգուէրրորթ

իրէքէրրորթ

չօրսէրրորթ

հինգէրրորթ

վէցէրրորթ

յօթէրրորթ

ութէրրորթ

իննէրրորթ

դասնէրրորթ

դասնըմէգէրրորթ

դասվէրգուէրրորթ

քըսանէրրորթ

առսունէրրորթ

հիցծունէրրորթ

հիցծունութէրրորթ

վացծունվէրգուէրրորթ

հարիրէրրորթ

հազարէրրորթ

229. Բաշխական թվականները կազմվում են քանակականների կրկնությամբ կամ ական > ազան մասնիկի կցմամբ. այսպես՝

մէգ-մէգ

էրգուք-էրգուք

իրէք-իրէք

չօրս-չօրս

յօթ-յօթ

ութ-ութ

իննը-իննը

դասը-դասը

մէգազան

էրգուքազան

իրէքազան

չօրսազան

յօթնազան

ութնազան

իննազան

դասնազան

Ը հանգով վերջացող թվականները ազան մասնիկով բաշխական կազմելիս ա ձայնավորից առաջ ը-ն փոխարինում են ն-ով (յօթնազան, ութնազան, դասնազան):

230. Զափական թվականները կազմվում են քանակականներին ավելացնելով նօց վերջավորությունը:

Ը հոդով վերջացող յօթը, ութը, իննը, ինչպես նաև դասը թվականները այս դեպքում գրկվում են հոդից. այսպես՝ մէգնօց, էրգուքնօց, իրէքնօց, վէցնօց, յօթնօց, ութնօց, քսաննօց, հարիրնօց և այլն:

231. Բաշխական թվականները սովորաբար մակբայական կիրառություն ունեն, ուստի չեն հոլովվում, իսկ դասական և շափական թվականները գոյականաբար գործածվելիս հոլովվում են ի հոլովմամբ:

Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

232. Բարբառի անձնական դերանուններն են՝ իս, թօն, ան, անի, հինքը, միք, թօք, հրոէնք, անօնք:

Նրանք հոլովվում են հետևյալ կարգ.

Ե զ ա կ ի

ուղղ. իս	թօն	ան	հինքը
սնո. իմ	քու	անուր	հրոէն
տրակ. ինձ(ընծի)	քեզ(քզգի)	անուր	հրոէն
հայց. ինձ(ընծի),	քեզ(քզգի)	ան	հինքը
բաց. ինձմէն	քեզմէն	անուրմէն	հրոէնմէն
	քզմէն	անգի	հրոմէն
գործ. ըզմօք	քզմօք	անուրմօք	հրոէնմօք
	քեզմօք	անօք	հրոմօք

Հ ո գ ն ա կ ի

ուղղ. միք	թօք	անօնք	հրոէնք
սնո. միր	ցեր	անօնց	հրոէնց
տր. մէզ, մըզի	ցէզ, ցըզի	անօնց	հրոէնց
հայց. մէզ(մըզի)	ցէզ(ցըզի)	անօնք	հրոէնք
բաց. մէզմէն	ցըզմէն	անօնցմէն	հրոէնցմէն
գործ. մըզմօք	ցըզմօք	անօնքօք	հրոէնքօք

233. Երրորդ դեմքի հինքը դերանվան կրկնությամբ կազմվում են անձնական դերանունների հետևյալ ձևերը՝ հընքը-գինքըս, հընքըզինքըդ, հընքըզինքը: Ս, դ և ը դիմորոշ հոգերի միջոցով այդ դերանունները դառնում են առաջին, երկրորդ և երրորդ դեմքերի դերանուններ :

Նրանք կազմվում են հետևյալ ձևով՝

Երկու բաղադրիչների միջև ընկնում է գրաբարյան զ նախդիրը, իսկ առաջին բաղադրիչի ի-ն հնչյունափոխվում է ը-ի : Այդ դերանուններն առանց հոդերի չեն գործածվում: Եզակի թրվում նրանք հոլովվում են ի, իսկ հոգնակի թվում՝ ու հոլովմամբ: Նրանց հոգնակին կազմվում է նի հոգնակերաի միջոցով:

ՀՈՒՆՎԱՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐԸ

Ե զ ա կ ի

ուղղ.	հընքըզինքըս	հընքըզինքըդ	հընքըզինքը
սեռ.	հընքըզինքիս	հընքըզինքիդ	հընքըզինքին
տր.	հընքըզինքիս	հընքըզինքիդ	հընքըզինքին
հայց.	հընքըզինքըս	հընքըզինքըդ	հընքըզինքը
բազ.	հընքըզինքէս	հընքըզինքէդ	հընքըզինքէն
զործ.	հընքըզինքօքըս	հընքըզինքօքըդ	հընքըզինքօքը

Հ ո գ ն ա կ ի

ուղղ.	հընքըզինքնիս	հընքըզինքնիդ	հընքըզինքնին
սեռ.	հընքըզինքնուս	հընքըզինքնուդ	հընքըզինքնուն
տր.	հընքըզինքնուս	հընքըզինքնուդ	հընքըզինքնուն
հայց.	հընքըզինքնիս	հընքըզինքնիդ	հընքըզինքնին
բազ.	հընքըզինքնէս	հընքըզինքնէդ	հընքըզինքնէն
զործ.	հընքըզինքնօքնիս	հընքըզինքնօքնիդ	հընքըզինքնօքնին

234. Բարբառի ցուցական դերանուններն են՝

Ե զ ա կ ի			Հ ո գ ն ա կ ի		
մս	մղ	մն	մսօնք	մղօնք	մնօնք
մսի	մղի	մնի	սըվօնք	ղըվօնք	նըվօնք
սա	ղա	նա	սըվանք	ղըվանք	նըվանք
սըվի զըվի նըվի					
սըվիզի զըվիզի նըվիզի					

235. Սա, դա, նա, մսի, մղի, մնի և սըվիզի, զըվիզի, նըվիզի ցուցականները չեն հոլովվում: Մյուս ցուցականների հոլովումն ունի հետևյալ պատկերը.

Ե զ ա կ ի						
ուղղ.	մս	մղ	մն	սըվի	զըվի	նըվի
սեռ.	մսուր	մղուր	մնուր	սըվար	զըվար	նըվար
տր.	մսուր	մղուր	մնուր	սըվար	զըվար	նըվար
հայց.	մս նղ	մն	սըվի	զըվի	նըվի	
բազ.	մսուրմէ,	մղուրմէ,	մնուրմէ,	սըվարմէ,	զըվարմէ,	նըվարմէ
	ասկի	աղզի	անզի			

գործ. ասուլիս, անուլիս, անուլիս, սրվարմոք, դրվարմոք,
նրվարմոք

Հ ո գ ն ա կ ի

ուղղ. հայց.	անոնք	անոնք	անոնք
սեռ. տրակ.	անոնց	անոնց	անոնց
բաց.	անոնցմէն	անոնցմէն	անոնցմէն
գործ.	անոնցմօք	անոնցմօք	անոնցմօք

ուղղ. հայց.	սրվոնք	դրվոնք	նրվոնք
սեռ. տրակ.	սրվոնց	դրվոնց	նրվոնց
բաց.	սրվոնցմէն	դրվոնցմէն	նրվոնցմէն
գործ.	սրվոնցմօք	դրվոնցմօք	նրվոնցմօք

ուղղ. հայց.	սրվանք	դրվանք	նրվանք
սեռ. տրակ.	սրվանց	դրվանց	նրվանց
բաց.	սրվանցմէն	դրվանցմէն	նրվանցմէն
գործ.	սրվանցմօք	դրվանցմօք	նրվանցմօք

236. Գոյականների հետ իրրև որոշիչ գործածվելիս ցուցա-
կան դերանունները չեն հոլովվում: նրանք հոլովվում են դե-
րանվանական գործածութան ժամանակ: Ասի, անի, անի, սրվի,
դրվի, նրվի, սրվիզի, դրվիզի, նրվիզի ցուցականները գործած-
վում են միայն իրրև դերանուն:

237. Ցուցական դերանունների հիմնական շարքերն են՝ սա,
դա, նա և ան, ան, ան: Մնացածներն ածանցյալ են և կազմվում
են այս նրկու շարքերից իկչիզ մասնիկի հավելմամբ:

Այսպես՝ ան, ան, ան դերանուններին հավելելով իզ, ըս-
տացվում է անիզ, անիզ, անիզ, ապա կրճատվում է վերջին զ-ն,
և ստացվում է անի, անի, անի շարքը:

Սա, դա, նա դերանուններին հավելելով իզ մասնիկը և կրճ-
ատելով վերջին զ-ն՝ ստացվում է ցուցականների մի նոր շարք:
Սակայն այստեղ տաղի են ունենում հնչյունական հետևյալ իրիո-
թությունները՝

- ա) Դերանունների ա ձայնավորը հնչյունափոխվում է ը-ի:
- բ) Սա, դա, նա-ն միանում են իզ մասնիկի հետ և-ով շար-
կապի միջոցով. բանի որ շարկապի է ձայնավորը գտնվում է բազ-
մավանկ բառերի միջին դիրքում, ապա այն սղվում է, և այսպիսու
այդ շարկապից մնում է միայն վ-ն:¹

1. Հ. Աճառյան, Քննություն Դոկտի բարբառի, 1941, էջ 185:

Ըստ այսմ էլ այդ դերանունները կազմվելիս ունենում են հետևյալ պատկերը.

Սա+էվ+իզ -սըվիզ -սըվի
դա+էվ+իզ -դըվիզ -դըվի
նա+էվ+իզ -նըվիզ -նըվի :

Երբ այս վերջին ձևերին կրկին ավելանում է իզ, որի վերջին գ-ն է կրժառվում, ստացվում է ցուցականների նոր շարք՝

սըվիզիզ-սըվիզի
դըվիզիզ-դըվիզի
նըվիզիզ-նըվիզի

238. Իբրև ստացականներ գործ են ածվում անժեսական դերանունների սեռական տղոպածևերը՝ իմ, քու, իրոէն, անուր, միր, ցէր, անօնց, իրոէնց:

Գոյականների հետ գործածվելիս սրանք դրվում են գոյականից առաջ և գործածվում որպես հատկացուցիչ: Գոյականը միշտ հող է ստանում՝ եզակի թվի առաջին դեմքի համար՝ ս, ըս, երկրորդ դեմքի համար՝ դ, ըդ, երրորդ դեմքի և հոգնակի թվի բոլոր դեմքերի համար՝ ը կամ ն: Օրինակ՝ իմ դուներս, իմ ցիս, քու դուներդ, քու ցիդ, անուր, իրոէն դուներ, ցին, միր դուներ, ցէր դուներ, անօնց, իրոէնց դուներ, ցին:

Այս ստացական հոդերը գործածվում են նաև որպես ցուցական հոդեր և դրվում են դերանուն ունեցող որևէ գոյականի վրա.

Օրինակ՝ ան դուներս, ան դուներդ:

Այստեղ ըս, ըդ հոդերն ունեն և ցուցական, և ստացական իմաստ: Ան դուներս՝ նշանակում է "իմ այս տուներ" կամ "այս տուներ", ան դուներդ նշանակում է "քո այդ տուներ" կամ "այդ տուներ": Միայն կիրառուլթյան մեջ է հասկացվում, թե իբրև ինչ է գործածվում:

239. Իբրև ստացական կիրառվող իմ, քու, իրոէն, անուր, միր, ցէր, անօնց, իրոէնց դերանունները փոխարինաբար, այսինքն գոյականի փոխարեն գործածվելիս ստանում են դիմորոշ հոդեր. ընդ որուս առաջին դեմքի դերանունները ստանում են ս, ըս, երկրորդ դեմքինը՝ դ, ըդ, երրորդ դեմքի և հոգնակի թվի

քոլոր դեմքերինը՝ ը:

Բացի այդ, եզակի թվի առաջին և երկրորդ դասի դերանունները ին մասնիկի հապելմամբ ունենում են հոլովման կրկնակի ձև:

ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՄ ԳԱՏԿՐԸ

Ե զ ա կ ի

ուղղ.-հայց.	իմքս	իմինքս	քուվըդ	քուվինըդ
սեռ.արակ.	(իմիս)	իմունուս	(քուվիդ)	քուվինուդ
բաց.	(իմէսմէ)	իմունուսմէ	(քուվէդմէ)	քուվինուդմէ
զործ.	(իմօքըս)	իմիւօքըս	(քուվօքըդ)	քուվիւօքըդ
ուղղ.-հայց.	հրաէնինը	անուրը		
սեռ.արակ.	հրաէնինուս	անուրին		
բաց.	հրաէնինէն	անուրէն		
զործ.	հրաէնինօք	անուրօք		

ուղղ.-հայց.	միրը	միրինը	ցերը	ցերինը
սեռ.արակ.	(միրին)	միրինուս	(ցերին)	ցերինուս
բաց.	(միրէն)	միրինէսմէ	(ցերէն)	ցերինուսմէ
զործ.	(միրօք)	միրինօք	(ցերօք)	ցերինօք

ուղղ.-հայց.	հրաէնցինը	անօնցինը
սեռ.արակ.	հրաէնցինուս	անօնցինուս
բաց.	հրաէնցինէսմէ	անօնցինէսմէ
զործ.	հրաէսցինօք	անօնցինօք

Հ ո զ ն ա կ ի

ուղղ.-հայց.	իմիններըս	քուվիններըդ
սեռ.արակ.	իմիններուս	քուվիններուդ
բաց.	իմիններէս	քուվիններէդ
զործ.	իմիններօքըս	քուվիններօքըդ

ուղղ.-հայց.	հրաէնինները	անուրները
սեռ.արակ.	հրաէնիններուս	անուրներուս
բաց.	հրաէնիններէն	անուրներէն
զործ.	հրաէնիններօք	անուրներօք

ուղղ. հայց.	միբիւնները	ցերիւնները
սեռ. արակ.	միբիւններուն	ցերիւններուն
բաց.	միբիւններէն	ցերիւններէն
գործ.	միբիւններօք	ցերիւններօք

ուղղ. հայց.	հրոէնցիւնները	անօնցիւնները
սեռ. արակ.	հրոէնցիւններուն	անօնցիւններուն
բաց.	հրոէնցիւններէն	անօնցիւններէն
գործ.	հրոէնցիւններօք	անօնցիւններօք

ԵԱՆՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ - Փակագծերի մեջ նշված ձևերը քիչ զար-
ծածական են:

240. Ստացական դերանունների փոխարեն կարող են գոր-
ծածվել նաև ստացական հոդ ունեցող գոյականները:

Ստացական հոդերն են՝ առաջին դեմքի համար ս, ըս,
երկրորդ դեմքի համար՝ դ, ըդ, իսկ երրորդ դեմքի համար ը
(բաղաձայնահանգ բառերում) և ն (ձայնավորահանգ բառերում):
Օրինակ՝ քիրքըս, մաղնիս, քիրքըդ, մաղնիդ, քիրքը, մաղնին:

241. Եթե եզակի ստացականի փոխարեն հոդ ստացող գոյա-
կանը հոգնակի է, այդ գոյականի ուղղականին ավելանում է էր
կամ ներ հոգնակերը և ապա՝ ըս, ըդ, ըն հոդերը. Օրինակ՝

մաղնիներըս - " իմ մտանիները "

մաղնիներդ - " քո մտանիները "

մաղնիները - " նրա կամ իր մտանիները "

հացերըս - " իմ հացերը "

հացերդ - " քո հացերը "

հացերը - " նրա կամ իր հացերը " :

Եթե հոգնակի ստացականի փոխարեն հոդ ստացող գոյականը
եզակի է, ապա գոյականի ուղղականին ավելացող հոդերը
դառնում են նիս, նիդ, նին: Օրինակ՝

մաղնինիս քինինիս - " մեր մտանին, մեր գինին "

մաղնինիդ քինինիդ - " ձեր մտանին, ձեր գինին "

մաղնինին քինինին - " նրանց կամ իրենց մտանին, գի-
նին " :

Միավանկ գոյականները այս դեպքում առանձին ձև չունեն:
Նրանք գործածվում են հոդ ստացող հոգնակի գոյականի համար քը-
նորոք ձևով:

‘սկ Երբ հոգնակի ստացականի փոխարեն հող ստացող զոյականն էլ է հոգնակի, ապա նիս, նիղ, նին հողերից առաջ զոյականը ստանում է էր կամ նէր հոգնակերածերը: Միավանկ զոյականները ստանում են նաև հոգնակի ստացականի փոխարեն հող ստացող Ե-զակի զոյականի իմաստը. Օրինակ՝

Գացերնիս - "մեր Գացը կամ մեր Գացերը",

Գացերնիղ - "ձեր Գացը կամ ձեր Գացերը":

Գացերնին - "Նրանց Գացը կամ նրանց Գացերը"

Քինիններնիս - մաղնիններնիս՝ մեր գինինները, մեր մատանի-ները",

Քինիններնիղ, մաղնիններնիղ - "ձեր գինինները, ձեր մատանի-ները"

Քինիններնին, մաղնիններնին - նրանց կամ իրանց գինինները, նրանց կամ իրանց մատանինները":

Այսպիսով կուենանք հետևյալ պատկերը.

Մաղնիս, մաղնիղ, մաղնին - իմ, քո, նրա մատանին

Գացրս, Գացրղ, Գացր - իմ քո, նրա Գացը:

մաղնիններս, մաղնիններրղ, մաղնինները - իմ, քո, նրա մատանի-ները:

Գացերս, Գացերրղ, Գացերը - իմ, քո նրա Գացերը

մաղնինիս, մաղնինիղ, մաղնինին - մեր, ձեր, նրանց մատանին

մաղնիններիս, մաղնիններիղ, մաղնիններին - մեր, ձեր, նրանց մատանինները:

Գացերնիս, Գացերնիղ, Գացերնին - մեր Գացը, կամ մեր Գացերը:

ձեր Գացը, կամ ձեր Գացերը, նրանց Գացը, կամ նրանց Գացերը:

242. Մարմնի զույգ անդամներ ցույց տվող այն զոյականները, որոնք հոգնակի են կազմում վրնէր մասնիկի միջոցով, ունեն հետևյալ ձևերը.

ցառքրս, ցառքրղ, ցառքր - իմ, քո, նրա ձեռքը

ցառքերրս, ցառքերրղ, ցառքերը - իմ, քո, նրա ձեռքերը

ցառվրնիս, ցառվրնիղ, ցառվրնին - կամ ցառքվրնիս, ցառքվրնիղ,

ցառքվրնին - մեր ձեռքը, ձեր ձեռքը, նրանց ձեռքը.

ցառքվրններնիս, ցառքվրններնիղ, ցառքվրններնին կամ ցառվրներնիս

ցառվրներնիղ, ցառվրներնին - մեր ձեռքերը, ձեր ձեռքերը, նրանց ձեռքերը": Նույն ձևով էլ կազմվում են աշվրնիս, աշվրներնիս,

ծունգվըներնիս, ծունգվընիս և այլ ձևեր:

243. Ստացական հող ստացող գոյականները հոլովվում են ի կամ ու հոլովմամբ. օրինակ՝

Ե զ = Կ ի

ուղղ. հայց.	քիրքըս,	քիրքըդ	քիրքը
ստո. տրակ.	քիրքիս,	քիրքիդ,	քիրքին
բաց.	քիրքես,	քիրքեդ,	քիրքէն
զործ.	քիրքօքըս,	քիրքօքըդ,	քիրքօքը

ուղղ. հայց.	մաղնիս	մաղնիդ	մաղնին
ստո. տրակ.	մաղնիիս	մաղնիիդ	մաղնիին
	մաղնուս	մաղնուդ	մաղնուն
բաց.	մաղնէս	մաղնէդ	մաղնէն
զործ.	մաղնօքըս	մաղնօքըդ	մաղնօքը

Հ ո զ ն = Կ ի

ուղղ. հայց.	քիրքերըս	քիրքերըդ	քիրքերը
ստո. տրակ.	քիրքերուս	քիրքերուդ	քիրքերուն
բաց.	քիրքերէս	քիրքերէդ	քիրքերէն
զործ.	քիրքերօքըս	քիրքերօքըդ	քիրքերօքը

ուղղ. հայց.	մաղնիներըս	մաղնիներըդ	մաղնիները
ստո. տրակ.	մաղնիներուս	մաղնիներուդ	մաղնիներուն
բաց.	մաղնիներէս	մաղնիներէդ	մաղնիներէն
զործ.	մաղնիներօքըս	մաղնիներօքըդ	մաղնիներօքը

ուղղ. հայց.	մաղնինիս	մաղնինիդ	մաղնինին
ստո. տրակ.	մաղնինուս	մաղնինուդ	մաղնինուն
բաց.	մաղնինէս	մաղնինէդ	մաղնինէն
զործ.	մաղնինօքըս	մաղնինօքըդ	մաղնինօքը

ուղղ. հայց.	մաղնիներնիս	հացերնիս	քիրքերնիս
ստո. տրակ.	մաղնիներնուս	հացերնուս	քիրքերնուս
բաց.	մաղնիներնէս	հացերնէս	քիրքերնէս
զործ.	մաղնիներնօքըս	հացօքնիս	քիրքօքնիս

հացերօքնիս քիրքերօքնիս:

ԵԱՆՈՅՈՒԹՅՈՒՆ. - Ինչպես նշեցինք, հոգնակի ստացականի փոխարեն հող ստացող եզակի գոյականները հատուկ ձև չունեն:

լով՝ գործածվում են հոգնակի գոյականների ձևերով. հացերնիս նշանակում է " մեր հացը կամ մեր հացերը": Ասկայն գործիականություն տարբերակվում են երկու ձևերը. այսպես՝ հացօրնիս նշանակում է " մեր հացով", իսկ հացէրօրնիս՝ "մեր հացերով":

244. Փոխադարձ դերանուններն են՝, հըրար(հըրարու), մէզըզ-մէզ և մէզմէզու: Հոլովվում են ու հոլովմամբ:

սեռ. հըրար(հըրարու)	մէզըզմէզ(ու)	մէզմէզու
տարկ. հըրար(հըրարու)	մէզըզմէզ(ու)	մէզմէզու
հայց. հըրար(հըրարու)	մէզըզմէզ(ու)	մէզմէզու
բաց. հըրարմէն	մէզըզմէզէն	մէզմէզէն
գործ. հըրարմօք	մէզըզմէզօք	մէզմէզօք

245. Հարցական դերանուններն են վա՞վ, "ով", ի՞նչ, քանի՞, հօ՞ր "ուր", վա՞ր, հումէ՞նք, հօսդէ՞ղ, հօդդէ՞ղ, հօնդէ՞ղ, իշքա՞ն. սրանց հոլովման մասին տես ստորև:

246. Հարաբերական դերանուններն են . վա՞վ, ինչ, հօր, իշքան, քանի, վար: Հարցական և հարաբերական դերանունները հոլովվում են միևնույն ձևով.

	Ե զ ա կ ի		Հ ո գ ն ա կ ի	
ուղղ.	վա՞վ	վար	հումէնք	
սեռ.	հում	վարուն	հումէնց	
տրակ.	հում	վարուն	հումէնց	
հայց.	հում	վարուն	հումէնց	
բաց.	հումմէն	վարունէն	հումէնցսէն	
գործ.	հումմօք	վարունօք	հումէնցմօք	

	Ե զ ա կ ի		հ ո գ ն ա կ ի	
ուղղ. հայց.	ինչ	քանի	ընչէրը	քանինէրը
սեռ. տրակ.	ընչի	քանիսի	ընչէրուն	քանինէրուն
բաց.	ընչէն	քանիսէն	ընչէրէն	քանինէրէն
գործ.	ընչօք	քանիսօք	ընչէրօք	քանինէրօք

Հօսդէղ, հօդդէղ, հօնդէղ հոլովվում են միայն սգակի թվով, ինտայակ կերպ՝

ուղղ. հայց.	հօսդէղ	հօդդէղ	հօնդէղ
սեռ. տրակ.	հօսդէղիս	հօդդէղին	հօնդէղին

բաց.	հօսդէդէն	հօդդէդէն	հօնդէդէն
զործ.	հօսդէդօք	հօդդէդօք	հօնդէդօք

իշքան հոլովում է քանի-ի նսան, իսկ հօք չի հոլովում

247. Որոշյալ դարանուններն սն ամէն(ը), ամէները, փօլօր(ը), ամէն մէզը.

ուղղ.հայց.	ամէն(ը)	ամէները
սեռ.արակ.	ամէնուն	ամէներուն
բաց.	ամէնէն	ամէներէն
զործ.	ամէնօք	ամէներօք

ուղղ.հայց.	փօլօր(ը)	ամէն մէզը
սեռ.արակ.	փօլօրին	ամէն մէզուն
բաց.	փօլօրէն	ամէն մէզէն
զործ.	փօլօրօք	ամէն մէզօք

248. Անորոշ դարանուններն են՝ մէզը, մէզն ու մէզը, մէզալը, քանի մը, մէզ քանի, վար մէզը.

մէզը, մէզն ու մէզը, վար մէզը դարանունների մեջ հոլովում է միայն մէզը. այսպես.

ուղղ.հայց.	մէզը	վար մէզը	մէզն ու մէզը
սեռ.արակ.	մէզուն	վար մէզուն	մէզն ու մէզուն
բաց.	մէզէն	վար մէզէն	մէզն ու մէզէն
զործ.	մէզօք	վար մէզօք	մէզն ու մէզօք

Քանի մը, մէզ քանի դարանունները հոլովում են միասեսակ, ըստ որում հոլովում է միայն քանի-ն.

	Ե զ ա կ ի	Հ ո գ ն ա կ ի
ուղղ.հայց.	մէզ քանի	մէզ քանիները
սեռ.արակ.	մէզ քանիին	մէզ քանիներուն
բաց.	մէզ քանիյէն	մէզ քանիներէն
զործ.	մէզ քանիյօք	մէզ քանիներօք

ուղղ.հայց.	մէզալը	մէզալները
սեռ.արակ.	մէզալին	մէզալներուն
բաց.	մէզալէն	մէզալներէն
զործ.	մէզալօք	մէզալներօք

249. Ժխական դարանուններն են. հէչ մի, հէչ մէզը, որոնցից առաջինը չի հոլովում, իսկ հէչ մէզը քաղաղոյալ դե-

րանվան մեջ հոլովվում է միայն մէզը բաղադրիչը. նրա հոլովման մասին տես 55 247, 248:

Բ Ա Յ

ԴՕՐԱԱՅՆՆԵՐՆ ՈՒ ՆՐԱՆՑ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

250. Մալաթիայի բարբառն ունի վեց դերբայ՝ անորոշ, ապառնի, վաղակատար, հարակատար, ենթակայական և ժխտման: Բացակայում է անկատար դերբայը:

251. Անորոշ դերբայի վերջավորութիւններն են՝ էլ (բըրէլ, բաքնէլ), իլ (հայիլ, փուսնիլ), ալ (աղալ, մառնալ), ու խոնարհման բայերից մնացել է թողուլ > թօղուլ բայը:

Անորոշ դերբայը չի մասնակցում սղանակային ձևերի կազմութեանը: Այս դերբայի սեռական-տրական հոլովածուը դիմորոշ հողով և պէս > քէս բառմասնիկի հարադրութեամբ գործածվելով՝ ցույց է տալիս գործողութեան կատարման անմիջականութիւնը. Օրինակ՝ էրթալուն քէս բաշլայէց. ցառքէրը վըլալ. "Կնալուն պես սկսեց ձեռները լվալ": Գարթալուղ քէս շաշցա: շաց փէրէլուն քէս շաղանէրը նէրս մըղան: Ուղէլուն քէս հասավ և այլն:

Այդ դերբայի բացառական հոլովածուը հող ստանալով՝ նախադասութեան մեջ կիրառվում է որպէս ձևի պարագա, որով նա համապատասխանում է արդի հայերենի գործիական հոլովին. օրինակ ուղէլէն գէրթալ յա շուգան "ուտելով գնում է շուկա": Օրիզը բաշլայէց սէրթուլուն էնէլ ու բաղէլէն յաղ-յաղ բաշվըլ (բաղլէն-պաղէլով):

Որքեմն էլ այն կիրառվում է որպէս պատճառի պարագա: Օրինակ՝ Շաղ վագէլէն Օակէրը ցավի յա " Շառ վագելուց (վագելու պատճառով) ոտքերը ցավում են": Անորոշ դերբայը թուրքերեն իքէս բառի հարադրութեամբ գործածվում է նաև իբրև ժամանակի պարագա՝ ուղէլն իքէն թօրս էլավ: Խըմէլն իքէն վագէց դուն: Դըղան նըստիլն իքէն ինգավ " նստելիս ընկավ": Այս կիրառութեամբ այն համապատասխանում է արդի հայերենի անկատար դերբայի էլիս, ալիս երկրորդական ձևին. Օրինակ՝ իըմէլն իքէն "խմելիս":

252. Ապառնի դերբայը նախապես ունեցել է երկու վերջավորութիւններ՝ ու և իք: Սրանք ավելանում են անորոշ դերբային.

Օրինակ՝ երթալ-երթալու և երթալիք

նշդել-նշդելու և նշդելիք

իք վերջավորութայամբ կազմված ապառնի դերբայում միտ -
զընվել նրա դարբայական իմաստը: Այն գործածվուս է որպես գո-
յական կամ ածական: Օրինակ՝ հաքնելիք-“հագուստ”, ուղելիք-
ուլածլտդես”, գոյրելիք-“կոտրվող”, բըմելիք, ըսելիք և այլն:

Այսպիսով ապառնի դերբայի վերջավորութայունն է ու-ն:

Ի խոնարհման բայերի ապառնի դարբայը կազմվուս է ի խո-
նարհումն է-ի փոխելով: Օրինակ՝ բօսրլ-խօսելու, հայիլ-հայե-
լու, փուսնելու և այլն:

Ապառնի դերբայով և օժանդակ բայերով կազմվում են սահմա-
նական սղանակի ապառնի և անցյալի ապառնի ժամանակները:

253. Վաղակատար դերբայի վերջավորութայունն է իր:

Օրինակ՝ բըրել -բըրիւ

խօսիլ-խօսիր

փէրել -փէրիր

բաքնել-բաքիր և այլն:

է և ի խոնարհման պարզ բայերը իր վերջավորութայունն ընդու-
նում են ներկայի հիմքի վրա, Օրինակ՝ հայիլ-հայիր, խօսիլ-
խօսիր, սիրել-սիրիր, բաննել-բաննիր, բըրել-բըրիր և այլն:

Ա խոնարհման պարզ բայերի և բայածանց ունեցող բոլոր բա-
յերի վաղակատարը կազմվում է իր վերջավորութայունն ավելաց-
նելով անցյալի հիմքին:

Հաքնիլ-հաք(ա)-հաքիր

գարթալ-գարթաց(ի)-գարթացիր

փուսնիլ-փուս(ա)-փուսիր

մառնալ-մառց(ա)-մառցիր

գարնել-գարգ(ի)-գարգիր և այլն:

Գառճառական բայերի վաղակատարընույնպես կազմվում է
անցյալի հիմքից. այսպես՝

հաքցունել -հաքցուց(ի)-հաքցուցիր

վասցունել-վասցուց(ի)-վասցուցիր

բառգէցունել - բառգէցուց(ի)-բառգէցուցիր և այլն:

Բազմապատկական և կրավորական ածանց ունեցող բայերի
վաղակատար դերբայի կազմութայունը համապատասխանում է այդ
բայերի սոսկահանցավոր կերպի վաղակատարի կազմութայունը.

Օրինակ՝ գէնիր “ծեծիր” - գէնվիլ “ֆեծվել”

Օլըրիր - օլըրդիր, փամնիր- փամնըվիր.

վաղակատար դերբայը գործ է ածվում միայն օժանդակ բայերի հարադրությամբ՝ կազմելով սահմանական եղանակի վաղակատար և անցյալի վաղակատար ժամանակներ:

254. Հարակատար դերբայի վերջավորությունն է ած: Այն դրվում է ներկայի կամ կատարյալի հիմքի վրա նույն հիմունքներով, ինչ հիմունքներով կազմվում է վաղակատար դերբայը. Օրինակ՝ դէսած, քրրած, գարթածած, մառցած և այլն:

Կալքբալ բայի հարակատարը կազմվում է անորոշ դերբային ավելացնելով ած վերջավորությունը՝ քալած:

Հարակատար դերբայը թուրքերեն "իքէն" բառի հարադրությամբ գործածվելով՝ ցույց է տալիս գործողության կատարման ժամանակը. Օրինակ՝ խըմած իքէն թօն (իս, անի, էգար, էգա, էգապ): 'Իերբայն այս դասքում հող չի ստանում, և բայի դեմքը որոշվում է դերանվամբ: Օրինակ՝ իս գէրած իքէս էգար—"Երբ աս կարա, դու եկար":

Սակայն, եթե նախորդ նախադասությունսսրւց որոշակի հասկացվում է, թե ով է գործողություն կատարող առարկան՝ ենթական, ապա դերանվան գործածությունը պարտադիր չէ. Օրինակ՝ գէրած իքէն թօն էգար: Մյուս նախադասություններւց պարզ է դառնում, որ այստեղ խոսքը առաջին, Երկրորդ կամ Երրորդ դեմքերից մեկի մասին է:

Հարակատար դերբայը հարադրվելով օժանդակ բայերի հետ՝ կազմում է սահմանական սղանակի հարակատար և անցյալի հարակատար ժամանակներ: 'Իրվելով որևէ գոյականի վրա՝ այս դերբայը կիրառվում է ածականի (որոշիչի) իմաստով: Իբրև փոխանուն գործածվելիս հարակատար դերբայն ստանում է հող և հոլովվում ի հոլովմամբ: Օրինակ՝ խըմածը, խըմածին, խըմածօք և այլն:

Այս դերբայը նախադասության մեջ կիրառվում է որպես ենթակա, որոշիչ, ստորոգսլիական վերադիր կամ խնդիր: Օրինակ՝ խըմածը էգապ, խըմած մարթը էգապ, անի խըմած է և այլն:

Այսպիսի գործածությամբ հարակատար դերբայը միշտ նախադաս է լինում, այսինքն դրվում է գոյականից առաջ, իսկ գոյականն էլ ստանում է սեռական հող: Օրինակ՝ փէրած խօղէր-նիս, քրրած նամագըղ, վըլացած լաթէրնիս և այլն (այս հողի

գործածության մասին մանրամասն ածս ք 241):

255. Ենթակայական դերբայն ստանում է օղ վերջավորու-
թյուն (խըմօղ, քըրօղ, մառցօղ, զարթացօղ և այլն): է և ի
խոնարհման բայերի ենթակայական դերբայը կազմվում է ներկայի
հիմքից, իսկ ա խոնարհման բոլոր բայերինը՝ կտտարյալի հիմ-
քից: Այս դերբայը չի մասնակցում բայի եղանակային ձևերի
կազմությանը: Նրա կիրառությունը նույնն է, ինչ արդի հա-
յերեսնում: Գոյականաբար գործածվելիս հոլովվում է՝ ենթարկ-
վելով ի հոլովման: Օրինակ՝ խըմօղը, խըմօղին, խըմօղօք և
այլն:

256. Ժխտման դերբայը կազմվում է անորոշ դերբայի լ
ծայնորդը փոխարինելով ը ծայնորդով ¹: Ե խոնարհման բայե-
րի խոնարհիչը փոխվում է ի-ի, քըրէլ-քըրիի, բաքնէլ-բաքնիր:
Նարադասության մեջ հանդես է գալիս Օժանդակ բայերի ժխտական
ձևերի հետ և գործածվում է պայմանական եղանակի ժամանակների
ժխտական ձևեր կազմելու համար:

Բայահիմքերի կազմությունը

257. Բայերն ունեն երկու հիմք՝ ներկայի և անցյալի:
Ներկայի հիմքը լինում է պարզ կամ ածանցավոր, իսկ անցյալի
հիմքը՝ արմատական կամ ցոյական:

258. Ներկայի հիմքը կազմվում է անորոշ դերբայից՝ ա-
ռանց էլ, ալ, իլ դերբայական մասնրկների: Հստակաբար անորոշ
դերբայի ածանցները մտնում են ներկայի հիմքի մեջ: Սրինակ՝
մառնալ-մառն, քըրէլ-քըր, փէրէլ-փէր, ցուրդնալ-ցուրդն, մօ-
ղիզնալ-ֆողիզն, քըրվէլ-քըրվ, վախնալ-վախ և այլն:

259. Ներկայի հիմքի մեջ են մտնում հետևյալ բայածանց-
սերը.

ա) Սոսկածանցներ.

Ան ածանցը, որը սովորաբար գտնվում է բազմավանկ բա-
ռորի երկրորդ վանկում, հնչյունափոխության հետևանքով զըրկ-
վելով ա օայնապորից, նույնացել է զրաբարյան ն սոսկածանցի
հետ. այսպես սրիսակ՝ ազանիլ > հաքնիլ, մեռանիլ > մառնիլ, մեծա-
նալ > մազնալ, գառնել > քըղնալ, ցրտանալ > ցուրդնալ, վերասալ >
վէրնալ, անկանիլ > իյնալ և այլն: Կուտնալ > վըլալ և ծնանիլ >

¹ 1.8 ես Ա. Արթուրյան, Հայերենի դերբայները և նրանց ձևա-
բանական նշանակությունը, Երևան, 1958, էջ 251.

ձընիւ բայերը գրկվել են ան ածանցից: Նույն ձևով էլ գրաբարյան -են սոսկածանցով կազմված բայերում եքէ-ն սղվում է և մը- նում է միայն ն-ն. օրինակ՝ վախժնալ՝ վախնալ, կարեճնալ՝ զըրնալ:

Գրաբարյան ն սոսկածանցը մնում է անփոփոխ. այսպես՝ բառ- նալ՝ փառնալ, առնուլ՝ առնել, առնել՝ էնել, դառնալ՝ թառնալ: 2 սոսկածանցը ընկել է, որոշ բառերում փոխարինվել է ն-ով, եր- բեմն էլ մնացել անփոփոխ. այսպես՝ փախչիլ՝ փախնիլ կամ փախիլ, հանգչիլ՝ հանքիլ կամ հանքչիլ, փակչիլ՝ փագիլ, դպչիլ՝ թըրքնիլ:

բ) -վ ածանցով նսրգործական սեռի բայերից կազմվում են կրավորական սեռի բայեր. օրինակ՝ չարթել՝ չարթվիլ, գոյրել՝ գոյրվիլ և այլն:

գ) -նուն ածանցով կազմվում են պատճառական բայեր. օրի- սակ՝ հաքցունել, բառգէցունել, մօղիգցունել և այլն:

դ) Տղ ածանցով կազմվում են բազմապատկական կերպի բայեր: 260. էլ (իլ) դերբայական վարջավորություն ունեցող ա- ծանցավոր բայերի անցյալի հիմքը արմատական է. այսպես՝

- բաքսել - բաք(ի)
- հաքնիլ - հաք(ա)
- փուլսնիլ - փուլս(ա)
- խազնել - խաճ(ի) և այլն:

Ալ վարջավորություն բուն բայերի և էլ (իլ) վերջավո- րություն պարզ բայերի անցյալի հիմքը ցոյակուն է. այսպես՝

- աղալ - աղաց(ի)
- ջընչել - ջընչեց(ի)
- մառնալ - մառց(ա) ա խոնարհման բայեր
- զըրնալ - զըրց(ա)

- բըրել - բըրեց(ի)
- հայիլ - հայեց(ա) էլ (իլ) խոնարհման պարզ բայեր
- ալլել - ալլեց(ի)

261. Ներկայի հիմքից կազմվում են սահմանական եղանակի ներկա, անցյալ անկատար, ապառնի, անցյալի ապառնի ժամանակ- ները, է (ի) խոնարհման պարզ բայերի վաղակատար և հարակատար ժամանակները, ըղձական, պայմանական և հարկադրական եղանակ- սորը և բուն պարզ բայերի եզակի ըուն հրամայականը:

Անցյալի հիմքից կազմվում են սահմանական եղանակի անց- յալ կատարյալը, ա խոնարհման բուն բայերի և է (ի) խոնար-

ման ածանցավոր բայերի վաղապատար և հարակատար ժամանակները, ածանցավոր կազմութեան բայերի եզակիի և բոլոր բայերի հոգնակիի բուն հրամայականը:

Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ւ Մ

262. Կրթարի չորս խոնարհիչների՝ ս, ի, ա, ու-ի փոխարեն բարբառը հիմնականում ունի նրկուսը: է(ի) և ա: ու խոնարհիչը պահպանվել է միայն թողուլ/թողուլ բայում, ուր խոնարհումը գրաբարատիպ է: Թողուլ բայը կարող է խոնարհվել նաև է(ի) խոնարհիչով:

263. է և ի խոնարհման բայերի խոնարհիչները եզակի 1-ին և 2-րդ դեմքերում նույնացել են: է խոնարհման բայերը եզակի նրորող դեմքում ունեն է, իսկ ի խոնարհման բայերը՝ ի վերջավորութիւնը:

- Այսպես՝ բըրիմ, բըրիս, բայց՝ բըրէ
- հայիմ, հայիս, բայց՝ հայի
- բաքնիմ, բաքնիս, բայց՝ բաքնէ
- հաքնիմ, հաքնիս, հաքնի և այլն:

264. Ինչպես նշեցինք՝ եզակի թվի առաջին և երկրորդ դեմքերում և հոգնակի թվի առաջին դեմքում է խոնարհման բայերն անցել են ի խոնարհման կատեգորիան:

Բացի այդ, բարբառի խոնարհումների մեջ գրաբարի համեմատութեամբ կատարվել են հետևյալ փոխանցումները:

ա) է (ի)-ն փոխվել է ա-ի. ամաչէ/ամբշնալ, անկանի/իյնալ, գտանել/բըղնալ, ելանել/էլլալ, երևի/էրվալ, իջանել/էշնալ, կարել/կարենալ/զըրնալ, կարկամել/զըրզըմալ, կրճակել/զըջըրդալ, օանաչել/ջաշնալ, մտանել/մըղնալ, տեսանել/դէսնալ, քնել/քընանալ, թքանել/թուքալ:

բ) ու խոնարհումը փոխվել է է-ի՝ գենուլ/գէնէլ, առնուլ/առնէլ և ա-ի՝ ուռնուլ/ուռնէնալ և երդնուլ/էրթըմալ բառերում: Վերջին բառը կազմվել է երդումն/էրթում արմատից՝ անալ/նալ ածանցի միջոցով:

գ) Ա խոնարհման ածանցավոր լուսնալ բայը, զրկվելոյ ածանցից, դարձել է նույն խոնարհման պարզ բայ՝ վըլալ:

դ) ի խոնարհման անկանիլ բայը դարձել է ա խոնարհման՝ իյնալ:

ե) ի խոնարհման ձևանիլ և փրթանիլ բայերը դարձել են նույն խոնարհման պարզ բայեր՝ ձընիլ և փըրթիլ:

զ) Ա խոնարհման ուղորտանալ բայը դարձել է ի խոնարհման պարզ բայ՝ օլըրդիլ:

է) Ա խոնարհման արտորալ պարզ բայը դարձել է նույն խոնարհման ածանցավոր բայ՝ աղօրնալ:

265. Բարբառում օժանդակ բայը գրաբարի համեմատությամբ ունի հետևյալ համապատասխանությունները.

	ներկա		անցյալ	անկատար
1-ին դ.	եմ > իմ	եմք > իք	էի > էյի	էաք > էյաք
2-րդ դ.	ես > իս	էք > էք	էիր > էյիր	էիք > էյիք
3-րդ դ.	է > է	են > էն	էր > էր	էին > էյին

Ե Ղ Ա Ն Ա Կ Ն Ծ Ր

266. Բարբառն ունի խոնարհման 5 եղանակ՝ ըղծական, սահմանական, պսյմանական, հարկադրական և հրամայական:

267. Ըղծական եղանակն ունի 2 ժամանակ՝ ապառնի և անցյալի ապառնի: Սրանք կազմությամբ համընկնում են գրաբարի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակների հետ, իսկ արտահայտած իմաստով նույնն են արդի հայերսնի ըղծական եղանակի հետ:

Բարբառի ըղծականի վերջավորությունները գրաբարի սահմանական եղանակի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակների համեմատությամբ հանդես են բերում հետևյալ համապատասխանությունները.

Ե ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՊԱՐԶ ԵՎ ԱԾԱՆԵԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ

	ներկա		անցյալ	անկատար
եմ > իմ	անեմ > նիմ	եմք > ինք	էի > էյի	էաք > էյաք
ես > իս	անես > նիս	էք > էք	անէք > նէք	էիր > էյիր
է > է	անէ > նէ	են > էն	անեն > նէն	էր > էր
				էին > էյին

Ի ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՊԱՐԶ ԵՎ ԱԾԱՆԵԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ

	ներկա		անցյալ	անկատար
իմ > իմ	իմք > ինք		նույնն է	<u>ե</u> խոնարհման բայերի հետ
իս > իս	իք > իք			
ի > ի	ին > ին			

Այսպիսով ի խոնարհման բայերը համարյա ոչ մի փոփոխություն չեն ենթարկվել:

Ա ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՊԱՐՁ ԵՎ ԱԾԱՆՑԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ

	ներկա		անցյալ անկատար
ամ > ամ	անամ > նամ	այի > այի	անայի > նայի
աս > աս	անաս > նաս	այիր > այիր	անայիր > նայիր
այ > այ	անայ > նայ	այր > ար	անայր > նար
ամբ > անբ	անամբ > նանբ	այաբ > այաբ	անայաբ > նայաբ
այբ > այբ	անայբ > նայբ	այիբ > այիբ	անայիբ > նայիբ
ան > ան	անան > նան	ային > ային	անային > նային

Մասնակի տարբերություններն է հայտ են գալիս միայն բարբառի ըղծական ապառնու վերջավորությունների մեջ: Մինչդեռ բարբառի ըղծականի անցյալ ապառնի ժամանակում այդ վերջավորությունները մնացել են անփոփոխ: Նույնիսկ այդ ժամանակի հոգնակի թվի առաջին դեմքի էաբ, այաբ վերջավորությունները պահպանվել են անաղարտորեն՝ էյաբ, այաբ:

268. Սահմանակա՞ն եղանակն ունի ինը ժամանակ, որոնցից մեկը՝ անցյալ կատարյալը, պարզ է, իսկ մյուսները՝ ներկան, անցյալի անկատարը, ապառնին, անցյալի ապառնին, վաղակատարը, անցյալի վաղակատարը, հարակատարը և անցյալի հարակատարը՝ բաղադրյալ:

269. Սահմանակա՞ն եղանակի ներկա և անցյալի անկատար ժամանակները կազմվում են ըղծականի համապատասխան ժամանակների և ա մասնիկի հարադրությունը: Այդ ա-ն, ինչպես արդեն ասվել է, ահա > հա բառի կրճատմամբ առաջացած բառմասնիկ է, որը նույն դերն է կատարում, ինչ կը-ն կը ծյուղի բարբառներում: Մալաթիայի բարբառը կը ծյուղի բարբառների համեմատությամբ ունի մի էական տարբերություն ևս: Հայտնի է, որ միավանկ տալ, լալ, գալ բայերի ներկայի և անցյալ անկատարի կազմության ժամանակ կը ծյուղի բարբառներում կը-ն դառնում է կու՝ կուլամ, կուտամ, կուգամ: Այդպես է նաև խոտրջուրի բարբառում, որի ներկայի կազմությունը գրաբարատիպ է: Սակայն Մալաթիայի բարբառում միավանկ լալ, դալ, բալ բայերի ներկայի կազմության ժամանակ կը եղանակիչը չի մասնակցում: Այդ բայերի ներկա՞ն գրաբարյան սկզբունքով է կազմվում՝ իս լամ ա, իս քամ ա, իս դամ ա (ես լալիս եմ, ես գալիս եմ, ես տալիս եմ): Այստեղ բարբառը որոշակիորեն հետևում է իր ներքին օրինաչափու-

Քյանը, ըստ որի՝ միայն ձայնավորով սկսվող բայերն են սկա-
նում կ>գ-ն: Այս սրբույթը նկատելով, Հո. ԱՃՏՈՂՅԱՆԸ գրում է.
"Մալաթիայի բարբառը նույնպես շարունակվում է պահպանել զը-
րաբարի ներկան՝ Խոտրջուրի բարբառի նման: Բայց Մալաթիան,
գերազանցում է Խոտրջուրը նրանով, որ միուշդեռ Խոտրջուրի
միավանկ բայերի վրա արդեն դնում է կու, Մալաթիան դեռ շու-
նի այդ հավելվածը շարունակականի մեջ" 1 :

Ա մասնիկը հետադաս կիրառություն ունի, այսինքն դրվում
է խոնարհվող բայից հստո: Մի քանի խոնարհվող բայեր իրար
հաջորդելիս այդ մասնիկը կրկնվում է յուրաքանչյուր բայից
հետո. օրինակ՝ իս գէրՊամ ա, գաշիմ ա և այլն:

270. Սահմանական եղանակի ապառնին, վաղակատարի և հարա-
կատարի ներկա և անցյալ ժամանակները կազմվում են համապատաս-
խան դերբայներով և օժանդակ բայի ներկա և անցյալ ձևերի հա-
րադրությունամբ:

271. Անցյալ կատարյալը կազմվում է բայերի անցյալի հիմ-
քին դիմային վերջավորություններ կցելով: Դիմային վերջա-
վորությունները գրաբարի համեմատությամբ հետևյալ ձևադիտու-
թյուններն են կրել.

	Ե	ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ	ՊԱՐՁ	ԲԱՅԵՐ
	Եզակի			հոգնակի
	ի>ի			աք>աք (անք)
	եր>իր			էք(իք)>իք
	- 7 -			ին>ին

	Ե	ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ	ԱԾԱՆՑԱՎՈՐ	ԲԱՅԵՐ
	Եզակի			հոգնակի
	ի>ի			աք>ինք
	եր>իր			էք(ի)>իք
	- 7 ա վ			ին>ին

	Ի	ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ	ՊԱՐՁ	ԵՎ	ԱԾԱՆՑԱՎՈՐ	ԲԱՅԵՐ
	Եզակի					հոգնակի
	այ>ա					աք>աք (անք)

1. Հ. ԱՃՏՈՂՅԱՆ, Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի, հատ. 4, մաս Բ, ԳԱ հրատարակություն, 1961, Երևան, էջ 98-99:

ար>ար
աւ>ավ

այք>աք
ան>ան

Ա ԽՈՆԱՐԸՄԱՆ ԳԱՐՁ ԲԱՅՅՐ

ծգակի
ի>ի
ծր>իւր
-յ-

Հոգնակի
աք>ինք
էք(իք)>իք
ին>ին

Ա ԽՈՆԱՐԸՄԱՆ ԱՃԱՆՆԱՎՈՐ ԲԱՅՅՐ

ծգակի
այ>ա
ար>ար
աւ>ավ

Հոգնակի
աք>անք(աք)
այք>աք
ան>ան

Այս գիտով բարբառի անցյալ կատարյալն ունի նրկու բնույթի վարձավորութիւններ՝ նարգործածւել կրավորածւել:

ա) ծ խոնարման բոլոր բայերը և ա խոնարման լարգ ըայնն ունեն ննրգործածւել վարձավորութիւններ՝

ի, իւր, -(ավ), աք, (ինք) իք և ին:

բ) ի խոնարման բոլոր բայերը և ա խոնարման ածանցավոր ըայերի վարձավորութիւնները կրավորածւել են ա, ար, ավ, անք, աք և ան:

272. Պայմանադրան սղանակն ունի սրկու ժամանակ՝ աբոնը և անցյալի ալատնի: Երանք կազմվուս են ըղծական սղանակի համալատասխան ժամանակնարի կրա դնելով կ>զ նղանակիչը: Ինչդնս նշնցինք, այս սղանակիչը դրվում է նաև նարկա ժամանակում՝ ծայնավորով սկսվող ըայերից առաջ: Նրանց տարբերութիւնը ըայմանավորված է ա մասնիկի գործածութիւնամբ՝ գէր՞ամ ա -"գնում եմ", գէր՞ամ -"կգնամ": Բարդայնով սկսվող ըայերը կը>զը եղանակիչի գործածութիւնամբ որոշակիորեն տարզնրվուս են նարկա ժամանակից՝ գըիէրիմ -"կընրամ", լէրիմ ա -"ըսրում ամ": Նիափանկ ըայերը՝ տալ>ղալ, լալ>լալ և լալ>թալ զայմանալան սղանակում կը նղանակիչը դարմնում են զու՝ զուղամ, զուլամ, զուրամ:

Պայմանականութիւնն արտահայտվում է նաև նէ մասնիկով կազմված նախադասութիւնների միջոցով: Գրինակ՝ յաի դէսնամ

նէ՝ զըսիմ քէզ. փէրիմ նէ՝ գառնիս: "Եթե բերսմ կառնես":

273. Հարկադրական եղանակի երկու ժամանակները՝ ապառնին և անցյալի ապառնին, նույնպես կազմվում են ըղծական եղանակի համապատասխան ժամանակների և պիտի>բիղի եղանակիչի հարողորությամբ: Այս եղանակիչը միշտ դրվում է խոնարհվող բայերից առաջ: Չայնավորով սկսվող բայերից առաջ եղանակիչի վերջին ի-ն ընկնում է, և այն դառնում է բիղ: Բիղ ուղիմ, բիղ էրթամ: Մի բանի բայերի հաջորդման ժամանակ հարկադրականի եղանակիչը չի կրկնվում, այլ դրվում է առաջին բայի սկզբից՝ բիղի դէսնամ, էրթամ, փէրիմ, ուղիմ: Հարկադրական եղանակի ձևերը կիրառվում են նաև սահմանական եղանակի ապառնու և անցյալի ապառնու իմաստով:

274. Հրամայական եղանակն ունի միայն ապառնի ժամանակ, երկրորդ դսմք՝ եզակի և հոգնակի թվերով: Հրամայականն ունի երկու ձև՝ բուն հրամայական և արգելական հրամայական: Բոլոր պարզ բայերի բուն հրամայականի եզակին կազմվում է ներկայի հիմքից, իսկ ածանցավոր բայերի եզակիի և բոլոր բայերի հոգնակիի բուն հրամայականը՝ անցյալի հիմքից:

Ա և Ե խոնարհման պարզ բայերի ներկայի հիմքը (ներառյալ դերբայական մասնիկի ձայնավորները) շեշտ ստանալով՝ ծառայում է որպես եզակի սրկրորդ դսմքի բուն հրամայական: Օրինակ՝ խաղա՛, բըրէ՛, սիրէ՛ և այլն:

ի խոնարհման պարզ բայերի և բոլոր ածանցյալ բայերի բուն հրամայականի եզակին կազմվում է անցյալի հիմքին ավելացնելով -իր՝ հաքիր, հասիր, մաոցիր, խօսիր, բաքիր և այլն:

Երկրորդ դսմքի հոգնակիում բոլոր բայերի բուն հրամայականը կազմվում է անցյալի հիմքին ավելացնելով -էք. Օրինակ՝ հաքէք, հասէք, մաոցէք, սիրէցէք, բըրէցէք, հայէցէք, ըլմանէցէք և այլն:

Բերսլ>փէրէլ, իջանել>էշնալ, տեսանել>դէսնալ, ասել>ըսէլ, մտանել>մըղնալ, գտանել>բըղնալ, անկանիլ>իյնալ, ելանել>էլլալ, բանալ>իանալ բայերի բուն հրամայականի կազմութիւնը շարժվում է ընդհանուր օրինաչափութիւնից, որոնց մասին տես "Անկանոն բայեր"(§288):

ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐՆ ԸՍՏ
ԱՌԱՆՉԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆԵՐԻ

275. էլ խոնարհման պարզ բայեր
Գրել > ԲՐՐԵԼ ԹԼԵԼԵԼ > ԹՎԼԵԼ

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ծ Ր

Անորոշ	ԲՐՐԵԼ	ԹՎԼԵԼ
Ապառնի	ԲՐՐԵԼԻՆԸ	ԹՎԼԵԼԻՆԸ
Վաղակատար	ԲՐՐԻՐ	ԹՎԼԻՐ
Հարակատար	ԲՐՐԹԺ	ԹՎԼԹԺ
Ենթակայական	ԲՐՐՕՂ	ԹՎԼՕՂ
Ժխտման	ԲՐՐԻՐ	ԹՎԼԻՐ

ԸՂՁԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի

ԲՐՐԻՄ	ԹՎԼԻՄ
ԲՐՐԻՍ	ԹՎԼԻՍ
ԲՐՐԷ	ԹՎԼԷ

Հոգնակի

ԲՐՐԻՆՔ	ԹՎԼԻՆՔ
ԲՐՐԷՔ	ԹՎԼԷՔ
ԲՐՐԵՆ	ԹՎԼԵՆ

ԱՆՑՅԱԼ ԱԳԱՌՆԻ
Եզակի

ԲՐՐԵՅԻ	ԹՎԼԵՅԻ
ԲՐՐԵՅԻՐ	ԹՎԼԵՅԻՐ
ԲՐՐԷՐ	ԹՎԼԷՐ
	Հոգնակի
ԲՐՐԵՅՔ	ԹՎԼԵՅՔ
ԲՐՐԵՅԻՔ	ԹՎԼԵՅԻՔ
ԲՐՐԵՅԻՆ	ԹՎԼԵՅԻՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ն Ե Ր Կ Ա

Եզակի		Հոգնակի	
բըրիմ ա	գավլիմ ա	բըրինք ա	գավլինք ա
բըրիս ա	գավլիս ա	բըրէք ա	գավլէք ա
բըրէ յա	գավլէ յա	բըրէն ա	գավլէն ա

ԱՆՑՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրէյի յա	գավլէյի յա	բըրէյաք ա	գավլէյաք ա
բըրէյիր ա	գավլէյիր ա	բըրէյիք ա	գավլէյիք ա
բըրէր ա	գավլէր ա	բըրէյին ա	գավլէյին ա

ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրէլու յիմ	ավլէլու յիմ	բըրէլու յիք	ավլէլու յիք
բըրէլու յիս	ավլէլու յիս	բըրէլու յէք	ավլէլու յէք
բըրէլու յէ	ավլէլու յէ	բըրէլու յեն	ավլէլու յեն

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրէլու էյի	ավլէլու էյի	բըրէլու էյաք	ավլէլու էյաք
բըրէլու էյիր	ավլէլու էյիր	բըրէլու էյիք	ավլէլու էյիք
բըրէլու յէր	ավլէլու յէր	բըրէլու էյին	ավլէլու էյին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրիր իմ	ավլիր իմ	բըրիր իք	ավլիր իք
բըրիր իս	ավլիր իս	բըրիր էք	ավլիր էք
բըրիր է	ավլիր է	բըրիր են	ավլիր են

ԱՆՑՅԱԼԻ ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրիր էյի	ավլիր էյի	բըրիր էյաք	ավլիր էյաք
բըրիր էյիր	ավլիր էյիր	բըրիր էյիք	ավլիր էյիք
բըրիր էր	ավլիր էր	բըրիր էյին	ավլիր էյին

ՀԱՄԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրած իմ	ավլած իմ	բըրած իք	ավլած իք
բըրած իս	ավլած իս	բըրած էք	ավլած էք
բըրած է	ավլած է	բըրած են	ավլած են

ԱՆՔՅԱԼԻ ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրած էի	ավլած էի	բըրած էյաք	ավլած էյաք
բըրած էյիր	ավլած էյիր	բըրած էյիք	ավլած էյիք
բըրած էր	ավլած էր	բըրած էյին	ավլած էյին

ԱՆՔՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրէցի	ավլէցի	բըրէցաք (անք)	ավլէցաք (անք)
բըրէցիր	ավլէցիր	բըրէցիք	ավլէցիք
բըրէց	ավլէց	բըրէցին	ավլէցին

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի		Հոգնակի	
զը բըրիմ	զավլիմ	զը բըրինք	զավլինք
զը բըրիս	զավլիս	զը բըրէք	զավլէք
զը բըրէ	զավլէ	զը բըրէն	զավլէն

ԱՆՔՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
զը բըրէյի	զավլէյի	զը բըրէյաք	զավլէյաք
զը բըրէյիր	զավլէյիր	զը բըրէյիք	զավլէյիք
զը բըրէր	զավլէր	զը բըրէյին	զավլէյին

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բիդի բըրիմ	բիդ ավլիմ	բիդի բըրինք	բիդ ավլինք
բիդի բըրիս	բիդ ավլիս	բիդի բըրէք	բիդ ավլէք
բիդի բըրէ	բիդ ավլէ	բիդի բըրէն	բիդ ավլէն

ԱՆՏՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բիղի բըրէյի	բիղ ավլէյի	բիղի բըրէյաք	բիղ ավլէյաք
բիղի բըրէյիօ	բիղ ավլէյիօ	բիղի բըրէյիք	բիղ ավլէյիք
բիղի բըրէր	բիղ ավլէր	բիղի բըրէյին	բիղ ավլէյին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Եզակի		Հոգնակի	
բըրէ՛ ավլէ՛		բըրէցէք՛	ավլէցէք՛

Այս ձևով են խոնարհվում հետևյալ բայերը-

ազատէլ>ազաղէլ, ածէլ>հածէլ, ածելել>ազլէլ, ախանջել>անզը-
 շէլ, աղանծել>աղընծէլ, աղել>աղէլ, անարգել>անօրբէլ, աշել>
 աշէլ, արածել>հարծէլ, արծակել>արցըգէլ, բաժանել>իւծնէլ,
 բահել>իւհէլ, բովհրել>իւօրհէլ, բոնել>իւրոնէլ, բրղել>իւր-
 թէլ, գգել>բըրգէլ, գոփել>բօփէլ, գործել>բօրծէլ, գրել>բը-
 րէլ, դատարկել>թարղըրգէլ, նիւել>էփէլ, գրուցել>գուրցէլ, թա-
 թախել>թախտէլ, թաղէլ>թաղէլ, թարթել>թարթէլ, թաիւել>թաիւէլ,
 թխել>թըխէլ, թոթաիւել>թօփտիւ, ժողովել>ժօղվէլ, իւղէլ>յէղէլ
 լիգել>լըրգէլ, խայթել>խաթէլ, խանծել>խանծէլ, խարշել>խաշէլ,
 խարտսլ>խարղէլ, խգտել>խըրղէլ, խծկել>խըրգգէլ, խծպել>խըր-
 րէլ, խմել>խըմէլ, խնայել>խընայէլ, խնշել>խընշէլ, խոթել>
 խօթէլ, խորել>խօրէլ, ծալել>ծալլէլ, ծախել>ծախէլ, ծածկել>
 տասկէլ, ծակել>ծագէլ, ծաղկիլ>ծաղգիլ, ծեփել>ծէփէլ, ծծել>
 ծըծէլ, ծոել>ծըոէլ, ծրտել>ծըրղէլ, կաղանդել>գաղընդէլ,
 կանչել>գանչէլ, կապել>գաբէլ, կարգել>գարբէլ, կարել>գարէլ,
 կարկատել>գարգըղնէլ, կթել>գըթէլ, կիսատել>գըստէլ, զըստէլ,
 կլաննել>գըլլէլ, կծկել>գըրգգէլ, կնդել>գընդէլ, կնքել>գընքէլ
 կոիւել զօիւել, կոկնել>գօգէլ, կոճակնել>գոժգէլ, կոպղել>գըղ-
 րէլ, կոփել>գօփէլ, կտրել>գըյրէլ, կտցել>գըթնօցէլ, կրել>
 գըրէլ, կցել>գըցէլ, հագել>հագէլ, համոգել>համօգէլ, հիւ-
 սել>հուսէլ, հանել>հանէլ, հաջել>հաշէլ, հարել>հարէլ, ձը-
 գել>ցըբէլ, ձևել>ցէփէլ, ընդքել>ջէխկէլ, մաղնել>մաղէլ, մա-
 նել>մանէլ, մանրել>մալրէլ, մատնել>մաղնէլ, մարսել>մարսէլ,
 մեկնել>մեյնէլ, մոխրել>մախրէլ, մորթել>մօրթէլ, մրաիւել>
 մըրաիւէլ, մրոտել>մուրօղէլ, յաղթել>հախտէլ, յիշել>իշէլ,
 նեղել>նէղէլ, նետել>նէղէլ, շալակնել>շալգէլ, շաղնել>շաղնէլ,

բարել՝շարէլ, շարժել՝շարժել, շինել՝շընէլ, շրջել՝սըրչէլ,
 շըրչէլ, շփել՝շըփէլ, ուորել՝օւրէլ, օրօրել՝օրէլ, ուզել՝
 ուզարկել՝գառվէլ, ուղղորդել՝օղօրթէլ, շարձարել՝
 շարձըրէլ, շափել՝շափէլ, պահել՝բայիլ, պաշտել՝բաշտէլ, պա-
 տառել՝բաղոէլ, պատել՝բաղէլ, պատժել՝բաղժէլ, պատմել՝բաղ-
 մէլ, պատրուսել՝բայրուսէլ, պարապել՝բարբէլ, պարտակել՝բար-
 դըզէլ, պսակել՝փըսագէլ, շարդել՝շարթէլ, ջրել՝շուրէլ, սեղ-
 մել՝սըխմէլ, սերտել՝սէրդէլ, սիրել՝սիրէլ, սոթոթել՝սօթտէլ,
 սպանանել՝բաննէլ, սրբել՝զըրիէլ, վագել՝վագէլ, վայելել՝
 վայլէլ, վառել՝վառէլ, վաստակել՝վաստըզէլ, տանջել՝ղանջէլ,
 տապակել՝ղարզէլ, տնկել՝ղընզէլ, ցայտել՝ցաթէլ, ցատկել՝ցատ-
 կէլ, ցանել՝ցանէլ, ցօղել՝ցօղէլ, փաթաթել՝փաթտէլ, փարատել՝
 փարդէլ, փետել՝փէդէլ, փշրել՝փըրշէլ, փոխել՝փօխէլ, փորձել՝
 փօրցէլ, փչել՝փըչէլ, բակել՝բագէլ, բաղժել՝բաղէլ և այլն:

176. է խոնարհման ածանցավոր բայեր

ՊԱԳԱՆՆԵԼ՝ԲԱՔՆԵԼ

ԽԱԾԱՆՆԵԼ՝ԽԱՋՆԵԼ

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Անորոշ	բաքնէլ	խազնէլ
Ապահոնի	բաքնէլու	խազնէլու
Վաղակատար	բաքիր	խաձիր
Հարակատար	բաքած	խաձած
Ենթակայական	բաքնօղ	խազնօղ
Ժխտման	բաքնիր	խազնիր

ԸՂՁԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի

Հոգնակի

բաքնիմ	խազնիմ	բաքնինք	խազնինք
բաքնիս	խազնիս	բաքնէք	խազնէք
բաքնէ	խազնէ	բաքնէն	խազնէն

ԱՆԵՅԱԼԻ

ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի

Հոգնակի

բաքնէյի	խազնէյի	բաքնէյաք	խազնէյաք
---------	---------	----------	----------

ըաքնէյիր	խազնէյիր	ըաքնէյիք	խազնէյիք
ըաքնէր	խազնէր	ըաքնէյին	խազնէյին

ՍԱՀՄՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ն Ե Ր Կ Ա

Եզակի		Հոգնակի	
ըաքնիմ ա	խազնիմ ա	ըաքնիք ա	խազնիք ա
ըաքնիս ա	խազնիս ա	ըաքնէք ա	խազնէք ա
ըաքնէ յա	խազնէ յա	ըաքնէն ա	խազնէն ա

ԱՆԵՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
ըաքնէյի յա	խազնէյի յա	ըաքնէյաք ա	խազնէյաք ա
ըաքնէյիր ա	խազնէյիր ա	ըաքնէյիք ա	խազնէյիք ա
ըաքնէր ա	խազնէր ա	ըաքնէյին ա	խազնէյին ա

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
ըաքնէլու յիմ	խազնէլու յիմ	ըաքնէլու յիք	խազնէլու յիք
ըաքնէլու յիս	խազնէլու յիս	ըաքնէլու յէք	խազնէլու յէք
ըաքնէլու յէ	խազնէլու յէ	ըաքնէլու յէն	խազնէլու յէն

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱՐՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
ըաքնէլու էյի	խազնէլու էյի	ըաքնէլու էյաք	խազնէլու էյաք
ըաքնէլու էյիր	խազնէլու էյիր	ըաքնէլու էյիք	խազնէլու էյիք
ըաքնէլու յէր	խազնէլու յէր	ըաքնէլու էյին	խազնէլու էյին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
ըաքիր իմ	խաձիր իմ	ըաքիր իք	խաձիր իք
ըաքիր իս	խաձիր իս	ըաքիր էք	խաձիր էք
ըաքիր է	խաձիր է	ըաքիր էն	խաձիր էն

ԱՆՅՅԱԼԻ ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
ըաքիր էյի	խաձիր էյի	ըաքիր էյաք	խաձիր էյաք

ԱՆՑՅԱԼ ԿԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բաքիր էյի	խածիր էյի	բաքիր էյաք	խածիր էյաք
բաքիր էյիր	խածիր էյիր	բաքիր էյիք	խածիր էյիք
բաքիր էր	խածիր էր	բաքիր էյին	խածիր էյին

ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բաքած իմ	խածած իմ	բաքած իք	խածած իք
բաքած իս	խածած իս	բաքաք էք	խածած էք
բաքած է	խածած է	բաքած էն	խածած էն

ԱՆՑՅԱԼԻ ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
բաքած էյի	խածած էյի	բաքած էյաք	խածած էյաք
բաքած էյիր	խածած էյիր	բաքած էյիք	խածած էյիք
բաքած էր	խածած էր	բաքած էյին	խածած էյին

ԱՆՑՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

Եզակի		Հոգնակի	
բաքի	խածի	բաքինք	խածինք
բաքիր	խածիր	բաքիք	խածիք
բաքավ	խածավ	բաքին	խածին

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
զըբաքնիմ	զըխազնիմ	զըբաքնինք	զըխազնինք
զըբաքնիս	զըխազնիս	զըբաքնէք	զըխազնէք
զըբաքնէ	զըխազնէ	զըբաքնէն	զըխազնէն

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
զըբաքնէյի	զըխազնէյի	զըբաքնէյաք	զըխազնէյաք
զըբաքնէյիր	զըխազնէյիր	զըբաքնէյիք	զըխազնէյիք
զըբաքնէր	զըխազնէր	զըբաքնէյին	զըխազնէյին

ՀԱՆՄԱՊԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
ԱԳԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բիղի բաբնիմ	բիղի խազնիմ	բիղի խազնինք	բիղի բաբնինք
բիղի բաբնիս	բիղի խազնիս	բիղի խազնէք	բիղի բաբնէք
բիղի բաբնէ	բիղի խազնէ	բիղի խազնէն	բիղի բաբնէն

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բիղի բաբնէյի	բիղի խազնէյի	բիղի բաբնէյաք	բիղի խազնէյաք
բիղի բաբնէյիւ	բիղի խազնէյիւ	բիղի բաբնէյիք	բիղի խազնէյիք
բիղի բաբնէր	բիղի խազնէր	բիղի բաբնէյին	բիղի խազնէյին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի		Հոգնակի	
բաբիւ	խածիւ	բաբէք	խածէք

Այս ձևով է խոնարհվում՝

հաւանել>հավնել, հավնիմ, հավնէ, հավնի, հավնիր, հավնավ,
հավնիր, հավնէք:

ինչպես նշել ենք (§ 264), է խոնարհման ածանցավոր ի-
ջանել>էշնալ, ելանել>էլլալ, գտանալ>քրղնալ, մտանել>մրղ-
նալ, տեսանել>ղէսնալ, թքանել>թուքալ բայերը դարձել են ա
խոնարհման բայեր: Օծանել>օծէլ բայը դարձել է պարզ բայ:

277. Ի ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՊԱՐՁ ԲԱՅԵՐ

Հայիլ>հայիլ նմանիլ>ըլմանիլ

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ե Ր

- Անորոշ - հայիլ ըլմանիլ
- Ապտոնի - հայէլու ըլմանէլու
- Վաղակատար հայիր ըլմանիր
- Հարակատար - հայած ըլմանած
- Ենթակայական - հայօղ ըլմանօղ
- Ժխտման - հայիր ըլմանիր

ԸՂՁԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

	Եզակի		Հոգնակի
հայիմ	ըլմանիմ	հայինք	ըլմանինք
հայիս	ըլմանիս	հայիք	ըլմանիք
հայի	ըլմանի	հային	ըլմանին

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌԻՆԻ

	Եզակի		Հոգնակի
հայէյի	ըլմանէյի	հայէյաք	ըլմանէյաք
հայէյիք	ըլմանէյիք	հայէյիք	ըլմանէյիք
հայէր	ըլմանէր	հայէյին	ըլմանէյին

ՍԱՀՄՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ն Ե Ր Կ Ա

	Եզակի		Հոգնակի
հայիմ ա	զըլմանիմ ա	հայինք ա	զըլմանինք ա
հայիս ա	զըլմանիս ա	հայիք ա	զըլմանիք ա
հայի յա	զըլմանի յա	հային ա	զըլմանին ա

ԱՆՑՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՊ

	Եզակի		Հոգնակի
հայէյի յա	զըլմանէյի յա	հայէյաք ա	զըլմանէյաք ա
հայէյիք ա	զըլմանէյիք ա	հայէյիք ա	զըլմանէյիք ա
հայէր ա	զըլմանէր ա	հայէյին ա	զըլմանէյին ա

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

	Եզակի		Հոգնակի
հայէլու յիմ	ըլմանէլու յիմ	հայէլու յիք	ըլմանէլու յիք
հայէլու յիս	ըլմանէլու յիս	հայէլու յէք	ըլմանէլու յէք
հայէլու յէ	ըլմանէլու յէ	հայէլու յէն	ըլմանէլու յէն

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌԻՆԻ

	Եզակի		Հոգնակի
հայէլու էյի	ըլմանէլու էյի	հայէլու էյաք	ըլմանէլու էյաք
հայէլու էյիք	ըլմանէլու էյիք	հայէլու էյիք	ըլմանէլու էյիք
հայէլու յէր	ըլմանէլու յէր	հայէլու էյին	ըլմանէլու էյին

ՎԱՂԱՍԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
հայիր իմ	ըլմանիր իմ	հայիր իք	ըլմանիր իք
հայիր իս	ըլմանիր իս	հայիր էք	ըլմանիր էք
հայիր է	ըլմանիր է	հայիր են	ըլմանիր են

ԱՆԵՅԱԼԻ ՎԱՂԱՍԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
հայիր էյի	ըլմանիր էյի	հայիր էյաք	ըլմանիր էյաք
հայիր էյիր	ըլմանիր էյիր	հայիր էյիք	ըլմանիր էյիք
հայիր էր	ըլմանիր էր	հայիր էյին	ըլմանիր էյին

Հ Ա Ր Ա Կ Ա Տ Ա Ր

Եզակի		Հոգնակի	
հայած իմ	ըլմանած իմ	հայած իք	ըլմանած իք
հայած իս	ըլմանած իս	հայած էք	ըլմանած էք
հայած է	ըլմանած է	հայած են	ըլմանած են

ԱՆՑՅԱԼԻ ՀԱՐԱՍԱՏԱՐ

Եզակի		Հոգնակի	
հայած էյի	ըլմանած էյի	հայած էյաք	ըլմանած էյաք
հայած էյիր	ըլմանած էյիր	հայած էյիք	ըլմանած էյիք
հայած էր	ըլմանած էր	հայած էյին	ըլմանած էյին

ԱՆՑՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

Եզակի		Հոգնակի	
հայ էցա	ըլման էցա	հայ էցանք	ըլման էցանք
հայ էցար	ըլման էցար	հայ էցաք	ըլման էցաք
հայ էցավ	ըլման էցավ	հայ էցան	ըլման էցան

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
զը հայ իմ	զըլման իմ	զը հայ ինք	զըլման ինք
զը հայ իս	զըլման իս	զը հայ իք	զըլման իք
զը հայ ի	զըլման ի	զը հայ ին	զըլման ին

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
զըհայէյի	զըլմանէյի	զըհայէյաք	զըլմանէյաք
զըհայէյիր	զըլմանէյիր	զըհայէյիք	զըլմանէյիք
զըհայէր	զըլմանէր	զըհայէյին	զըլմանէյին

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
բիղի հայիմ	բիղ ըլմանիմ	բիղի հայինք	բիղ ըլմանինք
բիղի հայիս	բիղ ըլմանիս	բիղի հայիք	բիղ ըլմանիք
բիղի հայի	բիղ ըլմանի	բիղի հային	բիղ ըլմանին

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բիղի հայէյի	բիղ ըլմանէյի	բիղի հայէյաք	բիղ ըլմանէյաք
բիղի հայէյիր	բիղ ըլմանէյիր	բիղի հայէյիք	բիղ ըլմանէյիք
բիղի հայէր	բիղ ըլմանէր	բիղի հայէյին	բիղ ըլմանէյին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի		Հոգնակի	
հայի՛ր	ըլմանի՛ր	հայէցէ՛ք	ըլմանէցէ՛ք

Այսպես են խոնարհվում հետևյալ բայերը՝
 արիւհապրիւ, գարիմ ա, արէցա, արի՛ր, արէցէ՛ք,
 աջիւհա, գաջիմ ա, աջէցա, աջի՛ր,
 բաղիւհա պառակս, բաղիմ ա, բաղէցա, բաղի՛ր,
 գաղիւհա կակոիւ, գաղիմ ա, գաղէցա, գաղի՛ր,
 գաթիւհա կաթիւ, գաթիմ ա, գաթէցա, գաթի՛ր,
 գայնիւհա կանգնիւ, գայնիմ ա, գայնէցա, գայնի՛ր,
 գանչիւհա կանաչիւ, գանչիմ ա, գանչէցա, գանչի՛ր,
 զըզվիւհա կծուիւ, զըզվիմ ա, զըզվէցա, զըզվի՛ր,
 զըռվիւհա կռուիւ, զըռվիմ ա, զըռվէցա, զըռվի՛ր,
 թաղիւհա դառիւ, թաղիմ ա, թաղէցա, թաղի՛ր,
 թէղնիւհա զեղնիւ, թէղնիմ ա, թէղնէցա, թէղնի՛ր,
 թըթվիւհա թթուիւ, թթվիմ ա, թթվէցա, թթվի՛ր,
 թըռմիւհա թառամիւ, թըռմիմ ա, թըռմէցա, թըռմի՛ր,

Թըռչիլ և Թըռչիլ, Թըռչիմ ա, Թըռչէցա, Թըռչի՛ր,
 ժանգօղիլ և ժանգոտիլ, ժանգօղիմ ա, ժանգօղէցա, ժանգօղի՛ր,
 խօսիլ և խօսիլ, խօսիմ ա, խօսէցա, խօսի՛ր,
 հօքնիլ և հոգնիլ, հօքնիմ ա, հօքնէցա, հօքնի՛ր,
 ձաքիլ և ձագիլ, ձաքիմ ա, ձաքէցա, ձաքի՛ր,
 ձընիլ և ձնանիլ, ձընիմ ա, ձընէցա, ձընի՛ր,
 մաշիլ և մաշիլ, մաշիմ ա, մաշէցա, մաշի՛ր,
 նըստիլ և նստիլ, նըստիմ ա, նըստէցա, նըստի՛ր,
 սաղգիլ և սատակիլ, սաղգիմ ա, սաղգէցա, սաղգի՛ր,
 ցամքիլ և ցամքէլ, ցամքիմ ա, ցամքէցա, ցամքի՛ր,
 փազմիլ և բազմիլ, փազմիմ ա, փազմէցա, փազմի՛ր,
 փանիլ և բանիլ, փանիմ ա, փանէցա, փանի՛ր:

278. ի ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԱԾԱՆՑԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ

ԲՈՒՍԱՆԻԼ > ՓՈՒՍՆԻԼ, ԱՆՑԱՆԵԼ > ԱՍՆԻԼ

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Անորոշ - փոլսնիլ ասնիլ
 Ապտնի - փոլսնէլոլ ասնէլոլ
 Վաղակատար - փոլսիր անցիր
 Հարակատար - փոլսած անցած
 Ենթակայական - փոլսնօղ ասնօղ
 Ժխտման - փոլսնիր ասնիր

ԸՂՁԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի

Հոգնակի

փոլսնիմ	ասնիմ	փոլսնինք	ասնինք
փոլսնիս	ասնիս	փոլսնիք	ասնիք
փոլսնի	ասնի	փոլսնին	ասնին

ԱՆՑՅԱԼԻ

ԱՊԱԻՆԻ

Եզակի

Հոգնակի

փոլսնէյի	ասնէյի	փոլսնէյաք	ասնէյաք
փոլսնէյիր	ասնէյիր	փոլսնէյիք	ասնէյիք
փոլսնէր	ասնէր	փոլսնէյին	ասնէյին

ՍԱՀՄԱՆԱՆԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ն Ե Ր Կ Ա

ԾՊԱԿԻ		ՀՈԳՆԱԿԻ	
փոլսնիմ ա	զասնիմ ա	փոլսնինք ա	զասնինք ա
փոլսնիս ա	զասնիս ա	փոլսնիք ա	զասնիք ա
փոլսնի յա	զասնի յա	փոլսնին ա	զասնին ա

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՆԿԱՏԱՐ

ԾՊԱԿԻ	
փոլսնէյի յա	զասնէյի յա
փոլսնէյիր ա	զասնէյիր ա
փոլսնէր ա	զասնէր ա

ՀՈԳՆԱԿԻ	
փոլսնէյաք ա	զասնէյաք ա
փոլսնէյիք ա	զասնէյիք ա
փոլսնէյին ա	զասնէյին ա

Ա Պ Ա Ի Ն Ի

ԾՊԱԿԻ	ՀՈԳՆԱԿԻ
փոլսնէլու յիմ	փոլսնէլու յիք
փոլսնէլու յիս	փոլսնէլու յէք
փոլսնէլու յէ	փոլսնէլու յէն
ասնէլու յիմ	ասնէլու յիք
ասնէլու յիս	ասնէլու յէք
ասնէլու յէ	ասնէլու յէն

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱԻՆԻ

ԾՊԱԿԻ	
փոլսնէլու էյի	ասնէլու էյի
փոլսնէլու էյիր	ասնէլու էյիր
փոլսնէլու յէր	ասնէլու յէր

ՀՈԳՆԱԿԻ	
փոլսնէլու էյաք	ասնէլու էյաք
փոլսնէլու էյիք	ասնէլու էյիք
փոլսնէլու էյին	ասնէլու էյին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

փոփոխի իմ	անցիր իմ
փոփոխի իս	անցիր իս
փոփոխի է	անցիր է

Հոգնակի

փոփոխի իք	անցիր իք
փոփոխի էք	անցիր էք
փոփոխի են	անցիր են

ԱՆՑՑԱԼԻ ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

փոփոխի էյի	անցիր էյի
փոփոխի էյիր	անցիր էյիր
փոփոխի էր	անցիր էր

ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

Հոգնակի

փոփոխած իմ	անցած իմ	փոփոխած իք	անցած իք
փոփոխած իս	անցած իս	փոփոխած էք	անցած էք
փոփոխած է	անցած է	փոփոխած են	անցած են

ԱՆՑՑԱԼԻ ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

փոփոխած էյի	անցած էյի
փոփոխած էյիր	անցած էյիր
փոփոխած էր	անցած էր

Հոգնակի

փոփոխած էյաք	անցած էյաք
փոփոխած էյիրք	անցած էյիրք
փոփոխած էյին	անցած էյին

ԱՆՑՑԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

Եզակի

Հոգնակի

փոփոխ	անց	փոփոխը	անցանք
-------	-----	--------	--------

փոփոխար	անցար	փոփոխար	անցար
փոփոխավ	անցավ	փոփոխան	անցան

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
զրփոփոխանիմ	զասնիմ	զրփոփոխանինք	զասնինք
զրփոփոխանիս	զասնիս	զրփոփոխանիք	զասնիք
զրփոփոխանի	զասնի	զրփոփոխանին	զասնին

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
զրփոփոխանէյի	զասնէյի	զրփոփոխանէյաք	զասնէյաք
զրփոփոխանէյիր	զասնէյիր	զրփոփոխանէյիք	զասնէյիք
զրփոփոխանէր	զասնէր	զրփոփոխանէյին	զասնէյին

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի			
բիղի փոփոխանիմ	բիղ ասնիմ		
բիղի փոփոխանիս	բիղ ասնիս		
բիղի փոփոխանի	բիղ ասնի		

Հոգնակի			
բիղի փոփոխանինք	բիղ ասնինք		
բիղի փոփոխանիք	բիղ ասնիք		
բիղի փոփոխանին	բիղ ասնին		

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի			
բիղի փոփոխանէյի	բիղ ասնէյի		
բիղի փոփոխանէյիր	բիղ ասնէյիր		
բիղի փոփոխանէր	բիղ ասնէր		

Հոգնակի			
բիղի փոփոխանէյաք	բիղ ասնէյաք		
բիղի փոփոխանէյիք	բիղ ասնէյիք		

բիղի փուսնէյին բիղ ասնէյին

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի Հոգնակի
փուսի՛ր, անցի՛ր փուսէ՛ք անցէ՛ք

Այս խոնարհման են պատկանում հետևյալ բայերը՝
հանքչիլ (հանգիլ), հանքիմ ա, հանքիր իմ, հանքա, հանքի՛ր
հաքնիլ (ազանիլ), հաքնիմ ա, հաքիր իմ, հաքա, հաքի՛ր
հասնիլ (հասանիլ), հասնիմ ա, հասիր իմ, հասա, հասի՛ր
մառնիլ (մեռանիլ), մառնիմ ա, մառիր իմ, մառա, մառի՛ր
թըքնիլ (ղիպիլ), թըքնիմ ա, թըքիր իմ, թըքա, թըքի՛ր
փախնիլ (փախչիլ), փախնիմ ա, փախիր իմ, փախա, փախի՛ր
գըքնիլ (կպչիլ), գըքնիմ ա, գըքիր իմ, գըքա, գըքի՛ր
փլիլ (փլչիլ), փլիմ ա, փլիր իմ, փլա, փլի՛ր :

279. Ա խոնարհման ԳԱՐՁ ԲԱՅՄԻ

Աղալ > աղալ խաղալ > խաղալ

Գ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Անորոշ - աղալ խաղալ
Ապառնի - աղալու խաղալու
Վաղակատար - աղցիր խաղցիր
Հարակատար - աղցած խաղցած
Ենթակայական - աղցող խաղցող
Ժխտման - աղար խաղար

ԸՂՁԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի Հոգնակի
աղամ խաղամ աղանք խաղանք
աղաս խաղաս աղաք խաղաք
աղա խաղա աղան խաղան

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի Հոգնակի
աղայի խաղայի աղայաք խաղայաք
սղայիր խաղայիր աղայիք խաղայիք
իղար խաղար աղային խաղային

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱՆ

Ն Ե Ր Կ Ա

Եզակի

զաղամ ա	խաղամ ա
զաղաս ա	խաղաս ա
զաղա յա	խաղա յա

Հոգնակի

զաղանք ա	խաղանք ա
զաղաք ա	խաղաք ա
զաղան ա	խաղան ա

ԱՆՅՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզակի

զաղայի յա	խաղայի յա
զաղայիր ա	խաղայիր ա
զաղար ա	խաղար ա

Հոգնակի

զաղայաք ա	խաղայաք ա
զաղայիք ա	խաղայիք ա
զաղային ա	խաղային ա

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի

աղալու յիմ	խաղալու յիմ
աղալու յիս	խաղալու յիս
աղալու յէ	խաղալու յէ

Հոգնակի

աղալու յիք	խաղալու յիք
աղալու յէք	խաղալու յէք
աղալու յէն	խաղալու յէն

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱՐՆԻ

Եզակի

աղալու էյի	խաղալու էյի
աղալու էյիր	խաղալու էյիր
աղալու յէր	խաղալու յէր

Հոգնակի

աղալու էյաք	խաղալու էյաք
աղալու էյիք	խաղալու էյիք

աղալու էյին խաղալու էյին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

աղցիր իմ	խաղցիր իմ
աղցիր իս	խաղցիր իս
աղցիր է	խաղցիր է

Հոգնակի

աղցիր իք	խաղցիր իք
աղցիր էք	խաղցիր էք
աղցիր են	խաղցիր են

ԱՆՅՅԱԼԻ ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

աղցիր էյի	խաղցիր էյի
աղցիր էյիր	խաղցիր էյիր
աղցիր էր	խաղցիր էր

Հոգնակի

աղցիր էյաք	խաղցիր էյաք
աղցիր էյիք	խաղցիր էյիք
աղցիր էյին	խաղցիր էյին

ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

աղցած իմ	խաղցած իմ
աղցած իս	խաղցած իս
աղցած է	խաղցած է

Հոգնակի

աղցած իք	խաղցած իք
աղցած էք	խաղցած էք
աղցած են	խաղցած են

ԱՆՅՅԱԼԻ ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

աղցած էյի	խաղցած էյի
աղցած էյիր	խաղցած էյիր
աղցած էր	խաղցած էր

Հոգնակի

աղցած էյաք	խաղցած էյաք
------------	-------------

աղցած	էյիք	խաղցած	էյիք
աղցած	էյին	խաղցած	էյին

ԱՆՏՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

Եզակի		Հոգնակի	
աղացի	խաղացի	աղացինք	խաղացինք
աղացիր	խաղացիր	աղացիք	խաղացիք
աղաց	խաղաց	աղացին	խաղացին

ԳԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
գաղամ	զը խաղամ	գաղանք	զը խաղանք
գաղաս	զը խաղաս	գաղաք	զը խաղաք
գաղա	զը խաղա	գաղան	զը խաղան

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
գաղայի	զը խաղայի	գաղայաք	զը խաղայաք
գաղայիր	զը խաղայիր	գաղայիք	զը խաղայիք
գաղար	զը խաղար	գաղային	զը խաղային

ՀԱՐԿԱՄԻՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
բիզ աղամ	բիզի խաղամ	բիզ աղանք	բիզի խաղանք
բիզ աղաս	բիզի խաղաս	բիզ աղաք	բիզի խաղաք
բիզ աղա	բիզի խաղա	բիզ աղան	բիզի խաղան

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
բիզ աղայի	բիզի խաղայի	բիզ աղայաք	բիզի խաղայաք
բիզ աղայիր	բիզի խաղայիր	բիզ աղայիք	բիզի խաղայիք
բիզ աղար	բիզի խաղար	բիզ աղային	բիզի խաղային

ՀՐԱՄԱՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի		Հոգնակի	
աղա	խաղա	աղացէք	խաղացէք

Այս ձևով են խոնարհվում՝

երթալ>էրթալ, երւիլ>էրվալ, թնդալ>թընդալ, խնդալ>խընդալ,
խոխալ>խօխալ "նախանծել", կարդալ>գարթալ, կայծկլալ>գագ-
զըլդալ, կսկծալ>զըսկըծալ, կրծտել>զըջրդալ, հազալ>հազալ,
հաւատալ>հավդալ, հւալ>հէվալ, հոզալ>հօքալ, խղմալ>խըղջալ,
մխալ>մըխալ, մնալ>մընալ, պժգալ>բըշկալ, բօրբալ "ցատկել",
հօրփալ "ցատկոտել", հընդտալ "հոտոտել" և այլն:

280. Ա խոնարհման Ածանցակոր ԲԱՅԵՐ

Մոռանալ>մառնալ Ամաչել>ամըշնալ

Դ Ե Ր Ի Ա Յ Ն Ե Ր

Անորոշ	մառնալ	ամըշնալ
Ապառնի	մառնալու	ամըշնալու
Վաղակատար	մառցիր	ամըշցիր
Հարակատար	մառցած ¹	ամըշցած
Ենթակայական	մառցող	ամըշցող
Ժխտման	մառնար	ամըշնար

ԸՂՁԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի		Հոգնակի	
մառնամ	ամըշնամ	մառնանք	ամըշնանք
մառնաս	ամըշնաս	մառնաք	ամըշնաք
մառնա	ամըշնա	մառնան	ամըշնան

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
մառնայի	ամըշնայի	մառնայաք	ամըշնայաք
մառնայիր	ամըշնայիր	մառնայիք	ամըշնայիք
մառնար	ամըշնար	մառնային	ամըշնային

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ն Ե Ր Կ Ա

Եզակի		Հոգնակի	
մառնամ	ա զամըշնամ ա	մառնանք	ա զամըշնանք ա
մառնաս	ա զամըշնաս ա	մառնաք	ա զամըշնաք ա

1. նաև՝ մառուցած

մառնա յա զամբընա յա մառնան ա զամբընան ա

ԱՆԷՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզակի

մառնայի յա	զամբընայի յա
մառնայիր ա	զամբընայիր ա
մառնար ա	զամբընար ա

Հոգնակի

մառնայաք ա	զամբընայաք ա
մառնայիք ա	զամբընայիք ա
մառնային ա	զամբընային ա

Ա Վ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի

մառնալու յիմ	ամբընալու յիմ
մառնալու յիս	ամբընալու յիս
մառնալու յէ	ամբընալու յէ

Հոգնակի

մառնալու յիք	ամբընալու յիք
մառնալու յէք	ամբընալու յէք
մառնալու յէն	ամբընալու յէն

ԱՆԵՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի

մառնալու էյի	ամբընալու էյի
մառնալու էյիր	ամբընալու էյիր
մառնալու էր	ամբընալու էր

Հոգնակի

մառնալու էյաք	ամբընալու էյաք
մառնալու էյիք	ամբընալու էյիք
մառնալու էյին	ամբընալու էյին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

Հոգնակի

մառցիր իմ	ամբըցիր իմ	մառցիր իք	ամբըցիր իք
մառցիր իս	ամբըցիր իս	մառցիր էք	ամբըցիր էք
մառցիր է	ամբըցիր է	մառցիր էն	ամբըցիր էն

ԱՆՉՅԱԼԻ ԿԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

մառցիւր	էյի	ամըշցիւր	էյի
մառցիւր	էյիւր	ամըշցիւր	էյիւր
մառցիւր	էր	ամըշցիւր	էր

Հոգնակի

մառցիւր	էյաք	ամըշցիւր	էյաք
մառցիւր	էյիք	ամըշցիւր	էյիք
մառցիւր	էյին	ամըշցիւր	էյին

ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

մառցած	իմ	ամըշցած	իմ
մառցած	իս	ամըշցած	իս
մառցած	է	ամըշցած	է

Հոգնակի

մառցած	իք	ամըշցած	իք
մառցած	էք	ամըշցած	էք
մառցած	էն	ամըշցած	էն

ԱՆՉՅԱԼԻ ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

մառցած	էյի	ամըշցած	էյի
մառցած	էյիւր	ամըշցած	էյիւր
մառցած	էր	ամըշցած	էր

Հոգնակի

մառցած	էյաք	ամըշցած	էյաք
մառցած	էյիք	ամըշցած	էյիք
մառցած	էյին	ամըշցած	էյին

ԱՆՉՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

Եզակի

Հոգնակի

սառցա	ամըշցա	մառցանք	ամըշցանք
մառցար	ամըշցար	մառցաք	ամըշցաք
մառցալ	ամըշցալ	մառցան	ամըշցան

ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի		Հոգնակի	
զը մառնամ	զամըշնամ	զը մառնանք	զամըշնանք
զը մառնաս	զամըշնաս	զը մառնաք	զամըշնաք
զը մառնա	զամըշնա	զը մառնան	զամըշնան

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի	
զը մառնայի	զամըշնայի
զը մառնայիր	զամըշնայիր
զը մառնար	զամըշնար

Հոգնակի

զը մառնայաք	զամըշնայաք
զը մառնայիրք	զամըշնայիրք
զը մառնային	զամըշնային

ՀԱՐԿԱՊԱՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի	
բիդի մառնամ	բիդ ամըշնամ
բիդի մառնաս	բիդ ամըշնաս
բիդի մառնա	բիդ ամըշնա

Հոգնակի

բիդի մառնանք	բիդ ամըշնանք
բիդի մառնաք	բիդ ամըշնաք
բիդի մառնան	բիդ ամըշնան

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

Եզակի	
բիդի մառնայի	բիդ ամըշնայի
բիդի մառնայիր	բիդ ամըշնայիր
բիդի մառնար	բիդ ամըշնար

Հոգնակի

բիդի մառնայաք	բիդ ամըշնայաք
բիդի մառնայիրք	բիդ ամըշնայիրք

բիղի մտնային

բիղ ամըշնային

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի

Հոգնակի

մառցի՛ր, ամըշցի՛ր

մառցէ՛ք ամըշջէ՛ք

Այս ձևով են խոնարհվում հետևյալ բայերը.

աղօրնալ, արբանալ, ախկաղնալ, արթըննալ, բառվընալ, զըրնալ, գազուղնալ, զըզվէնալ, գուշտնալ, դափագնալ, էվէլնալ, էր-զըննալ, էրթըմնալ, գարմանալ, թէթէվնալ, թօլնալ, լաննալ, լօղնալ, լօսնալ, խէղջնալ, խուլնալ, խօրուենալ, հասկընալ, համօվնալ, հաստնալ, հարուենալ, հըվընդնալ, հըվըդնալ, ման-դըրնալ, գարջնալ, գաբուղնալ, բօղնալ, մազնալ, մօղիզնալ, ձանդըրնալ, ձարվընալ, ձէրանալ, նէղնալ, շօղվէնալ, շաղնալ, շէննալ, շարնալ, շօրնալ, սիվնալ, սուրնալ, սուղնալ, ցազ-նալ, ցուրդնալ, ուռէնալ, փարագնալ, փանձըրնալ, ջըբըլնալ, վէրնալ, վախնալ, բընանալ, բէշնալ և այլն:

ՊԱՏՃԱԽԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ

281. Պատճառական բայերը կազմվում են երկու կերպ՝ ա) ածանցմամբ, բ) նկարագրական եղանակով, այսինքն որևէ բայի և տալ>դալ- բայի հարադրուլթյամբ:

Իբրև պատճառական ածանց բարբառում գործածվում է ցուն ածանցը, որն ավելանում է ներկայի հիմքին: ներկայի հիմքում ն (ան) ածանց ունեցող բայերը զրկվում են ածանցից: Անորոշ դերբայում ցուն ածանցին կցվում է դերբայական էլ վերջավորուլթյանը, անկախ այն բանից, թե ածանցվող բայը որ խոնարհման է պատկանում. Օրինակ՝ ազանիլ>հաքնիլ-հաքցունէլ, խմել>խըմէլ-խըմցունէլ, խօսիլ>խօսիլ-խօսցունէլ, հասկանալ>հասկը-նալ-հասկըցունէլ, ցուցանել>ցուցունէլ:

Ներգործական սեռի բայերը պատճառական են դառնում ցուն ածանցի միջոցով, իսկ չեզոք սեռի բայերը, ստանալով այս ածանցը, վերածվում են ներգործական սեռի. օրինակ՝ խաղալ-խախցունէլ, կրովիլ-զըռվըցունէլ, լօղնալ-լօխցունէլ, հը-վըդնալ-հըվըդցունէլ և այլն:

Ոչ բոլոր բայերից ածանցմամբ կարելի է կազմել պատճառական ձևեր. Օրինակ՝ փէրէլ, բըրէլ, ըսէլ, բօվէլ, շընէլ,

յնքէլ ըայերի գառճառական իմաստը, այսինքն միջնորդավոր-
ման գաղափարն արտահայտվում է սալ>դալ բայի Կարադրուիթյամբ,
ինչպես՝ փէրէլ դալ, բըրէլ դալ, ըսէլ դալ և այլն:

Տալ>դալ բայը գործածվում է նաև ածանցմամբ կազմված գառ-
ճառական բայերի հետ և ստացվում է կրկնակի միջնորդավորում:
Օրինակ՝ հաբցունէլ դալ, խըմցունէլ դալ:

282. Ածանցմամբ կազմված գառճառական բայերը խոնարհվում
են էլ խոնարհման պարզ բայերի նման հետևյալ կերպ.

Հաբցունէլ	էվէլցունէլ
-----------	------------

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Անորոշ	հաբցունէլ	էվէլցունէլ
Ապառնի	հաբցունէլու	էվէլցունէլու
Վաղակատար	հաբցուցիր	էվէլցուցիր
Հարակատար	հաբցուցած	էվէլցուցած
Ենթակայական	հաբցունօղ	էվէլցունօղ
Ժխուման	հաբցունիր	էվէլցունիր

ԸՂԶԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի

հաբցունիմ	էվէլցունիմ
հաբցունիս	էվէլցունիս
հաբցունէ	էվէլցունէ

Հոգնակի

հաբցունինք	էվէլցունինք
հաբցունէք	էվէլցունէք
հաբցունէն	էվէլցունէն

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

Եզակի

հաբցունէյի	էվէլցունէյի
հաբցունէյիր	էվէլցունէյիր
հաբցունէր	էվէլցունէր

Հոգնակի

հաբցունէյաք	էվէլցունէյաք
-------------	--------------

հարցունէյիք
հարցունէյին

էվէլցունէյիք
էվէլցունէյին

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Եզակի

հարցունիմ ւ գէվէլցունիմ ւ
հարցունիս ւ գէվէլցունիս ւ
հարցունէյա գէվէլցունէյա ւ

Հոգնակի

հարցունինք ւ գէվէլցունինք ւ
հարցունէք ւ գէվէլցունէք ւ
հարցունէն ւ գէվէլցունէն ւ

ԱՆՅՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Եզակի

հարցունէյի յա գէվէլցունէյի յա
հարցունէյիր ւ գէվէլցունէյիր ւ
հարցունէր ւ գէվէլցունէր ւ

Հոգնակի

հարցունէյաք ւ գէվէլցունէյաք ւ
հարցունէյիք ւ գէվէլցունէյիք ւ
հարցունէյին ւ գէվէլցունէյին ւ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Եզակի

հարցունէլու յիմ էվէլցունէլու յիմ
հարցունէլու յիս էվէլցունէլու յիս
հարցունէլու յէ էվէլցունէլու յէ

Հոգնակի

հարցունէլու յիք էվէլցունէլու յիք
հարցունէլու յէք էվէլցունէլու յէք
հարցունէլու յէն էվէլցունէլու յէն

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

Եզակի

հարցունէլու էյի էվէլցունէլու էյի

հաքցունելու էյիր	էվէլցունելու էյիր
հաքցունելու յիր	էվէլցունելու յեր

Հոգնակի

հաքցունելու էյաք	էվէլցունելու էյաք
հաքցունելու էյիք	էվէլցունելու էյիք
հաքցունելու էյին	էվէլցունելու էյին

ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

հաքցուցիր իմ	էվէլցուցիր իմ
հաքցուցիր իս	էվէլցուցիր իս
հաքցուցիր է	էվէլցուցիր է

ԱՆՅՅԱԼԻ ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

հաքցուցիր էյի	էվէլցուցիր էյի
հաքցուցիր էյիր	էվէլցուցիր էյիր
հաքցուցիր էր	էվէլցուցիր էր

Հոգնակի

հաքցուցիր էյաք	էվէլցուցիր էյաք
հաքցուցիր էյիք	էվէլցուցիր էյիք
հաքցուցիր էյին	էվէլցուցիր էյին

Հ Ա Ր Ա Կ Ա Տ Ա Ր

Եզակի

հաքցուցամ իմ	էվէլցուցամ իմ
հաքցուցամ իս	էվէլցուցամ իս
հաքցուցամ է	էվէլցուցամ է

ԱՆՅՅԱԼԻ ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

Եզակի

հաքցուցամ էյի	էվէլցուցամ էյի
հաքցուցամ էյիր	էվէլցուցամ էյիր
հաքցուցամ էր	էվէլցուցամ էր

Հոգնակի

հաքցուցամ էյաք	էվէլցուցամ էյաք
----------------	-----------------

հաքցուցած	էյիք	էվէլցուցած	էյիք
հաքցուցած	էյին	էվէլցուցած	էյին

ԱՆՅՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

Ծգակի

հաքցուցի	էվէլցուցի
հաքցուցիր	էվէլցուցիր
հաքցուց	էվէլցուց

Հոգնակի

հաքցուցինք	էվէլցուցինք
հաքցուցիր	էվէլցուցիր
հաքցուցին	էվէլցուցին

ԳԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱՆ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Ծգակի

զը	հաքցունիմ	գէվէլցունիմ
զը	հաքցունիս	գէվէլցունիս
զը	հաքցունէ	գէվէլցունէ

Հոգնակի

զը	հաքցունինք	գէվէլցունինք
զը	հաքցունէք	գէվէլցունէք
զը	հաքցունէն	գէվէլցունէն

ԱՆՏՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

Ծգակի

զը	հաքցունէյի	գէվէլցունէյի
զը	հաքցունէյիր	գէվէլցունէյիր
զը	հաքցունէր	գէվէլցունէր

Հոգնակի

զը	հաքցունէյաք	գէվէլցունէյաք
զը	հաքցունէյիք	գէվէլցունէյիք
զը	հաքցունէյին	գէվէլցունէյին

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

Յգակի

բիդի	հարցունիմ	բիդ	էվէլցունիմ
բիդի	հարցունիս	բիդ	էվէլցունիս
բիդի	հարցունէ	բիդ	էվէլցունէ

Հոգնակի

բիդի	հարցունիներ	բիդ	էվէլցունիներ
բիդի	հարցունէք	բիդ	էվէլցունէք
բիդ	հարցունէն	բիդ	էվէլցունէն

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱԳԱՅԻ

Յգակի

բիդի	հարցունէյի	բիդ	էվէլցունէյի
բիդի	հարցունէյիք	բիդ	էվէլցունէյիք
բիդ	հարցունէր	բիդ	էվէլցունէր

Հոգնակի

բիդի	հարցունէյաք	բիդի	էվէլցունէյաք
բիդի	հարցունէյիք	բիդ	էվէլցունէյիք
բիդի	հարցունէյին	բիդ	էվէլցունէյին

ՀՐԱՄԱՅԱՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Յգակի

Հոգնակի

հարցո՛ւր	էվէլցո՛ւր	հարցուցէ՛ք	էվէլցուցէ՛ք
----------	-----------	------------	-------------

Նկարագրական նդանակով կազմված պատմառական բայերում ցուն բայը մտում է անհոփոխ և խոնարհվում է միայն դալ-ը՝ բարէլ դուլի, սլորէլ դուլիր և այլն: Իսկ բայի խոնարհման մասին անս 5 288:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ - Հարցանել հարցունէլ բայը էլ խոնարհման անանցավոր բայ լինելով հանդերձ՝ կազմվել և խոնարհվում է պատմառական բայերի նման՝ հարցունիմ, հարցուցի, հարցունսդ, հարցո՛ւր, հարցուցէ՛ք և այլն:

ԿՐԱՎՈՐԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ

283. Կրավորական սեռը կազմվում է ներգործական սեռի բայերից վ անանցի միջոցով: է և ի խոնարհման բայերը վ անանցըն ընդունում են ներկայի հիմքի և դերբայական մասնիկի միջև, իսկ ա խոնարհման ներգործական բայերը՝ անցյալի հիմքի

և դերբայական մասնիկի միջև: Կրավորական բայերի դերբայական մասնիկն է իլ• օրինակներ՝ աղալ>աղալ-աղասվիլ, գրել>ըր-րել-ըրրվիլ, բանալ>փանալ-փասվիլ, խօսիլ>խօսիլ-խօսվիլ, խաղալ>խաղալ-խաղասվիլ, կարդալ>գարթալ-գարթասվիլ, բնրել>փերել-փերվիլ, հասկանալ>հասկընալ-հասկըսվիլ և այլն:

284. Պատճառական բայերը կրավորական են դառնում ցու-նել վերջավորությունը վերածելով ցրվիլ-ի• այսպես՝ իջուցանել>էջցունել-էջցրվիլ, էվելցունել>էվելցրվիլ, փակուցանել>փագցունել-փագցրվիլ և այլն:

285. Մի քանի բայերում կրավորականը կազմվում է անկանոն ձևով: Այսպես՝ իջանել>էջնալ, մտանել>մըղնալ, գտանել>բըղնալ բայերի կրավորականը պետք է կազմվեր անցյալի հիմքից, բայց կազմվում է նսրկայի հիմքից՝ էջնրվիլ, բըղնրվիլ մըղնրվիլ: Այս անկանոնությունը կարելի է բացատրել լծորդություն փոփոխությամբ: Սրանք սկզբում ե>է խոնարհման բայելինելով՝ կրավորականը կազմել են նսրկայի հիմքից, ապա շունայած լծորդության փոփոխությանը, կրավորականի կազմությունը մնացել է անփոփոխ:

Կրավորական բայերը խոնարհվում են ի խոնարհման պարզ բայերի նման: Դերբայական կամ դիմային վերջավորություններից առաջ բայն ստանում է վ• ինչպես՝ սիրվիլ, սիրվիմ, սիրի սիրվիմ, սիրվիր, սիրվէցա, սիրվէցէք և այլն:

ԲԱԶՄԱՊԱՏԿԱԿԱՆ ԿԵՐՊԻ ԲԱՅԵՐ

286. Բազմապատկական կերպի բայերը կազմվում են տ>ղ, վրղ, վրող, գրող կերպածանցներով: Հիմնական կերպածանցը ղ-ն է: Սակայն երբ գործողությունը դառնում է փոխադարձ բազմապատիկ, ապա ղ ածանցին միանում է կրավորականի վ-ն և կազմում վրղ կամ ղրվ: Ստորև տալիս ննք այդ ածանցներով կազմված բազմապատկական բայերի մի քանի օրինակներ.

Դ - Օլորդիլ, գոյըրդէլ (նաև՝ գօղըրդէլ), մանդըրդէլ, թափըրդէլ, գըրվըրդիլ, բաղըրդէլ, ջանգըրդէլ, բըջըրընդէլ, թանգըրդէլ (դանակոտել - " դանակով ծակոտել՝ դանակահարել"), փըզգըրդէլ և այլն:

Վրղ - բաթվըրդիլ, բահվըրդիլ, բըզվըրդիլ,
Պրվ -(աըվ)-դաթազըրվիլ, բըսըրստվիլ,

գըող - գօխգըողէլ,

ըղ - լըզվըողէլ, լըխմըողէլ:

Սրանք խոնարհվում են է կամ ի խոնարհման պարզ բայերի խոնարհման օրինակով:

ԵՐԿՐՈՐՈՂԱԿԱՆ ԲԱՂԱՊՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

287. Երկրորդական բաղադրյալ ժամանակները կազմվում են ապառնի և հարակատար դերբայների և լինիլ-ըլլիլ բայի հարադրությամբ: Ըլլիլ-ն այստեղ օժանդակ բայի դեր է կատարում: Ստորև տալիս ենք գրել-ըրրէլ բայի երկրորդական բաղադրյալ ժամանակների ամեն ձևից մեկական օրինակ:

ըրրած ըլլիմ	ըրրէլու ըլլիմ
ըրրած ըլլէյի	ըրրէլու ըլլէյի
ըրրած գըլլիմ	ըրրէլու գըլլիմ
ըրրած գըլլէյի	ըրրէլու գըլլէյի
ըրրած բիղ ըլլիմ	ըրրէլու բիղ ըլլիմ
ըրրած բիղ ըլլէյի	ըրրէլու բիղ ըլլէյի
ըրրած էղա	ըրրէլու էղա

Երկրորդական այս բաղադրյալ ժամանակները գործածվում են նաև թեական նէ մասնիկի հարադրությամբ, որը դրվում է ըլլիլ բայից հետո միայն՝ ըրրած ըլլիմ նէ, ըրրած էղա նէ, ըրրէլու ըլլէյի նէ և այլն:

ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ

288. Բայերի անկանոնությունը երևան է գալիս անցյալ կատարյալի հիմքից կազմված ձևերում, այն է՝ սահմ. եղանակի անցյալ կատարյալ, բուն հրամայական, վաղակատար և հարակատար դերբայներում և սրանցով կազմված ժամանակներում: Անկանոն խոնարհում ունեն հետևյալ բայերը:

1. Առնելէնէլ

Ապառնի դերբայ՝ էնէլու, վաղակ.՝ էրիը, հարակ.՝ էրած, ենթակ.՝ էնօղ, ժխտման՝ էնիը:

Ըղծական ապառնի՝ էնիմ, էնիս, էնէ, էնինք, էնիք, էնէն: Անցյալ կատարյալ՝ էրի, էրիը, էրավ, էրինք, էրիք, էրին: Հրամայական եղան.՝ էրէ, էրէք:

2. Գալ>բալ

Ապառնի դերրայ՝ քալու, վաղակ. էգիր, հարակ. քալած
(նաև՝ էգած), ենթակայական՝ էգող, ժխտման՝ քար:

Ըղծական ապառնի՝ քամ, քաս, քա, քանք, քաք, քան:

Սահմ. նսրկա՝ քամ ա, քաս ա, քա յա և այլն:

Պայմ. ապառնի՝ գուքամ, գուքաս, գուքա և այլն:

Հրամայական եղանակ՝ էգօ, էգէք

3. Երթալ>երթալ

Ապառնի՝ էրթալու, վաղակ.՝ քացիր, հարակ.՝ քացած, ենթակ.՝ քացող (հազվադեպ՝ էրթըցող), ժխտման՝ էրթար, ըղծական՝ էրթամ, էրթաս, էրթա և այլն:

Անցյալ կատարյալ՝ քացի, քացիր, քընաց, քացինք, քացիք, քացին:

Հրամայական եղանակ՝ քընա՛, քացէք:

4. Ուղէլ>ուղէլ

Ապառնի՝ ուղէլու, վաղակ.՝ գէրիր, հարակ.՝ գէրած, ենթակայական՝ ուղող, ժխտման՝ ուղիր:

Ըղծական՝ ուղիմ, ուղիս, ուղէ, ուղինք և այլն:

Անցյալ կատարյալ՝ գէրա, գէրար, գէրավ, գէրանք, գէրաք, գէրան:

Հրամ. եղանակ՝ գէր, գէրէք.

5. Էղիլ>ըլլիլ

Ապառնի՝ ըլլէլու, վաղակ. էղիր, հարակ.՝ էղած, ենթակ.՝ էղող, ժխտման՝ ըլլիր:

Ըղծական՝ ըլլիմ, ըլլիս, ըլլի, ըլլինք և այլն:

Անցյալ կատարյալ՝ էղա, էղար, էղավ, էղանք, էղաք, էղան:

Հրամայական եղանակ՝ էղի՛ր, էղէ՛ք.

6. Տալ>դալ

Ապառնի դերրայ՝ դալու, վաղակ.՝ դուվիր, հարակ.՝ դուված, ենթակ.՝ դրվող, ժխտման՝ դար:

Ըղծական՝ դամ, դաս, դա, դանք, դաք, դան և այլն:

Սահմ. նսրկա՝ դամ ա, դաս ա, դա յա և այլն:

Պայմ. ապառնի՝ գուդամ, գուդաս, գուդա և այլն:

Անցյալ կատարյալ՝ դուվի, դուվիր, դուվավ, դուվինք, դուվիք, դուվին:

Հրամ. եղանակ՝ դո՛ւր, դուււ՛կէք:

7. Դնել թընէլ

Ապառնի՝ թընէլու, վաղակ.՝ թըրիր, հարակ.՝ թըրած, ենթ.՝ թընօղ, ժխտման՝ թընիր:

Ըղծական՝ թընիմ, թընիս, թընէ և այլն:

Անցյալ կատարյալ՝ թըրի, թըրիր, թըրավ, թըրինք, թըրիք, թըրին:

Հրամ. եղանակ.՝ թի՛ր, թըրէք:

8. Լալ լալ

Ապառնի՝ լալու, վաղակ.՝ լացիր, հարակ.՝ լացած, ենթ.՝ լացօղ, ժխտման՝ լար:

Ըղծական՝ լամ, լաս, լա, լանք, լաք և այլն:

Սահմ. եղանակ ներկա՝ լամ ա, լաս ա, լա յա և այլն:

Պայմանական՝ գուլամ, գուլաս, գուլա և այլն:

Անցյալ կատարյալ՝ լացի, լացիր, լացավ, լացինք, լացիք, լացին:

Հրամայական եղանակ՝ լաց, լացէք.

9. Տանի լղանիլ

Ապառնի՝ դանէլու, վաղակ.՝ դարիր, հարակ.՝ դարած, ենթ.՝ դանօղ, ժխտման՝ դանիր:

Ըղծական՝ դանիմ, դանիս, դանի, դանինք և այլն:

Անցյալ կատարյալ՝ դարի, դարիր, դարավ, դարինք, դարիք, դարին:

Հրամ. եղանակ՝ դա՛ր, դարէք.

10. Բերել փերէլ, ասել ըսել

Որպես էլ խոնարհման պարզ բայեր՝ անցյալի հիմքում սըրանք պատք է ունենային ցոյական հիմք, այնինչ նրանց անցյալի հիմքը արմատական է էլ խոնարհման ածանցավոր բայերի նըման.

Անցյալ կատարյալ՝ փերի, փերիր, փերավ, փերինք, փերիք, ըսի, ըսիր, ըսավ, ըսինք, ըսիք, ըսին:

Հրամայական եղանակ՝ փէ՛ր, փերէք, ըսէ՛, ըսէք:

Գրաբարում իսկ բերել բայի անցյալ կատարյալը կազմվում էր արմատական հիմքով՝ ուրեմն բարբառային ձևը գրաբարի շարունակութունն է:

115. Անկանիւ շիյնալ, գտանել ըրդնալ, ելանել էլլալ, իջանել էշնալ, մտանել մըրդնալ, տեսանել ղէսնալ բայերը, ինչ լիս նշել ենք, անցել են ա խոնարհման ածանցավոր բայերի շարքը: Ներկայի հիմքից կազմված ձևերում նրանք խոնարհվում են իբրև ա խոնարհման բայեր, սակայն անցյալի հիմքից կազմված ձևերում նշված բայերը խոնարհվում են ի խոնարհման ածանցավոր բայերի օրինակով:

Ահա այդ բայերի խոնարհումը անցյալի հիմքից կազմված ձևերում.

ԱՆՅՅԱԼ ԿԱՏԱՐՅԱԼ

իյնալ - ընգա, ընգար, ընգավ, ընգանք, ընգաք, ընգան,
բըղնալ-բըղա, բըղար, բըղավ, բըղանք, բըղաք, բըղան,
էլլալ -էլա, էլար, էլավ, էլանք, էլաք, էլան,
իշնալ իշա, իշար, իշավ, իշանք, իշաք, իշան,
մըրդնալ-մըրդա, մըրդար, մըրդավ, մըրդանք, մըրդաք, մըրդան,
ղէսնալ-ղէսա, ղէսար, ղէսավ, ղէսանք, ղէսաք, ղէսան:

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ընգիր, ընգէք, բըղիր, բըղէք, էլիր, էլէք, իշիր, իշէք,
մըրդիր, մըրդէք, ղէսիր, ղէսէք:

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Վաղակատար՝ ընգիր, բըղիր, էլիր, իշիր, մըրդիր, ղէսիր:
Հարակատար՝ ընգած, բըղած, էլած, իշած, մըրդած, տեսած:

ՊԱԿԱՍՍԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ

289. 1) Եմ>իմ

Սահմ. ներկա՝ իմ, իս, է, ինք, էք, էն,
անցյալ լանկատար՝ էլի, էյիր, էր, էյաք, էյիք, էյին:
Պակասող ժամանակները լրացվում են ըլլիլ բայով:

2) Կամ>զամ

Սահմ. ներկա՝ զամ, զաս, զա, զանք, զաք, զան.
Անցյալի անկատար՝ զայի, զայիր, զար, զայաք, զայիք, զային:
Պակասող ժամանակները լրացվում են ըլլիլ բայով:

3) Գիտեմ>բըղէմ

Սահմ. ներկա՝ բըղէմ, բըղէս, բըղէ, բըղէնք, բըղէք, բըղէն:

Անց. անկատ.՝ բրդէյի, բրդէյիր, բրդէր, բրդէյաք, բրդէյին, բրդէյիք:

Պակասող ժամանակները լրացվում են քիղնալ բայով:

4) Ունիմ>ունիմ

Սահմանակա՝ ունիմ, ունիս, ունի, ունինք, ունիք, ունին:

Անց.անկատ.՝ ունէյի, ունէյիր, ունէր, ունէյաք, ունէյիք, ունէյին:

Պակասող ժամանակները լրացվում են ունէնալ բայով:

ՅԵՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐԶՈՒՄ

290. Պարզ կազմութիւն ունեցող բայերի ժխտականը կազմվում է դրական ձևերի վրա ավելացնելով չ մասնիկը (բաղաձայնով սկսվող բայերն ստանում են չը): Այդպես են կազմվում ըղձական եղանակի և սահմանական անցյալ կատարյալի ժխտականները : չ ժխտականը միշտ դրվում է բայերից առաջ. այսպես՝ չավլէյին, չավլէցի, չավլէցիր, չավլէցանք, չավլէցիք, չավլէցին:

291. Դերբայների և օժանդակ բայի հարադրութեամբ կազմված բաղադրյալ և երկրորդական բաղադրյալ ձևերում ժխտական է դառնում միայն օժանդակ բայը՝ չ մասնիկով: Արդի հայերենի նման օժանդակ բայը չ ստանալով՝ ընկնում է խոնարհվող բայից առաջ: ժխտական օժանդակ բայը եզակի երրորդ դեմքում չէ-ի փոխարեն ունի չի ձևը, իսկ հոգնակի 2-րդ և 3-րդ դեմքերում չէք-ի, չէն-ի փոխարեն չիք, չին, այսպես՝ չիմ, չիս, չի, չինք, չիք, չին:

292. Սահմանական եղանակի նտրկա և անցյալ անկատար ժամանակների ժխտականը կազմվում է օժանդակ բայերի ժխտական ձևերի և դրական խոնարհման հարադրութեամբ, ըստ այնմ անփոփոխ պահպանվում է ա մասնիկը. Օրինակ՝ չիմ փէրիմ ա, չիմ խաղամ ա, չիմ ուղիմ ա, չիմ փէրէյի յա, չիմ ուղէյի ա:

նույն այդ մասնիկը պահպանվում է նաև վաղակատար և անցյալի վաղակատար ժամանակների ժխտական ձևերի կազմութեան ժամանակ: Օրինակ՝ չիմ փէրիր ա, չիս փէրիր ա, չի փէրիր ա և այլն:

293. Պայմանական եղանակի ապառնի և անցյալի ապառնի ժամանակների ժխտականը կազմվում է ժխտման դերբայի և օժանդակ բայերի ժխտական ձևերի հարադրութեամբ (տես § 256)՝ չիմ քը-

րիւ, չիս բըրիւ, չի բըրիւ, չիմ գարթար, չէյի գարթար:

294. Հարկադրական եղանակի ժամանակների ժխտական ձեւերում չ մասնիկը դրվում է բիդի (բիդ) եղանակիչի վրա, ու այս դեպքում կրճատվելով՝ դառնում է բի(ը). քանի որ բազմայնից առաջ չ-ի փոխարեն բայերն ստանում են չը, պատճառով

§ 28-ի այն Օրինաչափորեն կոխվում է չի-ի, և եղանակիչն այսպիսով դառնում է չիբի (ձայնավորով սկսվող բայերից առաջ՝ չիբ)՝ չիբի բըրիմ, չիբ ավլիմ և այլն:

295. Արգելակման հրամայականը կազմվում է բուն հրամայականի վրա ավելացնելով մի արգելականը: Ձայնավորով ըսկըսվող բայերից առաջ այն կարող է դառնալ նաև մ(մը), իսկ շեշտն ստանում է բայի առաջին վանկը՝ մը էրթա, մ էրթա, մ ավլէ: Մ-ն արտասանվում է անջատ:

296. Պատճառական, կրավորական, քազմապատկական, անկանոն և պակասավոր բայերի ժխտական ձևերը կազմվում են նույն հիմունքներով:

297. Ստորև տալիս ենք գրել >բըրէլ, խօսիլ >խօսիլ, աղա աղալ բայերի ժխտական խոնարհման աղյուսակը:

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Անորոշ	բըրէլ	խօսիլ	աղալ
Ապառնի	բըրէլու	խօսէլու	աղալու
Վաղակատար	բըրիր	խօսիր	աղցիր
Հարակատար	բըրած	խօսած	աղցած
Ենթակայական	բըրօղ	խօսօղ	աղցօղ
Ժխտման	բըրիբ	խօսիբ	աղար

Ը Ղ Ձ Ա Կ Ա Ն Ե Ղ Ա Ն Ա Կ

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

չըբըրիմ	չըխօսիմ	չաղամ
չըբըրիս	չըխօսիս	չաղաս
չըբըրէ	չըխօսի	չաղա
չըբըրինք	չըխօսինք	չաղանք
չըբըրէք	չըխօսիք	չաղաք
չըբըրէն	չըխօսին	չաղան

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

չըբըրէյի	չըխօսէյի	չաղայի
չըբըրէյիր	չըխօսէյիր	չաղայիր
չըբըրէր	չըխօսէր	չաղար
չըբըրէյաք	չըխօսէյաք	չաղայաք
չըբըրէյիք	չըխօսէյիք	չաղայիք
չըբըրէյին	չըխօսէյին	չաղային

ՍԱՀՄՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ն Ե Ր Կ Ա

չիմ բիրիմ ա	չիմ խօսիմ ա	չիմ աղամ ա
չիս բըրիս ա	չիս խօսիս ա	չիս աղաս ա
չի բըրէյա	չի խօսիյա	չի աղայա
չինք բըրինք ա	չինք խօսինք ա	չինք աղանք ա
չիք բըրէք ա	չիք խօսիք ա	չիք աղաք ա
չին բըրէն ա	չին խօսին ա	չին աղան ա

ԱՆՑՅԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

չէյի բըրէյիյա	չէյի խօսէյիյա	չէյի աղայիյա
չէյիր բըրէյիր ա	չէյիր խօսէյիր ա	չէյիր աղայիր ա
չէր բըրէր ա	չէր խօսէր ա	չէր աղար ա
չէյաք բըրէյաք ա	չէյաք խօսէյաք ա	չէյաք աղայաք ա
չէյիք բըրէյիք ա	չէյիք խօսէյիք ա	չէյիք աղայիք ա
չէյին բըրէյին ա	չէյին խօսէյին ա	չէյին աղային ա

Ա Պ Ա Ռ Ն Ի

չիմ բըրէլու	չիմ խօսէլու	չիմ աղալու
չիս բըրէլու	չիս խօսէլու	չիս աղալու
չի բըրէլու	չի խօսէլու	չի աղալու
չինք բըրէլու	չինք խօսէլու	չինք աղալու
չիք բըրէլու	չիք խօսէլու	չիք աղալու
չին բըրէլու	չին խօսէլու	չին աղալու

ԱՆՑՅԱԼԻ ԱՊԱՌՆԻ

չէյի բըրէլու	չէյի խօսէլու	չէյի աղալու
չէյիր բըրէլու	չէյիր խօսէլու	չէյիր աղալու

չէր բըրելու
չէյաք բըրելու
չէյիք բըրելու
չէյին բըրելու

չէր խօսելու
չէյաք խօսելու
չէյիք խօսելու
չէյին խօսելու

չէր աղալու
չէյաք աղալու
չէյիք աղալու
չէյին աղալու

Վ Ա Ղ Ա Կ Ա Տ Ա Ր

չիմ բըրիր ա
չիս բըրիր ա
չի բըրիր ա
չինք բըրիր ա
չիք բըրիր ա
չին բըրիր ա

չիմ խօսիր ա
չիս խօսիր ա
չիս խօսիր ա
չինք խօսիր ա
չիք խօսիր ա
չին խօսիր ա

չիմ աղցիր ա
չիս աղցիր ա
չի աղցիր ա
չինք աղցիր ա
չիք աղցիր ա
չին աղցիր ա

ԱՆՅՅԱԼ ԿԱՂԱԿԱՏԱՐ

չէյի բըրիր ա
չէյիր բըրիր ա
չէր բըրիր ա
չէյաք բըրիր ա
չէյիք բըրիր ա
չէյին բըրիր ա

չէյի խօսիր ա
չէյիր խօսիր ա
չէր խօսիր ա
չէյաք խօսիր ա
չէյիք խօսիր ա
չէյին խօսիր ա

չէյի աղցիր ա
չէյիր աղցիր ա
չէր աղցիր ա
չէյաք աղցիր ա
չէյիք աղցիր ա
չէյին աղցիր ա

Հ Ա Ր Ա Կ Ա Տ Ա Ր

չիմ բըրած
չիս բըրած
չի բըրած
չինք բըրած
չիք բըրած
չին բըրած

չիմ խօսած
չիս խօսած
չի խօսած
չինք խօսած
չիք խօսած
չին խօսած

չիմ աղցած
չիս աղցած
չի աղցած
չինք աղցած
չիք աղցած
չին աղցած

ԱՆՅՅԱԼԻ ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ

չէյի բըրած
չէյիր բըրած
չէր բըրած
չէյաք բըրած
չէյիք բըրած
չէյին բըրած

չէյի խօսած
չէյիր խօսած
չէր խօսած
չէյաք խօսած
չէյիք խօսած
չէյին խօսած

չէյի աղցած
չէյիր աղցած
չէր աղցած
չէյաք աղցած
չէյիք աղցած
չէյին աղցած

ԳԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

չիմ թըրիը	չիմ խօսիր	չիմ աղար
չիս թըրիը	չիս խօսիր	չիս աղար
չի թըրիը	չի խօսիր	չի աղար
չինք թըրիը	չինք խօսիր	չինք աղար
չիք թըրիը	չիք խօսիր	չիք աղար
չին թըրիը	չին խօսիր	չին աղար

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

չէյի թըրիը	չէյի խօսիր	չէյի աղար
չէյիը թըրիը	չէյիը խօսիր	չէյիը աղար
չէր թըրիը	չէր խօսիր	չէր աղար
չէյաք թըրիը	չէյաք խօսիր	չէյաք աղար
չէյիք թըրիը	չէյիք խօսիր	չէյիք աղար
չէյին թըրիը	չէյին խօսիր	չէյին աղար

ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ա Գ Ա Ռ Ն Ի

չիբի թըրիմ	չիբի խօսիմ	չիբ աղամ
չիբի թըրիս	չիբի խօսիս	չիբ աղաս
չիբի թըրէ	չիբի խօսի	չիբ աղա
չիբի թըրինք	չիբի խօսինք	չիբ աղանք
չիբի թըրէք	չիբի խօսիք	չիբ աղաք
չիբի թըրէն	չիբի խօսին	չիբ աղան

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

չիբի թըրէյի	չիբի խօսէյի	չիբ աղայի
չիբի թըրէյի	չիբի խօսէյիը	չիբ աղայիը
չիբի թըրէք	չիբի խօսէր	չիբ աղար
չիբի թըրէյաք	չիբի խօսէյաք	չիբ աղայաք
չիբի թըրէյիք	չիբի խօսէյիք	չիբ աղայիք
չիբի թըրէյին	չիբի խօսէյին	չիբ աղային

ԱՆՅՅԱԼԻ ԱԳԱՌՆԻ

չիբի թըրէյի	չիբի խօսէյի	չիբ աղայի
-------------	-------------	-----------

չիբի բըրէյիր	չիբի խօսէյիր	չիբ աղայիր
չիբի բըրեր	չիբի խօսէր	չիբ աղար
չիբի բըրէյաք	չիբի խօսէյաք	չիբ աղայաք
չիբի բըրէյիք	չիբի խօսէյիք	չիբ աղայիք
չիբի բըրէյին	չիբի խօսէյին	չիբ աղային

ԱՐԳՇԼԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

մի՛ բորէ	մի՛ խօսիր	մի՛ աղա (մաղա)
մի՛ բորէցէք	մի՛ խօսէցէք	մի՛ աղացէք(մաղացէք)

Մ Ա Կ Բ Ա Յ Ն Ե Ր

Մալաբիայի բարբառում գործածվող մակբայներն են՝
 անդին "անգամ ժամանակ" , "ամմէն աղին" միշտ
 անդին -անդին "երբեմն-երբեմն"

ամմէնէվին

առաչ

առաչկ

առչի "առաջի, նախորդ" առչի օրը "նախորդ օրը"

անթին "այս կողմը"

անթին "այդ կողմը"

անթին "այն կողմը"

ասօր "այսօր"

գանուխ

դարվէդար "տարեց-տարի"

դէղօք-դէղօք

դէղնըզդէղօք "տնդն ու տնդը"

էդէվ, էդէվը, էդէվէն

էղբը, էղբէն

էվէլ, էվէլի , "առավել, ավելի"

էրէգ "երեկ"

էրթալօք "հնազհետե"

ըռընզվան "երեկոյան"

թարվար "դարի ի վայր"

թարվէր "դարի ի վեր"

թէմ -թէմի

թէմ-թիմաց

թօրս "դուրս"
թօրսէն "դրսից"
հարու "հեռու"
հէրու "հերու, անցյալ տարի"
հէղ "անգամ"
հըմա "հիմա, այժմ"
ծարէծար "ծայր ի ծայր"
մէգէն "միանգամից"
մէգ-մէգ "երբեմն-երբեմն"
մէյդէդ "միասին"
մէշաէդ "մեջ տաղը"
մընազ "մենակ"
յօդիզ
նէրս
նէրսէն
նօրէն "դարձյալ"
շադ "շատ"
շիդգէ շիդազ "ճիշտ"
շադուց, շադուցվա "վադուց"
շուդ "շուտ"
շուդվէն "շուտվանից"
չօրսթին "չորս կողմը"
սարէս-նարէս "այսպէս-այնպէս"
սըրդօթ "սրտանց"
վադը
վադվընէ "վադվանից"
վանքաց "առավոտյան"
վանքըցուք "արշալույսից առաջ"
վադը վանքաց "վադ առավոտյան"
վադնէք "առավոտյան շուտ"
վէրը "վերը"
ուզիմ -չուզիմ "կամա-ակամա"
փընավ
թիչ
թիչ մը "մի թիչ"
թօդգուզ "գաղտնի"

օղորթ " միշտ, ուղղորդ'
օջ " ուշ " :

Մակբայների շարքը կարելի է դասել նաև մի խումբ դերանուններ, որոնք գուգահեռաբար Օգտագործվում են թե՛ իբրև դերանուն և թե՛ իբրև մակբայ: Դրանք են՝ հօս, հօդ, հօն, անքան, անդան, անբան, անդրդար "այսչափ", անդրդար "այդչափ", անդրդար "այնչափ", անբէս "այսպես", անդբէս "այդպես", անբէս "այնպես":

299. ՓՈՒՍՈՒՅԱԼ ՄԱԿԲԱՅՆԵՐ

Փոխառյալ մակբայները մեծ մասամբ թուրքերեն բառեր են, սակայն կան նաև պարսկական կամ արաբական բառեր, որոնք բարբառ են անցել ոչ թե ուղղակի, այլ միջնորդաբար՝ թուրքերենի միջոցով:

Սրինակ՝ արաբ *hālḥāt* բառը հնչյունափոխված ձևով մտել է թուրքերենը՝ *halḥat*, և նույն ձևով էլ անցել բարբառ՝ հալբաթ: Բարբառի փոխառյալ մակբայներն են՝

անջախ "հազիվ"

անվան "հնում"

բէլբի "գուցե"

բիրդան "հանկարծ"

բիրդան -բիր "միանգամից"

գադիմի "միշտ"

գինա "նորից"

դահա "ավելի"

գօոգօոընա

գօոօք, գօոփգործիական հոլովի վերջավորությունը՝ օք
թաքի "միայն թե"

թէք "միայն "

իշտայ "ահավասիկ"

իշտէ

հալա "դեռ"

հաջաբա "արդյոք"

հնլբանթ "երևի"

նահախ "իզուր"

սադա "անընդհատ"

սամթին "հորմար"
 սէբէ թէ "հաշվիր թե"
 սէբէ թի "հաշվիր որ"
 սըխ "խիտ"
 ուսուլ "կամաց"
 քաշկա "երևի թե"
 օրթան "մէջտեղ"
 քօռքօռնա "կուլր-կուլր" և այլն

Կ Ա Պ Ե Ր

300. Բարբառում գործածվող կապերն ու կապական բառերն են. առաջ "առաջ" -ետադաս, օրինակ՝ քրզմէն առաջ -"քեզնից առաջ"
 առչէվ "առջև" -ետադաս, օրինակ՝ քու քաշած ըռէհէթութու- նըդ. աշկիս առչէվը փերիմ ա -"քո քաշած հանգստությունը աչքիս առջև եմ բերում":
 քէս "պես" -ետադաս, օրինակ՝ հըռէնք քէֆին քէս քըզի փա- նէցունէն ա-"իրանց քեֆի պես քեզ բանեց- նում են":
 դազ "տան" -ետադաս, օրինակ՝ անօնք նըստիր էն մանձ ձառին դազը-"նրանք նստել են մեծ ձառի տակը":
 դէդ "տեղ" (փոխարան) -ետադաս, օրինակ՝ օքիզին դէդ էշը փա- նէցունէն ա-"եզան փոխարան էշին են բանեց- նում":
 գադ "գատ, բացի" -ետադաս, օրինակ՝ քրզմէն գադ հէչ մարթ շէգավ- "քեզնից բացի ոչ մի մարդ չեկավ"
 ըդուր "վասն, համար" -ետադաս, օրինակ՝ ընծի ըդուր" - "ինձ համար"
 ըմար, հըմար "համար" -ետադաս, օրինակ՝ ընծի ըմար, անուր հըմար -"ինձ համար, նրա համար"
 թէմ "դեմ" -ետադաս, օրինակ՝ դունին թէմ "տան դեմ" ,միր թէմ վավ է գայնիր "մեր դեմ ով" է կանգնել"
 թըրի "դեպի" -նախադաս, օրինակ՝ Ագօփը հայի յա թըրի դուն "Հակոբը նայում է դեպի տուն"
 թիմաց "դիմաց" -ետադաս, օրինակ՝ իմ ախփարըս նստիր է անուր թիմաց -,"իմ նդրայրը նստել է նրա դիմաց"

հանդէ "պատճառով, համար" -ետադաս, օրինակ՝ ինչու՞ հանդէ
"ինչու համար", անուր հանդէ - "նրա պատ-
ճառով"

հարգէ "մինչև" -նախադաս, օրինակ՝ հարգէ քաղաք-"մինչև քաղաք,"
հարգէ բըշէր -"մինչև գիշեր"

հէղ "հետ" -նտադաս, օրինակ՝ ախիօրըս հէղ փանիմ ա, "աշ-
խատում եմ եղրորս հետ!"

մէչ "մեջ" -ետադաս, օրինակ՝ քիրքին մէչ, "գրքում", թու-
լուիին մէչ մէղու լէցուցիր էն, "տկի մեջ
մեղու են լցրել"

մօղ "մոտ" -ետադաս, օրինակ՝ առչի օրը հարսաս բընաց քնրիիս
մօղ, "անցյալ օրը մայրիկս գնաց քնուս
մոտ"

յատկը "հետո", ետադաս, օրինակ՝ ուղէլէն յատկը վըլասվիր,
"ուսուլուց հետո լվացվիր"

վորա "վրա", նտադաս, օրինակ՝ Արթինը նըստիր է ծառին վը-
րա, "արութուներ նստել է ծառի վրա"

քէնց "քան" -նտադաս, օրինակ՝ դանձը ծանդըր է, քէնց ծա-
ռը "տանձը ծանր է, քան ծառը":

քօվը , ,քօվ, մոտ" -ետադաս, օրինակ՝ Սուրէնը գայնիր է
անօր քօվ, "Սուրենը կանգնել է նրա քօվ,
մոտ" :

ինչպէս արդի հայերենում և մի շարք այլ բարբառներում,
Մալաթիայի բարբառում կապերի մի մասը հոլովվում է ինչպես՝
առաջ-առչէն, առչօք, մէչը-մէչէն-մէչօք, վըրաս-վըրայէն, վը-
րայօք, յաղրը-յաղբէն-յաղբօք, դագը-դագէն-դագօք և այլն:
Օրինակներ՝ ուրէն մէչէն հանիր իմ "ջրի միջից եմ հանել",
փառան վըրայօք զաքիր է "քեռի վրայով է կապել" և այլն:

Շ Ա Ղ Կ Ա Պ Ն Ե Ր

301. Բարբառում գործածվող շաղկապներն են.

յոււ,յուր, յուը "ծայնավորով վերջացող բառնրից հետո՝ որ":

ուր - բաղաձայնով վերջացող բառնրից հետո՝ "որ":

Ալ, ա -"էլ"

ութ - "թե"

յաի -"երբ"

յաճ ու - "երբ որ"

հա. . . հա-"թե. . . թե" օրինակ՝ հա օրիուն մՅմ խօստացիր էս,
հա հըրէն՝ փան " թե որքին մոմ ես խօստացել,
թե իրսն՝ քան":

համ - "և" ,

համ. . . համ -"և . . . և"

նէ-"եթե"

հըմրա - "քայց"

հաքա -"ապա"

ՓՈՒՍԱԻՅԱԼ ՇԱՂԿԱԴՆԵՐ

յա - "կամ"

քի-"որ, թե"

ամմա- "քայց"

չունքի -"որովհետև"

իսէ - "մինչդեռ"

սանքի -"այսինքն"

դէյի -"իբր թե"

լաքին-"քայց"

ՅԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

302. Բարըտում գործածվող ծայնարկություններն են.

ա՛խ - "ցավ, զարմանք, արտահայտելիս"

ա՛հ - "ցավ արտահայտելի՜ս"

քա՛հ - "ափսոսանք արտահայտելիս"

քա՛ն - "ափսոսանք արտահայտելիս"

դէ՛ - " վճռականություն արտահայտելիս"

է՛ - "դժկամություն արտահայտելիս"

է՛հ - "անտարբերություն արտահայտելիս"

էրնէ՛գ - "երանի"

է՛յ - " մեկին կանչելիս"

հայդէ - "դէհ, զնա"

մսդա՛ - "ափսոսանքի արտահայտություն"

ո՛ւֆ - "ցավի քացականչություն"

վա՛խ - "վախի, զարմանքի արտահայտություն"

վա՛յ - "վախի քացականչություն"

բա՛ - "կանանց կողմից զործածվող կոչական բառ"

օ՛ - "զարմանքի քացական շուրջուն"

օ՛խ - "ուրախության կամ ցովի քացական շուրջուն"

օ՛յ, օ՛ֆ - "ցովի, կսկծի արտահայտություն" :

303. Բացի վերոհիշյալ սովորական ծայնարկություններից բարբառում կան նաև ընտանի կենդանիներին կանչելու կամ վանելու հատուկ ծայնարկություններ: Դրանք են.

ը՛ն-ը՛ն - (հավ կանչելու)

օ՛շ-օ՛շ - (շուն կանչելու)

փի՛շ-փի՛շ - (կատու կանչելու)

գա՛լ-գա՛լ - (կով կամ հորթ կանչելու)

բը՛շէ-բը՛շէ - (հավ բշելու)

օ՛շտ - (շուն բշելու)

փի՛շտ - (կատու բշելու)

չո՛ւշ - (էշ կանգնեցնելու)

չօ՛-չօ՛ - (էշ բշելու)

ԵՂԱՆԱԿԱՎՈՐՈՂ ԲԱՐԲՐ

304. Բարբառում կան հետևյալ նշանակավորող բառերը.

Թօղ

Հա

Մաղը "մանավանդ"

Ձէ, շէ թէ

Ձէնէ թէ

Ձէնէ քի

Ձըլլա քի "մի գուցե, շլինի թե "

Բօնէ "գոնե"

Փ ո խ ա ո յ ա լ

Ըլլայի, իլլայի քի "մանավանդ, մանավանդ որ"

Յանի - "այսինքն "

305. Մալաթիայի բարբառի բառապաշարն ունի երեք շերտ՝ 1) գրաբարից ավանդված բառեր, 2) բարբառային բառեր, 3) այլ լեզուներից՝ հատկապես թուրքերենից, փոխառություններ:

1. Գ ր ա բ ա ռ ի ց ավանդված բառեր

Այս բառաշարը բարբառի հիմնական ֆոնդի անբաժանելի մասն է կազմում: Գրաբարի հետ ընդհանուր (անփոփոխ կամ հըն-դյունափոխված) բառերի քանակը հասնում է շուրջ 1600-ի, բառացանկում տրված են վարդ բառերը, որոշ ղեպքերում էլ՝ բարդ և անանցափոք բառերը: Միայն արմատական բառերի թիվն անցնում է 1100-ից:

Մալաթիայի բարբառում պահպանվել է լրաբարի բառային ֆոնդի մեջ մանող բառերի մի զգալի քանակ: Դրանցից են. ա-գահաբահ, ագիաբի, ազգասկ, ածելահաձէլ, ալիւրալիւր, աղաղ, աղալաղալ, աղբիւրախփիւր, ասելալսէլ, բանափան, բարիաբարի, գարիաբարի, երկուաէրգու, սրսքաիւրէք, կանգնիազայնիւ, մասնաւաղ, ծովաձօփ, քարաքար և այլն:

Այս կարգի բառերը բարբառում պահպանել են ընդհանուր հայերենին հատուկ իմաստները: Սակայն կան որոշ բառեր, որոնք իմաստափոխվել են: Այսպէս՝ "անկողին" բառը զրաբարում նշանակում էր "անկողին, բարձ, ամուսնություն", սակայն Մալաթիայի բարբառում՝ "ընկօղին" բառը ունի միայն "վերմակ" իմաստը:

"Յիշել" զրաբարում արտահայտում էր "մտաբերել" իմաստը, իսկ բարբառում՝ "իշէլ" նշանակում է "նմանվել մեկին":

Որոշ բառեր ստացել են բառիմաստի նեղացում կամ լայնացում: Օրինակներ՝ "մեկնել" զրաբարում արտահայտում է «բաժանել, տարածել, վարդել (ձուրքը), թորգմանել» իմաստները, իսկ բարբառում "մէյնէլ" ունի միայն "իջոէլ" իմաստը: "Դաւարկ" - զրաբարում "փուլ, պարապ", իսկ բարբառում՝ "թարդազ" նշանակում է նաև "լարապ, դատարկ" և ապա՝ "անամեջ նղնզյա փող, որի վրա փաթափում են մանածը":

"խոշոր" քաղը բարբառում գործածութիւնն շունի: Սակայն նրա ածանցյալ ձևերը՝ խօշրուք և խօրշուք, արտահայտում են այնպիսի իմաստներ, որոնք առնչվում են "խոշոր, մեծ" իմաստի հետ: Ըստ այնմ խօշրուք նշանակում է "ծավարի, ալյուրի, հատիկի խոշորները": Իսկ խօրշուք նշանակում է "մարմնի վերա խոշոր ուռուցքներ, խոցեր":

Մսիլ - գրաբարում՝ "ցրտից դողդողալ, մրսել": Իսկ բարբառում մըսիլ՝ "կիսավառվել": Խարակել գրաբարում նշանակում է "կիսավառվել", իսկ բարբառում՝ խարդէլ (հնչյունափոխված) նշանակում է "արևի տակ գուլնը գցել, հագուստը կեղտի մեջ մաշել":

Մաշկ գրաբարում՝ „1. մորթի, կաշի 2. բուրդ 3. մուշտակ“, իսկ բարբառում՝ մաշկ՝ „մորթի, ընդեղեն, կիսածած ձու“:

Հետաքրքիր են "աներ", "աներօագ" քառերի իմաստներն ու գործածութիւնները: Հայտնի է, որ ինչպես գրաբարում, այնպես էլ արդի հայերենում և հայ բարբառներում աներ նշանակում է "կնոջ հայրը", աներօագ՝ "կնոջ եղբայրը", իսկ աներօագի որդի իմաստն արտահայտելու համար դիմում են նկարագրական սղանակին՝ "աներօագի որդի, անոր թոռ": Մալաթիայի բարբառում այս բառերը այլ գործածութիւնն ունեն: Այսպես՝ անէրօագ նշանակում է "կնոջ հայրը" (արդի հայերենում նրան համապատասխանում է աներ բառը), անէր "կնոջ եղբայրը" (արդի հայերենում՝ աներօագ), իսկ անէրօագ՝ "կնոջ սղբոր որդին" (արդի հայերենում՝ անոր թոռը):

Սասանիլ - գրաբարում նշանակում է "դողալ, երերալ, խախտել" (այստեղից էլ՝ անսասան բառը), բարբառում սասանիլ նշանակում է "պտուղները անհամ դառնալ, համը կորցնել" և այլն:

2. Բարբառային բառեր

Բարբառն ունի գրաբարին անձանոթ բառերի մի զգալի քանակ: Առանձին հետաքրքրութիւն արժանի են այն բառերը, որոնք չեն ավանդված մեր մատենագրութիւնի մեջ, չկան արդի հայերենում, ոչ էլ նոր փոխառութիւններ են: Բարբառային բառերի մյուս մասը ընդհանուր հայերեն բառերի հիմքի վրա կազմված նոր բարդութիւններն ու ածանցումներն են: Հետևաբար բարբառային բառերի շարքը կարելի է բաժանել 2 խմբի .

ա) զուտ բարբառային բառեր: Այդ կարգի բառերից են՝ հարզէ "մինչև", հանդէ "վասն, համար", անալօք "հի", թօրթա "ըսկ", դէնէր "կտուր", վաղնէք -"վաղ առավոտյան, յուսաբացից առաջ", իվիրդը մըզնալ "համոզել", ըլուր "վասն, համար", հօրվալ "ցատկել", բօրքալ "ցատկել", դէդէր "անկողին", ձըլաիէլ "շակել, հարդարել", խօրթալ "խոմբացնել", գօսըողիլ "ծալալատիկ նստել", մօլօրօղ "տեսնոն ընդ առաջ", մանուղ "կատվի ծագ", գըթղուք "ազգականնարի կողմից նորածին երեխային տրվող նվերներ", ջարնաշուշար "պատանդանի վրա դրված կոճղ, որը երախտնարի համար ծառայում է իբրև խաղալիք" և այլն: Այս բառերի մի մասը կարող է լինել նաև այլ բարբառներում:

բ) Երկրորդ խմբի մեջ են մտնում այն բառերը, որոնք կազմված են հայերենին հայտնի արմատներից, բայց ածանցման կամ բառաբարդման միջոցով ստացել են նոր իմաստներ, որպիսիք սովորաբար չկան ոչ գրաբարում, ոչ էլ արդի հայերենում: Բազմաթիվ օրինակներից նշենք մի քանիսը.

Ափրանուն - "խաչեղբայր, հարսանիքի ժամանակ ձեսային առաջնորդող երիտասարդ, որը սովորաբար լինում է իր բարեկամաններից" (եղբայր+նուլյն կամ՝ եղբայր+անուն): Աղղըզօրուստ -(աղտ+կորուստ) "հագուստ, որի վրա կնիտը չի երեվում":

Աղրնդէզ -(աղնդն+ընդ+նկ) "աղեղ գործիքով մեջ անգամ գզած ըամբակ, որն Օգոստոսից լվում է պտորույզի համար":

Աղօթգում "արևելք" (հավանաբար աղօթակողմն բառից):

Անգաշխուլ (անգանջ+խուլ) "միջատ, որը մտնելով ականջը՝ խլացնում է այն":

Անթափ (ան+թափ) "թոնրի կողից ընկած կիսաեփ հաց":

Աքօք աստըղ (ազի+ով(օք) աստղ) "գիսավոր աստղ, այլ տեղերում այն կոչվում է պոչավոր կամ գիսավոր աստղ":

Բաղզից (պտտ+կից) "պտտը պտտին կղած հարևան":

Բաղսըրդէլ (պաղ+սիրտ+ել) "պաղել (սերը, մտերմությունը), անտարբեր դառնալ":

Գավթար (կավ+դար) "կավահող ունենցող դարավանդ տուղ. այս կավահողը ծառայում է իբրև օճառ":

- ճղէլ (կող սլ) "հացը թոնրի կողին կպցնել":
- Կողվէլ "կողը(կողքի) կրա պտկսլ՝ կոթնել":
- Կրղասկան (տղա+ձգան) "ծծմայր կին, որը ծննդաբերությունից հետո քառասուն օրվա ընթացքում չի շփվում այլ մարդկանց հետ":
- Թազնէլ "թակով ձեծնել":
- Թարլէցունէլ (թափալսցուցանել) "միսը ալիսաւիս յուղով հագցնել":
- Թրքալնոց "գղալնոց"
- Թրքալղէլ "գղալով ուտել, գղալահարնել":
- Լուսրնգլուս "լուսնեայի լույս":
- Լօղհնդ } "երկար գոչով փայտ կամ քար, որով ամրացնում են
Լօղքար } սանիքնայրը՝ տունը կաթնլուց իրկսլու համար":
- Լօսձագ (լույս+ձակ) "լուսամուտ, լուսանցք":
- Խօնջընթասկ (խոնջանթընթացք) "վարտիքի այն մասը, որի անցքերով անց է կացվում խոնջանը":
- Հացծըվան կամ հասսվան "հաստ սավան, հոցի սավան, որն օգտագործվում է նաև թուր, ընկույզ հավաքսլու, ինչպես նաև մրգեր չորացնելու համար":
- Մէյղէղէլ (մեկսեղնել) "միացնել, մեկտեղ դարձնել":
- Հօղլաթ (հող+լաթ) "հատուկ տեսակի հող, որը լցվելով քարուրի մեջ՝ դրվում է նրսխայի տակը, նրա մարմինը և սնդաշորը մաքուր պահելու համար":
- Չագաշկ (ձակ+աշք) "աչքածակ":
- Հառձագիչ (ձառ ձակիչ) "հայտնորիկ":
- Մաղնէլ (մատն-ել) "մատննրով ազահարար ուտել":
- Մանձրխնոց (մանածի+ձախանոց) "մանվածքի վանառատողի":
- Մըսղուրուր (միս+տրորնել) "մարմնի որևէ մասի կապտելը":
- Մուզընդօն (մուկ+տոն) "մկնարի տոնը, այդ օրը նրսխաննրը մկնարի ընթրը լցնում են բոված ցորսն": Ըստ նրաույթին դա հնթանոսական սովորությունների մնացորդ է:
- Շըռֆէղ "քարուրի մեջ դրվող կալահող" (տնս հօղլաթ):
- Վասկ -վամառ (վաստակ+վամառնել) "առ ու ձախս":
- Վըրանոց "վերարկուի վրայով հագնելիք բարակ հագուստ":
- Փէրընդէկ (բերան+ընդ+եկ) "խրձների, վարկերի բերանը կապալիք

վարան կամ հաստ թել”:

Այդ շարքը կարգի է դասել նաև բաղարկությամբ (ΚΑΘΗ-
ΤΑΚΗΚΑΥΜΑ) կազմած բառերը: Այսպես՝ հետան և լես (լեսուել
"մանրէլ, հղկել") արմատներից կազմվել է լէսան բառը: Ծուլս
և մուր արմատներից կազմվել է ձըրխէլ -մըրխէլ բառը: Եղիծ և
լնդի արմատներից կազմվել է յեղիջ (եղինջ) բառը: Զար-մար,
լըուր-մուր, տուն-մուն ձևերի նմանակությամբ կազմվել է հասա-
մաստ ձևը, որի նրկրորդ մասը սկսել է գործածվել ինքնուրույն,
"մաստ ասէղ" արտահայտության մեջ՝ "մեծ ասեղ" նշանակությամբ:

3. Փոխառյալ բառեր

ինչպես արևմտահայ շատ բարբառներում, այնպես էլ
Մալաթիայում, փոխառությունները բարբառի բառապաշարի զգալի
մասն են կազմում: Եվ դա բնական է: Դարեր ի վեր գտնվելով
օտար նվաճողների լծի տակ, անմիջական շփում ունենալով այլ
ազգերի, ժողովուրդների հետ, հեռու լինելով Հայաստանից և
առհասարակ հայաբնակ շրջաններից, պետք է որ հայկական հարու-
գատ ձևերը ժամանակի ընթացքում տևիլիք տային այլ լեզուներից
փոխառված բառերին:

Մալաթիան 1516 թվից սկսած եղել է Թուրքիայի տիրապե-
տության տակ: Մալաթիացիները անմիջական շփում և առնչություն
են ունեցել թուրքերի հետ, նրանց պատական լեզուն միշտ եղել
է թուրքերենը: Հետևաբար ամենից շատ փոխառությունները կա-
տարվել են թուրքերենից: Այլ լեզուներից՝ արաբերենից, վարս-
կերենից, հունարենից փոխառությունները կատարվել են միջնոր-
դաբար՝ թուրքերենի միջոցով:

Հ. Աճառյանը, խոսելով Պոլսահայ բարբառի փոխառութ-
յունների մասին, նշում է, որ միայն թուրքաբանից փոխառված
բառերը անցնում են չորս հազարից: Մալաթիայի բարբառում թուր-
քերենից փոխառությունները չեն զիջում Պոլսի բարբառին: Սուլյ
նիսկ այնպիսի հայերեն բառեր, ինչպիսիք են՝ եզ, այծ, գառ,
ոչխար, նապաստակ և այլն, բարբառում չունեն իրենց հայերեն
հոմանիշը: Դրանց փոխարեն բարբառում գործածում են միայն
թուրքերեն բառեր՝ օքիզ, գաչի, օղլափ, գոյուն, ողավշան և այլն

1) Գ. Ղափանցյան, Հայոց լեզվի պատմություն հին շրջան,
Երևան, 1959, էջ 16:

Պոխտոությունների մեջ կարսլի է գանազանել հստակալ խմբերը.

ա) Մաքուր փոխտոություններ: Սրանց թիվը շատ շատ է. 0-րինակ՝ թօխում "սնրմ", դավշան "նապաստակ", փէրօն "պատառաքաղ(բառը հունարսն է, բայց փոխառվել է թուրքսրենի միջնորդությամբ) և այլն:

բ) Թուրքերեն արմատներով և հայերեն ածանցներով կամ դերբայական վերջավորություններով կազմված բառեր. օրինակ՝ ամուղէք "հորսղրայրներ"

ախսօնել "կախարդել օձի խայթի դեմ" թուրք. *şirsonlamag*

բաշլայել "սկսել" թուրք. *başlamag*

Բարըշիլ "հաշտվիլ" թուրք. *baruşmag*

էզմել "ծզմել" թուրք. *əzmag*

շալել "նվազել", "շմշկել", թուրք. *calmag*

դաղդըրնել "ցրվել, ցաք ու ցրիվ դառնալ" թուրք. *dağdurlamag*

թօիել "հավաքել" թուրք. *toplamag*

խալլսել "ազատվել" արաբ. *xalal*

խարջել "ծախսել" արաբ. *xarac*

իասօղիլ "ծանգոտել" թուրք.: *paslamag*

բ) Այս խմբի մեջ կարսլի է դնել այն սրկրորդական բաղադրյալ ժամանակնսրը, որոնք կազմվում են թուրքերեն միշ դերբայական ածանցով կազմված բայերից և հայերեն էնէլ, ըլլիլ բայերից (առաջինը՝ ներգործական, իսկ սրկրորդը՝ կրավորական կամ չեզոք բայերի համար): Այսպես՝

Բաթմիշ էնէլ "կորցնել"

բաթմիշ ըլլիլ "կորչել"

խավուրմիշ էնէլ "խորովել, տապակել" և այլն:

դ) Այս խմբի բառերը այնպիսի կրկնավորներ են, որոնք գանազան բայերի հետ գործածվելով՝ կարծես ցույց են տալիս նրանց բնածայնական պատկերը: Օրինակներ՝

Աիալ-Թաիալ փախավ դունէն

Թէլ-Թայ էնէլ "կարգի բերել"

Թիր-Թիր Թօղա յա ցուրդէն

Թընգըր-Թընգըր գէրթա, գուրթա

հօնգուր-հօնգուր գուլա յա

խըլըմ-խըլըմ էնէլ "թալանել"

ջափ-ջափ էնէլօք ուղէ յա

ջայիր-ջայիր զըվառի
ջըվիր-ջըվիր էնէլ "ճնճղուկի պես ծայն հանալ"
շառըլ-շառըլ թափի յա բըրդինքը
շափուր-շուփուր գուղէ յա
վըղըր-վըղըր էնէլ "վխաալ"
վըզըր-վըզըր գէրթա դուն
վըզիգ-վըզիգ էնէլ "վազվզել"
վիւի-վիւի փըրցունէլ
բըստըր-բըստըր բալլէ յա
փըթըր-փըթըր գէփէ յա

306. Հայերենից փոխառյալ բառեր
Մալաթիայի թուրքերենի խոսվածքում

Լինելով Փոքր Ասիայի զարգացած ժողովուրդներից մեկը՝ հայերը միշտ էլ աչքի են ընկել կուլտուրայի զարգացման բարձր աստիճանով, արհեստների, երկրագործության և գյուղատնտեսության այլ մյուզարի մշակման իրենց վարպետությամբ:

Հարևան ժողովուրդները հայերի հետ ապրելով կողք-կողքի, ամենօրյա առևտրական կամ տնտեսական հարաբերություններ ունենալով նրանց հետ, ստեղծվել են լեզվական ընդհանրություններ, որոնք ամենից փոքր իրենց դրսևորումն են գտել բառային փոխառությունների մեջ:

Այդպիսին է եղել նրևույթը նաև Մալաթիայում: Մենք վերը նշեցինք, որ Մալաթիայի բարբառը զգալի թվով բառեր է փոխառել թուրքերենից: Սակայն Մալաթիայի թուրքերեն էլ իրենց հերթին բառեր սն փոխառել հայերենից: Այդ փոփոխությունները կատարվել են Մալաթիայի բարբառի միջոցով: Իհարկե, այժմ դժվար է որոշել այդ փոխառությունների չափը:

Սովորաբար հայ բարբառագիտական աշխատությունների մեջ գրում ենք այդ լեզուներից կատարած փոխառությունների մասին: Սակայն չէ՞ որ այդ բարբառներն էլ իրենց հերթին ազդել են հարևան ազգերի կամ ժողովուրդների բառապաշարի հարստացման վրա:

Տարբերությունը միայն այն է, որ երև հայ բարբառների փոխառությունները այլ լեզուներից եղել են հարկի կամ անհարկի, կամա թե ակամա, ապա հայերենից փոխառությունները:

Յոյնը են անհրաժեշտաբար: նրանք սովորաբար ընդգրկել են կեն-
ցադի, գյուղատնտեսության և կուլտուրայի ընագավառները:

Ստորև տալիս ենք մի համառոտ ցանկ Մալաթիայի բարբա-
ռի այն հայերեն բառերի, որոնք ըստ բարբառախոս մալաթիացի-
ների վկայությունն փոխառվել և լայն զործածություն ունեին Մա-
լաթիայի թուրքական բարբառում կամ խոսվածքում:

Հայերեն բառեր	Մալաթիայի բարբառ	փոխառված ձև թուրքերանում	բուն թուրքական բ ա ո
1. ալոջ	ալուջ	ալըջ	յաբան էլմասը
2. ալիշ	ազիշ	ազիշ, այիշա	աթէշ բուրայի
3. անանուխ	աննուխ	աննըխ	նանա
4. անասուն	անասըմ	անասըմ	հայվան
5. առաստաղ	արըստաղ	արըստազ	արասթազ
6. բակ	փազ	փէզ	հավլա
7. բակլայ	փաղլա	փազլա	ֆասուլլա
8. բարաւոր	փալաւար	բարավար	ուսթէշէզ
9. բրինձ	փիրինձ	փիրինջ	դուլյու
10. գոմ	բոմ	բոմ	աղըլ
11. գործաւար	բօզվար	բօզբէր	վար
12. գրաւ	բըրավ	բիրավ	զիրէվ
13. դատարկ	թարդակ	թէրդէզ	զամըշ
14. զնդան	զինդան	զինդան	հափս
15. թափ	թափ	թափ	հուլըմ
16. թոռն	թոռ	թոռուն	նավա
17. թումբ	թումբ	թումբ	բանդ
18. թրթուր	թօրթօր	թօրթօր	թըրթըր
19. ժամակոչ	ժանգօչ	չանգօզ	-
20. լող(տուր) լօղղուր	լօղղուր	լօղղուր	-
21. լող(իայտ) լօղիաղ	լօղիաղ	լօղբէշ	-
22. խազ	խազ(զլխի մազերի գիծը)	խազ(զլխիմա- զերի գիծը)	-
23. խառնախուռն	խառմախօռ	խարմախօր	զարըշըզ
24. խլիներ	խըննիբ	խըննէբ	սումուբ

	հայերեն բառեր	Մալաթիայի բարբառ	փոխառված ձև թուրքերենում	ըուն թուր- քական բառ
25.	խոզան	խօզան	խօզան	
26.	կալ (առ)	գավար	գաւարէ գէվէր	բանդ
27.	հատիկ	հաղիգ	հաղիգ	բուլլգուր
28.	հեծան	հէծան	հէզան	դիրէգ
29.	հերկ	հէրգ	հէրգ, հէրիգ	չիֆր սուր- մէսի
30.	հիմն	հիմ	հիմ	թէմէլ
31.	ջար	ջար	ջար	չարէ
32.	ժիւղ	ջէղ	ջըղա	սալ
33.	ժօի	ջիջի	ջիջի	գուրթ
34.	մազաման	մազման	մազմանա	մութաֆ
35.	մարդակ	մարդագ	մէրդէգ	դէրէգ
36.	մանանայ	մանանա	մանանա	գուրրէթ
37.	մանուկ	մանուղ	մանըղ	փշիգ հեյ- վասը
38.	նախիր	նախրո	նախրո	հէրգէլէ
39.	շալակ	շալագ	շէլէգ	
40.	շիւ	շիվ	շիվ	ուզում շօփու
41.	շիւան	շըվան	շիվան	
42.	շօղիթ	շօղութ	շօղութ	սալյա
43.	չեչ	չէչ	չէչ	գօմէջ
44.	պատու հան	բաղֆան	բաղըման	հինջէրէ
45.	պոչ (ուկ)	բօչուկ	բօչուկ	գուլրուկ
46.	չախչախ	չախչախ	չախչախ	խուրդուխու
47.	չրկոտեմն	չըլըրըմ	չըլըրըմ	սու թէրէսի
48.	չրորդան	չըրթօն	չօրթուն	
49.	սալ	սալբար	սալ	
50.	սամի	սամի	սամի	բօյուլուղուրո
51.	սամիթ	սամիթ	սամութ	ոէգէնի
52.	սանդ	սանդ	սանդ	սէրփէնի
53.	սողնակ	գօղնագ	գօղնա, գօղնիգա	
54.	վանք	վանք	վէնք	մանսթըր

Հայերեն բառեր	Մալաթիայի բարբառ	փոխառված ձև	բուն թուրթուրքերնունում բաղան բառ
55. սարբինայ	սերփենի	սերփենի	ասմա շարդակը
56. տապաստ	դաբաս	դաբաս	դաբախ
57. տղածգան	ղըղասկան	ղըղեսգեն	
58. ցաւ	ցավ	սավ	խասթէլիգ
59. ցիւ, ցլիք	ցըվիք	սիվիգ	քէրէմիդ
60. փառ	փառ	փար	տուվաղ
61. փեթակ	փէթագ	փէթէգ	տըր զօվունը
62. փոդորակ	փօրդանք	քօհրէնգ	օլուգ
63. փոս	փօս "հոր"	փօս	գուլու
64. փուչ	փուչ	փօջ	չուրուգ զօղը
65. քամիչ	քամիս	քէմիջէ	սուգգէջ

Բ Ա Ռ Ա Կ Ա Ջ Մ Ո Ռ Թ Յ Ո Ռ Ն

307. Մալաթիայի բարբառի բառակազմական հիմնական միջոցներն են բարդությունները և ածանցումները:

ա) Բարդություններ

Բառերը բարդվում են ինչպես ա հողակապով, այնպես էլ առանց հողակապի (անհողակապ բարդություններ): Բարբառում կան նաև քայական հարադրություններ:

1) Ա հողակապով բարդությունները մեծ մասամբ լինում են զրական կամ կրոնական իմաստով գործածվող բառերում: Օրինակ՝ ասվածածին, վարժադուն, վարժաբէդ, վարթաբէդ, հընքաբաբ, համփէրադար, վէրնադուն, էլածահան "երագահան", ցավաքար և այլն:

2) Բարբառում բարդ բառեր կազմելու հիմնական միջոցը անհողակապ բարդություններ են: Նշվոնք մի քանի օրինակ՝ անգաչխուլ, անգաչքաշուգ, աշգաբուգ, գրագսէր, գօմրոդօգիգ, լուսընգլօս, լօղքար, լօսծագ, խաշօնփանդ, խօնջընթասկ, հացծըվան, հօղլաթ, յօթնախփար "Մեծ արջի համաստեղություն", արինթաթախ, բադգից, թըրգից, սուղծախ "թանկավաճառ", սիվցիթ "կուպր" սիվքիր, փագմադ "քթամատ", փարագցավ "հյուլծախտ" և այլն:

3) Բայական հարադրություններ՝

Բուրգունք շափել "ծաղրել",
 բունգ թընել "պնդել, համոռել իր խոսքի վրա",
 գալմէլ էնէլ "շրջապատել",
 դադէի էնէլ "բայլել",
 թօրս էլլալ "դուրս գնալ",
 իվիրդը մըղնալ "համոզել",
 մար մըղնալ "մայր մտնել",
 չիքն ըյնէլ "աղքատանալ",
 ցառք դալ "օժանդակել" և այլն :

Բ) Ա Ծ Ա Ն Տ Ո Ւ Մ

1) Նախածանցներ

1. Ան - անգար, անգուդ, անխիլք, անվարդի, անվըլա, անբօրօ և այլն:
2. Հ, լը - շըդէս, շըիէր, շունէվօր և այլն:

2) Վերջածանցներ

Մալաթիայի բարբառը հարուստ է վերջածանցներով.

1. Ազան (-ական) - ա) ժամանակ, ցույց տվող գոյականներից կազմվում է հարաբերական ածականներ. օրինակ՝ ամսագան, դարէգան, շաքթագան, օրագան և այլն: Բ) Ավելացնելով բանական թվականներին՝ կազմվում են բաշխական թվականներ. ինչպես՝ մէզագան, էրգուքագան, իրէքագան, չօրսագան և այլն: Գ) Կազմում է գոյականներ, օրինակ՝ ասկագան:
2. Ան (ան) - կազմում է ածականներ կամ գոյականներ՝ ցույց տալով գործողի անուն, երբեմն էլ՝ արգասիք տարկան: Օրինակ՝ զըթան, խածան, հաչան, իըչան և այլն:
3. Անի (անի) - կազմում է հարաբերական ածականներ. ինչպես՝ անվանի, բէտկանի, լէզվանի և այլն:
4. Անք - կազմում է ա) գոյականներ՝ աղաչանք, շարշարանք, ցոցանք "հրեշ" իըրշանք, զըբչանք և այլն: Բ) Գոյականներ կազմում է անեզական բառեր. ինչպես՝ դալանք, բօրանք և այլն:
5. Ացի, ցի, ցի - ցույց են տալիս որտաղացի կամ բնակիչ լի նսւլը, ինչպես՝ քէդացի, դունէցի, քախկըցի, անթափցի,

բօլսէցի, իզմիրցի, մալաթյացի և այլն:

6. Դէք (տի Կայք) - Ազգակցութիւնն ցույց տվող բառերից կազմուած է հավաքական գոյականներ. ինչպես՝ ամուղեք, արփըրդէք, քենիդէք և այլն:
7. Գէգ (կեկ) - Դրվելով ածականների վրա, ցույց է տալիս նրան հատկանիշի մի քիչ ավելի կամ պակաս լինելը. ինչպես՝ էրզանգէգ, լանգէգ, հաստգէգ, շաղգէգ, սուղգէգ, ցուրդգէգ և այլն:
8. է (եայ) - Գոյականներից կազմուած է հարաբերական ածականներ՝ ցույց տալով այն նյութը, որից պատրաստված է առարկան. Օրինակ՝ էրզըթէ, էրծըթէ, մագէ, օսկիյէ, փուրթէ, քարէ և այլն:
9. էդէն (եղեն) - Կազմուած է գոյականներ կամ ածականներ՝ ցույց տալով մի բանից շինված որոշ տեսակի առարկաներ՝ հավաքական նշանակութեամբ. օրինակ՝ մըսէդէն, էրզըթէդէն, փուրթէդէն և այլն:
10. էնագան (ենական) - ցույց է տալիս ժառանգած լինելը. Օրինակ՝ քաքէնագան, դադէնագան և այլն:
11. էնք (եանք) - Կազմուած է գնդաստան կամ տոհմանունն արտահայտող հավաքական գոյականներ. օրինակ՝ ամուլէնք, քաքէնք, դադէնք, հարսայէնք, մարէնք, փարսէդէնք, փիլօյէնք և այլն:
12. Լիգ (ուլիկ) իգ (իկ) - նվագական-փաղաքշական ածանց: Այսպես՝ քաքիգ, դադիգ, քըզդըլիգ, թաթիգ, թօմըլիգ, սիվուլիգ, սուրուլիգ, փափիլիգ և այլն:
13. իչ (իչ) - գարիչ, մաղնիչ, մանիչ, մէրիչ, մըզըրդիչ, նէրիչ, քէրիչ, քըրիչ և այլն:
14. իք - դրվելով անորոշ դերբայի վրա՝ կազմուած է գոյականներ. ինչպես՝ առնալիք, դալիք, խաղալիք, խըմէլիք, հաքնէլիք, ուղէլիք և այլն:
15. Չու (ծոյ) - բահձու "պահձո", շընձու:
16. նօց (անոց) - ա) Ավելանալով բանական թվականներին, կազմուած է չափականներ. Օրինակ՝ մէգնօց, էրզուքնօց, իրէքնօց, դասնօց և այլն: ք) ցույց է տալիս տող, ինչպես՝ աղոզնօց, թըրքալնօց, հէրթնօց "հարդանոց", շուեննօց և

այլն: գ) կազմում է ածականներ. օրինակ՝ աժաննօց, սուղնօց, վառնօց "ստոր" :

17. Ձէք (չնայք) - նույց է տալիս զին, արժեք, վարձ, ինչպես՝ ավուրչէք "օրավարձ", գաղընդչէք "նոր տարվանվեր", գարօղչէք "կարնլու համար տրվող վարձ", դանօղչէք, նախշօղչէք, փէրօղչէք, քէրօղչէք և այլն:

18. Ուզ (ուկ) - ա) կազմում է ածականներ, ինչպես՝ անցուզմարցուզ "անցած մոռացած", անուզ "այրող, տաք", բառուզ "պարկած", գայնուզ "կանգնած", նստուզ "նըստած", վըլվըլուզ, իրարանցում (իրար անցած), աղմուկ, փախուզ "խալքը փախած", փաթթըվուզ "փաթաթված", փըլօրուզ "չորս կողմը բոլորած" և այլն:

բ) կազմում է գոյականներ կամ ածականներ. ինչպես՝ աչուզ, "աչքեր", զախուզ "նոր տարվա՝ կաղանդի առթիվ մատուցած նվեր", գարքուզ "ամուսնացած մարդ", թանիուզ "ձնորից վայր ընկած (թափած) որևէ իր, սովորաբար հատիկ", հասուզ "հասած, չափահաս", հարսնուզ "հորեղբոր կամ վարպետի կինը", մարթըաննուզ "մարդասպանութուն", նազուզ "ճախարակի մի տեսակը՝ իլիկից մեծ", նէդուզ "ճախարակի առանցքը", ցըթուզ "ձյուլթի պես կըպչող, առածական", փանուզ "բանող, շարունակ գործող", փըռնուզ "ցորենի մեջ ոսպի մեծությամբ դառը հատիկ", փէրնուզ "ըբրանից ընկած պատառ, թօրմացք", քօղղուզ "գաղտնի" և այլն:

գ) իզական հատուկ անուններին ավելացնելով՝ կազմում է փաղաքչական ձևեր. ինչպես՝ թաքուզ, իսկուզ, Հայգուզ և այլն:

19. Ութուն (ութիւն) - կազմում է վերացական գոյականներ՝ փարութուն, էշութուն, մանծութուն, շարութուն, քէշութուն և այլն:

20. Ում (ումն) - կազմում է գոյականներ. ինչպես՝ թաղում, վայլում, փաժնում և այլն:

21. Ուն, վուն - կազմում են ածականներ՝ զօփուն, էփուն, լարվուն, լէցուն, հուսվուն, փանվուն, քօղքրվուն և այլն:

22. Ուստան - Ասող, արտահայտող՝ իրավուստան, սուղուստան:

23. Ուլց - ա) Գուլյն ցուլյց տվող ածականներից կազմում է գոյականներ . Օրինակ՝ գարմրուլց, թէղնուլց, ջէրմըզուլց, սիփուլց և այլն: Բ) կազմում է գոյականներ՝ նոր նշանակութամբ. ինչպես՝ լէղուլց "լեղապարկ", քարուլց "քարծիկ (հավի):

24. Ունը - կազմում է գոյականներ՝ բաղահմուներ, ըսմուներ, հարցմուներ և այլն:

25. Ուր - Բայարմատներից կազմում է գոյականներ: ինչպես՝ ավուր "ավլելուց հավաքված կեղտը", ժողվուր "տուն ու տեղ ժողովելը, հավաքելը", լըզուր "լիզված առարկան կամ լիզելը", խըղխըղուր, խօշըրուր "ձավարի խոշորները", խօրշուր "մարմնի վրա առաջացած խոշոր խոցեր", հասկէրուր "հացկերություն", հըյրուր "ընտրվածք", փօրըրշուր "փորլուծություն", քաշուր "կաթի, սերի քաշածը", քըսքըստուր "հեռու ազգականներ" (հեզնաբար), քէրուր "քերվածք, կաթսայի հատակին կպած կերակրի թանձր մասը" և այլն:

Այս ածանցը բազմապատկական դ(տ) ածանցի հետ դառնում է դուր՝ ավըլդուր, բահվդուր, սըրփդուր և այլ:

26. Էվար - կազմում է մակբայներ, որոնք ցուլյց են տալիս այդ լեզվով խոսելը. ինչպես՝ հայէվար, դաժգէվար "տաճկերեն", հօմէվար "հունարեն", ոռւսէվար "ռուսերեն" և այլն:

27. Վարի - նշանակում է ձևով . Օրինակ՝ էշավարի, մարթավարի, քաղաքավարի և այլն:

28. Վասկ (ուածք) - ցուլյց է տալիս ձև, եղանակ . Օրինակ՝ քավասկ, նըստվասկ, փըռնվասկ "բռնելու ձև": Մի բանիսը դարձել են գոյականներ. ինչպես՝ լըվասկ "լվացք", իշվասկ "կաթված":

29. Վէրէ (ի վեր է) - ժամանակ ցուլյց տվող բառերի վրա դըրվելով՝ արտահայտում է "Այդ ժամանակից սկսած" իմաստը. ինչպես՝ առչօրվանվէրէ "առաջին օրվանից սկսած", էրէզվանվէրէ "երեսկվանից սկսած", ըռզընվանվէրէ "երսկոյից սկսած" և այլն:

30. Վօր, ափօր (աւոր) - Դունվօր, էզվօր, ժամվօր, հարգափօր, "գուլգարան", հարսընվօր, ձօսվօր "հղի", շաղվօր, սուրփօր, փանվօր, քախկըվօր և այլն:

31. Տու (ացու) - Այս ածանցով կազմված գոյականները ցուլյց են

տալիս, թե ինչ նպատակի համար են նրանք պիտանի. արուրցու, միսցու, փէսացու և այլն:

32. Օղ(ոս) - Ցույց է տալիս մի բանից շատ ունեցող, որևէ նյութին քսված կամ ապականված լինելը. Օրինակ՝ աղոզ, խրննօղ, խըլընքօղ, իօղօղ, մուրօղ, օշլօղ, օրթնօղ, փուշօղ և այլն:
33. Օնք(ոնք) - Արտահայտում է ազգակցություն կամ տոհմի, ցեղի անուն ցույց տվող հավաքական գոյականներ. ինչպես՝ դադօնք, թէրգօնք, հընքաբաբօնք, քնոնք, "քեռիենք" և այլն:
34. Օնց- շաղօնց "վաղուց":
35. Օրթ, էրրօրթ - վերջինով կազմվում են դասական թվականներ՝ հինգէրրօրթ, վեցէրրօրթ և այլն: Օրթ-ով կազմվում են ածականներից գոյականներ՝ էվէլօրթ, փակսօրթ, աշնօրթ և այլն:
36. Օվի- ձալլօվի, սարքօվի, քաշօվի և այլն:
37. Օղ(ող) - ենթակայական դերբայի վերջավորությունն է՝ փէրօղ, ուղօղ, խըմօղ, դանօղ և այլն:
38. Օց(ոց) - կազմում է գոյականներ. ինչպես՝ խարոց, ձամփօց, թըրչօց, քէրօց, զըրփօց "սրբիչ":
39. Օք (ալք) - գործիականի վերջավորությունն է: Այս վերջածանցով կազմված բառերի մի մասը ստացել է մակբայական կիրառություն. ինչպես՝ ուժօք "ուժեղ", խէլօք, սըրղօք "սրտոտ, քաջ", մըտկօք "խելացի, հիշողություն ունեցող" և այլն:
40. Ք- Դրվելով ածականների վրա՝ կազմում է գոյականներ. ինչպես՝ լանք "լայնություն", ձալք "ձավածք", խախկ "խայտատակություն" (խախկ-խայդառագ արտահայտություն մեջ "ձաղր ու ծոնակ"):

1. Ըստ ակադ. Ա. Գարիբյանի՝ հայ բարբառների ձևաբանական դասակարգման Մալաթիայի բարբառը պատկանում է մասնիկավոր խմբի հա ճյուղին: Ծակայն նկատվում է նաև կը ճյուղի բարբառների ազդեցությունը Մալաթիայի բարբառի վրա: Այդ ազդեցության արդյունքն է սահմանական տղանակի նորկա և անցյալ անկատար ժամանակներում ձայնավորով սկսվող բայերից առաջ կ>զ եղանակիչի գործածությունը:

2. Բարբառի բաղաձայնական համակարգը համընկնում է Տիգրանակերտի, Եղեւսիայի, Ռոդոսթոյի բարբառների համակարգին, այն է՝ նրկաստիճան խլազուրկ (շնչեղ խուլներով հարուստ) բաղաձայնական սիստեմ: Հետևաբար զրաբարի համեմատությամբ բարբառի բաղաձայնական սիստեմի բնորոշ փոփոխություններն են՝ խուլ պայթականների ձայնեղ արտասանությունը (ձայնեղացումը) և ձայնեղների շնչեղ խլացումը:

3. Դրաբարի հնչյունական սիստեմի համեմատությամբ բարբառում ավելացել են ա, ո, օ ձայնավորները և ֆ-ն: Հին հայերենի նրկաբարբառները վերածվել են պարզ հնչյունների: Բարբառը չունի շնչեղ ձայնեղներ:

4. Փոխազդեցական հնչյունափոխության շնորհիվ՝

ա) Մ, ն ոնգայիններից հետո զրաբարյան ձայնեղները մընում են անփոփոխ:

բ) Ս, շ, խ-ից հետո կամ շնչեղ խուլներից առաջ խուլ պայթականները չեն հնչյունափոխվում:

գ) Պայթաչիականները բաղաձայններից առաջ տարրալուծվում են և, կորցնելով պայթական բաղադրիչները, պահպանում են շրփական տարրերը:

5. Մալաթիայի բարբառն ունի հոլովման կանոնավոր և կոռ սիստեմ: Հոլովումներից ամենատարածվածը եզակի թվում ի-ն է, հոգնակի թվում՝ ու-ն: Հատկանշական է գործիական հոլովի օք վերջավորության ընդհանրացումը հոլովվող բոլոր բաներում:

6. Բարբառի ընդհանուր սիստեմը իր 5 եղանակներով ունի ինքնատիպ կառուցվածք: Այն արտահայտվում է՝

ա) Հղծական եղանակը ապառնի ժամանակի (հետևաբար և նրա հիման վրա կազմվող սահմանականի ներկա և պայմանական ու հարկադրական եղանակների ապառնի ժամանակների) եզակի թվի առաջին և երկրորդ դեմքերում և հոգնակի թվի առաջին դեմքում ե(է) և ի խոնարհման բոլոր բայերի վերջավորությունների ընդհանրության փաստով:

բ) Հոգնակի թվի առաջին դեմքում ըղծական եղանակի ապառնի անցյալ ժամանակում (հետևաբար և նրա հիման վրա կազմվող ժամանակներում) գրաբարի սահմանական եղանակի անցյալ անկասարի այաք, էաք վերջավորությունների անփոփոխ գործածությամբ (բըրէյաք, գարթայաք):

7. Հայտնի է, որ կը ծյուղի բարբառներում սահմանական եղանակի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակները օգտագործվում են նաև պայմանական եղանակի ապառնիի և անցյալի ապառնիի իմաստ արտահայտելու համար, մինչդեռ Մալաթիայի բարբառում որոշակիորեն սահմանազատվում են նշված ժամանակները իրանց բնորոշ բերականական կառուցվածքով (փէրիմ ա, գէրթամ ա - "բերում եմ, գնում եմ", գըփէրիմ, գէրթամ - "կբերեմ, կգնամ"):

8. Չնայած է (ի) խոնարհման պարզ բայերում վաղակատար և ժխտման դերբայների վերջավորությունների նույնությանը (բըրիը, հայիր), այնուամենայնիվ ա խոնարհման պարզ և բոլոր ածանցավոր բայերում որոշակի սարքերվում են նշված երկու դերբայների վերջավորությունները, սա բացատրվում է ժրխտման դերբայը՝ անորոշ դերբայից և վաղակատարը՝ անցյալի հիմքից կազմվելու հանգամանքով (մառնար, աղար, բաքնիր, փուսնիր - ժխտման, մառցիր, աղցիր, բաքիր, փուսիր-վաղակատար):

9. Եթե կը ծյուղի բարբառներում ժխտական խոնարհման ժամանակ դրական խոնարհման կ-ն փոխարինվում է չ-ով, ապա Մալաթիայի բարբառում սահմանական եղանակի ներկա և անցյալ անկատար ժամանակների ժխտական խոնարհման ժամանակ, եղանակիչի հետ միասին օգտագործվում է նաև օժանդակ բայը (չիմ բըրիմ ա, չիս բըրիս ա, չի բըրէյա, չէյի բըրէյիյա, չէյիր բըրէյիր ա, չէյաք բըրէյաք ա և այլն):

10. Չնայած այլ լեզուներից, հատկապես թուրքերենից, բարբառի կրած զգալի փոփոխություններին, այնուամենայնիվ

բարբառի բառային հիմնական ֆոնդի բառաշերտի բառերը հիմնականում ընդհանուր հայերեն են: Բարբառն ունի բառերի լայն շերտ, որին մի մասը հատուկ է միմիայն Մալաթիայի բարբառին: " Կիլիկիայի մեջ Մալաթիան այն հազվագյուտ բաղաբններից է, ուր հայերեն լեզուն պահպան է" - գրում է պրոֆ. Մ. Որբերյանը 1900 թվականին:

11. Դարձր շարունակ գտնվելով թուրքական բռնակալների հայահալած քաղաքականության միջավայրում, նրբ հայերեն խոսելու համար ենթարկվում էին ստոր հալածանքների և ֆիզիկական բնաջնջման, Մալաթիայի հայուլթյունը անվթար է պահպանել իր մայրենի բարբառը :

1. Տես՝ «Բիւրակն», 1900, էջ 118, պրոֆ. Մ. Որբերեանի «Մալաթիա» հոդվածը:

Ա

Աքեթ-ափէթ "այրված կտավի կտոր"	Ականջել-անզըչէլ "լսել"
Աքեթահոտ - ափէթահոդ	Ակիշ-ագիշ
Աքեդայ - ափէդա	Ակն-ագ(ջրի)
Ազահ-արահ, անքահ	Ակոայ-արգա
Ազահանալ-արահանալ	Ահ-ա(հ)
Ազահուլթիւն-արահուլթուլն	Ադ-ադ
Ազանելիք-հարնէլիք	Ադալ-ադալ
Ազանիլ-հագնիլ	Ադանձ-ադանձ
Ազի-արի	Ադանձել-ադընձէլ
Ազուզայ-հարուքա	Ադաշանք-ադաշանք
Ազուցանել-հարցունէլ	Ադաշել-ադաշէլ
Ազապ-ազար	Ադաջուր-ախչօռ
Ազապուլթիւն-ազարոպթուլն	Ադալնի-ադըվնի
Ազատել-ազադէլ	Ադը-ախփ
Ազատուլթիւն-ազադուլթուլն	Ադըբարոյն-ախփուլն
Ազրն-ասպ	Ադըիւր-ախփիր
Ազգ-ասկ	Ադել-ադէլ
Ազնիւ-ազնիվ	Ադեդն-ադօդ
Ազոխ-ագօխ"չհասած խաղող"	Ադեդնել-ադնէլ "զգէլ"
Ալ-ալ "աներևույթ էակ"	Ադէկ(էկ)-ադգէգ
Ալէլուիա-ալէլույա	Ադէկ(էկ)ուլթիւն-ադգէգուլթուլն
ալիւր-ալիր	Ադի-ադի
Ալիւրամադ-ալիրմադ	Ադիւս-ադօս
Ախոռ-ախօռ	Ադջիկ-ախչին
Ածան-հածան	Ադջիկուլթիւն-ախչինզուլթուլն
Ածել-հածէլ	Ադտ-ադդ
Ածելել-ածըլէլ, ազլէլ	Ադտոտ-ադդօդ
Ածելի-ածըլի, ազլի	Ադտոտիւ-ադդօդիւ
Ականջ-անզաչ	Ադտոտուլթիւն-ադդօդուլթուլն

Աղքատ-ախկաղ
 Աղքատանալ-ախկաղնալ
 Աղօթել-աղօտկ էնէլ, աղօթել
 Աղօթք-աղօտկ
 Ամական-աջաւան
 Ածիլ-աջիլ
 Ածուկ-աջուկ "կոնք"
 աման-աման
 Ամաչնլ-ամըշնալ
 Ամաչկոտ-ամըշկօղ
 Ամառն-ասուր
 Ամբար-ամբար
 Ամէն-ամմէն
 Ամիս-ամիս
 Ամիրայ-ամիրա
 ամպ-ամբ
 Ամպոտ-ամբօղ
 Ամսական-ամսագան
 Ամօթ-ամօթ
 Ամօթնալ-ամօթել
 Այգի-էքի
 Այդ-անդ
 Այդչափ-անդչափ
 Այդպէս-անդբէս
 Այդքան-անդքան
 Այլ-էլ, ա
 Այլագգ-այլասկ
 Այլակերպ-այլագէրբ
 Այլանդակ-այլանթագ
 Այն-ան, անի
 Այնչափ-անչափ
 Այնպէս-ամբէս
 Այնքան-անքան
 Այս-աս, ասի
 Այսչափ-ասչափ
 Այսպէս-ասբէս

Այսքան-ասքան
 Այսօր-ասօր
 Այր-արիգ
 Այր մարդ-արիգմարթ, արիգընիգ
 Այրէլ-արէլ
 Այրիլ-արվիլ
 Այրի-վօրփէվարի
 Այրուք-արուք "այրող, տաք"
 Անալի-աննի
 Անամօթ-անամօթ
 Անանուխ-աննուխ
 Անապակ-ամբագ "զուտ, պարզ"
 Անառակ-անառագ "չարածօծի"
 Անաստուած-անասված
 Անարատ-անարաղ
 Անարգել-անօրբէլ "հայհոյել"
 Անբախտ-ամբախտ
 Անբախտութիւն-ամբախտութիւն
 Անգամ-անքամ
 Անգէտ-անքէղ "տգետ"
 Անգործ-անքօրծ
 Անդադար-անթաթար
 Անդամալոյծ-անթամալուծ
 Անդաստան-անթաստան "եկեղեցական
 թափոր"
 Աներ-անէր "կնոջ սղբայր"
 Աներես-անէրէս
 Աներծագ-անէրցաք "կնոջ սղբոր
 որդին"
 Անէծք-անէսկ
 Անիծ-անիծ
 Անիծել-անըծել
 Անիծոտ-անըծօղ
 Անլուայ-անվլլա
 Անխելք-անխիլք
 Անխիղճ-անխիղջ

Անկանիլ -իյնալ
 Անկար -անգար "անկարող"
 Անկողին -ընգողին "նսրքնակ"
 Անկուշտ -անգուշտ
 Անկշտուկ -անգուշտուկ
 Անհամ -անհամ
 Անհամանալ -անհամնալ
 Անհամուկ -անհամուկ
 Անհամբեր -անհամփէր
 Անհավատ (ք) -անհավատկ
 Անհոգ -անհօք
 Անծրւ -հարգէվ
 Անծրւոտ -հարգէվօղ
 Անճարակ -անջարակ
 Անճարակուկ -անճարակուկ
 Անմահ -ամմահ
 Անմահական -ամմահական
 Անշահ -անշահ
 Անշնորհք -անշընօրք
 Անշնորհքուկ -անշընօրքուկ
 Անոյշ -անուշ
 Անուն -անուն
 Անուշանալ -անուշնալ
 Անսիրտ -անսիրդ
 Անվախ -անվախ
 Անտէր -անդէր
 Անցանել -ասնիլ
 Անցուցանել -անցուցնել
 Անփորձ -ամփօրց
 Անքուն -անքուն
 Անօթի -անօթի
 Անօթնալ -անօթնալ
 Անօթուկ -անօթուկ
 Անօսր -նօսր
 Աշակերտ -աշագերդ
 Աշել -աշէլ "դիտել"

Աշխատեցուցանել -աշխողցունել
 Աշխտիլ -աշխողիլ
 Աշխարհ (ք) -աշխարք
 Աշուն -աշունք
 Աշուկ -աշուկ
 Աշք -աշկ
 Ապաշխարանք -աքաշխարանք
 Ապաշխարել -աքաշախարէլ
 Ապառաժ -աքառաժ
 Ապուր -աքուր
 Ապրայ -աքրա
 Ապրանք -աքրանք
 Ապրիլ -աքրիլ
 Ապրիլ -աքրիլ (ամիսը)
 Ապրուստ -աքրուստ
 Առաջ -առաշ
 Առաջեալ -առաշէվ
 Առաջի -առաշի
 Առաջին -առաշին
 Առաջնեակ -առաշընէգ
 Առաջուց -առաշուց
 Առաջք -առաշկ
 Առաստաղ -աքըստաղ
 Առաքեալ - առաքյալ, 2. Առաքէլ
 (հատուկ անուն)
 Առէջ -առէշ "ընկհակի հենքը"
 Առիւծ -առյուծ
 Առիք -առիք "առաստաղ"
 Առնել -էնել
 Առնուլ -առնել
 Առողջ -առօխշ
 Առու -առվու
 Ասել -ըսել
 Ասեղծ -ասսէղ
 Ասեղծատել -ասիընդէլ
 Ասմունք -ըսմունք

Աստառ -աստառ
 Աստղ -ասրխ
 Աստուած -ասված
 Աստուածածին -ասվածածին
 Աստուածածշուհ -ասվածածշուհ
 Աստուածազատ -ասվածաբատ
 Աստուածամայր -ասվածամար
 Ատեան -անդին
 Արածել -հարծել
 Արդար -արթար
 Արսզակն -արքազ
 Արթնանալ -արթըննալ
 Արթուն -արթուն
 Արժան -աժան
 Արժանանալ -աժըննալ
 Արժել -աժել
 Արժէք -աժէք
 Արիւն -անրին
 Արիւնաթաթախ -անրինթաթախ
 Արիւնոտ -անրինօղ

Արիւնոտիւ -արինօղիւ
 Արծաթ -էրծաթ
 Արծակել -արցըզէլ
 Արջ -արչ
 Արտ -արդ
 Արտասուք -արցունք
 Արքայութիւն -արքայութուն
 Աւագ -աւար
 Աւագան -աւլագան (մկրտության)
 Աւել -աւիլ "ցախավել"
 Աւել -էվէլ "առավել"
 Աւելանալ -էվէլնալ
 Աւելել -աւլլէլ
 Աւելի -էվէլի
 Աւետարան -աւիդարան
 Աւետիք -աւլէդիս
 Աւեր -էվէր
 Աւերնել -էվրէլ
 Անսոս -անսօս

Բ

Բազմիւ -իազմիւ
 Բաժակ -իաժանք "հաղորդութիւն"
 Բաժանել -իաժնէլ
 Բաժին -իաժին
 Բախտ -իախտ
 Բախտաւոր -իախտաւոր
 Բակ -իագ "աւսուակ աների րաց
 գետինը"
 Բակլայ -իաղլա
 Բահ -իահ
 Բաղանիք -իաղնիք
 Բաղարջ -իաղարչ
 Բամբակ -իամբագ
 Բամբասանք -իամբասանք

Բան -իան
 Բանալ -իանալ
 Բանալի -իալլի
 Բանիւ -իանիւ
 Բանեցուցանել -իանէցունէլ
 Բանջար -1. փանջար "կանաչեղեն"
 2. փանջար "բազուկ"
 Բառնալ -իառնալ
 Բարակ -իարագ
 Բարականալ -իարագնալ
 Բարակութիւն -իարագութուն
 Բարաւոր -իարաւար
 Բարնալ -իարէվ
 Բարեկամ -իարէգամ

Բարուկենդան-փարգէնիան
 Բարերար-փարէրար
 Բարի-փարի
 Բարի լոյս-փարլոս
 Բարի իրիկուն-փառընգուն
 Բարկանալ-փարգընալ
 Բարձ-փարց
 Բարձ-փանձըր
 Բարձրանալ-փանձըրնալ
 Բարձրութիւն-փանձըրութուն
 Բարտի-փարդի
 Բաց-փաց
 Բեռն-փառ
 Բերան-փէրան
 Բերել-փէրէլ
 Բզէզ-փըզէզ "իշամեղու"
 Բողո-փողո "կապե աման"
 Բնալ-փընավ
 Բնիկ-փընիկ
 Բոքիկ-փօփիկ
 Բոքիկանալ-փօփիկնալ

Բոլորել-փըլլէլ
 Բոլորուած - փօլօրված "ոլոր-ված"
 Բողկ-փողգ, փէղգ
 Բոյթ-փօթ
 Բոյլք- փօրք "համաստեղութ-յուն"
 Բոյն-փօն
 Բովհրել-փօրհէլ
 Բորոտ-փօրօղ
 Բորոտիլ- փօրօղիլ
 Բոց-փօց
 Բունկալ-փունգալ
 Բուսանիլ-փուսնիլ
 Բուրդ-փուրթ
 Բուրուառ-փուրվառ
 Բուք-փուք
 Բոնսլ-փըռնէլ
 Բրդնլ-փըրթէլ
 Բրինձ-փիրինձ

Գ

Գազան-քազան
 Գալ-քալ
 Գալիք-քալիք
 Գաղտուկ-քօղղուկ
 Գալլ-քալ
 Գանձ-քանձ
 Գանձանակ-քանզանակ
 Գարի-քարի
 Գարուն-քարուն
 Գալազան-քալազան (կրոն)
 Գալաթ-քալաթ
 Գալիթ-քալիթ

Գետին-քէղին
 Գերան-քէրան
 Գերեզման-քէրէզմէր
 Գգնլ-քըզէլ
 Գգրոց-քըրգօց
 Գէշ-քէշ
 Գէշանալ-քէշնալ
 Գէշութիւն-քէշութուն
 Գին-քին
 Գինի-քինի
 Գինձ-քինձ
 Գինովանալ-քինօվնալ

Գիշեր-բըշեր
 Գիտենալ-քիղնալ
 Գիր-քիր
 Գիրկ-քիրգ
 Գիրք-քիրք
 Գիւղ-քէղ
 Գիւղացի-քէղացի
 Գլխաւոր-քըլխավեր
 Գլորել-քըլղըրէլ
 Գլուխ-քըլօխ
 Գղթոր-քըլխօր
 Գնալ-քացի, քացիր, քընաց, քընա
 Գոգ-քօք
 Գոզնոց-քօքնօց
 Գող-գօղ
 Գողոլթիւն-քօղոլթիւն
 Գոմ-քօմ
 Գոյն-քօն

Գովել-քօվէլ
 Գործ-քօրծ
 Գործաւար-քօզվար
 Կործարան-քօրծարան "արտաք-
 նոց"
 Գործել-քօրծէլ
 Գունդ-քունդ
 Գուշ-քուշ
 Գտանել-քըղնալ
 Գրաքար-քըրաքար
 Գրագիր-քըրաքիր
 Գրաւ-քըրավ
 Գրել-քըրէլ
 Գրիչ-քըրիչ
 Գրկել-քըրգէլ
 Գրող-քըրօղ
 Գօտի-քօղի

Գ

Դագաղք-քաթախկ
 Դադար-թաթար
 Դադարիլ-թաթրիլ "ղիմանալ"
 Դաժան-թաժան
 Դալար-թալար
 Դահլճ-թալիջ
 Դայնակ-թահէզ, թայէզ
 Դանակ-թանագ
 Դառնալ-թառնալ
 Դաս-թաս
 Դատ-թադ
 Դատաստան-թադաստան
 Դատարկ-թարդագ
 Դատարկել-թարդըզէլ
 Դատաւոր-թադվօր "վաստակող"
 Դատիլ-թադիլ

Դարիվայր-թարվար
 Դարի վեր-թարվեր
 Դարծ-թարց
 Դարծուցանել-թարցունէլ
 Դարպաս-թարքաս "կառավարա-
 կան շննք"
 Դղոււմ-թուլթում
 Դեկտամբեր-թէզդէմիէր
 Դեղ-թէղ "քթախոտ"
 Դեղին-թէղին
 Դեղնիլ-թէղնիլ
 Դեղնուլթիւն-թէղնուլթիւն
 Դեղնուց-թէղնուց
 Դերձան-թէրցան
 Դէ-թէվ
 Դէմ-թիւմ

Դէմ դիմաց-թէմ թիմաց
 դէպ ի վայր-թըբի վար
 Դէպ ի վեր-թըբիվէր
 Դժգոհ-թըշկօ (հ)
 Դժգոհիլ-թըշկօյիլ
 Դժոխք-թըժօխկ
 Դժուար-թըժար
 Դիմանալ - թիմանալ
 Դիպիլ-թըբնալ
 Դիւահար-թիվահար, թիյավար
 Դմակ-թըմագ
 Դնել-թընէլ
 Դող-թօղ

Դողալ-թօղալ
 Դողացուցանել-թօխցունէլ
 Դու -թօն
 Դունչ-թունչ
 Դուռն-թօռ
 Դուրս-թօրս
 Դուք-թօք
 Դպիր-թըբիր
 Դպրոց-թըրբօց
 Դրախտ-թրախտ
 Դրակից-թըրգից
 Դրացի-թըրացին
 Դրացուլիւն-թըրացնուլիւն

Ծ

Ծլանել-էլլալ
 Ծկայ-էգա
 Ծղանակ-էղանագ
 Ծղբայր-ախփար
 Ծղբայրուլիւն-ախփարուլիւն
 Ծղիժ-լէղիժ
 Ծղունզն-ուղունզ
 Ծմ-իմ
 Ծպիսկոպոս-էքիսկօրօս
 Ծո-առ
 Ծս-իս
 Ծրագ-էլաժ
 Ծրագահան-էլաժահան
 Ծրանեակ-էրնէգ
 Ծրբ-յափ
 Ծրգ-յէրբ
 Ծրդնուլլ-էրթըսնալ
 Ծրդումն-էրթում
 Ծրեկոյ-ուռուռնզուն
 Ծրես-էրէս
 Ծրեսել-էրէսէլ

Ծրեսուն-առսուն
 Ծրերալ-էրէրալ
 Ծրուիլ-էրվալ
 Ծրսք-իրէք,
Ծրեքշաքթի - իրէքշաքթի
 Ծրեքական-իրէքական
Ծրէկ-էրէգ
 Ծրթալ-էրթալ
 Ծրիցակին-իրիսգին
Ծրկաթ-էրգաթ
 Ծրկայն-էրգան
 Ծրկայնանալ-էրգըննալ
 Ծրկայնացուցանել-էրգընցու-
 նէլ
 Ծրկայնուլիւն-էրգանուլիւն
 Ծրկայնք-էրգանք
 Ծրկինք-էրգինք
 Ծրկիր-էրգիր
 Ծրկու-էրգու
 Ծրկուշաքթի-էրգուշաքթի
 Ծրկուական-էրգուքական

Յրուսադէմ-էրսադըմ
Երջանիկ -յէրջանիգ
Եփ-էփ
Եփսւլ-էփէլ

Եի-էիօց
Եօթն-յօթը

Ջ

Ջանգակ-զանքազ
Ջատ-զադ
Ջատել-զադէլ
Ջատիկ-զադիգ
Ջարմանալ-զարմանալ
Ջարմացք-զարմասկ (մընալ)
Ջաւակ-զավագ
Ջգոյշ-ըսկուշ, ուսկուշ
Ջգուշանալ-ըսկուշնալ, ուսկուշնալ

Ջննուլ-զէնէլ
Ջձուիլ-զըզվիլ
Ջնդան-զինդան
Ջոյգ-զուք
Ջոքանչ-զօնքաչ
Ջրոյց-զուրուց
Ջրուցէլ-զուրցէլ
Ջօրութիւն-զօրութուն

Է

էշ-էշ

Ը

Ընկեր-ընգէր
Ընկոյգ-ընգօգ
Ընտանիք-ընդանիք
Ընտրել-հըյրէլ
Ընտրուք-հըյրուք "ընտրվածք"

Թ

Թագ-թաք (եկեղեցական)
Թագաւոր-թաքավէր, թաքվէր (հատուկ անուն)
Թաթ-թաթ
Թաթախել-թաթաէլ
Թաթիկ-թաթիգ
Թակ-թագ
Թաղ-թաղ
Թաղար-թաղար "ներկարարի ծաղկաման"

Թաղել-թաղէլ
Թաղումն-թաղում
Թան-թան
Թանձր-թանձրը
Թառ-թառ (հավի)
Թառամիլ-թօռմիլ, թրոմիլ
Թառամեցուցանել-թրոմէցունէլ
Թառիլ-թառիլ

Թաս-թաս
 Թարթափ-Թարթափ
 Թարթել-Թարթել
 Թարթիչ-Թարթիչ
 Թաց-Թաց
 Թացուծիւն-Թացուծուծ
 Թաւալել-Թաւելել
 Թափ-Թափ
 Թափել-Թափել
 Թափուր-Թափուր
 Թափօր-Թափօր (եկեղեցական)
 Թնզանիք-Թէզնիք "կտավե թւնոց"
 Թեթև-Թէթէվ
 Թեթևանալ-Թէթէվնալ
 Թել-Թէլ
 Թերխարշ-Թէրխաշ
 Թւ-Թէվ
 Թեփ-Թիփ
 Թեփոտ-Թիփօղ
 Թեփոտել-Թիփօղիւ
 Թէ-Թէ
 Թի-Թի
 Թիզ-Թիզ
 Թիխմոր-Թըթխմէր
 Թթու-Թոլթոլ
 Թթուիւ-Թըթվիւ
 Թթուուծիւն-Թըթվուծուծ

Թխել-Թըխել (հացը և այլն)
 Թղթատել-Թըթտաղել
 Թնդալ-Թընդալ "հիվանդանալ"
 Թնծկալ-Թըզգալ
 Թնջուկ-Թոնջուկ
 Թող տալ-Թող դալ
 Թողուլ-Թողուլ
 Թոյլ-Թօլ
 Թոնիր-Թօնիր
 Թոռն-Թօռ
 Թուլթ-Թոլթ
 Թուլանալ-Թօլնալ
 Թուլուծիւն-Թոլուծուծ
 Թուղթ-Թուլթ
 Թումբ-Թոմբ
 Թունդ-Թոնդ
 Թուք-Թոք
 Թուչիւ-Թըռնիւ, Թըռչիւ
 Թուչուն-Թոլուչուն
 Թրթուր-Թօրթօր
 Թրիք-Թըրիք
 Թրջսլ-Թըրջէլ
 Թքանսլ-Թոլքալ
 Թօթափէլ-Թօփտիւ

ժ

Ժամ-ժամ "եկեղեցի"
 Ժամակոչ-ժանգօչ
 Ժանգ-ժանգ
 Ժանգոտ-ժանգօղ
 Ժանգոտիւ-ժանգօղիւ

Ժանիք-ժանիք
 Ժողովարան-ժօղվարան
 Ժողովնլ-ժողվէլ
 Ժողովող-ժօխվօխկ
 Ժ ում-ժում "անգամ"

հլիկ-իլիգ
 հմ -իմ
 հմանալ - իմանալ
 հնն - իննը
 հնչ - ինչ
 հնչպես - իշքէս
 հնչքան - իշքան
 հնքն - հինքը
 հնքնիրեն - հընքըռէն
 հշխան - իշխան
 հջանսլ - էջնալ
 հջուածք - իշվասկ "կաթված և
 իջվածք"

հջուցանել - էջուցնել
 ի վեր - վէր
 ի վերայ - վըրա
 իրաւ - իրավ
 իրեար - հըրար
 իւղ - յէղ
 իւղաբեր - Օղափէր (անուէն)
 իւղել - յէղել
 իւրեան - իրէն, հըրէն
 իրք - իք

Լ

Լաթ - լաթ
 Լալ - լալ "լաց լինել"
 Լալական - լալգան
 Լակ - լագ
 Լակել - լըգէլ
 Լակոտ - լագօղ
 Լայն - լաս
 Լայնանալ - լաննալ
 Լայնասիրտ - լանսիրտ
 Լայնուրիւն - լանուրիւն
 Լայնք - լանք
 Լաց - լաց
 Լափել - լափել
 Լեառն - լառ
 Լեարդ - լէրթ
 Լեզու - լէզու
 Լեզուանի - լէզվանի
 Լեղակ - լէղագ
 Լեղի - լէղի
 Լիգել - լըգէլ

Լինիլ - լուլիլ
 Լիտր - լիդիտր
 Լկիլ - լըգիլ "կակղիլ"
 Լկտի - լըգղի
 Լողանալ - լօղնալ
 Լողել - լօղել "լող քարով
 տանիքն ամրացնել"
 Լոյս - լօս
 Լու - լօ
 Լուանալ - վըլանալ, վըլալ
 Լուացք - վըլասկ
 Լուսանալ - լօսնալ
 Լուսնկայ - լուսընգան
 Լսել - լըսել

Խ

Խաբերայ - Խափէփա
 Խաբել - Խափէլ
 Խազ-Խազ (զիծ)
 Խազ ել - Խազէլ
 Խալ-Խալ
 Խախուա - Խախօղ
 Խ՝ ածան-Խածան
 Խածանել - Խազնէլ
 Խածուկ - Խածուկ
 Խաղ-Խաղ
 Խաղալ - Խաղալ
 Խաղացուցանել - Խախցունէլ
 Խաղող - Կալէղ
 Խաղք - Խախկ "Խայտառակ"
 Խայթել - Խաթէլ
 Խայտառակ - Խայրառագ
 Խանձ - Խանձ
 Խանձել - Խանձէլ
 Խանուկ - Խանուկ
 Խ՝ աշ - Խաշ
 Խաշխաշ - Խաշխաշ
 Խաշ - Խաշ
 Խաշապաշտ - Խաշաբաշտ
 Խարակել - Խարգէլ
 Խարդախ - Խարթախ
 Խարշել - Խաշէլ
 Խարտէլ - Խարդէլ
 Խարտոց - Խարդօց
 Խաւար - Խավար
 Խավարիլ - Խավարիլ
 Խելացի - Խէլացի
 Խելք - Խիլք
 Խելօք - Խէլօք
 Խեղդէլ - Խէխտէլ
 Խեղծ - Խէղծ

Խեղծանալ - Խէղջնալ
 Խեղծուիլեն - Խէղջուիլեն
 Խեղծուկ - Խէղջուկ
 Խենթ - Խէնթ
 Խեր-Խիր "նոր ծնած կովի
 կաթից պատրաստած մա-
 ծուն"
 Խգանել - Խըզդէլ
 Խիղճ - Խիղջ
 Խլանալ - Խուլունալ
 Խլինք - Խըննիք
 Խլնոտ - Խըննօղ
 Խիուամն - Խուլիուամ
 Խծիպ - Խըծիք
 Խծկել - Խըզգէլ
 Խծպսլ - Խըզբէլ
 Խղճալ - Խըղջալ
 Խըմտանք - Խըմքդանք
 Խմել - Խըմէլ
 Խըմոր - Խըմէր
 Խմորել - Խըմէրէլ
 Խմորոտ - Խըմէրօղ
 Խնամի - Խընամի
 Խնամուիլեն - Խընամուիլեն
 Խնայել - Խընայէլ
 Խնդալ - Խընդալ
 Խնձոր - Խընձէր
 Խնչել - Խընչէլ
 Խոզ - Խօզ
 Խոզան - Խօզան
 Խոթել - Խօթէլ
 Խուլոր - Խօլեո "խոժոռ"
 Խոնարհ - Խօնար
 Խոնջան - Խօնջան
 Խոռուկ - Խօռէլ "անցք բանալ"

խոստովանանք - խօստովանանք
 խոստովանիլ - խօստովանիլ
 խոտ - խօղ
 խոր - խօրոլեն
 խորան - խօրան
 խորանալ - խօրոլեննալ
 խորել - խօրել "խորացնել"
 խորի - խօրի
 խորհուրդ - խօրուրթ
 խորովել - խօրվել
 խորաբորտ - խօրթուփօրթ
 խոց - խօց

խոցաւոր - խօսվօր
 խոցոտ - խօցօղ
 խոցոտել - խօստել
 խոցոտուք - խօստուք "ցավ, հի-
 վանդուլթյուն"
 խուլ - խուլի
 խում - խում
 խունկ - խունգ
 խուփ - խուփ: "իակ, ծածկված,
 կախարհիչ"
 խսիր - խըսիր
 խստոր - սըխտօր
 խրատ - խըրաղ
 խրատել - խըրաղել
 խօսիլ - խօսիլ
 խօսք - խօսկ

Ծ

ծագիլ - ծաքիլ
 ծալել - ծալլել
 ծալք - ծալք
 ծախել - ծախել
 ծածկել - տասկել
 ծածկոց - տասկոց
 ծակ - ծազ
 ծակել - ծազել
 ծակծակել - ծազձըզել
 ծաղիկ - ծաղիզ
 ծաղկիլ - ծաղզիլ
 ծամել - ծամմել
 ծայթրին - զաթրին
 ծայր - ծար
 ծանր - ծանդր
 ծանրանալ - ծանդրնալ
 ծանրութիւն - ծանդրութիւն
 ծառ - ծառ

ծառայ - ծառա
 ծառայել - ծառայել
 ծառզարդար - զարզարթար
 ծառուտ - ծառօղ
 ծարաւ - ծարավ
 ծարավանալ - ծառվընալ
 ծարավիլ - ծարվիլ
 ծափ - ծափ
 ծնծ - ծէծ
 ծեծել - ծէծել
 ծեծկուլիլ - ծեզզըվիլ
 ծեղ - ծեղ: "ցողուն, ծիլ"
 ծեր - ծէր
 ծերանալ - ծէրանալ
 ծեփ - ծէփ
 ծեփել - ծէփել
 ծիլ - ծիլ
 ծիծ - ծիծ

ծիղ-ծիղ , ,ցողուն, ծիլ, ,
 ծիրտ - ձիրղ
 ծլիլ - ձըլիլ
 ծծել - ձըծել
 ծնանիլ - ձընիլ
 ծնունդ - ձունունդ
 ծոմ - ձոմ
 ծով- ձով
 ծոց - ձոց

ծունկն - ձունկ
 ծուն - ձուն
 ծոնլ - ձըոնլ
 ծրտել - ձըրդել
 ծիլալ - ձըիլալ "մաքրություն-
 նից փայլել"

կ

կաթ - գաթ
 կաթել - գաթել
 կաթիլ - գաթիլ
 կաթկաթիլ - գաթգաթիլ
 կաթն - գաթ
 կաթնաղուր - գաթնաքուր
 կաթողիկոս - գաթողգոս
 կալ (հոցահատիկի) - գալ
 կախ - գախ
կախարդ - գախարթ
 կախել - գաթել
 կակղանալ - գագղանալ
 կակղուլուն - գագղուլուն
 կակուղ - գագուղ
 կաղ - գաղ
 կաղամար - գաղամար "թանաքաման"
 կաղանդ - գաղընդ
 կաղանդել - գաղընդել
 կաղանդչէք - գաղընդչէք "նոր
 տարվա առթիվ նվի-
 րատվություն"
 կաղնի - գաղնի
 կամ (քայլ) - գամ
 կամաց - գամաց

կամն - գամ
 կամնել - գամնել "կամնով
 կալսսլ ցորենը"
 կամուրջ - գարմուջ
 կայծկլտալ - գագղըլդալ
 կանաչ - գանանչ
 կանաչիլ - գանչիլ
 կանգնիլ - գայնիլ
 կանթնդ - գանթնդ
 կանկառ - քանգառ (քույս է)
 կանուխ - գանուխ
 կանչել - գանչել
 կաշի - գաշի
 կապ - գապ "չվան, կապ"
 կապանք - գարանք
 կապել - գարել
 կապերտ - գարթեղ
 կապիչ - գաթիչ
 կապոյտ - գարուղ
 կապուտանալ - գարուղնալ
 կապուտիլ - գաթուղիլ
 կապուտրիչ - գաթուտրիչ
 կապուղիլ - գաղիլ
 կապար - գաղար

Անտու - գաղու
 Կար - գար
 Կարաս - գարաս
 Կարգ - գարբ
 Կարգաւոր - գարբավոր "հոգևորական"
 Կարգել - գարբել "ամուսնացնել"
 Կարդալ - գարթալ
 Կարդացաւոր - գարթըսվոր
 Կարել - գարէլ
 Կարել - գըրնալ
 Կարբ - գաժ
 Կարկամիլ - գըրգըմալ
 Կարկատան(ք) - գարգըդան
 Կարկատել - գարգըդնէլ
 Կարկուտ - գարգուդ
 Կարս - գարջ
 Կարճանալ - գարջնալ
 Կարճեցուցանել - գարջցունէլ
 Կարմիր - գարմիր
 Կարմրնալ - գարմըրնալ
 Կարօտ - գարօդ
 Կարօտանալ - գարօդնալ
 Կաւ - գավ
 Կաւիճ - գավիճ
 Կաքաւ - գաքավ
 Կեանք - գյանք
 Կեղեւանալ - գաղվէնալ
 Կեղծաւոր - գէղճավօր
 Կեր - գէր
 Կերակուր - գէրագուր
 Կերուցանել - գէրցունէլ
 Կէս - գէս
 Կիւն - գըմն
 Կին - գընիկ
 Կիսակատար - գըսկատար

Կիսատ - գըսադ
 Կիսատել - գըսաէլ, գըսսէլ
 Կիրակամուտք - գիրամուտկ
 Կից - գից "գույգ"
 Կիւրակէ - գիւրագի
 Կլայել - գիլաէգ
 Կալնել - գըլլէլ
 Կլոր - գըլօր
 Կծիկ - գըծիգ
 Կծկտել - գըզգըդէլ "սքմեցնել ամփոփել"
 Կծկել - գըզգէլ
 Կծու - գուծու
 Կծուիլ - գըզվիլ, գըզվէնալ
 Կզգիլ - գըզգիլ
 Կկուզ - գուզուզ
 Կղմինդր - գըղմիդ
 Կնդել - գընդէլ
 Կնճիոն - գըոփնջ
 Կնունք - գունունք
 Կնքախոր - գընքախոր
 Կնքամայր - գընքամար
 Կնքապալ - հընքարուք, ընքաքար, գընքաքար
 Կնքել - գընքէլ
 Կշնոր - շաոք
 Կշունել - շաոէլ
 Կշտանալ - գուշտանալ
 Կոթ - գօթ
 Կոխալ - գօխէլ
 Կոծ - գօծ (լացուգօծ)
 Կոկ - գօգ
 Կոկել - գօգէլ
 Կոկիկ - գօգիկ
 Կող - գօղ
 Կողով - գօղօվ

կոճակ - զօջազ
 կոճակել - զօժգէլ
 կոճղ - զօջ
 կոյս - զույս
 կոշտ - զօշտ "հողի, աղի կոշտ
 կտորը"
 կոչնակ - զօշնագ
 կոպ - զօբ
 կոպղել - զըղբէլ
 կոպղէք - զըղբաք
 կոտորատել - զօղբորդէլ
 կոտորել - զօյրէլ
 կով - զօվ
 կոր - զօր "կարիճ"
 կորեակ - զօրէգ
 կործանել - զօրձանէլ
 կործնել - զօրձէլ "ամանը գլխիվայր
 շրջել"
 կորկոտ - զօրգօղ
 կորնչել - զօրսվիլ
 կորուսանել - զօրսունցունէլ
 կուշտ - զուշտ
 կուռ - զուռ
 կուռն - զուռ
 կուռք - զուռք
 կուտ - զուդ 1. կորիզ 2. կուտ
 կուրծք - զուրսկ
 կոփել - զօփէլ "տաշել"
 կաշիլ - զըքնիլ

կոպաշտ - զըոարաշտ
 կոիւ - զըոիվ
 կոնակ - զըոնագ
 կոռւիլ - զըովիլ, զըովըղիլ
 կոռւարար - զըովարար
 կսկիծ - զըսկիծ
 կսկծալ - զըսկըծալ
 կտակ - զըդագ
 կտաւ - զըդավ
 կտոր - զըդօր
 կտուց - զըթնօց
 կտրատել - զըղբորդէլ
 կտրել - 1. զըյրէլ 2. զըրդէլ
 "ամորձատել"
 կտրիճ - զըյրիջ
 կտցել - զըթնօցէլ
 կրակ - զըրագ
 կրել - զըրէլ
 կրծն - զըրձէլ
 կրծանոց - զըրձան
 կրսանել - զըջըրդալ
 կրունկ - զուրունք
 կրօն(ք) - զըրօնք
 կցել - զըցէլ

Հ

Հագ - հագ
 Հագալ - հագալ
 Հագար - հագար
 Հալիլ - հալիլ
 Հակառակ - հագառագ

Հաղորդութիւն - հաղօրթուլոն
 Համ - համ
 Համար - ըմար, հըմար "վասն"
 Համարել - համբըրդէլ, հաշվէլ"
 Համբարձուլմ - համվարցուլմ (կրօն)
 Համբօ (անուկ)

Համբերել - համփէրէլ	Հարագատ - հարագաղ
Համբերել - համփէրէլ	Հարիւր - հարիր
Համբերութիւն - համփէրութիւն	Հարկաւոր - հարգաւոր "ար-
Համբուրել - համփուրէլ (խաչը, ա-	տարնօց"
վնտարանը)	Հարսանիք - հարսնիք
Համոզ - համօզ	Հարսն - հարս
Համոզնլ - համօզէլ	Հարսնացու - հարսընցու
Համով - համօվ	Հարսնուոր - հարսնէվօր
Համովանալ - համօվնալ	Հարսնութիւն - հարսնութիւն
Համտես - համդէս	Հարց - հարց
Համտեսել - համդէսէլ	Հարցանել - հարցունէլ
Հայ - հայ	Հաց - հաց
Հայելի (ք) - հայլիք	Հացկերոյթ - հասկէրուք
Հայիլ - հայիլ	Հաւ - հավ
Հայր - հար	Հաւանել - հաւնէլ
Հանգիստ - հանքիստ	Հաւանոց - հաւնօց
Հանգչիլ - հանքիլ, հանքչիլ	Հաւասար - հավսար
Հանդրատ - հանդարդ	Հաւասարիլ - հավսըրիլ
Հանդէպ - հանդէպկ "դիպված, պատահա-	Հաւատալ - հավդալ
հար"	հաւատ (ք) - հավատկ
Հանդիպիլ - հանդըբիլ	Հաւկիթ - հավգիթ
Հաննլ - հաննէլ	Հեծան - հէծան
Հապա - հարա	Հեծանիլ - հէզնիլ
Հաջել - հաչէլ	Հեղ - հէղ "անգամ"
Հասանել - հասնիլ	Հօռանալ - հարունալ
Հասկ - հասկ	Հեղի - հարու
Հասկանալ - հասկընալ	Հեռ - հէղ
Հասկացումն - հասկում	Հերիւն - հէրին
Հասուկ - հասուկ	Հերիք - հէրիք
Հաստ - հաստ	Հերիքանալ - հէրիքէլ
Հաստանալ - հաստսալ	Հերկ - հէրկ
Հաստատ - հաստաղ	Հերու - հէրու
Հաստատութիւն - հաստատութիւն	Հաւ - հէվալ
Հատ - հաղ	Հելք - հէվք
Հատանիլ - հաղնիլ	Հիմն - հիմ
Հատիկ - հաղիկ	Հին - հին

Հինգ - հինգ
 Հինգշաբաթի - հինգշաբթի
 Հիննի - հիննի
 Հինուած(ք) - հինվասկ
 Հիւանդ - հրվանդ
 Հիւանդանալ - հրվրդնալ
 Հիւսնի - հուսէլ, ուսէլ
 Հնար-հրնար
 Հնանալ - հիննալ
 Հոգ - հօք
 Հոգաբարձու - հօքախարցու
 Հոգալ - հօքալ
 Հոգեդարձ - հօքէթարդ
 Հոգեհանգիստ - հօքէհանքիստ
 Հոգեվարք - հօքէվարք
 Հոգի - հօքի
 Հոգս - հօքս

Հոկտեմբեր-հօգդէմբեր
 Հող - հօդ
 Հողոտիլ - հօդողիլ
 Հողուտ - հօդօդ
 Հով - հօվ "քամի"
 Հովհարել - հօվարէլ
 Հոտ - հօդ "քույր"
 Հոտիլ - հօդիլ
 Հում - հուս
 Հուրք-հուրք"մարմնի ջեր-
 մուխյուն"
 Հպատակ - հըբադակ
 Հպարտ - հըբարդ
 Հպարտանալ - հըբարդանալ
 Հրամայեա - հըրամմէ
 Հրաման - հըրաման
 Հրաշք - հըրաշկ

2

Հազ - ցաք
 Հազար-ցաքար, վաքար
 Հաղկել - զաղգէլ
 Հայն - ցան
 Հայնիկ - ցանիկ
 Հարմաղ - ցօրմաղ
 Հգնիլ - ցըբէլ
 Հեղ - ցէղ
 Հիղք - ցաղք
 Հիւր - ծէր
 Հլ - ցէկ
 Հկնիլ - ցէկէլ
 Հի - ցի

Հիգ - ցիք
 Հիւթ - ցիթ
 Հիւթնիլ - ցիթէլ
 Հիւն - ցօն
 Հմնոն - ցըմար
 Հմնրուկ - ցըմնրուկ
 Հող - ցօդ
 Հոր - ծօր
 Հուկն - ցուկ
 Հրի - ցըրի

Ճ

Ճակատ - ջազադ
 Ճող - ջաո

Ճայթիլ - ջաթիլ
 Ճանաչել - ջաշնալ

ճանապարհ - շամիա
 ճանապարհել - շամիել
 ճանապարհորդ - շամիորդ
 ճանկ - շանգ
 ճանկոտել - շանգրողէլ
 ճանճ - շանջ
 ճար - շար
 ճարտար - շարդար
 ճգնաւոր - ջըքնաւօր
 ճգնիլ - ջըքնիլ
 ճեղք - ջէիկ
 ճեղքել - ջէիկել
 ճերմակ - ջէրմագ
 ճերմակացուցանալ - ջէրմագցունել
 ճերմակուց - ջէրմըգուց
 ճիտ - ջիդ "վիզ"

ճիւղ - ջիվ "կենդանու ոտք"
 թաթ, ազդր "
 ճիւղ - ջէղ
 ճկոյթ - ջուքուլթ
 ճծի - ջիջի
 ճնճողուկ - ջունջուղուկ
 ճշմարիտ - ջիշմարիդ
 ճուճ - ջուլջ " 1 անդամ,
 2-պոչ "
 ճշել - ջընչել
 ճղուռ - ջուքուռ
 ճպոտ - ջըոքօդ
 ճպոտիչ - ջըոքօդիլ
 ճրագ - ջըրաք

Մ

Մազ - մագ
 Մագաման - մագման "մագ մանող"
 Մագմզուկք - մագմըզուք "արմատի
 քարակ թելերը, մագի
 մնացորդը"
 Մագոտ - մագօդ
 Մախաթ - մախաթ
 Մաժուկ - մաժուկ
 Մակարդ - մագարթ
 Մակարդել - մագըրթել
 Մահ - մահ
 Մաղ - մաղ
 Մաղել - մաղել
 Մաղթանք - մախաանք
 Մաղթել - մախաել
 Մամուլի - մամուլի "վայրի սալոր"
 Մամուռ - մամուռ

Մայիլ - մփյիլ "զմայլիլ"
 Մայիս - մայիս
 Մայր - մար "1.մայր
 2.կտոր լայնքը"
 Մայրապետ - մայրաբէդ
 Մայրութիւն - մարութուն
 Մայր մտանել - մար մըդ -
 նալ
 Մանանայ - մանանա
 Մանել - մանել
 Մանուածք - մանվասկ
 Մանուկ - մանուդ "կատվի
 ձագ "
 Մանուշակ - մանուշագ
 Մանր - մանդր
 Մանրանալ - մանդըրնալ
 Մանրել - մայրել

Մաշել - մաշել
 Մաշկ - մաշկ
 Մասն - մաս: "նշխարք"
 Մատաղ - մաղաղ
 Մատանի - մաղնի
 Մատն - մաղ
 Մատնել - մաղնել 1. "դավաճանել,
 2. մատով ուտել"
 Մատնիչ - մաղնիչ
 Մատնոց - մաղնոց
 Մարագ - մարաք
 Մարգարէ - մարքարէ
 Մարգարիտ - մարքըրիդ
 Մարդ - մարթ
 Մարդակ - մարթագ
 Մարդութիւն - մարթութուն
 Մարմին - մարմին
 Մարսել - մարսել
 Մարտ - մարդ "ամիս"
 Մզլիւ - մըթլիւ "հոտել"
 Մզլոտիւ - մըթլոդիւ
 Մեզ - մէզ, մէզի
 Մելան - մէլան "թանաք"
 Մեծ - մանձ
 Մեծանալ - մազնալ
 Մեծութիւն - մանձութուն
 Մեկնել - մէյնել "փռել"
 Մեկտեղ - մէյդէղ "միասին"
 Մեղադրել - մէխըրել
 Մեղայ - մէղա
 Մեղաւոր - մեղավոր, "կրոնի դեմ
 մեղանչող"
 Մեղու - մէղու
 Մեղր - մէղիր
 Մեղք - մէխկ

Մեղքանալ - մէխկընալ
 Մենակ - մընազ
 Մենակութիւն - մընագութուն
 Մեռանիլ - մառնիլ
 Մեռնալ - մառէլ
 Մեռելոց - մառէլոց
 Մեռոն - մառոն
 Մեռոննիլ - մառոննիլ
 Մեր - միր
 Մեր - միր
 Մէկ - մէզ
 Մէջ - մէչ
 Մէջք - մէչկ
 Մթանալ - մութնալ
 Մի - մի
 Միակ - մէզ
 Մինաւոր - մընավոր
 Միջել - միջնել "կիսել"
 Միջնակ - մըչնէզ
 Միս - միս
 Միաք - միակ
 Միալ - մըլալ
 Միւթարանք - մըլթարանք
 Միւթարել - մըլթարել
 Մկրտա - մըյրաղ
 Մկրտել - մըյրաղէլ
 Մկրտել - մըզըրդէլ
 Մկրտիչ - մըզըրդիչ
 Մնալ - մընալ
 Մուլորիլ - մուլրիլ
 Մութիր - մախիր
 Մութրաջուր - մախիրչօռ
 Մութրել - մախրէլ "մութրով
 ծածկել"
 Մոմ - մօմ

Մոմակալ - մոմգալ
 Մոռանալ - մոռնալ
 Մորթնալ - մորթէլ
 Մորմ - մորջ "ծառի մատաղ շյուղ"
 Մութ - մութ
 Մուխ - մուխ
 Մուկն - մուկ
 Մուր - մուր
 Մուրալ - մուրալ
 Մուրացկան - մուրասկան
 Մսիլ - մըսիլ

Մտանալ - մըղնալ
 Մրափնալ - մըրափէլ
 Մրոտ - մուրոտ
 Մրոտել - մուրոտէլ
 Մըջիւն - մուրչում
 Մօտիկ - մօղիկ
 Մօտիկանալ - մօղիզնալ
 Մօտեցուցանել - մօղէցունէլ
 Մօրուք - մօրուք

3

Յաղթել - հախտէլ
 Յաջող - աչօղ
 Յաջողիլ - աչօղիլ
 Յաջողութիւն - աչօղութուն
 Յանկարծ - հանգարծ
 Յանկարծակի - հանգարծակի
 Յանցաւոր - հանցավօր
 Յարգ - հարք
 Յարդ - հէրթ
 Յարդանոց - հէրթնօց
 Յարուսթիւն - հարուսթուն, Արթին
 (անուն)
 Յեռ - էղէվ
 Յեռինք - էղինք "իրիկնաղեմ"
 Յուանակ - ալանազ
 Յուելուլ - էվէլցունէլ
 Յիշատակ - իշաղազ

Յիշել - իշէլ "նմանվել մեկին"
 Յիսուն - իցծուն
 Յղի - ըղի
 Յոգնիլ - հօքնիլ
 Յոպող - իքօքօք
 Յովակիմ - Օվագիմ
 Յուղա - ութա
 Յուլիս - հուլիս
 Յունիս - հունիս
 Յունուար - հունվար
 Յստակ - իստազ
 Յստակել - իստըզէլ
 Յստակեցուցանել - իստըզըցու-
 նէլ
 Յօժար - հօժար
 Յօնք - ունք

ն

Նա - նա
 Նախանծ - նախանծ
 Նախիր - նախըր
 Նահանջ - նասնջ
 Նահանջել - նասնջէլ

Նահառակ - նաաղազ
 Նամակ - նամազ
 Նաւակատիք - նավազաղիք
 Նեղ - նէղ
 Նեղանալ - նէղնալ

նեղասիրտ - նէխսիրող
 նեղել - նէղել
 նեղուածք - նէղվասկ
 նէղութիւն - նէղութուն
 նետել - նէղել
 ներկ - նէրգ
 ներկել - նէրգել
 ներքս - նէրս
 նէր-նէր "տագրակին"

նմանիլ - նլմանիլ
 նշխարք - նախշար
 նոյեմբեր - նոյէմփէր
 նոր - նօր
 նորանալ - նօրնալ
 նորել - նօրել
 նուռն - նուռ
 նստիլ - նըստիլ
 նստուածք - նըստվասկ

Ե

Շաքաթ - շափաթ
 Շաքաթական - շափթըգան
 Շալակ - շալագ
 Շալակել - շալգել
 Շահ - շահ
 Շահել - շահել
 Շամամ - շամամ
 Շամփուր - շամփուր
 Շապիկ - շաքիք
 Շատ - շաղ
 Շատանալ - շաղնալ
 Շատրուան - շալղըվարան
 Շարել - շարել
 Շարժ(ք) - ժաժք "երկրաշարժ"
 Շարժել - շարժել
 Շերնփ - շէրէփ
 Շէն - շէն 1"գյուղ, 2-շինվածք"
 Շէնանալ - շէննալ
 Շինել - շընել
 Շինծու - շընծու

Շիտակ - շիդագ
 Շիւ-շիվ1"կերած պտուղների
 մնացորդը 2-խաղողի որթ"
 Շիւանք - շըվան
 Շլնի - շըլլի "վիզ"
 Շնորհաւոր - շնափօր
 Շնորհաւորել - շընափօրել,
 շընափորել
 Շնորհք - շընօրք
 Շնութիւն - շոլնութուն
 Շոգ - շօք
 Շոգանալ - շօղվէնալ
 Շողիք - շօղուք "ուրծունք"
 Շողք - շօխկ
 Շոր - շօր"բարուր"
 Շուն - շուն
 Շրջել - շըրչել, սըրչել
 Շփել - շըփել "տրորել, քսել"

Ո

Ոլորել - ոլրել
 Ոլորտանալ - ոլըրդիլ
 Ողբալ - ոխփալ

Ողկույզ - զօզ
 Ողորմած - ողօրմած
 Ողորմութիւն - ողօրմութուն

Ողջանալ - օխչըննալ
 Ողջույն - օխչուն
 Ոյժ - ուժ
 Ոչ - ունչ
 Ոջիւ - օջիւ
 Ոջլոտ - օշլոոդ
 Ոջլոտիւ - օշլօդիւ
 Ոոք-Օրք "1. Կերակրի նստվածք
 2. Հասակ"
 Ոսկի - օսկի
 Ոսկր - օսկօր
 Ոսպն - օսպ
 Ոստ - օստ

Ով - վավ
 Որք - օրք
 Ոտնալուայ - օդունլըվա,
 օդունվրլա
 Ոտք - օտկ
 Որ - ու, ուր, ուք, յու
 Որդի - Օրթի
 Որդն - օրթ
 Որդնոտ - օրթնօդ
 Որդնոտիւ - օրթնօդիւ
 Որթ - հօրթ "հորթ"
 Որձ - օրց

ՈՒ

Ութ - ութ, ութը
 Ուժով - ուժօք
 Ուժովանալ - ուժօքնալ
 Ուլուկ - հուլուկ
 Ուխտ - ուխտ
 Ուխտատեղի - ուխտադէղի
 Ուխտաւոր - ուխտավօր
 Ուղղորդ - օդօրթ
 Ուղղորդել - օդօրթէլ
 Ում - հօմ
 Ունդ - ունդ
 Ունևոր - ունէվօր
 Ունիւ - ունիւ
 Ուշ - ուշ (նաև՝ օշ)

Ուշանալ - օշնալ
 Ուռէցք - ուռէսկ
 Ուռի - ուռի
 Ուռնուլ - ուռէնալ
 Ուսանիւ - ուսնիւ
 Ուտել - ուդէլ
 Ուր - հօր
 Ուրագ - ուրաք
 Ուրախ - ուրախ
 Ուրախանալ - ուրախնալ
 Ուրանալ - ուրանալ
 Ուրբաթ - ուրփաթ

Չ

Չամիչ - չամիչ
 Չար - չար
 Չարանալ - չարնալ
 Չարութիւն - չարութուն
 Չարչարանք - չարչարանք
 Չարչարել - չարչորէլ

Չափ - չափ
 Չափել - չափէլ
 Չեչ - չէչ "մնացորդ"
 Չիւր - չիւր
 Չիք - չիք
 Չոր - չօր

Չորանալ - չօրնալ
Չորեքշաբթի - չօրօքշաբթի
Չորք - չօրս

Չուան - չըվան
Չուխայ - չուխա
Չտես - չըդէս

Պ

Պագ - բաք
Պագանել - բաքնել
Պակաս - բազաս
Պակասաւոր-բազասվոր "օրապա-
կաս"
Պակասիլ - բակսիլ
Պակասորդ - բակսօրթ
Պակասութիւն - բակսութիւն
Պահել - բէյիլ "թաքցնել"
Պահիլ - բէյվիլ "թաքնվիլ"
Պահպանիչ - բահրանիչ
Պահք - բաք
Պաղ - բաղ
Պաղիլ - բաղիլ
Պաղութիւն - բաղութիւն
Պայծառ - բայծառ
Պանիր - բանիր
Պաշտել - բաշտել
Պաշտպան - բաշպան
Պապ - բաք "հայր"
Պապանծիլ - բաբընծիլ
Պառակիլ - բառգիլ
Պառաւ - բառաք
Պառաւիլ - բառըրնալ
Պառիկեցուցանել - բառգէցունել
Պատ - բաղ "որմ"
Պատանել - բաղնել
Պատանք - բաղանք
Պատառ - բաղառ
Պատառել - բաղոնել
Պատառոտել - բաղըրդել

Պատարագ - բաղարաք
Պատել - բաղէլ
Պատժել - բաղժէլ
Պատիժ - բաղիժ
Պատիւ - բաղիվ
Պատկեր - բաղգէր
Պատմել - բաղմէլ
Պատուհան-բաղֆան
Պատրիարք - բաղվիրարք
Պատրոյգ - բայրուք
Պատրոյս - բայրուս
Պատրուսել - բայրուսել
Պարապ - բարաք
Պարապել - բարբէլ "ղատար-
կել"
Պարծանք - բարծանք
Պարծանալ - բարձըննալ,
բարձէնալ
Պարկեշտ - բարգէշտ
Պարտական-բարդըզան
Պարտակել - բարդըգէլ
"թաքցնել"
Պարտասեր - բարբընդէր
Պարտեզ - բարդէզ
Պարտք - բարակ, բարք
Պէս - բէս
Պէտք - բէտկ
Պժգաւ - բըշկաւ "զգվել"
Պինդ - բինդ
Պինչ - բինչ, բայց՝ բինթո-
ֆինչը

Գղինձ - բըղինձ "կաթսա"
 Գծեղն - բըշէղ
 Գորա - բօրղ
 Գուա - բուղ "կաթիլ" (արյան)
 Գուառուկ - բուղուկ
 Գսակ - փըսակ
 Գսակել - փըսագէլ

Գտոյա - բըղօղ "ցորենը մա-
 դելու մի պտույտը"
 Գտուղ - բուղուղ
 Գտուաիլ - բըղըղիլ
 Գտոել - փընղըռէլ

Ձ

Ձախշախ - շախշախ
 Ձահ - շահ
 Ձարղ - շարթ
 Ձարղել - շարթէլ
 Ձոկ - շօգ
 Ձոկել - շօգէլ
 Ձորի - շօրի
 Ձուր - շօր, շօռ
 Ձրաղացք - շաղարսկ

Ձրաղացպան - շաղարսպան
 Ձրել - շուրէլ
 Ձրթափիլ - շըրթըփիլ "արթուն-
 քի հասնիլ"
 Ձրկոտեմն - շըլղըրըմ
 Ձրհեղեղ - շըրէղէղ
 Ձրհոր - շըիվէր
 Ձրորղան - շըրթօն

Ռ

Ռուկ - ուռուկ

Ս

Սա - սա
 Սաղայել - սաթայել
 Սալ - սալ
 Սալարար - սալքար
 Սալոր - սավլօր
 Սակառ - սագառ
 Սաղմոս - սաղմօց
 Սամի - սամի
 Սամիթ - սամիթ
 Սան - սան
 Սանղ - սանղ
 Սանար - սանղոր
 Սապէս - սաքէս "սաքէս - նա-
 քէս" արտահայտուած յան
 մեջ

Սատակ - սաղազ
 Սատակիլ - սաղզիլ
 Սատանայ - սաղանա
 Սատանայական - սաղանագան
 Սատանայուծիլն - սաղանուծուլ
 Սարըինայ - սարփէնի
 Սարկավազ - սարգավարք
 Սարսափ - սարսափ
 Սարսափիլ - սարսափիլ
 Սարսըռալ - սառսըռալ
 Սզաւոր - սուքվօր
 Սեաւ - սիվ
 Սեղմել - սըիմէլ
 Սեպուլ - սէքու

Սեպտեմբեր - սեզոնֆէր
 Սեր - սիր "կաթի սեր"
 Սերտել - սէրդէլ
 Սեանալ - սիվնալ
 Սեերես - սիվէրէս
 Սէր - սէր
 Սիսեռն - սըսառ
 Սիրական - սիրագան
 Սիրելի - սիրէլ
 Սիրտ - սիրդ
 Սիւն - սօն
 Սկեսուր - գէսուր
 Սկեսրայր - գէսրար
 Սղանալ - սուղնալ
 Սղոց - սըղօց
 Սղութիւն - սուղութուն
 Սմբուլ - սումբուլ
 Սնդուկ - սունդուկ

Սոթոթել - սօթուել
 Սոխ - սօխ
 Սողալ - սօղալ
 Սողնակ - զօղնազ
 Սոսկալ - սօսկալ
 Սովորիլ - սօրվիլ
 Սուզ - սուք
 Սուղ - սուղ "թանկ"
 Սունկ - սունգ
 Սուտ - սուդ
 Սուր(ածականը) - սուր
 Սուրբ - սուրփ
 Սպանանել - բաննէլ
 Սպասաւոր - ըսբասավօր
 Սպասուհի - ըսբասուլի
 Սրբագան - սուրփագան
 Սրբել - զըրփէլ
 Սրբոց - զըրփօց
 Սրել - սուրցունէլ
 Սրանալ-սուրնալ "սրվել"

չ

վ

Վագել - վագէլ
 Վագծցուցանել - վասցունէլ
 Վագվագել - վագվրգէլ
 Վաթսուն - վացծուն
 Վախ - վախ
 Վախենալ - վախնալ
 Վախկոտ - վախկօղ
 Վախճանիլ - վախճանիլ
 Վախվախել - վախվըխէլ
 Վաղիլ-վաղը
 Վաճառ - վաջառ
 Վաճառական - վաջառական
 Վայ - վայ

Վայելել - վայլէլ "սագիլ"
 Վայելումն - վայլում
 Վայր - վար
 Վանք - վանք
 Վառեակ - վառէգ
 Վառէլ - վառէլ
 Վաստակ - վաստագ
 Վաստակել - վաստըգէլ "շա-
 ցել"
 Վարագոյր - վարաբուր
 Վարդ - վարթ
 Վարդապետ - վարթաբէդ
 Վարդավառ - վարթըվար

վարել - վարել
 վարժ - վարժ
 վարժապետ - վարժաբեդ
 վարժատուն - վարժադուն
 վարժարան - վարժարան
 վարժիչ - վարժվիչ
 վարժք - վարսկ
 վարտիք - վարդիք
 վեր - վեր

վերայ - վերա
 վերանալ - վերնալ
 վերնատուն - վերնադուն
 "զլուխի ինչ"

վեց - վեց, յաց
 վեցանոց - վեսնոց
 վեզ - վեթ
 վիճակ -- վըջագ
 վկայ - վրգա

Ճ

ճալ - դալ (բայը)
 ճալ - դալ (ամուսնու քույրը)
 ճախակ - դախագ
 ճակ - դագ
 ճամիկ - դաշիկ
 ճամկանալ - դաժգընալ
 ճայգը - դաքըր
 ճանիչ - դանիչ
 ճանձ - դանձ
 ճանուաէր - դանդէր
 ճանջանք - դանջանք
 ճանջել - դանջել
 ճանտիկին - դանդըզին
 ճաշել - դաշել
 ճապալել - թաբլել
 ճապակ - դաբագ "թալա"
 ճապակել - դաբգել
 ճապան - դաբան
 ճապանակ - դաբանագ
 ճապաստ - դաբաստ "մաշկի ուտուցք"
 ճասանոց - դասնոց
 ճասն - դասը
 ճարգալ - թըրալ "գղալ"
 ճարեզլուխի - դարեթըլօի

ճարեկան - դարեգան "մի տար-
 վա", իսկ հասա-
 կի որոշման հա-
 մար "դարվա", 0-
 ըինակ "հինգ դարվա
 դարվան դրդան՝
 հինգ տարեկան
 տղա "

ճարի - դարի
 ճափակ - դափագ
 ճափականալ - դափագնալ
 ճափան - դափան
 ճաք - դաք
 ճաքանալ -- դաքնալ
 ճնդացի - դեդացի
 ճեղալ - դեդալ
 ճեղի - դեդ
 ճեսակ - դեսագ
 ճեսանել - դեսնալ
 ճեսիլք - դեսիլք
 ճեսուլթիւն - դեսուլթուն
 ճերմ - դերեվ
 ճեր - դեր
 ճերտեր - դերդեր

Տիրացու - դերացու
 Տխուր - դուխուր
 Տկար - դըզար
 Տղայ - դըղա
 Տնկել - դընգել

Տնաս - դընդէս
 Տնօրհներդ - դուսնօրհներդ
 Տորոն - դօրէն
 Տուն - դուն

Ց

Ցած - ցած
 Ցածանալ - ցազնալ
 Ցամար - ցամար
 Ցամաքիլ - ցամքիլ
 Ցայթել - ցաթել
 Ցայտ (քել) - ցառկէլ
 Ծանել - ցանէլ
 Ցաւ - ցավ
 Ցաւազար - ցավաբար
 Ցաւեցուցանել - ցավցունել
 Ցաւիլ - ցավիլ
 Ցերեկ - ցօրեգ
 Ցեց - ցեց
 Ցիւ - ցուիթ - ցըվիթ

Ցիր ու ցան-ցիրուցան
 Ցից - ցից
 Ցնդիլ - ցընդիլ
 Ցնծալ - ցընծալ
 Ցնկնիլ - ցըյնիլ
 Ցորեան - ցօրին
 Ցուրտ - ցուրդ
 Ցուլցանել - ցուլցունել
 Ցրդի - ցըրթի
 Ցրտանալ - ցուրդնալ
 Ծօղել - ցօղել

Պ

Պաթաթել - փաթաթել
 Պախուցանել - փախցունել
 Պախչիլ - փախչիլ, փախիլ
 Պակ - փակ
 Պակուցանել - փակցունել
 Պակչիլ - փակչիլ
 Պայտ - փաղ
 Պայտաս - փեղաղ "ժլուռնգ"
 Պառ - փառ
 Պառաւոր - փառաւօր
 Պառք - փառք
 Պարասել - փարգէլ

Պարասիլ - փարդիլ
 Պարչ - փարչ
 Պեթակ - փեթակ
 Պեսայ - փեսա
 Պեսայուրիւն - փեսուրիւն
 Պեսել - փեղել
 Պեսուր - փեփուր
 Պեսրասել - փեղըրդել
 Պեսրուար - փեղըրդար
 Պերփեր - փերփեր "բանջար"
 Պիւն - փիւն
 Պլլիլ - փլլիլ

Փնթի - փինթի
Փշուտ - փուշուդ
Փշուր - փուշուր
Փշրանք - փըրշանք
Փշրել - փըրշել
Փոթ - փոթ "ծալք"
Փոթիլ - փոթիլ

"1. բերանը ապացնել
2. շորի ծալք ձևացնել"

Փոխանորդ - փոխնորթ
Փոխել - փոխել
Փոխինդ - փոխնիդ
Փողորակ - փորդանք
Փոս - փոս

Փոր - փոր
Փորել - փորել
Փորձ - փորց
Փորձանք - փորցանք
Փորձել - փորցել
Փուշ - փուշ
Փուք - փուք "շուկնշ"
Փշել - փըշել
Փսխել - փըխսել
Փրթանիլ - փըրթիլ
Փրփուր - փուրփուր
Փրփրել - փըրփըրել

Ք

Քած - քած
Քակել - քազել
Քակոր - քազոր
Քահանայ - քահանա, քանա
Քաղաք - քաղաք
Քաղաքացի - քախլըցի
Քաղել - քաղել
Քաղցր - քախցըր
Քամել - քամել
Քամուք - քամուք
Քայլել - քալլել
Քաջ - քալ
Քառասուն - քառսուն
Քառասունք - քառսունք
Քար - քար
Քարկոծել - քարզօծել
Քարշել - քաշել
Քարոզ - քարօզ
Քարոտել - քարօդել
Քարուտ - քարօզ

Քացախ - քացախ
Քացախիլ - քասախիլ
Քացախոս - քասախօդ
Քենի - քենի
Քեռի - քարի
Քերական - քերազան
Քերել - քերել - "քորել"
Քերթել - քերթել
Քերծել - քերծել
Քերովքե - քերօփ
Քերոց - քերօց "քերիշ"
Քեն - քեն
Քթան - քըթան
Քթոց - քըթօց
Քթուել - քըթվել
Քիթ - քինթ
Քիշ - քիշ
Քիրան - քըրդինք
Քնատ - քընադ
Քնել - քընանալ

Քշել - քշել
Քո - քու
Քող(ք) - քօխկ
Քոյր - քօր
Քոս - քօս
Քոսոս - քօսօղ
Քոր - քօր
Քուն - քուն
Քուռակ - քուռագ
Քուրջ - քուրջ

Քշնալ - քիշնալ
Քսան - քըսան
Քսանական-քըսանագան
Քսել - քըսել
Քրիստոնեայ - քըրիստօնյա
Քրիստոս - քըրիստօս
Քրանիլ - քըրդնիլ
Քրքրել - քըրքըրել

0

Օգնական - օքնագան
Օգնել - օքնել
Օգոստոս - օքօստօս
Օգուտ - օքուղ
Օգտել - օկտել
Օձանել - օձել
Օձ - օց
Օղ - օղ
Օղակ - օղակ
Օտար - օղար
Օր - օր

Օր հասարակ - օճօրագ "կեսօր"
Օրական - օրագան
Օրէնք - օրէնք
Օրինակ - օրնագ
Օրհնեալ - օրշնյալ
Օրհնել - օրշնել
Օրօրան - օրան
Օրօրել - օրել

ԲԱՐՔԱՌԱՅԻՆ ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՌԱՐԱՆ

- Արուրցու - (սպուրացու) "աղացած ձավար"
- Աղբզրդուր - "մաղելուց հետո մաղր տակ մնացած հատիկներ"
- Աղլաս - "մետաքսե գործվածք"
- Աղղղար - այդ ցածու (չափ) - "այղբան, այղչափ"
- Աղորնալ - "շտապել, արտորալ"
- Աղորքօք - "շտապող"
- Աթըլէլ - "նետել, ձգել (քար և այլն)"
- Աժօխկ - "արժեք"
- Աժօխչէք - "արհեստավորին տրվող վարձ, արժեք"
- Ալէմ աշխարք - "տիեզերք, ողջ աշխարհը"
- Ալիզէր - "ներկարարի յուղ"
- Ալուջ - "դեղնազույն, թթվահամ վայրի պտուղ"
- Ախիբրանուն - (եղբայրանուն) "փեսայի եղբայրը, խաչնղբայր"
- Ախիբրուզ - "աչքի աջակողմյան անկյունը"
- Ախիբրքէրի - "խաղողի տեսակ է"
- Աղղգօրուսա - (աղա + կորուսա) "աղտն ու կեղտը կորցնող հագուստ, շոր"
- Աղընդէզ - (աղեղն տակ) 1. "աղեղնած, զգած բամբակ, որն Օզ-տազործում են պատրույզի համար" 2. "Աղեղով մեկ անգամ զգածը":
- Աղօթգում - "արևելք, աղոթելու կողմը"
- Անալօք - "հղի"
- Անգաչգախութուն - "անհոգություն"
- Անգաչխուլ - "միջատ, որ խլացնում է ականջը"
- Անգաչքաշուր - "մանկական խաղ"
- Անգար - "կուլյր"
- Անթափ - "թոնրի կողից ընկած կիսաեփ հաց"
- Անժուր - անյուղ, անհամ կերակուր պասքի ժամանակ"
- Անլի - "խաղողի տեսակ է"
- Անհասկում - "անզգա, անհասկացող"
- Անղղղար - (այն ցածու) "այնչափ, այնքան"
- Աշգարուզ - (աշք կապուկ) "մանկական խաղ է"
- Աշխիլ - "թթվիլ, հոտել (կնրակուրը)"

- Աջըողէլ - "յվացքի ժամանակ օճառով տրորել հագուստը"
Աջըողվէլ - "սաստիկ ցավ զգալ"
Առբա - "անհավասարակշիռ, թեթևամիտ (մարդ)"
Առչինէզ - "ամուսնութեան ժամանակ հարսնացուին ուղեկցող
կին"
Առչօր - "եռացրած ջուր"
Անդրդար - (այս ցածար), այսքան, այսչափ"
Ասլըղազ - (ազգ տակ) "ազգառոմ, ազգուտակ"
Ասկըղազ
Ավըլղուբ - "ավելի հավաքած աղտոտութիւններ"
Արայէշ - "որթի ձողաբարձ ծյուղ"
Արբա քաշէլ "վազը գետնի տակ թաղել նոր ընծյուղների համար"
Արգայէլ - "ջրաղացի քարի առամները պատրաստել, ակոռայել"
Արդըվարբ էնէլ - "խայտառակել"
Արուզսալ - "բաղնիքի ջրամբարի առջևի սալահատակը, որի առ-
կով հոսում է ջուրը, այն միաժամանակ ծառայում
է իբրև քրտնարան"
Արբըզէլ - (արեգակել) "արեգակի տակ փռել շորերը՝ չորաց-
նելու համար"
Ափուրգուփուր - "ափեղցփեղ, վայրիվերո"
Ափսօնէլ - "կախարդանքի հատուկ արարողութիւն կատարել օձի
խայթի դեմ"
Բաղգից - (պատ - կից) "հարևան"
Բաղբընծիլ - "պապանծիլ, լոնել"
Բաղսըրդէլ - (պաղ-սիրտ-ել) "սերը, մտերմութիւնը սառեց-
նել"
Բամշէլ - "կամթել"
Բառզալ - "պատրույգակալ"
Բար - 1"ժանգ, 2.խավ(բար զարէլ - "ժանգոտել")
Բարվանթզ - "գոգնոցի ձևով շապիկ՝ նախշուն եզրերով"
Բաքօղ - "յուղոտ (ամանը)"
Բաքօղէլ - "յուղոտել (ամանը)"
Բըբըզէլ - "պզգել, խառնել"
Բըղըր - բըղըր էնէլ "բըթմնջալ"
Բըղօղէլ - "մաղի մի պտույտ կատարել ընդեղենը մաքրելիս"
Բըզղօ - "պստիկ հարս"

- ԲՐԼԲՐԼԹ - "Կարմիր, մանր պտուղ"
ԲՐԼՂԸՐՂԻՆ - "Լորամարգի"
ԲՐԼՂՑ - "անպոչ հավ"
ԲՐԼՂԻԳ - "կլոր, տափակ, մեջը ծակ հաց"
ԲՐԼԼԷԼ - "փաթաթել"
ԲՐԼՐՎԱՍԿ - "փաթեթ"
ԲՐԼՐԼՎԷԼ - "իրար փաթաթվել"
ԲՐԼՕՐՈԼԳ - "որոմն, կինձի մեծության սև հունդ"
ԲՐԼՕՔԷԼ - "ոլորել"
ԲՐՂԲՐՂՅԱԼ - "վերքից սուր ցավ զգալ, եռալ"
ԲՐՂՂՆՂԷԼ - (պճեղնատել) "սոխը և ալլն պճեղների բաժանել"
ԲՐՂՐՂՊԱԼ - "խողել, քորել"
ԲՐՂՐՐՔԷԼ - "1. խուզարկել, պրպտել, 2. Բերանի մեջ խոսք փրնտ-
րել"
ԲՐՂԼԻԳ - "փոքրիկ"
ԲՐՆԳՐԼՂԱՊ - "զանգի փափուկ միսը"
ԲՐԱՄՔՈԼԼՈԼԳ - "բողբոջ, բիբ"
ԲՐԱՐՔՈԼՂ - "սառնամանիք"
ԲՐԱՐԳՈԼՆՔ շափել - "ներքին շրթուները դուրս հանելով ծաղիւն
մեկին"
ԲՐԱՐՔԹ - "ճախարակի բերանն անցկացվող փոքրիկ լիսեռ"
ԲՐԼՂԻԳ - "մանր պտմիղոր"
ԲՐԼՕԳԻԳ - "երկար ու սուր"
ԲՐՇՈԼԳ - "վարտիքի առջևի մասը (պոչուկ)"
ԲՐՐՔՄԼ - "ցատկել"
ԲՐՔ - "սոխի կենտրոնական ցողունը, որը սերմ է տալիս"
ԳԱՔԹ - "կապույտ բեհեզյա շապիկ"
ԳԱԳՂՐԼՂՈԼՔ - "կայծակ"
ԳԱԳԻԳ - "փոքր կաթսա"
ԳԱԹ - "վեզի մի երեսը"
ԳԱԹՄԷՐ - "զաթա, խժորեղեն"
ԳԱԼԳՈԼՂ - "կալակուտ"
ԳԱԼՄԷԼ ԷՆԷԼ - "շրջապատել"
ԳԱԽԱՆ - (տանձի, խնձորի) - "կիսված շորացվածը"
ԳԱԽՈԼԳ - "նոր տարվա գիշերը ծխնելույզից մի պայուսակ են
կախում նվերներով լիքը և երեխաները նրա շուրջը
երգում են"

"Գախու, գախու,
Ախի՛ն մի ունի՛մ ձախու.
Գախուզըս դըվեք "

Գակկըրդալ } - "հավի կշկշալը"
Գակկըրջալ }

Գակկար - "կշկշոց (հավի)"

Գողվէնալ - 1. "կանաչ ընկույզի կեղևը թուլանալ"
2. Ժառի կեղևը բնից անջատել"

Գանանչ - գարմիր քօղի - "ծիածան"

Գառա - գուռա - "ազոսվի շափի գուլնզգուլն թռչուն"

Գառզառ էնէլ - "մանկական խող, որի ժամանակ պարավողն ասուլ
է "զար, զար, գառզառ"

Գառվէլ - "ուղարկել"

Գասի գուղ - "անուշ կուտ"

Գավար (կավ առ) - "ջրի դեմ պատենչ, կավահողը պնդացնել"

Գավթար - (կավ դար) "դարավանդ սեղ, որի կավահողը ծառայուլ
է որպես օճառ":

Գարզըղնացու - "կարկառնացու"

Գարզրդուր - "կար ք այլ կանացի զործեր (կար մար)"

Գարմուշազ - "կամրջի ակ"

Գարթուզ - "ամուսնացած, կարգված"

Գըբցան - "դյուրավառ նյութ, փայտի մանրուր՝ կրակ վառելու
համար"

Գըգի - "ոչխարի և ուղտի քակոր"

Գըդուր - "մեծ սակառ"

Գըդօց - "դեզ (խոտի)"

Գըդօցէլ - "դիզել"

Գըթղուր - "նորածին մանկան տրվող նվերները՝ ազգականների
կամ այլոց կողմից":

Գըթնէլ - "զըթնօցէլ - կացահարել"

Գըժ - "խեժ, որ ծորուլ է ծառերից"

Գըժալ - "ջրի հանած ձայնը եռուլու ժամանակ"

Գըլզըլ - "եզիպաացորեն"

Գըլզըլալ - "թթի խողողի եռուլը նախքան օդի թորելը"

Գըլղաղէլ - "կուլլ տալ առանց ծամելու"

- ԳՐԼԼԷ - "փոքրիկ արկղ դրամի համար"
ԳՐԼՕԳ - "Քաց աղբի կտոր"
ԳՐԼՕՐԻԳ - "բուլոբոպին կլոր"
ԳՐՂԳՐՂԱԼ - "հեկեկալ"
ԳՐՂԳՐՂԷԼ - "Ղոկել շամիչի խոշորները"
ԳՐՈՒՆՂ - "հողամասների կտորամասը"
ԳՐՐԱԳԱՏԵՐ - (կրակներ) "խմորի մի տեսակ, որ շատ դիմացկուն է կրակի հանդեպ և ուշ է վառվում թոնրի մեջ"
ԳՐՈՂԷԼ - "կիսանփ դարձնել (միսը կամ ընդեղենը)"
ԳՐՍՄԷԼ - "սեղմել"
ԳՐՐՂՎԷԼ - "ընդեղենը, միսը, կիսանփ դառնալ"
ԳԷՐՄՕՆ - "շատ ուտելուց առաջացած հիվանդություն"
ԳԻՐԱՄՈՒՄԿ - "շաքաթ օրվա երեկոն, կիրակամուտը"
ԳՈԼԳՈԼԳՈԼՔ ՆՍԱԽԼ - "ծալապատիկ նստել"
ԳՕԳՂԱՆ - "սարքին, կանոնավոր"
ԳՕԹԷԼ - "1. կոթ անցկացնել, 2. շկորզել"
ԳՕԹԼՕԳ - "զամամ, թզուկ"
ԳՕԼԼՕ - "1. մեծ, 2. մեծագլուխ"
ԳՕՂԷԼ - "հացը թոնրի պատերին կպցնել (կողել)"
ԳՕՂՎԷԼ - "կողի վրա պռակել"
ԳՕՄՐՈՂԻԼ - "ծալապատիկ նստել"
ԳՕՄՐՈՂՕՂԻԳ - (կամարտոտիկ) "ծալապատիկ"
ԳՕՆԷԼ - "հեղջուր, կոտոշ"
ԳՕՉԱՈԼՔՐԼՕՉԱ - "ծրոմըրված, ամա, այլանդակված"
ԳՕՌԷԳ - "խաղողի տեսակ է"
ԳՕՐԹԷԼ - "կարելու ժամանակ կտավի երկու ծայրերը իրար միացնել"
ԳՕՓԾՈԼՆ - "առած, կոփած (իր, փայտ)"
ԴԱՐԳՐՂՎԻԼ - "ցավից, վշտից առապել"
ԴԱՂՂՐՆԷԼ - "բաժանել"
ԴԱՐԹ - "երեխաների զլիի մազերին գոյացած փար(աղա, թեփ)"
ԴԱՔԱՐՐՂԷԼ - "ջերմ վերաբերվել մեկի հետ (հականիշը՝ բաղ-սըրղել)"
ԴԵՂԵՐ - "անկողին"
ԴԵՂԵՐ ՂԵՂ - "պահարան՝ անկողնու համար"
ԴԵՆԷՐ - "կտուր"

- Դարվիդա - "խաղի տեսակ է"
Դէրփու - "խոշոր ատամներով խարտոց"
Դըլթիլ - "տքլիլ, փթել, մզլիլ"
Դըղասկան - (տղածգան) "ծծմայր կին"
Դընզըլիզ - 1. "ճոճանակ", 2. "զանգակ"
Յ. "ծառի միակ ծյուղը"
Դիզիլ - "ծալք, փոթ"
Էզմէլ - "ճզմել, տրորել"
Ըղուր - "համար, վասն" (ընծի ըղուր - ինծ համար)
Ըրդա - "ծեռագործ"
Ջըբղէլ - "փակել"
Ջըմըրդօղիլ - "ծալապատիկ նստել"
Ջօթէլ - "վայելուչ հագցնել, զուգել"
Թաբախ - "մատուցարան"
Թաբլէթաբալ - "թավազուր"
Թաբըլցունէլ - "միսը ապխտելիս յուղի մեջ խառնելով հագեց-
նել"
Թաթրուզ - "ղիմացկուն, տոկուն"
Թախտէղ - "պղպեղ"
Թախաըղէլ - "պղպեղով համեմել"
Թամթածա - "բուրբուրվին նոր"
Թանզըղէլ - (ղանակոտել) "ղանակով կտրատել, ծածկծկել"
Թաշօն - "տաշտ՝ խմոր շաղախելու համար"
Թարդազ - (ղատարկ) "եղեգնյա փող, որի վրա փաթաթում են
մանածը"
Թարփօշ - "մեծ սինի"
Թափլամա - "թանձր հաց"
Թափուզ - "ծնոթից ընկած որևէ իր (հատիկ)"
Թաս - "ղաղձ"
Թէլփ - "մնացորդ"
Թըլֆիլ - "թուլանալ, նվաղել"
Թըմբըլ - "թմբլիկ"
Թըշկըռէլ - "խճճել մագերը, թելը և այլն"
Թըթալդէլ - "զղալով ուտել"
Թուլիզ - "փոքր պայուսակ"
Թուռէլ - "1. Հարթել, շտկել, 2. "Առողջանալ, կազդուրվել"

- Թօռիլ - "խոնավուլթյունից փշանալ"
- Թօրթ - "ղիրտ, մրուր"
- Թօրթա - "բակ"
- Թօփէլ - "ժողովել, հավաքել"
- Ժարմաղ - "խոշոր անցքերով մաղ"
- Իվիրդը մըղնալ - "համոզել"
- Իրավուստան - "ճիշտ, իրավ խոսող"
- Լաբլաբ - "սղոցի մի տեսակ"
- Լալ - "լցնել"
- Լալլօ 1. "ղծվար խոսող, կիսահամր", 2. "տհաս"
- Լանգօ - "տխմար, ապուշ"
- Լանթազ - "ալյուրի և բընձի մանրուքից պատրաստած կերակուր"
- Լաովուն - "լարված, ձգված կամուրջ կամ վրան"
- Լէդուց - "լեռապարկ"
- Լէմլիզ - "շեղբ"
- Լէսան - "շեսան"
- Լըզվըրդէլ - "մատները լիզել"
- Լըխլըխալ - "երերալ գառամուլթյունից"
- Լըխմէլ - } "սեղմել, կտտակով սեղմել"
- Լըխմըրդէլ }
- Լըման - "ամբողջ, լրիվ"
- Լըմըննալ - "ամբողջանալ"
- Լըմընցունէլ - "լրացնել, ամբողջացնել"
- Լըժգէլ - "կերակուրը կրակի վրա շատ մնացուց թանձրանալ"
- Լըվըրցունէլ - "հարւանցի խոսել, անտեղյակ լինելով խոսել
մի բանի մասին"
- Լըֆէլ - "մի տեսակ կար, որը ժողովում է կտորը"
- Լօբուղ - "հաստ զավազան, լախա"
- Լօլիզ - "հարբած"
- Լօլօզ - "Թրիքի գունդ, որը տափակացնելով շորացնում են և
Օգտագործում որպես վառելիք"
- Լօղուր - "տես լօղփաղ"
- Լօղփաղ - "երկար ծայրով փայտ, որով ամրացնում են տանիքները՝
կաթելուց առւնը փրկելու համար"
- Լօղբար - "տես՝ Լօղփաղ"
- Լօշ - "կլոր հաց"

- Լօսժագ - (լույս ծակ) - "լույսի անցք, պատուհան"
Լօսպ - "պանրի շերտ"
Խաթուն մաղ - "խաղողի տեսակ է"
Խալըսէլ - "1. ավարտել 2. ազատվել"
Խամ } "չհասած պտուղ"
Խամխաս }
Խաշիլ - "ալյուրից պատրաստած կերակուր"
Խաշօն - "եռացրած ջուր լվացքի համար"
Խաշօնփող - "լվացքի փայտ"
Խաչքօղ - "խաղողի տեսակ է"
Խարխըզօն - "խորխոզիկ, դմակ"
Խարդէլ - "հագուստը կեղտի մեջ մաշել"
Խըղխըղալ - "խողտել, խոտու գալ"
Խըլթ - "խառնուրդ ցորեն, խառնուրդ"
Խըլթըփիլ - "թմրել"
Խըլխըլալ - "թուլանալ, շարժվել (օրինակ՝ ատամը)"
Խըլմըշտէլ - "խլել և թալանել"
Խըլփըշտալ - "շարժել, խարխլել"
Խընգածըխիգ - "խունկ ծխելու աման"
Խըոգալ - "խրտնել, շվարել"
Խըոջիգ - "քուրջ"
Խըրգար - "մեծ սղոց"
Խըրգէլ - "խզարով (սղոցով) կտրել (խզարել)"
Խըրշիգ - "փայտի մանր տաշեղ"
Խուլանգաչ - "ականջը խլացնող միջատ 2. ծաղկի տեսակ"
Խուլխըմօղ - "գինեմուլ (մարդ)"
Խուլըջ - "մեծ խուլըջին"
Խուլըջին - "փոքր խուլըջին"
Խօղգուր - "երեխայի Օրորոցի մահիճը՝ չոր խոտով լցված"
Խօղօղ - "խոտավետ մարդ"
Խօխալ - "1. նախանձել, 2. մեկի դեմ ոխ պահել"
Խօնչա - "հարսանեկան ծրար, որ պարունակում է փեսացուի շորերը"
Խօնջընթասկ - "խոնջան ընթացք, վարտիքի այն անցքը, որի միջով անց է կացվում խոնջանը"
Խօշրուր - "մարմնի վրա խոցեր"

Խօսակօղիլ - "Խօսատուկ ցավ ունենալ", "փորի սոււր ցավ ու-
նենալ (խոցոտել)"

Խօրթալ - "խոմփացնել "

Խօրշուք - "ծավարի, ալյուրի խոշորը (խոշորուկ)"

Խօրօզ խօսում - "աքաղաղի կանչի ժամը"

Համփա - "վիճակակից ընկեր"

Հայլիք - փընզիք - "մանկական խաղ է"

Հանգօշտ - "հանգուլջ, կնժիո"

Հանդէ - "վասն, համար "

Հաջի զըռան - "խաղողի տեսակ է "

Հասկում - "հասկացողություն, հասկացում"

Հասսըվան - "հաստ սավան՝ շիր և այլն շորացնելու համար"

Հավլօս - "աքաղաղի կանչի ժամը, առավոտ"

Հարգէ - "մինչև, դեռ, տակավին, մինչև հիմա"

Հարսա - "ծնող, մայր"

Հարսամուղուն - "հարս բերելու զնալ, հարսը բերել տուն"

Հարսամուղուն

Հարսնուկ - "հորեղբոր կամ վարպետի կինը"

Հարթի թափսի - "փոքր սինի"

Հացծըվան - "հացի սավան "

Հէմի - "հեղ մի "

Հէնք - " ջուլի հակի մանածը, որ գործածության ենթակա է"

Հէվէնզ - 1. շավանզ, սանդ, 2. Գաթուկ "

Հէրգիմաղ - "եղանի ձևով երկրագործական գործիք՝ երկու մա-
տով"

Հէրսա - "հարիսա կերակուրը"

Հըյրուք - "ցորենի և այլ հատիկների մեջ քար և այլ աղտոտու-
թյուններ"

Հընդաալ - "հոտ քաշել"

Հընհընուք - "մտածումներ "

Հըրարէլ - (հրահրել) " կրակը խառնել "

Հուղան - "այդտեղ"

Հուսան - "այստեղ"

Հունան - "այնտեղ"

Հօղլաթ - "հող պարունակող քարուր (լաթ), որը դրվում է ե-
րեխայի տակ"

- Հօմբրլօզ -- "սրածայր"
Հօվարէլ - (հովարել) "սփոփել, մխիթարել"
Հօրունթութ - "կարմիր թութ"
Հօրսազ - "կեսօր"
Հօրփալ - "ցատկել"
Հադուզ - "մանճի ձվեր"
Հառձազիչ - "ծառձակիչ, փայտփորիկ"
Հըլափէլ - "շտկել, հարդարել, տաշել, հղկել"
Հըլափուն - "հղկված, տաշված"
Հըծիզ - "կորկոտի մի տեսակը՝ թյուլից խոշոր և խորշուքից մանր"
Հըրիած - "տես՝ Մըրիած"
Մադնէլ - "մատով (ցուցամատով) որևէ բան ուտել, մառնել"
Մազօդ թութ - "թթի մի տեսակը"
Մալէզ - "թթից կամ սալորից պատրաստված շփոթ՝ պաստեղի համար"
Մայիս - "անասունների աղբ, թրիք"
Մարյամ բաջի - "խաղողի տեսակ է"
Մանուղ - "կատվի ձագ"
Մանձըխնօց - "մանածի վաճառատեղի (մանած-ծախանոց)"
Մաշկ - "կիսատ ձգած ձու 2. ընդեղեն"
Մաչուլ - "խաղողի տեսակ է"
Մասուրա - ,, մանածով փաթաթված մաքուր մեջ դատարկ տևող"
Մարյէ-մուրյէ - "մանր մուկներ"
Մէյդէդէլ - "միանալ, մեկտեղել"
Մըրզըլդէզ - "մողես"
Մըդարէլ - "մտածել, խորհել"
Մըդմըդալ - "մտմտալ, խորհել"
Մըժէլ - "ալյուրի ջրով շաղախել"
Մըժղըլէլ - "նվաղել, թուլանալ"
Մըխթէլ - "1. Մախթով ծակել 2. Մտցնել"
Մընդիզ - "մանր սալոր"
Մըշտօդ - "տգեղ, ալանդակ"
Մըսիլ - "կիսավառվել"
Մըսմընազ - "մենակ, մեն մենակ"
Մըտկօթ - "խելացի, հիշողություն ունեցող"

- Միքէրին - "խաղողի տեսակ է "
Մըզընդօն - (մկնների տոն) - "ավանդական սովորութիւնն,
այդ օրը մկնների բները բոված ցորեն են լցնում"
Մուռչումփօն - (մըջյունի բույն) "հիվանդութեան տեսակ է"
Մուրդ - "խաղողի տեսակ է "
Մօլօրօղ - "Տեառն ընդ առաջ" (մուրրում բառից է)
Յօթնախփար - "յոթ եղբայր ", " Մեծ արջի համաստեղութիւն-
նը"
նագուգ - "ճախարակից փոքր՝ մանվածքի թելերը փաթաթելու գոր-
ծիք "
նաշիէլ - "նախշերով ներկել "
նէդուգ - " ճախարակի առանցքը "
նէդգէլ - "նետուկն անցկացնել "
նէրբուգ - " մաղելուց հետո ներքե իջած մանր-մուկնը"
նօրգանց } "կրկին, նորից "
նօրըս նօրգանց }
Շատգէգ - "խիստ շատ"
Շալլավու - "նոսր կտավեղեն "
Շամ - "խաղողի տեսակ է "
Շան սըխտօր - " բույսի անուն է "
Շան փաղնիք - "ավելորդ աղմուկէ,
Շառէլ - "1.կշռել, 2. «սիրաշահել"
Շափշաղ - "ըմպանակ, թաս "
Շափշաղի - "շաղակրատ "
Շաքրուգ - "խաղողի տեսակ է "
Շըխպիգ - " արծաթե ծոպերով ծամակալ "
Շըդվա - ,, մատաղ տունկ կամ մյուղ "
Շըոֆէղ - (շեռ հող) "բարուրի առկա զրվող կավահող"
Շըրթիգ - "ալբի բիծ, ցավող ալբից հոսող ջուր "
Շըրիք - "ծեթ, որն օգտագործվում է մրազի մեջ "
Շըղշըղ - "թիթեղից կամ փայտից շինած մանկական խաղալիք "
Շըղղէլ - "կշտամբել, հանդիմանել "
Շընթըրգիլ - "շան պես պառկել "
Շէթ - "անտակ, կոպասեր "
Շէննիք - "բազմութիւն, ամբոխ, ժողովուրդ "
Շիփօղ - "աներևույթ էակ, որն իբր թե մարդկանց խաբելով

հետու տեղեր է տանում

Շողար - "տաքության հեռանքով առջացած հիվանդությունն,
քրտնխաշ"

Շողորթ - "հիվանդությունն "

Շօր - "աչքի բիծ "

Շուլալէլ } "թեթևակի կարել մեծ-մեծ կարերով"
Շուլլէլ }

Շուվէղ - "երևակայական էակ, հոգեառ"

Շուք - "ստվեր "

Շուքնօց - "հով տեղ, շուքանոց "

Ուլիգ - "բութ մատը"

Չախմէլ - " 1. ցիցը գետինը տնկել, 2. խփել որևէ առարկա"

Չաղա - "փոքր երեխա "

Չաղալա - "1. չհասած միրգ, 2. փոքր երեխա"

Չամչուզ - "խաղողի տեսակ է

Չառչըվան - "ճախարակի չվան "

Չար - "ճախարակ "

Չըրմար - "մարգ "

Չըմչըմալ - "առանց փորժակի ծամծմել "

Չըրփա - " կտրտած վազ "

Չըրփու չըվան - " բուրդ զգելու գործիք "

Չըրչըքնէլ - "ջուր ցանել, ցողել "

Չիմնա } "չեմ կարող"
Չիմնար }

Չիննա } "չի կարող "
Չիննար }

Չիսնա - } " չես կարող"
Չիսնար }

Չօչօխ մընալ - "աղբատանալ "

Չօռ - "հիվանդությունն "

Չօրթան - "չորաթան, չորացրած թան "

Չօրթընահար - "չորթանահար, կավն աման "

Չօրսօղէն - " չորքոտանի "

Չում - " մրգի տեսակ է "

Չախջախ - "ճամանչ "

- Ջարարըրդէլ - "միջոց, ելք գտնել "
- Ջարնաջօջուխ - " կոճղ, որ դրվում է բարձր պատվանդանի վրա , երեխաները նստում են ու ծայրերը վեր-վեր թոցնում "
- Ջրբըլնալ - "աղբատանալ "
- Ջրդավ - "խոր և լայն վերք "
- Ջրնջըղվի հացիգ - "կանաչ խոտի մի տեսակը "
- Ջուրար - "սպեղանի "
- Ջուղարա - " պղնձի տակը մնացած վառված կերակուր "
- Ջուվալազ - 1. "ջուլիհակ" 2. "սարդ "
- Ջօրջօրալ - "երերալ "
- Սահմընդէլ - (սահմանազատել) "կանոնավորել "
- Սանդիցառք - " փայտե մուրճ`պանդի մեջ ցորենը ծածկելու համար "
- Սառաթ - "նոսր ծակոտիներով մաղ, որի միջով կարող է սիսե- ոըն անցնել "
- Սասնիլ - " պտուղները համը կորցնել "
- Սավլօրուզ - "սալորի պես կլորակ խոց"
- Սարէզ - "չորացրած կաշի (մորթի)` պտուկների բերանը ծած- կելու համար "
- Սէդանթիտ - "փայտից պատրաստած կլոր սեղան` հացի և կերակ- րի համար "
- Սըխտօրձէձ - "սխտոր ծածկելու հարմարանք "
- Սըղզէլ - "հղկել, մանրել (բար և այլն)"
- Սըմընդըր - "կորկոտի ամենամանր տեսակը "
- Սըսուր - "հողից շինած ներկ "
- Սըրսըրուզ - "թեթև կերպով ցրտացնող"
- Սըվըրջուր - "մարմնի վրա բծօրով առաջացած վերք "
- Սըրբունջախ - "սահուն (գետին) "
- Սիվսիթ - "սև կուպր "
- Սիվթիր - (սև գիր) "զուլժ, սև թուղթ"
- Սպաննախ - " խոտի տեսակ, սպանախ"
- Սուղլի - "կերակրի տեսակ է "
- Սուղուստան - "սուտ ասող "
- Սուղձախ - "թանկավաճառ "

- Սուղնօց - "Թանկություն "
- Սումախ - " բույս է "
- Սուրուլիգ - " ծայրը սուր "
- Սօրխանց - "սոխայրած"
- Սօղուգ - "սողուն "
- Վաղնէք - "վաղն առավոտյան "
- Վանքաց - "առավոտյան , վաղը վանքաց"
- Վանքըսնօց - "նախածաշ "
- Վանքըցուգ - "արւածագից քիչ առաջ "
- Վասկ վաջառ - "առուծախս "
- Վանքարթ - "ստոր արարած (վատ մարդ)"
- Վէրընքաշ - (վերին քաշ(նլ) -"հաստ չվան՝ բեռի վրայով
անց կացնելու համար "
- Վըրանօց - " վերարկուի վրայով հագնելիք բարակ հագուստ"
- Ճամբօց - "ցամաքեցնելու լաթ "
- Յէցօղիլ - (ցեցով պատնլ), "հացի բորբոսնելը"
- Յընթըփէլ - "շտապել, ածապարնլ"
- Յըթուգ - "ծյուլի պսս կպչող, առածգական"
- Յըսխէլ - "Լվանալիս ձեռքով ամուր տրորել"
- Յուլցանք - "1.պատուհաս 2. հրեք"
- Փագմաղ - (բագ + մաղ) "բթամատ "
- Փակցօրդ - (փայտկցօրդ) " ցախ, խոփ, որով վառում են
կրակը "
- Փալըփէլ - "թաքնվել "
- Փալըֆուգ - "մանկական խաղ, մեկը մնում է, մյուսները
թաքնվում են, չթաքնվածը պետք է փնտրի թաք-
նըվածներին (պահմտոցի)"
- Փահվօր - (բահավոր)" մշակ, բահով աշխատող"
- Փաղաղ - " մաղաս, խուխ"
- Փանզըղօս - "իմաստակ" (բանզիտոց) "
- Փանդ - "կարծերի շղթա և մանածից շինված բարակ կապ"
- Փանդէղ - "բանատեղ, գործատիրոջ տուն , ուր աշխատում են
վարպետները"
- Փանված - "նկարված, գործված "
- Փարագցավ - "հյուծախտ"
- Փէյիգ - "վարտիքի առջևի մասը"

Փէրընդէզ - "Խրձերի, պարկերի բերանը կապելու թել բերանդընդէ
ել) "

Փէրնուզ - "Թերմացք"

Փէրնի առիք - "Քիմք"

Փէրփէր - "բանջարի տեսակ է"

Փըզիզ-փըզիզ - "պատառ-պատառ"

Փըզզըդէլ - "հոշոտել, բզկտել "

Փըթագ - "Ճախարակի այն մասը, որ մանենն անցնելով պտտեց-
նում է "

Փըթագարան - "արհամարհորեն՝ խելք, ուղեղ, "խնկրիղ փըթագա-
րանը անըծիմ "

Փըթփըթ - "կորկոտի տեսակ "

Փըլօրուզ - (բոլորուկ) "փայտի դեզ, խարույկ, որի շուրջը
բոլորելով զվարճանում են երեխաները"

Փընագըրէլ - "մակարույծ միջատների բնակվելը" "լաթին մեջ
օջիւ մը փընագըրիւ է "

Փըշտադէլ - (բշտիկ+հատել -"բշտիկների կեղևը պատուել և վերըը
բաց անել "

Փըշօբէլ - "փշելով ցորենը մաքրել թեփից"

Փըոնուզ - "ցորենի մեջ ոսպի մեծությամբ դառը հատիկ"

Փըսօր - "շաքարի, հողի մանրուք"

Փըրթիզ - "կտրտած շորի կտոր"

Փըրթօն - "կտոր"

Փըրթօն-փըրթօն - "պատառ-պատառ"

Փիջ -" 1.Եղունգների տակ առաջացող հիվանդութիւն 2.անօրեն
զավակ "

Փօթոում - "փոթորիկ"

Փօղօղ հէգնօղ - "վհուկ կին"

Փօրնօց - "թոք"

Փօրօք - " գեր, պարարտ"

Փօրքընա } "փորլուծութիւն "
Փօրքըշուք }

Փուրուլ - "խոփի ծայրի երկաթը"

Քալիք - "արկած, փորձանք "

Քամիս - "բամբուլ աման "

Քաշուք - "կաթի սերի քաշումը"

Քավալագ - (գրավանակ) - "կերակրի ամանը ծածկելու համար հատուկ մեծ սակառ"

Քարակտվէլ - "քանդվել"

Քարէգ - "աչքի կոպի վրա եղած մանր ուռուցք"

Քարհանգօտ - "հանգույց, կնճիռ"

Քարդանա - "կավէ կլոր պնակ, լայնացող բերանով՝ օղի թորելու կամ մածուն մերելու համար"

Քարուք } "քարջիկ"
Քարուց }

Քէշկէգ - "կերակուր՝ կրոնական տոն օրերի համար"

Քէրէգնալ - "աղաչել"

Քէրջիգ } - "բերիչ"
Քըրդիգ }

Քէրջէլ - "բծրիճ դառնալ (հացը)"

Քէրուք - "բերվածք, կաթսայի հատակին կպած կերակրի թանձր մասը"

Քէրբըշտալ - "գկոտալ"

Քըշկըռէլ - "թելի խճճվելը"

Քըլղըրբըջիգ - (մանկական խաղ) "բարձր տեղից երեխաները խըն-
ծոր, սալոր են գլորում: Երկրորդ գլորողը շա-
հում է, երբ խփում է առաջինի գլորածին"

Քըլօրդվիլ - "գլուխկոնծի խաղալ"

Քըշպէլ - "կշտամբել"

Քըրըգմօղ - "շնորհքը փախած"

Քըրըգմօղէլ - "ղեմբի և պտուղների թառամելը"

Քինթանքիփ - "յեփ-լեցուն"

Քինուգ - "խաղողի տեսակ է"

Քյուլ - "կորկոտի տեսակ է"

Քուլթիգ - "շան ձագ"

Քուլթա - "վարունգի մի տեսակ"

Քուլա - "1. ծերմակ ամպ, 2. քաղցրակի դեզ"

Քուշկուր - "աթար"

Օղասվըրի - "ոտքի վրա, պատրաստ"

Օլէր } " ուրորուն, շնդ ճամփա"
Օլէրբ }

Օլըրդիլ - "շրջագայել, պտտել, զբոսնել"

Օհմիլ - "վախենալ"

Օհմօք - "ահուելի, ահաբեկիչ"

Օրըսգաթ - "օրօրոցակապ"

Օրօղվիլ } "մի տեղ տեղավորվել"
Օղօրվիլ }

Օրի - "ինչու"

Ն Մ Ո Ռ Շ Ն Ծ Ր Մ Ա Լ Ա Ք Ի Ա Յ Ի

Բ Ա Ր Բ Ա Ռ Ո Վ

Հ Ա Ն Ծ Լ Ո Ռ Կ Ն Ծ Ր

Անձագ մարքորիդ, անօլօր թերցան -(նուռ):

Անիձ անիձ գը ցանիմ, հօկկա լիդիր գը վերցունիմ: (Մակնդեղ):

Աշիմ, աշիմ, ձագըղ թըշիմ: (Թել և ասեղ):

Ասված գը շարէ, ինսանը գը բագէ: (Խաղող և նուռ):

Ավէցի, չըրչըքնէցի, գուշուգ մաման դընգըցուցի: (Ավել):

Աքի ունի, հօքի չունի : (Տապակ, թավա)

Աքին փուրթ է, հօքին էրգըթէ: (մախաթ):

Բաբէրնին գըսէ . "Օյ, մէշկըս", "մարէրնին գըսէ "Օյ թըլօիըս
չըջօղդէթը գըսէն . "Չարթվէցաթ"; (տան հեծա-
նը, գերանը, սյուները):

Գըզգիմ, գըզգիմ չի հողնիր : (ճանապարհ):

Գըլօղնա, գըցողվի, գէլլա, ցիցը գընըսաի:

Գօվուն փօրը փըչէցի, Աթամը ջըրաթը վառեցի: (Թոնիր):

Դուն մի ունիմ՝ դուն չէ, մէշը մըղնալիթ փան չէ, իրէթ
փաշա թօռ մի, անալ ցըրման խարջ է: (Կոնածե
հողաման, որ տաքացնելով անկողնում դնում
են ոտքերի վրա):

Ասթին բադ, անթին բադ, սիվ հարսին շագաղը բաց(Պատուհան):

Էրգու աշկէն, Կօրս բուղէն, աքին ձըոնագն է փուսած: (Կը-
շեոք):

Էրգան փարդին շուք չունի : (Առու):

էրգու ախփրէն շօռ զըվազէ, հինգ ախփար թէմ զըվազէն :
(Քիթ և ձեռքի մատները):

էքին անգաչը զարմիր օղօք դըղա մի գա:(Կեռաս):

էքին մագօք մօրվօք մարթ մի գա:(Եգիպտացորեն):

Թագ ըսիմ, թագլար ըսիմ, անուենն ըսիմ, թուն չի թըղնաս:
(Թակ):

Թօնիրին մէջ շօրս հաց ունիմ:(Ընկուլյգ):

Իմ դափազըս, քու դափազըդ, իմ սուրուլիզըս, քու ձագու-
զըդ:(Երկանք):

Լառան էղէվ գէս հաց ունիմ:(Լուսնի 1-ը):
4

Լառան վըրա գարբէդ մի գա՝ թէսը հուսվուն, գէսը չի հուս-
վում:(Թաթ և մատներ):

Լառան վրոա շէրմագ հացծըվան մի մէյնըված է:(ձյուն):

Խըբըլիզը ձառն էլավ, ինչ գա, ինչ չի գա՝ վար թափէց:
(Ածուլի):

Հարս մի ունիմ՝ քալօղ էրթօղին ցառքի զը բաքնէ:(Դուռ):

Հէքիյա, հէքիյա հէք մի թըղա,

էքին քաթի, վէք մի թըղա

Փօրէցի՝ գանանչ գաբայօք հարս մի թըղա:(Գանձ):

Մալաշիգ, լէգուն դաշիգ, հօքի ունի, օսկօր չունի:(ազրուկ)

Մինէրէէն զը ցըբիմ՝ չի գօյիր, շօռը զը ցըբէմ՝ զը գօյրի:
(Թուղթ):

Մութ-մութ դուն՝ մէչը գօլգօլ:(Աուլի բղուկ):

Նէրսը օսկի, թօրսը էրձաթ:(Չու):

Չաղըր մի ունիմ՝ սօն չունի:(Երկնակամար):

Չանթա մի աննուխ ունիմ:(Թուգ):

Չըխվէր մը ունիմ, մէչը օց մի գա, օցին փէրանն ա մարըր-
րիդ:(Լապտեր կամ ճրագ):

Սիվ, սիվ, սիվ օլէր, հար շօբան չիննա քազէ:(Գրեւ, կարդալ):

Սըրըդ, սըրըդին վըրա թուլուղ, թուլուղին վըրա չաղարսկ
չաղարսկին վըրա թութում, թութումին վըրա չայիր,
չայրինի մէչը մուրչում:(Մարդու արտաքին կազմու-
թյունը):

Ուլիգ, ուլիգին մէրը, էրգան մայրամ, դաբագ լոգօղ, օչիլ
գօղըրդօղ:(Հինգ մատները):

Փան մը ունիմ՝ փան չէ, սուղ զը թըքնիմ՝ իրավ զը ջընչէ:
(Սագ):

Փէրանն էրզըթէ շուն մի ունիմ: (Կողպած սնդուկ):

Փօլօր, փօլօր, մէշը ծագ, էշը չիննար ըսէ՝ քըթագ: (Գղակ):

Քէղնէն սուրուլիգ ցից մը Գանէցի: (Գագար):

Քէնց թին թէթէվ, քէնց Գէճանը Գաստ: (Փշված տիկ):

Ա Ռ Ա Ծ Ն Ծ Ր

Ալիբը մաղիր է, ալիբմաղը ցիցն է գախիր:

Ալիբին շուվալը քանի թօֆտիս նէ, թօզը գէլլա:

Ալլըղը շուրէն զը Գանէ:

Ախկաղը քօղության էրթա նէ, լուսինգան առչի ըռընգվընէ զը ցաթէ:

Աղգէգ խընձերին քար նէղօղ շաղ զըլլի:

Աղէրնին Գօղիր է:

Աղը չօր, արղը գանանչ:

Աղ ցանիմ, ու չի Գօղիս:

Աղ էղավ Գալէցավ:

Ահը գուքա, մահը զըմաոցունէ:

Ան դունը փօս է, իշխըղար խէվ գա նէ՝ Գօս է:

Անհամա արուրը շէրէփօք գուղէն:

Ամէն մարթ ա ցիթ զը ծամմէ, ամմա քըրղին ախչինը Գամը զը փէրէ:

Ամէնը սուղ, Գինքը իրավ:

Անծագ թութումը զըմըղնա:

Անզըչին էղէվի զըղէսնա, աղ փանը չիննա դէսնար:

Անգաչըղ օղ թօղ ըլլի ասօնք:

Անգաչը լէնգուգ գօրէգ չաժիր:

Անգուքղ, Գէչ մառէլը ցան գուղա:

Անի ասի ծամմէլ „Բամբասել“:

Անուշ արուրնն վավ զը փախնի:

Անուշ լէգղն օցը ծագէն զը Գանէ:

Անուր խօսկոք չըխվեր չէշնըվիր:

Անօթի մրգղիքը զըզըրձէն չօր քըրղիքը:

Անօթի փօրուն ցօն ուղէլ:

Անօթուն աշկը ջանգ մի Գօղն է զըշտացուցիր:

- Աշէ, աշէ, ընգօղինը քըլօթըղ քաշէ:
- Աշխարք փըլլի նէ՝ մէլը մարթագ մի շունի:
- Աշկը լօսուն վաղը շուգիր:
- Աշկին լօսը սըրդին սօնն է:
- Աշկ հայից մընալ:
- Աշկին դէսածը դէրուն խէյր շէնէր:
- Աշկ շէ, բողի ծագ է :
- Աշկը հօղին գը հայի:
- Աշկը աշկին վըրա շի թընիր:
- Աշկ-վարդիք շառնալ:
- Աշկը գրդէսնար, փէրանը շի դեսնար
- Աշկին օրթը գօյրէլ է :
- Աշից սուրմա գը քօղնա:
- Առանց թախտէղի աբուը շուղիր:
- Առաշկը գուղ ցանէլ:
- Առվուն բօրքալ:
- Ասսէղ գէրած շուն թառնալ:
- Ասխը ընգէր կամ գօյիիր է :
- Աստղիգ ցաթիր է :
- Ասված գըսէ՝ հում ախշինն էս, հում դըղան իս՝ շըսիր:
- Ասված մաղը մարթուն աշկը շի խօթիր:
- Ասված խիլք դալուն դէղ փօյ դըվիր է:
- Ասված լառան գյօրէ ցօն գուղա:
- Ասված խիլք դաղըրնած աղին հօրդէղ էյիր:
- Աստուծու շի մառուցածը ինսանը շիննա մառցունիր:
- Աստուծու օրը քէնց գօրէզը շաղ է :
- Ասսէղի մի ծագէն Ղէվէյի շափ բաղ գասնի:
- Ասսէղ ցըքէլիք դէղ շիգա:
- Ասսէղ նէղիս՝ քէղինը շի ըյնիր:
- Ասսէղը առաշկ թուն բըզի մըխթէ, յաակը մախաթը՝ ուրիշին է-
շին :
- Արգա ըստուգցունէլօք փօր շի գուշտնար:
- Արինը հաց փըրթէլ "գրպարտել"
- Բաղ գա, բաղին էղէվը մարթ գա:
- Բաքն աղգէզին շագաղը գըլլի:
- Բէ էնէս, սիրդը գը բըրթէ:

Բօրողը ցտորօք զըյրէլ :

Գաղու չէղած՝ մուգ զը փրոնն:

Գաղուն էլ հըրէն չուվալը հըրէն ըմար գուգէ:

Գաղուն նէղը թօղուս նէ՝ էրէսըղ զը բօրթա:

Գաղուն բացախ խոմիր է :

Գաթին համը փէրնէն զուքա:

Գաթը թափած զաղու թառնալ:

Գալէն գասնի, գալգուղէն չասնիր:

Գակկաքը հօս գէնէ, հավգիթը թօրսը գածէ:

Գակկաք գէնէ, հավգիթ չածէր:

Գաշին զաղիմի (միշտ) նօսըր դէղացը զը ձագի :

Գանուխ խօսացող խօրօզին բըլօխը զը չափէ:

Գարբէղին չօրս ձարը չօն է դուվիր:

Գացին թըբած չէ:

Գացինը օակին գէնէլ :

Գըոնազը բաղին (կամ լառանը) դալ:

Գըոնազը ուժօք է :

Գըոնազը թանձըր է :

Գըսված հացը ալ չի մէյդէղիր:

Գօգղան չաղարսկը բարաք չի մընար:

Գուղ գուղէ, էրգինք գէլլա:

Գուղը իօս գուղէ, հավգիթը թօրսը գածէ:

Գուշան անօթուն մանղըր զը փըրթէ:

Դան բօղուն հէղ բըլօխ չի էլլըվիր:

Դան դիւուն բօրձին չին խառնըվիր:

Դէվէն շափշաղօք չուրէլ:

Էդէվ առաշկ չունի :

Էդէվէն չի գա նէ, ձօվը զը ցամբի:

Էդի չըրին է մընացիր:

Էղածը սուղ , հինքը իրավ:

Էշը դիրուն ըսած դէղը զըգաբէն:

Էշըս քած է, բաղըս թաց է :

Էշն է հէձիր՝ էշը զը փընղըռէ:

Էվէլ փարան աշկ չի ձագիր:

Էրած սրըղին վըրա մաղմալ զըցանէ:

էրգինքն՝ ասըխ, քէղինն՝ իսան:
էրգու բինդը բաղ է բաղոիր:
էրգու փարուն մէգը:
էրգու օտկը մէգ օղից խօթէլ:
էրգու աղաէգութուն մէյդէդ լըլլի:
էրէնուցը գօլան (փոկ) վագէ նէ՝ հաղ մի շըլլէս շասնիր
էրէս դաս նէ՝ աստան ա գուգէ:
էրէս էրէսէն գամըշնա:
էրէս հայից ութ գաթումմիշ էրէ:
էրէսը հաղգի շըրօթ վըլասված է:
էրէս սիվ քաշիլ:
էրէս, քէղինը մուդ, անգալ, էրգընցիր:
էփած արուրին շօռ շին խանիր:
էփօղին մէխկը շուղօղին շըլլին:
Ըղունգ ունիս նէ՝ քըլօխըդ քէրէ:
Ընկօղնիդ գյօրէ օտկըդ էրգընցուր:
Ընկօգը շիֆթ շի դէսնա նէ՝ քար շի նէղիր:
Ընկօգին ձողին դագը շիթիլ շի փուսնիր:
"Ընծի" ըսօղին ալ շի մընար:
Ըոուք մէյնիր:
Ըոուքին մէլէն է էլիր:
Ըոուքին փօղօղը աղաէգ քըղաք՝ ագէր հաց օկառցնէք նէ:
Ըորնվան քորձը վանքըսվան մի թօղուր:
Ըոունգունը գիր, վանքըսվան դէրն ասված:
Թաղաստան գա քալօց, քաղասխան գա դալօց:
Թագին գօրօթ, ավը էրի ուօթ՝ բիղի իշ քըրնէ:
Թախտէդ էղիր է, յու փէրան գըգվէցնէ:
Թան փէրան:
Թանագը էգիր օսկօրին թաթրիր է:
Թանէն ա վար փան գըլլի:
Թացը էլիր է:
Թացը գարբէդ:
Թացօթ շօրօթ գուրցէլ:
Թափած արուրը ալ շի ժօղըվիր:
Թափուգ շուշան (թափված կին):
Թըթալին փէրնօթը գըգէրցունէ, գօթօթը աշկ գը հանէ:

Թըքալօք զը ժօղվե, շէրէփօք զը դարդըղնէ:
Թիփը դարը էլլիալ:
Թօխմըխին մանծը դայիմա մանծ քըլօխը գուղէ:
Թօղ շըսէն էշ է, թօղ ըսէն քէշ է :
Թօրթան ձուռ է՝ զօվը զաթ չի զար:
Թուր թանագ խաղալ: Խուր թանագ խաղցին, մէզըզմէզ քաննէցին:
Ժամուկն իս գուքամ ա, թօն "օղօրմի Ասված" զըսիս ա:
Իշուկն աքին է՝ օնչ գէրզըննա, օնչ զը զարչընա:
Ծշուկն մանծը ախօռն է :
Իշուկն ա քաք շուկնի :
Իշուկն դուվիր ին, փէրանն է խօթիր :
Իշուկն հէդ քառսուկնք է խառնըվիր :
Իշ փիրթիս նէ՝ ա՛ն գուքա թըքալըղ:
Իշ փըրթիս, ա՛ն զը թըքալըղիս:
Իս աղա, թօն աղա, ալիրը վա՛վ քիղ աղա:
Իս " շիգէրը շուկնը դարա՛վ" ըսիմ նէ, չին հավդար, ա՛նի "գա-
ցինը շուկն դարա՛վ" ըսէ նէ զը հավդան:
Իս քիսը աշկըղ մըղնա: "Հիսուս քրիստոսին շրթուկնքնըրով
աղոթողին ա՛նիծու՛մ են այս քառերով":
Իվիրղը մըղնալ (իմանալ զաղանիքները):
" Իս ըսէլը սաղանին զը վայլէ :
Իս փըրթիմ , թօն թըքալըղէ:
Լա՛վը լա՛վուկն վըրա զը թընէ:
Լառ լառան վըրա զըլլի, դուկն դան վըրա շըլլի:
Լէգուկն շըլլի նէ՝ քըլօխը գառգառը զը դանէ:
Լէգուկն օսկօր շուկնի՝ հօր ուզէս նէ՝ հօն զը ձըրի
Լէգու փէրան շառնալ
Լէգվին դագ փան մի գա:
Լօսը թօղիր, մուլթին ցանգանա յա :
Լօն դէվէ գէնէ:
Լօյի մը հըմար դէղէրը զըրազը գէրէ:
Լօ գէնէ, քըլօ շէնիր :
Խաղալ շըքըղնէ՝ դէղըս նէղն է զըսի:
Խանչըրին քարը ըյնէլ
Խէվըն ըսաց, խէլօքն հավդաց:
Խէվը հարսնիք դարիր են "քէնց մէր դուկնը աղգէգ է" ըսիր է:

Խէվը քար մը զը ցըթէ, քառսուն խէլօք շիննա Կանիր:
Խէվուն շաղարսկը ասված զը թարցունէ:
Խէվուն ասաման շի գարթասվիր:
Խընծէրին աղգէզը խօզը զըթըլէ:
Խըննօղ բինթին ցուրդն ա մահանա:
Խօրօզին թէմ զը խօսա:
Խունզըղ, մոմըղ քըզի, թէք միր ժամը մի քար:
Խունզ ու մօմ էղա ժամէրուն, ցիթը ժամ էղա էլէրուն:
Խօսկը փէրանը թօղուց:
Խօրօզը խօրօզին թէմ զը խօսա:
Խօսկ ըսածըղ զըլօր է, խօրէ, էղը բըլղըրէ:
Հագար առչին, Կագար էղին:
Հագար առվէ շօռ զըփէրէ:
Հագար շանգու շաղալա, շածիր թըքալ մի թարխանա:
Հաչան շունը խածան շըլլիր:
Հաստ ու քարագ մէզ բին է, վայ փարագ մանողին բըլխուն:
Հա ժամուն մօմ խօստացիր էս, Կա հըրէն փան:
Հավը անօթէնա նէ՝ Արասան միտկը զըյնի:
Հավը Կավգիթէն գէլա, թէ Կավիգիթը Կավէն:
Հավը ծառը զը Կածէ յա:
Հավուն գաթը գէրցունէլ:
Հավուն Կէղ թառիլ:
Հավուն առաշկը նէղէլիք շունի:
Հարգէ խէլօքը մըղմըղա նէ՝ խէվը դըղան զը գարթէ:
Հարգէ Կաստը փարագնա, փարագին Կօքին գէլլա:
Հարգէ ընգօզը գից շի դէսնար, քար շի նէղիր:
Հարգէվօղ օրը Կավուն շօռ դրվօղ շաղ զըլլի:
Կարսն ու փէսան թօղ խընդան, խէվ թըրացինը քըզի ինչ:
Մէյմա Կարս ըլլիք նէ՝ ցառք բաքնէլը գուսնիք:
Հիմն արքազը սըրչէլ:
Հօղուն, շուրին Կամրաք գա, շէննէցը Կարմաք շի գա:
Հըվանդը արաբան զը Կէգնա:
Հըվանդն աղէգնալիք է նէ՝ Կէքիմը թէմ գուլթա:
Հում շըրէրօք զը խըմվի:
Հումը էփօղ, աղղօղը վըլացող շունի:
Հէրթը բուվըղ շէր նէ, Կէրթնօցն ա բուվըղ շէր:

Չագ հուլուամը քեղինը չի մընար:
Չագը մանձ, գարզըղանը ըըզղիգ:
Չագը առաչ ձուռ ձագիր էն:
Չաղիկը բաղոէլ:
Չանղըր գէցիր, ուր լիղիր բաս:
Չանղըր բարը դէղէն չէլլար:
Չառ թօղ ըլլի, ձուռ թօղ ըլլի:
Չօվը գէրթա՝ ցամաք զը թառնա:
Չուռ բաղը չի օղօրթնիր:
Չուռին օակը գօյրած է կամ՝ ջագաղը բաղին գուրա:
Մաղ մը մէղըր էնէլ:
Մագը ըըլօխը աղնէլ:
Մախաթօք էլլալիք է:
Մահը լալօք, հարսնիքը խընղալօք է:
Մահուն զը փըռնէն, ու թօղուն գայիլ ըլլի:
Մանձ լօխմա գէր, մանձ զըրուսկ մի գուրցիր:
Մառնօղը մառավ, ըընաց, չըմառնօղը մառ անցուց:
Մարթըս մարթօք շէն է:
Մարթ մի փըլած դէղէն զը շինվի:
Մարթուն փառը աղի փառ է:
Մարթուս անունն էլլալէն աշկը էլլա նէ աղգէգ է:
Մարթու մէխկը էրէսը չէն էնիր (գարնիր):
Միսն ըղունգէն չի գաղվիր:
Մէգ թօփալ օչիլը յօթը փարց է փօխիր:
Միսն ռսկըրէն ցան գուղա:
Մագցավ՝ մանձացավ:
Մէգմէգու փէրնին թուրացին:
Մէգ ցոռքօք ցանը չէլլար:
Մէգ ցառօք էրգու ձըմէրուգ չի փըռնըվիր:
Մէգ ցառօք ըլլէլիք չէ:
Մէգը զը բաշէ, մէգը զը ըըշէ, մեզալն ա Ասված զը հիշէ:
Մէգը մէգուն էրի մի օժղիր ա, մէգալը անուր գօգ մի հավէլ
չէ ղըվիր:

Մուգը ըյսի նէ՝ ըըլօխը զը բաղոի:
Մուգը խարարը ընգածին բէս է:
Մըգան շառը ձօվուն շահ ունի:

Մուգը ծագը շօրօղվիր, ցախավիլը վըրան գը գաթէ:
Մօրուք շունիմ, ու խօսկըս փարա էնէ:
Մօրը մանածը ծախիր՝ լէյլըգին քար նէղիր է:
Մօղ թըրացինը քէնց հարու խըսմէն աղգէգ է:
Յաղըը անգըչէլ:
Յօթը գարբէղէն քամված:
Յօթը դան մագարթ:
Յօթը բօրղը փընղըռէլ:
Յօթը իշու խիլք ունի:
Յօթը դուն՝ մի թօրթա:
Յօթն օրփօք մուղարա մընալ:
Նէրը նէրօշը հաւիր ա, բարաք օրանն է օրիր:
Նէրսը նըստիր՝ թօրսին գը ցանգանա:
Շաղ խընդալը լաց գը փէրէ:
Շաղ խընդացօղ խէվը չի խէլօքցիր:
Շան աքին հանգօշտ չի փըռնիր:
Շանը գըգէնէն, դէ դէրուներմէն գամըշնան:
Շէյինքին աշկը ծըռիր է:
Շէրէփն առիր խառնէ յա:
Շունը աքին չի ցըքիր:
Շունը հաչէլօք, չաղան լալօք:
Շուն ըլլիս, մանծ չըլլիս:
Շունը շանն է ընգէր:
Շուն քէրթէ՝ փարա վաստըգէ:
Ուղէ օրթին, վըջարէ հօքին:
Ուղօղն ուղօղը շուգիր, դան դէրը՝ հէլ մէգը:
Ուղունգ ունիս նէ՝ քըլօխըղ քէրէ:
Ուղունգ ուղունգի քըսէ:
Ուշ էգօ, անուշ էգօ:
Չըհավնած շանըղ փօրուն լիղըր մը յէղ գէլլա:
Չըհավնած քարըղ քըլօխ գը ըաղոէ:
Չուկիս, չըխըմիս, էրէսը հայիս:
Չաղարսկը շօնն է դարիր՝ չախչախը գը փընղըռէ:
Չօղ չէղած չաղարս չի թառնար:
Չօղը գուքա, չաղարսկը գը թառնա:
Չօղը գըյրած չաղարսկը գըլմանի:

Ջագաղը բաղին դալ:
Ջանջին յէղը հանէլ:
Ջիգէրիդ հէդ ուղիս, խըմիս, առուղոււր չընիս:
Չըրաբը յէդ դամլամիշ ըրիւ է:
Սաղանին օտկը գօյրէլ:
Սաղանին անգաչը խուլ ըլլի:
Սուղ դէղը հըվանդ գըլլի, յու վանօցը հավէրը ուղի:
Սուղը իմ հէղըս է, իրավը՝ անուր հէդ:
Սուղին օտկը գօյրած է:
Սօխին քախցըրը չի ըլլիւր:
Վագան ցիյուն բըլխուն չին գէնիւր:
Վար մի բարը վէրցունէսն նէ՝ դագէն գէլլա:
Վէր թուքաս՝ ալիք, վար թուքաս՝ յօրուք:
Վըրէն արքազ չի ցաթիր:
Յառաց էդէվըն, առաշկը չը բըռէ:
Յառօքը գը փըռնէ, փէրնօքը գուղէ:
Յառքէն գօրէզ չի թափիր:
Յառքը դաքէն բաղ չի թընիր:
Յավը՝ բաշօղը բըղէ մընազ:
Յին դիրուն ըսած դէղը գը գաքէն:
Յըվըքին վրան է:
Փաղնէց թօղը գավ ձախէ:
Փամբասանք չէ, փանն ասանգ է:
Փանը փանէն անցիր է:
Փանը փանէլօք, շամփան բալլէլօք:
Փանը բըզմէն թօղ վախնա, թօն նէ փանէն մի վախնա:
Փանը մէգ, հօքը հագար:
Փարան թըժօխկին մէչ ցօնչօղ դը խըմցունէ:
Փաց ամանը շունը գը լըզէ:
Փէրան գա, լէգու չիգա:
Փէրան չէ, խօրան է:
Փէրանը փանալուն աշկը թօղ փանար:
Փէրնէ փէրան՝ գըլլի քէրան:
Փէրնէն էլածը անգաչը չի լըսիր:
Փէրնին մէչ հագար լէգու գա:
Փէրփէր արուրը փօր չի գուշտացնիր:

Փէշին վըրա ժամ էնէլիք է:

Փըլած դան մի սոնն է:

Փորըս մօղ է, քէնց բորըս:

Քալը փարի, չիգալը քէնց քալը փարի:

Քալը մընացածը, դէրը քացածը գուլա:

Քալը բըդէ քալ փօնը:

Քալին բըլխուն ափիդարան չի գարթասվիր:

Քէդին խորօզը շող ըլլի նէ՝ վանքացը շուղ գըլլի:

Քէդինը անգաչ ունի:

Քինթ գըրփէլն իքէն աշկը գոհանէ:

Քինթը փրոնիս նէ՝ հօքին գէլլա:

Քիչ՝ հօր գէրթաս - Շադին բօվ:

Քիշ փարցիր, շուղ թարցիր:

Քու խորօզը քանի դէղաց ցան գուղա յա:

Քըլխուն փարց մի թընիր:

Քըլօխը թօրս, հինքը նէրս:

Քօղը բօղուն բօղցավ, Ասված դէսավ, գարմացավ:

Քօղըն ուժօք ըլլա նէ՝ դան դէրը օղ գը փրոնէ:

Քըլօխը շօռ մի լալ (1. թըջել, 2. համոզել):

Օխչ գըլօխը ափիդարանին դագ չին թընիր:

Օղօրթ գուրցօդին դէղ չիգա

Օղօրթ մարթը խօսկին վըրա գու քա:

(" Բիւրակն " հանդեսից):

Անջարտագը խամս է հաքիր, բըղցիր, ուր խասն է հաքիր:

Դադունէրը քացին, մուգէրուն ջամփա փացվէցավ:

Գուշտն անօթուն մանդըր գը փըրթէ:

Դանծը քէնց ծառը ծանդըր է:

Դէրդէրը ամէն օր քաթա չի ուղիր:

Դէվէյէն ընչիր՝ հօփ-հօփը ցառքէ թօղ չի դար:

Դուն դանօղ խէվ է:

Իս գուղիմ շալգօղ, ասված գուղա շալգէլիք:

Իշուն չի հասնիր, փալանը գը ձէձէ:

Հօվ չէլած՝ դէրէվ չի շարժիր:

Հէմ ախկաղ, հէմ ֆօղուլ (հպարտ):

Մարթ գա՝ մարթգանց մարթն է, մարթ գա՝ դարդգաց մարթն է:

Մէղավօրը ժամ չի քացիր, գայնիր է նէ մաղը աշկն է մըղիր:

Յարա չունիս նէ՝ ինչու՞ գուշունմիշ գըլլիս:
Չիմ ուղիւր՝ շէքըս թըրէք, չիմ գարթվիր՝ ձօցըս դուվէք:
Չօռը քարդաղը դէսնէս, դէրդէրը՝ խուցը:
Չօռը սանդը թիր՝ ձէձէ, ձէձէ՝ գինէ չօռ:
Չըդէսը դէս էգիր է:
Օշլօղը զը քէրվի՝ անօթին գուման գըյնի:
Օրթի, Գանքըսաացիր, Գարըդ գօրցավ:
Սաղանին գըյրուզը իսանին աշկին իշու բէս գէրվա:

- Ախչին, ինչ ըսիմ , դաքէրիս գարթէցինք, մի Գաղ Գարս առանք: Աղ Գարսին Գէղը ջամփա չիքնա էրթար ա: Ան առչի օրը մէգ Գաղ բալջան խաշիր, բաղ չօռին մէշը թըրիր է: Ըսի՝ - Ախչին, ցըվիքին սարչանէրը վըրաղ զը խընդան, բալջանին Գամը գէրթա, օղուլ, մա ինչ փան է: Ընձի թարցավ, ամբէս շուղաք մի դուվավ, ուր գայնած դէղըս մըիի բէս մընացի:

Ըսավ քի. "Թօք աշխարք չիք դէսիր: Լէղի բալջանը գուղվի. էշ էք թօք": Մալքօ բաշի, էգօ դարդէրուս գըձիզը քագիմ: Հնր քնսին ալ դարդ գա գահար: -Հարսին էրածնէրը ամէն փան մէշդէղ չին Գանիր: Իմ ալ Գարսըս շաղ փանէր գըսէ յա, իս մէգուն գըսիմ ա: Բիղի բարդըգիս: Հալա քուվըղ դաքէրըղ գընիզն է , դաքէրըղ խաթիրը գա: Ինչ էնէնք. քիշ մի անքէս, քիշ մի անքէս օր մի քիղ ասնի: Անօնց խիւքը մէգմէն աղգէգ է: Քանի քընա յա նէ, միր խիւքը չին Գավնիր ա: Ցէրը, գըսէն ա, Գին խիւք է: էգօ, դագէն թօրս էլ:

Պատմեց՝ Հայկանուշ Մագմանյան

(Ծնված 1902 թ., Մալաթիայից գաղթել է 1932 թվականին : Այժմ ապրում է Շահումյանի Մալաթիա ավանում) :

ԴԵՐԴԵՐԻՆ ԲԱԴԱՄԱԳԸ

- - - - -

Մի քեղացի քացիը, դերդերին քաղարաք ուզիր է: Դերդերը սիր է. -Քրնա թուլուի մի փէր, ու քաղարաք դամ:

Քեղացին փէրէ յա թուլուիը.

Դերդերը - թուլուիը թող հօս, քրնա, քանի մի օր աշէ, էգօ դար: Աղ անին դերդերը մէղու լէցուցիր է թուլուիին մէջը: քանի մի օր յաղքը քեղացին գուքա յա, քի դանէ թուլուիը:

Դերդեր.- Յափ դունին փանջարան աղգէգ մը գը տասկէք, թօռը գը գըղբէք, գը մէրգանաք, փալլին ալ մէգ հէլաքի հօղուն մէջ գը թաղէք, թուլուիին փէրանը յաղքը գը փանաք:

Քեղացին անդէս ալ գէնէ յա:

Յափ ու թուլուիին փէրանը փանան ա, մէղունէրը թօրս գէլլան, մէջը մարթիքը խաթէն ա:

Թօրսը մընացօղ գընիգնէրն ա գըսէն ա.

-Յանէրնուղ գուրքան, թօռը փացէք, միք ալ քանք:

Անօնք ալ գըսէն ա.

-Նէրսը սուրփէրը փագմացիր էն, մարթիքը խաթէն ա:

Պատմեց Գրիգոր Մարգարյան

(Շահումյան, Մալաթիա ավան):

ՆԸԴԱԽՕՍ ԱՎԶԻՆ
- - - - -

Մարթուն մէզը զընգան ամմէն աղին զօվվամիշ զըլլի
յա, քի "իս աղէգ ավլի յիմ": Գընիզն ա զըսէ յա քի "Քըզ-
մէն ավլի շէլլար":

Աղուր վըրա մարթը օր մը թուֆանզը գառնէ յա, գէրթա
յա ավի: Եադ օլօրդէլէն յադըը ցուրը փան շասնիր ա: Ումու-
ղը զըյրէ յա, գէրթա յա շուզան: Շուզան ավլինէրուն խանու-
թէն ձախու դավշան գառնէ յա, փէրէ յա դուն: Գընիզը զըստըզ-
ցունէ յա: Ըստուզցուցած Թդէնը շըլլիյէն նումուրօ մի քըդ-
նա յա:

Գընիզը՝ մարթուն. - Աս դավշանը յափվա՞ գէնված է:

Մարթը . - Ասօր գէնէցի:

Գընիզը. - Ասի բայա՞մ է:

Մարթը. - Չէ:

Գընիզը դավշանին շըլլիյէն հանած նումուրօն ցուցու-
նէ յա:

Աղուր վըրա մարթուն սուղը մէյդան գէլլա յա:

Հակոբ Ոսկերչյան (ծնված 1897թ.)

(Գաղթել է Մալաթիայից 1932 թ.: Ապրում է Եահոււմյանի
Մալաթիա ավանում):

ԳՐԹՂՈՒՔ

- - - - -

(ԿԵՍՐՈՋ և ԿԵՍՐԱՐՈՋ ՎԵՃԸ)

Գէսուր.- Զրգի զըսիմ ա, մարթ, քալիք զիրագի զըթղոյք ունինք: Վաղը, մէզալ օր ալ բէտկ էղած փանէրը յաՎաշ-յաՎաշ առէք ու հազըրինք:

Գէսրար.- Գըթղուքն էր քազաս: Իմ հալիս հայից, անուր քէֆին հայից: Ինչ բիդ առնայի:

-Մէխկըս սաղգի, մարթ, հէչ անթէս փան զըլլի: Ելը-ալէմը մարթուն ինչն զըրան գու թուքան:

-Ելը իշ զը խառնըվի: Իս քարտկին դագը խըրիլ-խըրըլ գէ-նիմ ա, քարքին ցառքէն թօրս չիմնա էլլար ա, օմնիզ հէժէր ա, հա փարան գուգէ յա, չըքըդիմ ինչ էնիմ: Թօն էլիր իս, զըթ-դուքը աշկըս խօթիս ա:

- Ինչ էնիմ հըմքա, չէնէլօք զըլլի: Խընամի չունէնայիր նէ հնր նա իսէ: Վաղը անի քալիք ըլլին նէ, ինչ էրէս բիդ ունէնաս: Դըսէն՝ ախչինը յաղ ըրին, գուգքս այ յու ...

-Դէղըղ ծանդըր նիստ, զընիգ՝ բէտկ ըլլի նէ զընդօցը քէ՞ բիդի հարցունիմ: Խընամի չի քա նէ, վաճ գուքա, թօղ քա: Էալը փարի, չիքալը քէնց քալը փարի: Քէզ ուզօղը լէդի գայ-ֆէյիդ ա գանահաթ գէնէ գուքա:

-Իս ի՞նչ ցօն փէրիմ քըլխուս: Հէրքէսին էղէվը մարթ գար-վիր, գանչիր ինք, գառված զաթէրնին, գաթմէրնին առիր ինք: (Լալով). մարթ, շուներդ ըլլիմ, առաշկը քանի մի դուրուշի փան է:

-Օլմագ. զըթղուք չիք ըլնի իմ դուներս, ու յէղք: Դուներ ա՛վիրած: Գիրագվան ծամուն յասսաղը չըլըսէցիր:

-Դէրդէրուն խնուցումը հըրէն հըմար էր: Հրէն ա թաժա հարսը չաղա փէրիր է: Գըթղուք գէնէ, մէզին լօխմա մի քան չի գէրցունէ : Ջէնածըղ քէդինն է մընացիր, ի՞նչ, ըսի չէ-ղած չըլլիր, քիդցած էղիր ու դանըղ համը հօղը զը փախչի : Գէլլամ ուք մէզ թէք հարսիս շըլլին ծուռ զը թօղում: Ան ա մարթու գաճագ է :

-(Օղիքը թօթվէլօվ) - Օյ, ճյ, զընիգ չէք, Ասված առաշկը

շարէրնուդ, յէղբը խէյրէրնուդ բէհէ, քրդիմ, նօրէն մէզը էր-
գու դուրողւշ աշխրրքինըս դագ բիդի խօթէք իս: Ըսէք, դէսնամ
իշ բիդ առնըվի նէ:

-Ըսիմ հա, իշ բիդ առնըվի. գօվդա մի միս, լիդիր մի
յէդ, էրգու լիդիր փիրինձ, էրգու-իրէք լիդիր հէյվա, գէս
լիդիր շաքար, դասը-քըսան հադ ցըմէրուգ, մէգ-էրգու լիդիր
հավէդ, բիչ մալ բուֆթացու միս, բօլդիգ: Ազար մէգ-էրգու գա-
բուրդու (փորլից) ալ բէտկ ըլլի նէ, յատկը զըսինք. թօն զը-
սէյիր ա թօդ չըլլի, ամմա չէր ըլլիր. Ասօր քըզի է նէ, վաղն
ա անօնցն է :

-Ալ խօսկը չէն էրզընցընիր. վանքաց դըդուն հէդ էշը շու-
գան գառվէցէք ու ինչ է նէ առնամ ուք, զըթդուք զէնէք ա,
ըրէք:

.
.
.

Օրշնէցէք սուրֆ սէդանը,
չօրս էդրաֆին բէդանը,
Ուռուք ուղօղ լառընցին,
Մէդիր ուղօղ անթըփցին
Չամիչ ուղօղ բէսնիցին,
Հօդած թութ ուղօղ սուվասցին,
Անիձված է խարփցրթցին,
Քէդինը մըդնա արարգէրցին,
Ասված օրշնէ մալաթյացին:

Անգիր ասաց մալաթիացի Գրիգոր Մարգարյանը
(Շահուժյան, Մալաթիա) :

Մ Ա Ս Խ Ա Ր Ա Ն
- - - - -

Մասխարային¹ մէզը դարիր էն աղային քովը: Աղան ըսիր է.

-Մասխարա, ան մարթօցը մէյ մէզ փանի բանգաթմիշ² էրէ: Մասխարան մէզուն հայիր է, դէսիր է յու շաղ թավլի³ յէ, ըսիր է.

-Աղա, ան մարթը գարամանի քալ խէխտօղ բօփագի գըլմանի յա, ան մէզալն ալ արչին բօթօթին գըլմանին ա:

Աղ մարթիքն ալ գըսէն ա.

-Դըղա, աղայիդ ալ փանի մի բանգաթմիշ էրէ, յու միք ալ խընդանք:

Մասխարան աղային էրէսը հայի յա, ըսէ յա.

-Ազյար աղաս խույալմիշ⁴ չիք ըլլի նէ, գըսիմ.

Աղան էրթըմնա յա քի՞ փան չիմ ըսիր:

Մասխարան աղային էրէսը գինէ հայի յա.

-Ան մարթը մառէլ ուղօղ հավթառի⁵ գըլմանի յա:

Գըսէ յա, փախչի յա աղային խանումին քովը:

Աղան թիֆանզը քաշէ յա.

-Հըմմա իս գը բաննէ, - ըսէ յա մասխարան:

Խանումը գըսէ յա- էգօ, էդէվըս նիստ, մի վախնա, իս փօս իմ:

- 1. Ծաղրածու,
- 2. նմանեցնել,
- 3. շաղ,
- 4. Զայրանալ,
- 5. Շնճուղա :

պատմեց Գրիգոր Մարգարուն
(Շահումյանի շրջան, Մալաթիա ավան):

ՓԵՍԱՅԻՆ ԲԱԴԻՎԸ

- - - - -

Մարթուն մէզը զարթիր էն: Գարբվէլէն յէղըը օր մի ան
մարթը անէրբարուն գէրթա յա: Զամփան ընգէրը դէսնա յա: Ըն-
չէրին անունը Զըքօ ափա յէ: Ընգէրին հէղը գէրթան ա: Զամ-
փան Զըքօ ափուն զըսէ յա քի.- Փէսային բաղիվը յէղըն է ,
ինչ փէրին նէ շուղիս, շըխըմիս հմ: Անէր բարուն դունը ափ
մէն փան փէրէն ա. Գըսէն ա- Փէսա, էգօ, գէր.

Փէսան- Գուշա իմ, գէրիր իմ, յիմ ուղիր ա: Զըքօ ափան աղ-
գէգ մի գուղէ յա: Ուղէլէն յաղըը բառգէն ա, յու բընանան:
Փէսան անօթի յէ. Ընգէրին զըսէ յա.- Զըքօ ափա, քըքօ ափա,
անօթի յիմ, ինչ ուղիմ:

-Դըղա, ուղէլիքը հօն է, բավալագին դագը , բընա գէր,
ջանգ մի մածուն ա ընծի փէր. Փէսան գէրթա յա, գուղէ յա,
ջանգ մի մածուն փէրէ յա: Զամփին ընգէրին դէղէրին դէղը
գօրսունցունէ, գէրթա յա անէրբարուն դէղէրին քուլիին վը-
րա գայնի, գանչէ յա.

-Զըքօ ափա.

Զըքօ ափան ցան շի դար ա:

Անէրբարան զարթըննա յա.

-Ախչին, շըրաքը վառէ, փէսան նէղվիր է, թօրս էլլալ գու-
գէ յա:

Փէսան վախնա յա, մէգէն ցառըը փանա յա, մածունը անէր-
բարուն էրէսը փափի յա:

Ըէ, ըէ, փէսան աղղօղէց:

Ջըրաքը վառէն ա, դէսան ա քի մածուն ա: Փէսային աղ-
գէգ մի ձէձէն, դունէն թօրս գէնէն ա:

Զամփան փէսան զըսէ յա

-Զըքօ ափա, փէսային յաղթի բաղիվը ասի էր:

պատմեցին Գրիգոր Մարգարյան և Սարգիս Թաթիկյան
(Շահումյանի շրջանի , Մալաթիա ավան):

ՎԻՃԱԿԱՍԱՂԻ ԵՐԳԵՐ
- - - - -

-Վէրի գարաս , վարի գարաս,
Ասված, ընձի թօռ մի փանաս:

- Հէրու գաբվէցա մէզ քօղի,
Աս դարի՝ էրգու քօղի,
էրգուքն ա դուգու¹ գուշի,
Դուշմանին աշկը փուշի:

ՄԱՆԿԱՍԱՆ օՐՕՐ

Ջօր, ջօր, ջօր էնիք,
Խըզդիք գաբան նօր էնիք
Սիվ հավը գուրբան² էնիք,
Թէփուրնէրը քըլիւուդ փարց,
Վըրէն փօստը քյուրք էնիք:

1. Թոյուն 2. Մասաղ

ՕՐՕՐՕՑԻ ԵՐԳ

Ջօր, ջօր, ջօր արար,
Օսկուն թային բարեբար
Նանան, էգօ, ախիհնը դար,
Բըզդիգ է, իս շիմ դար:

. . .

Ջօր, ջօր, ջօր քընա,
Էլ վագէ, հարսային քընա,
Հարսան քըզի ի՞նչ դա՝
Ջէքըղ լէնգուն նուշ դա,
Ուղիս , ուղիս մէզնաս,
Բօզ ցիյանքը հէզնաս:

Դօմ, դօմ, դօմ էրէ,
Գըթզըթ փէրիմ, Իա էրէ,
Հարգէ Իարսան ժամէն քա,
Դանձին ղազը դօմ էրէ:

- - -

Ջօ, ջօ, ջօրն էրթանք,
Ցըվացէղ էնիք, ցօրն էրթաք,
Գաղվի ցաքէր Իօրքուրդանք
Մըզան ցաքղիք խալաղանք
Հէմի շին ըսիր թէ գուզէն
Աոնանք միրն էրթանք:

- - -

Ջընզըր-Ջընզըր ցան գուքա,
Էլէք, դէսէք վազ գուքա,
Ինչ է փարցէր բօզ իշուն՝
Փուրթ ու փամբազ, էբրըշում,
Էբրուշումի քինն ինչ է.
-Քինը բօշկէրն է դարէր.
-Բօշկէր, գօշինքըս գարէ,
Հաքնիմ, էրթամ Հինդիստան,
Քըզի փէրիմ մաղնէստան,
Ընձի փէրիմ խալէստան:
Իմ դըղաս գայնիր գարմուշը
Մանգյուլլ օղը անգաչը,
Խաբար էրէք գօնքըչին,
Գուրբան ըլլի նսքէս դըղա գըյրիջին:

- - -

Սա դըղան բէջ գըլմանի,
Փէրչամը թաք գըլմանի
Սիվ աքանօս աշկէրը
Սէյրանի ազ գըլմանի:

ԱՂԶԿԱ ԵՐԳԸ

- - - - -

Մօռ, մօռ մանուշագ,
Քրրդուն դրդան միր մուշագ,
Հայդէ, ցըթէ դէդ դօշագ,
Քան, նստին խընամինէր,
Մազէրն հուսին հուլումներ,
Ախչին, ախչին, խան ախչին,
Հազար յալդուզ դան, ախչին,
Գէնէ քէզ չիմ դար, ախչին:

- - -

ԽԱՌԸ ԱՂՕՏԿ

- - - - -

Փալլին ընգավ փարցիս վըրա,
Քիվանխանին սըրդիս վըրա,
Չունգըս թընիմ, աղօակ էնիմ,
Լօս քէրէզմանը համփուրիմ:

- - -

Լօսը գէլլա զամար-զամար,
Լուսավօրչա խաթէր համար,
Էլավ, քընաց լուսավօրիչ՝
Ամմահուլթ ան չօռը խըմէց:

- - -

Վավ ուր ան աղօակը հիշէ,
Ասված անուր մէկը չիշէ:

- - -

ԳՕԶԼՈՒԽԻՆ 20ՌԸ

- - - - -

Հազար ինը հարիւր վեցին հարսնուզիս՝ Մարթըրդին, վըրան մէգէն խրվութուն էգավ: Եստ թուխտ, քիր ընօղներու դարինք, շատ հէքիմներ էգան, քացին, թեղէր դուվին, իւաջ մը շեղավ, շըվանդը էրթալօք էվէլի ծանդըրցավ: Օրին մէգը դէսա քի փէսաս՝ Գարաբէդը, հըվանդը մանձ իշուն վըրա գաբէլօք դարավ սուրփ Լըսավօրչա վանքը՝ հօնդէդ աղէգնալու ումուղօք: Մարըս՝ Զարթար բաջին, բէտկ էղած հօքը դանի յա հըվանդին: Անի մըղմըղա յա քի " ինչ էնէ, գըսէ հընքէոէն, վաղը գէսօրին անդինները դանիմ գօզլուխին Լըսավօրչա շօնօք լօխցունիմ, բէլքի աղէգնա":

Մէգալ օրը օտկօք քալէլօք վանքէն գօզլուխ հասանք: Հարսաս հըվանդը գօզլուխի շօնօք լօխցունէլէն յատկը լաթէրը հաքցուց: Յափ ու հարսաս ալ ան շօնօք լօղնա յա, էնթիէն հարսնուզըս ջընչէ յա "ախչին, հարս, շիս ամըշնար ա, Լըսավօրիչ բաբան գուքա յա": Աս լըսէլուն բէս հարսաս գէլլա, լաթէրը հաքնի յա, հարսնուզըս առնալօք ոահաթ-ոահաթ վանքը գէշնան: շըվանդը անդուր վըրան գաղէգնա:

պատմեց Հարություն Մարգարյան

Հատվածներ ֆրանսիաբնակ մալաթիացի

Գևորգ Տոնապետյանի ձեռագրից:

Աշխուրթի վրա ամէն դէղ իշխողար աղգէգ շինված փան
գա նէ՝ գուրցվի յա: Հին անդինները հագար/երօք քերի մարթիք
չօր հացօք աշխաղցուցիր, շինիր էն:

Իս անօնց բաղմուլթունը չիր էնիմ. բըրէլիքըս անի յէ:
Բըզդիգուց դըհա միք չըջօղ էղած աղիննիս քէգ գէրթայաք ա:
Հօնդի բըզդի ախչինները հօփ-հօփ խաղային ա, զըզըզուք նըս-
տէյին, ցարքէրնին ձուկնգիրնուն գէնէյին ա խաղ գանչէյին
ա: Դըհա էրէգվան ըէս միտկըս գուքա յա.

Նուճըուլըս թասը մընաց,
Քէնքուլիս ֆէսը մընաց,
Ան թողին ախչինները
Նըստիր խալի քօրձէն ա
Վըրան բուլբուլ յէրքէն ա
Ան բուլբուլը իմըս ըլլէր,
Յօթը ախփարըս ըլլէր,
Յօթին ա ցարքէրը
Մէյ-մէգ վարթի փունջ ըլլէր:

-Փարէվ, հայրէնագից

-Աստուծու փարին, Փաղղասար, փարի էգար.

-Ինչ գէնիք ա, աղգէգ էք, շաղունց է մէզըզմէգ չիք դէս-
նար ա. քէվօրք, ան ի՞շողար փօխվիր իս.

-Թօն ալ շաղ փօխվիր իս, էհ, ալ բըզդիգ չինք. . .

-Բախման ցանիմ մաղանօս

Ինչ խիլք էրիր՝ էգար հօս . . .

Միր հայրէնակիցները շաղ հյուրասէր էն, վար մէգուն
դունը էրթաս, հօթէ: չին դանիր, նէղ գէնին՝ դէղ գէնին:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն ԷՁ
 Ե Ր Կ Ո Լ Խ Ո Ս Ք 8

Ն Ե Ր Ա Ե Ո Ւ Ք Յ Ո Ւ Ն

Մալաթիա. պատմական ակնարկ և վիճակագրություն 6

Մատենագրություն 11

Մալաթիայի բարբառի ճյուղային պատկանելության
 հարցի շուրջը 14

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա Ռ Ա Զ Ի Ն ՀՆՁՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒՅՈՒՆ

1. Հնչյունախոսություն 21

2. Հնչյունափոխություն 24

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ 2ԵՎԱԲԱՆՈՒՅՈՒՆ 78

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե Ր Ր Ո Ր Դ ԲԱՒԱԳԻՏՈՒՅՈՒՆ 166

Բ Ա Ռ Ա Յ Ա Ն Կ Ե Ր

Գրաբարից - Մալաթիայի բարբառ 184

Բարբառային բառերի բառարան 218

Նմուշներ Մալաթիայի բարբառով 229